
3 1761 04264 0169

A TORONY ÁRNYÉKA

A TORONY ÁRNYÉKA

Miklós Andor
főszerkesztő urnak
igaz tisztelete jeléül
Babits Mihály

BABITS MIHÁLY

A TORONY ÁRNYÉKA

MESÉK ÉS NOVELLÁK

ATHENAEUM
IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. KIADÁSA, BUDAPEST

14708. — Athenaeum r.-t. könyvnyomdája, Budapest.

MYTHOLÓGIA

I.

Herakles súlyos, de óvatos léptekkel haladt fölfelé az Erymanthos sűrűjében. Puha, nyers bőrcsizmái alig adtak hangot a szikkadó talajon; tegezét gallyal tömködte szorosra a vállán, hogy a nyilak ne zöröghessenek. Szeme mindenfelé kémlelt, füle a legkisebb neszre hegyeződött, amint egy-egy állat surrant el jobbra vagy balra. Hatalmas marka görcsösen fogta nehéz ívét. Szorosan követte az iszonyú Kannak csapását. Maga is valami rettenetes vadhoz hasonlított, egy erős és ügyes erdei állathoz, aki megfeszített léptekkel s éhes akarattal megy a zsákmány után.

Jól tudta hol jár: hogy az Erymanthos a legveszedelmesebb vadak tanyája és hogy az üldözött Kanon kívül még ezer meg ezer állati rémmel találkozhatik itt. De rendíthetetlenül bízott erejében és sok diadalának emléke fenntartotta. Nem volt a földön több olyan hős, mint ő! Akarata megedzett, szíve megkeményedett a sok küzdelemben: már meg se tudott volna tán élni e nélkül. Szívből megvetette az Eurystheusokat, akik uralkodtak fölötte és munkákat adtak neki: maguk pedig még egy kisebbfajta vaddal sem mertek volna szembeszállni. Szűk épületekbe, nagy kerítések mögé kell rejtőzködniök, fegyveres szolgákat tartani, ha nem akarnak elpusztulni.

Mert idekünn az élet csupa küzdelem és csak az élhet meg, akinek ereje van. Mindenfelé ellenségek

leselkednek és minden ellensége mindennek. Éles szem kell, észrevenni az ellenséget, gyors láb megelőzni, erős és ügyes kéz, leteríteni. Karmok, fogak, óriás állkapcsok, mérges kígyók fulánkjai, rejtőzhetnek minden bokor mögött. És az élet maga erő és művészet.

Herakles büszke fölénnyel érezte erejét, amilyen még nem adatott halandónak. Szinte maga sem gondolta halandónak magát : az bizonyos, hogy nem az Amphitryo fia. Amphitryo maga is, mondhatni tisztelettel bánt ővele mindig és egyáltalán nem uralkodott rajta avval a hatalommal, amivel az Apák uralkodnak. Mert már gyermekkorában megmutatta ereje tüneményét és Amphitryo hajlandó volt hinni, hogy valami isten látogatta meg az ő asszonyát. Herakles maga is hitte ezt. Egy lopott, isteni násznak, egy halhatatlan kéjekkel teli éjszakának gyümölcse lehet ő.

Herakles fölkacagott. Arra a gondolatra kacagott föl, hogy micsoda születési ajándékot kaphatott ő az istenektől, — igen, ezt a nagy erőt ; de ki tudja, mit nem még ! győzhetetlenséget, halhatatlanságot — titkos ajándékot, amiről neki még magának sincsen tudomása. Kárörvendve gondolt erre a biztosított Előnyre, amit testében érezett — és az állatokra, és az emberekre, akik mit sem sejtve megmérkőznek vele : akiket ő még le fog teríteni ! Kárörvendve gondolt a Vadkanra. Szinte kéjelgett a feladat nehézségében, — kacagott, nevetett, nevette az ellenség erejét ! Vele nevetett a nap, amint átsütött a lombokon. Vele nevetett az erdő. Láthatatlan madaraktól ujjongott, bogaraktól zengett, derűs-zöld színekben csillogott . . . Ó, jól ismerte ezt a derűt Herakles, jól tudta, mit takar. Éles szeme meglátta a rejtező madarakat, észrevette a bokrok alatt a surranó zajok okozóit, bár zöldes, foltos színük egészen beolvadt a lombokéba. Füle meg tudta különböztetni az elvegyült zengésekben és víjjogásokban az üldöző és üldözött hangját, a rajtaért jajkiáltását, a diadalmas vagy fájdalomvonító jelentőségeket. Minden idegével érezte, hogy a

borzasztó örök küzdelem, a kegyetlen mészárlás, egy pillanatra sem szűnik körülötte. Tudta és kacagott! Mert mindez a sötét és küzködő élet derű és gyönyörűség annak, aki ereje tudatában és félelem nélkül nézheti.

De senkisem engedheti át magát gondtalan a gyönyörűségnek. Résen kell lenni minden pillanatban. Ki olyan erős, hogy titkos hatalmak tőrbe ne csalhatnák? Herakles is sokszor érezte ezt. Valami féltékeny istennő haragja üldözte tán, azért a titkos éjszakáért, mely életét adta? Vagy maguk az istenek voltak irigyek erejére? Fukarok és féltékenyek az erősre és kiválóra; és ha máskép nem ejthetik tőrbe, a saját keblében ébresztenek rettenetes szenvedélyeket, hogy olyant tétessenek vele, amit később megbán.

Ez a legborzasztóbb és Heraklesben még mindig megmelegedett a vér, még mindig hemperegni szeretett volna a földön és tépni és ütni magamagát, amint arra gondolt, mikor egy iszonyú dührohamában agyonütötte a feleségét és a kis fiát. Bizonnyal egy ellenséges isten szállt beléje akkor. Nem tudott semmit, nem látott semmit, elöntötte a vér, a sűrű vér és csak dühének a kéjét érezte, a verés kéjét a puha asszonyi és gyermeki húson, belemarkolni! tépni! és nem gondolt arra, hogy rettenetes kezének egyetlen csapása halálos lehet a gyengékre!

És aztán a kijózanodás iszonyai, amint a két holttestet látta maga előtt! Lefeküdt melléjük a porba, sírt és átkozódott, élesztgette őket, csókolta, tapogatta és rettenetes szavakban szidta magát és az isteneket. Aztán kirohant a hegyre, az erdők közé és egy egész hétig dühöngött ott. Gyökerestül tépte ki a fákat, egymással verte agyon az állatokat, fölragadva őket a magas levegőbe és messzehajigálva mindent, ami a kezébe akadt. Még egy embert is agyonütött, aki közel talált menni hozzá és békíteni próbálta. Még élesen a szemében volt, amint a véres agyveleje kiloccsant... soha olyan örömet nem érzett azon, hogy megölt valakit, mint akkor.

Lassan lecsillapodott és az ellenkező végletbe esett. Bután, komolyan, levert bikafejjel ment a jóshely felé; nagy bunkóját szorongatta a kezében és senkivel sem állt szóba az úton. Érezte, hogy valamit cselekednie kell és a jósdától akarta megkérdezni, mit tegyen. A papok nem adtak azonnal feleletet. Herakles gyanusnak találta ezt a hallgatást és a jóslatot, mely Eurystheus szolgálatára kötelezte. De mindegy volt neki. Ment és hagyta magát vezetni, mint egy célvesztett, szelíden és gondolkodás nélkül, örülve, hogy van valami feladat előtte, valami határozott cselekvés, veszélyek, amikbe belefeledkezhet.

És azóta járja a hegyeket és sűrűségeket, hogy Eurystheusnek és barátainak erdeit megtisztítsa a fenevadaktól és szörnyetegektől. Éjjel különös rejtekhelyeken hál, nappal megmássza a meredélyeket, átgázolja a folyókat, gyönyörködik pompás erejében és vigyázva követi az óriás vadak csapását.

II.

Egy helyen a Kan nyoma váratlanul kiszélesedett, az erdő szerte meg volt törve néhány lépésnyi kis kerületben s a föld zúzva és taposva, mintha a vad ott táncra kerekedett volna. Herakles rögtön észrevette azt, ami a különös tüneményt megmagyarázhatta: a törés legszélén, félig beárnyékolva a lomboktól, egy fehér test feküdt.

Herakles lassan közeledett. Egy fiatalember hevert ott élettelen, jóformán meztelen, ruhája rongyokban letépve tagjairól. Combján és vállán meg volt sebesítve.

Herakles rögtön látta a vér színéről és abból, ahogy feküdt, hogy a fiú még él. S amint fölébehajolt, egyszerre meleg szánalom futotta el szívét. A sebesült szinte gyermek volt még. Fínom, tejes-rózsás arca egészen megsápadt, pelyhedző álla fölött vértelen ajk

vont keskeny vonalat, hosszú selymes fürtei összetapadtak a sártól és vértől.

Heraklest éppoly hirtelen és megokolatlan erővel ragadta meg olykor a részvét és a szeretet, mint a dührohamok. Alapjában csupa jószív volt ez az óriás és ösztönös rokonérzéssel a gyengék és szelidek iránt. Fölkapta a sebesült fiút és a forráshoz vitte. Könnyű volt neki, mint a pehely. Úgy vitte, mint egy beteg gyermeket, karjának ágyában és furcsa gyengédséget érzett a fínom, síma bőr érintésére.

Óvatosan letette a fiút és kimosta sebeit. Nézte kissé szögletes fiús vállát és behunyt szemeit. A saját fiára gondolt, akit megölt. (Az is ilyenné nőtt volna azóta.)

Egyszerre a fiú is fölnyitotta szemét és visszanézte őt. Úgy nézte, mint az ébredő gyermek, aki nem tudja még, hogy nem álmodik-e? Végre megszólalt. Kedves és bizalmas szóval kért innivaló vizet és aztán mesélni kezdte a történetét. Elfogulatlanul, kissé még gyenge hangon, de barátságosan és bátran csevegett. Herakles nem volt hozzászokva ehhez a gyermeki bizalmassághoz. Őtőle mindenki félt, vele csak tisztelettel és elfogódva beszéltek. Míg otthona volt is: az egész háznépe reszketett előtte. Ennek a fiúnak azonban nem imponált sem a rettenetes izomzat, sem az oroszlánbőr, sem a nehéz bunkó.

— Ki vagy — kérdezte tőle — ó idegen, aki lemostad rólam a vért és megmentetted életemet? Apám bizonnyal nagy jutalmat fog neked adni, mert az egész vidék királya ő. Ott lakunk a hegyek aljában és én eltévedtem az erdőn vadászva. Most már jól vagyok egészen. Egy irtózatos szörnyeteg támadott meg és majdnem elvette életemet. Sötétséget borított rám egy isten. Mily boldog vagy te, ó idegen, hogy izmaid megvédnek a támadásoktól és elijesztik az ellenséget.

És gyermekes érdeklődéssel nyult föl fekvőhelyén, megtapogatni a Herakles duzzadó karjait.

— Nagy király lehetsz, ó idegen! Boldogok az erősek — ismételte mély meggyőződéssel.

Herakles szinte megigézve hallgatta. A fiú beszéde könnyű volt és fínom, csevegő, mint egy lányé és mégis volt benne valami rokonszenvesen férfias.

— Mi a neved, ó ifjú és hányszor láttál friss lombot az erdőn? — kérdezte Herakles.

— A nevem Hylas — felelte az ifjú — s anyám azt mondja, hogy tizennyolc tavaszt értem meg. De én azt hiszem, hogy sokkal öregebb vagyok már.

Próbálgatta megsérült karját és combjahajlását, hogy már forognak-e? De még nem tudott felállni; vissza kellett hevernie a pázsitra. Herakles tanyát keresett, ahol az éjjelre bizton lehessenek. Nem messze, csupasz szirtek közt, egy barlangot talált, amit el lehetett torlaszolni: oda vitte a fiút. Hylasnak tetszett ez: hogy egyszer csak fölkapják, mint valami könnyű kis állatot: lihegett és kacagott az óriás karjaiban. Herakles vadat ejtett és tüzet csiholt a kőből. A tűz nemsokára magasan lobogott, s Herakles nagy húsdarabokat tartott föléje. Este volt már. A hús szagára és a világosságra előjöttek az állatok az erdőből: itt is, ott is különös égő szemek bukkantak ki a sötét lombokból. De nem mertek közelebb jönni, amint a szokatlan lobogó fényt látták: mintegy megigézve álltak meg a tisztás szélein. Csak a lepkék és bogarak szárnyas serege kerengett zúgó vergődéssel a láng körül: sercegve kapott el olykor egy-egy szárnyat a tüzes nyelv. Nagy vörös füstgomoly szállt föl a homályba. Herakles apró falatokat nyujtott a fiúnak, és maga is úgy falatozott, mint egy isten. Hylas folyton csevegett. Elmondta ifjúságának történetét, első vadászatait, beszélt apja gazdagságáról, nyájairól, melyeket annyit őrzött kis suhanc korában, a legelős lejtőkön. Egészen elérzékenyült egy-egy pillanatra, amint eltévedésére gondolt, és arra, hogy ki tudja, megtalálja-e még apja házát? — de a következő pillanatban már megint nevetett, elfeledkezve mindenről, mintha öröktől fogva Herakles mellett vadászgatott volna. Teljesen otthon volt az óriás tanyáján. S

Heraklest csodálatos nyugalom és kielégítettség érzése szállta meg, amint mellette ülve hallgatta. Rég idők óta először érezte jól magát cél, törtetés és küzdelem nélkül is. S először érezte, hogy nincsen egyedül. Sohasem volt még ember, akivel így beszélhetett volna: még a saját felesége is mindig csak reszketve mert elébe kerülni. Ez a fiú nem félt tőle egy cseppet sem. S Herakles mérhetetlen gyengédséggel kezdte nézegetni halvány gyermekarcát, okos szemeit, melyek villogtak az éjben, mint egy fiatal vadnak szemei, s sebzett vállát, melyben volt valami ügyetlenül bájos, amint porcikánként remegni látszott a tűz meleg és piros gőze mögött. Meleg barátság ébredezett benne, oly érzés, melyet mindeddig nem ismert, mert mérhetetlenül maga alatt valóknak ítélte az embereket. Barátsága éppoly hirtelen, erős és ösztönös volt, mint dühe szokott lenni. S amint öntudatlan, de nyügző igézetként megérezte a fiú szépségét, öröm volt elgondolnia, hogy Hylas is talán az istenektől származik, mint maga, és mindketten fölötte állanak e hitvány földi fajnak. Mert, hogy lehet másképp, hogy a fiú nem félt tőle?

Hylas azonban lassanként lehunyta szemeit, és erőt vett rajta a gyengeség. Herakles sokáig hallgatta egyenletes, alvó lélegzését. Aztán torlaszt csinált a vadállatok ellen, elszórta a tüzet és maga is lepihent. Nagy csillagok ragyogtak az égen, valami különös vonítás hangzott az erdőből, a szétszórt tűz még sokáig zizergett a földön.

III.

A fiú sebe hamarosan gyógyult. Herakles vigyázott rá, védte a vadaktól, eleséget hozott neki, mindenről megfeledkezett a kedvéért. Nagy, forró szeretet járta át a szívét, melyben szinte egészen fölolvadt. Nem únták meg egymást. Hylas oly közlékeny volt,

hogy lassanként megismerkedett egész életével, minden gondolatával: a fiú mindig talált beszédtárgyat, egésznapos együttléteikben, a barlang tüzénél, mikor ott kinn csobogott az eső, a hegyről piszkosszürke patakok zúgtak alá és Herakles nem vadászhatott az erdőn. De szép időben is visszatért a tanyára mindúntalan, hogy beteg barátja el ne únja magát, sohasem kalandozott el messze, Eurystheus s a vadkan mintha nem is léteztek volna számára. Mintha minden engesztelődést meghozott volna már ez a barátság, és úntig elég cél lenne ezentúl, egy-egy vadat ejteni, amennyi elég élelmül kettejüknek, s aztán sietni vissza a tanyára, hallgatni tovább a meghitt, kiapadhatatlan csevegést, mely egészen új örömök ajtaját nyitotta halkan az óriás forró és vad lelke előtt.

Ő maga nehezebben viszonozta ezt a közlékenységet. Beszédre nem volt ügyes és nehezére esett a multja szenvedéseiben turkálni. Csak néha, este a tűznél, melegedett föl annyira, hogy durva nyelven és vad gesztusokkal elmondta valamelyik veszedelmes hőskalandját. A fiúnak ilyenkor fölragyogott a szeme és leplezetlenül bámulta Heraklest, ami nagyon jól esett a hősnek. Herakles csak mutogatva tudott mesélni, és néha valósággal eljátszották a lernai hydra, a nemeai oroszlán, vagy a keryneiai szarvas történetét. A beteg fiú is ágált karjaival és nagy, izgatott árnyaik fantasztikusan hadonásztak a vörös sziklafalon.

Csak Eurystheussal nem tudott kibékülni Hylas. Fölháborította az, hogy a gyáva és gyenge kényelmesen éljen a házában, míg a derék és erős szörnyű veszélyek között kénytelen küzködni. De Herakles máshogy fogta föl a dolgot. Neki nem is kellene az a puha élet.

— Az ember maga választja az életét — mondta — és az istenek, választása szerint rendelik azt neki. Engem is kecsegtettek a puhaság istennői. De én ezt választottam.

— Milyen hatalmas ember vagy te, ó Herakles! — kiáltotta Hylas őszinte csodálattal. — Én is olyan

szeretnék lenni, mint amilyen te vagy. Ki se mondhatom, hogy mennyire szeretlek!

Mikor a fiú jobban lett, elkísérte Heraklest a vadászataira. Herakles nem hagyta nagyon messzire kimenni, inkább maga is kisebb utakat tett, úgy vigyázott rá, mintha a fia lenne. Hylasnak a barangolások közt eszébe jutott az otthona, néha esténként reájött a sírás, máskor rá akarta bírni Heraklest, hogy engedje őt nagy útra, az apja házát fölkeresni. Tudta, hogy úgysem fogja ezt engedni, mégis, csupa nyugtalanságból elő-előhozta és ezen sokszor egész komolyan összevesztek. Ilyenkor szenvedélyes barátsággal békültek ki megint, s aztán játékból kezdtek el birkózni, kacagtak, a földön hemperegtek, mint két fiatal oroszlán. Herakles vigyázott, hogy nagyon hozzá ne érjen fiatal társához, Hylas azonban karmolt, harapott ahogy bírt.

De másnap az ifjú melankólikusan ébredt és nem akarta elkísérni Heraklest vadászatára, vagy pedig egyedül akart menni a veszélyes erdőbe. Kéjelgett a Herakles aggodalmain, amint ecsetelte neki, hogy micsoda kalandokra akar kiindulni — amiket képzeletében kiszínezett — és néha még arra is mert célzást tenni, hogy egészen elhagyja a közös tanyát és egyedül fog vadászni mindaddig, míg apja házára rá nem akad. De végre mégis ott maradt lustán a barlangnál, sípot fúrt és kötözött bodzából, amit az apja pásztoraitól tanult, avval szórakozott az egész nap.

Herakles nem tudta, hogy mi baja. De néha kezdett sejteni valamit. A fiú szóárja kiapadt, méla lett, egész nap a felhőket nézte, a madarakat, a dombok hajlását. Aztán minden ok nélkül eszébe jutott egy-egy otthoni történet, apjának egy cselédje, akit faunok támadtak meg a mezőn, vagy egy béresfiú, aki nimfákat látott fürdeni a pataknál, mikor a csikót itatta. Este, a tűz mellett, lányokról kezdte faggatni Heraklest, szerelmi kalandokat és vaskos eseteket szeretett volna hallani tőle, és nagyokat kacagott, mikor az óriás

nehézkesen és bizonyos szeméremmel beszélt ezekről a dolgokról. Majd azt kérdezgette, látott-e már nimfát? Hosszú erdei bolyongásaiban lehetetlen, hogy ne látott volna. Herakles csakugyan látott már najádokat egy vízesésben lubickolva, szemébe szórták a vizet és egészen elvakították őt. Driádot csak tavasszal látott, messziről, a gyümölcsös domboknak élein, rövid, lobogó rózsaszín szoknyákban táncolni ; amint közelebb jött, megint virágzó fává változott a driád.

Hylas ezen nagyon eltünődött. Ő is szeretett volna nimfát látni, sőt erősen állította, hogy ő megfogná és megölelné őket.

— Nem félsz Artemistől? — kérdezte Herakles és elmondta neki Aktaeon történetét, akinek szarvakat növesztett a szűz és haragos istennő, mert nimfáit megleste. Hylas nagyokat kacagott ezen, de azért tovább is erősködött hősiessége mellett, mondván, hogy egy istenlány szerelme megér egy kis veszélyt.

Herakles azonban komolyan kezdett aggódni. Megtörtént, hogy a fiú megszökött a tanyáról, mialatt ő prédát keresni járt, messze elkóborgott az erdőben és este avval jött vissza a féltő és haragvó Herakleshez, hogy látta a nimfákat. Kiszínezte aztán az egész találkozást, leírta testüket, tagjaikat, mozdulataikat, hangja melegen zengett mint a vágy, szeme csillogott, mint a buja képzelet. Herakles lassanként hitt neki . . . lassanként észrevette, hogy a fiút csakugyan a nimfák kezdik behálózni, testetlen asszonyi erők, titkos hálójukkal. Hylas már mindenben őket látta. Az ég gyenge felhőiben asszonyi ruhák ezüst fodrai lobogtak és eltakarták a nagy, férfi napot. A dombok hajlásaiban mintha erős és mégis lágy nősténycsípők nyujtózkodtak volna. A csillagok este mint tüzes és rejtelmes női szemek égtek. A szellő is különös, bódító, nőstény illatokat röpített. A fák tömött lombruhája ingerlően susogott és lengett a sűrű levegőben. Néha mintha rálehelt volna valaki Hylas nyakára, néha a köntösét

rántották meg láthatatlan kezek. S az ifjú nem merte ledobni ruháját a pataknál, hogy meztelenül fürödjön meg a habokban, mert úgy érezte, hogy tíz meg tíz éhes és szűz lányszem leskelődik a bokrok mögött és kíváncsi testére. Herakles maga is érezte ezt. A nimfáknak megvolt az erejük, hogy titkos formákat öltsenek és betöltsék az egész természetet; s amerre Hylas járt, mindenütt láthatatlan, de mégis mindig érzett, mohó és perzselő női vágyak vették körül. A szigorú Artemis bizonnyal csak ritkán járt ebben az erdőben: itt mindenütt forró és titkos érzékiség zsufolta a levegőt és a nimfák nem féltek a Kallistó büntetésétől. Szabad szemérmetlenséggel éreztették fojtott és sűrű vágyaikat a Természet éhes szűzei.

— El kell menni erről a vidékről — gondolta Herakles és várta, hogy Hylasnak ismét eszébe jusson a szülői ház. A fiú azonban nem említette többet szüleit és Herakles végre is maga hozta elő, hogy együtt induljanak útra és ő segít fölkeresni Hylasnak atyja királyi palotáját.

A fiú ellenvetés nélkül, de látható öröm nélkül is engedelmeskedett. Egymáshoz alig szólva haladtak a lejtőn, a bátorságosabb helyeken pihenőt tartottak és másnapra a hegy lábához érkeztek. Amint sekélyedni látszott az erdő tengere, Hylas mindegyre izgatottabb lett. Erre-arra kémlelt, majd egyszerre megállt és fölütötte fejét, mint a kutya ha nyomot talált.

— Ez az — mondta. — Ezt a tájat már ismerem.

És megindult, biztosan és egyenes irányban. Izgalma folyton növekedett: szinte látszott, amint egy régi *én* ébredezik benne és minden úthajlásnál erősebb lesz. Azonban különös jeleket láttak az úton. Már kiértek az erdőből, az alji legelőkhöz, de seholsem látszott se pásztor, se nyáj. Néhány elvadult csikó legelt messze és dobogva menekült előlük. Végre a karámhoz értek. A karám deszkái azonban törten és kidőlve hevertek, a vályut csak egy deszkaszál tartotta,

vége megroppanva fityegett a levegőben, a szárnyék üres volt. Hylas kutatóan, mintegy szaglászva törtetett előre, emlékei után.

De mikor megtalálták a házat romokban és üresen: közömbösen nézte, mintha valami idegen ház volna. A sivár, elpusztított, néma hely nem ébresztett föl benne semmi emléket. Megismerte gyermekkorának lakóhelyét, de csak az eszével: a szíve néma maradt. Herakles vígasztalni akarta, de a fiú egyáltalán nem látszott szomorúnak: inkább valami nagy megkönnyebbülést tükrözött az arca. Megszabadult az emlékeitől, a régi kapcsaitól, melyektől oly hamar és oly könnyen elszakadt, s melyek most, az úton, nyugtalanítólag kezdtek újra létezni számára. Most lehullatta őket, oly könnyen, mint a pálma a leszáradt tavalyi lombövét. Megfordult és egyenesen, nagy léptekkel, indult vissza az erdő felé.

Herakles eltünődve ballagott utána. Nem értette, szinte félelmetes volt előtte mint egy fiúisten. Dobogó örömmel ment utána mégis: most már a fiú egyedül az övé lesz, az ő barátja, az ő gyermeke. Szerette volna valahogy ki is mondani ezt; de Hylas kitalálta gondolatát és egyszerre megszólalt:

— Most külön utakra megyünk, ó Herakles! Most már nem fogunk többet együtt vadászni: köszönöm szivességedet, de nem maradhatok veled.

Heraklesben szinte elszorult a lélek.

— Miért, Hylas? Ki fogja eztán gondodat viselni, ha én nem?

De Hylas egyszerre megszorította a Herakles kezét és fölemelt fejével az erdő fele intett:

— Hallod?

Herakles hallotta. Elfojtott kacagás zengett a lomb közül, hivogató hangok, különös suhogások. Herakles hallotta. Mintha muzsikát hallott volna, asszonyi lihegések muzsikáját, ruhák zizegését. Már a buja erdőben voltak. Napfoltok vetődtek, inogtak, lengtek szerte, titkosan, mint messze táncok vissz-

fényei. Fák paráznán hajladoztak a kéjben, duzzadt a föld, a levegő meleg fürdőként áramlott. És minden felé, beljebb, beljebb, a csengés, kacagás, suhanás...

— Hívnak a nimfák — mondta Hylas halkan, izgatottan.

És megindult, gyorsan, be, be a vadonba. Herakles utána. Hylas hátra sem nézett, ment, ment, szótalan és Herakles utána, hogy megvédje a vadállatoktól.

— Nem hagyhatlak el, — mondta szinte könyörögve, — mert ki véd meg a vadállatoktól?

De az ifjú a nimfák védelme alatt látszott már állani. Amerre ment, seregestül surrantak szét a vadak. Egy párduc fektéből riadt föl, bámulva nézett tüzes szemeivel, és rezzenve huzódott a lombok közé a határozott léptek zajára. Hylas csak ment, tovább, egyenesen és szimatolva, mint a szarvas, aki nősténye után megy. És körülfogta mindkettőjüket a rettenetes, nőstény erdő. Este lett, sűrű meleg este. Hold nem volt, a csillagfény nem hatolt be a fák közé. Különös leheletek áramlottak, vad és buja szemek csillogtak a sűrűségben. Egy-egy ág megrántotta a sietők öltönyét. Hylas megrázkódott néha, mintha titkos és forró kezek cirógatnák. Alakja mind sötétebben olvadt bele az erdő feketéjébe, de rázkódásait megérezte Herakles valami csodálatos szimpátiával: mert ezek a rázkódások mintha átfutottak volna az egész nagy erdőn, mintha az erdő felelt volna rájuk, titkos és vágyó rázkódásával minden női erejének. A nimfák! a nimfák! Herakles egyszerre érezte, hogy itt vannak a nimfák, köröskörül, minden fa mögött, táncolnak, láncot fűznek körülöttük, ujjonganak a sötétben, közéjük suhannak, eltakarják egy-egy percre előle a Hylas alakját...

— Hylas! Hylas! — kiáltotta. De Hylas nem felelt és Herakles jól tudta, hogy késő már minden, intés, figyelmeztetés: az ifjúban benn ég már, benn

pusztít az asszony vágya, a nimfák hatalma, az a titkos, ellenséges, asszonyi erő, amely elönti az egész erdőt, a földet, a fákat, amely elönt mindent! A maga életére gondolt, az ő találkozásaira az asszonyi erővel, a feleségére, megértett most már mindent, megértette a nagy, ellenséges nősténységet, amely a nagy Dühöt kicsalta belőle, amely miatt megölte a nőt és gyermekét, a saját gyermekét!

— Hylas! Hylas! — kiáltotta egyre lankadtabban, bizalmatlanabbul. Az ifjú nem felelt, nem fordult meg, nem is látszott már, csak gyors lépte hallatszott, majd egyszer csak az sem. Megállt volna? Herakles izgatottan lépett előre óriás lépteivel, hogy utolérje az előresietőt. Egy pár lépést tett, és akkor megdobbant a szive: Hylas nem mutatkozott sehol. Herakles megállt és hallgatózott. Ugy tünt föl neki, hogy hallja Hylas lélekzetét. Szoruló szívvel ment a hang után. Ekkor tovarebbenéseket hallott, valami sikoltást messziről, kacagást, táncos surranásokat a földön, selymes szárnyveréseket. Újra megállt és körülnézett. Semmi. Csak a sötétség zúg és liheg köröskörül. Két forró szem villan ki valahonnan, egy láthatatlan vad a prédáját tépi, párzó állatok fájdalmaskéjes nyöszörgése hallatszik messzebbről.

— Hylas! Hylas! — kiált Herakles fojtottan és rémülten. Egy csomó madár rebben föl a szavára és a rebbenések távolabb hullámszerűen ismétlődnek. Iszonyú kórust ver a kéjes és kegyetlen erdő. Herakles jobbra tör, amerre világosságot vél látni az ágak közt. Egy tisztás van ott. És a hold épen most kelt föl, vérrel öntve el a tájat, mint egy hős hódító. És ebben a vérvörös fényben Herakles még egyszer, másodszor, meglátta a nimfákat. A tisztás szélein lebbentek széjjel, habkönnyű, átlátszó ruhákban, kacagva. Aztán az óriás mögött táncoltak el, hirtelen, gunyosan, de amint hátranézett, már eltüntek.

Ők voltak azok, akik az ifjú Hylast elragadták.

IV.

— Hylas ! Hylas ! — kiáltott Herakles, és hangjával fölrázta az erdőt. — Hylas ! — Most, hogy kiért a szabad tisztásra, a holdra, fölszabadult a lenyügöző varázs alól, és hangja kitört a messze ég alá, mint egy vadállat a gyenge ketrecből. — Hylas ! Hylas ! — Sakálok üvöltése felelt, különös ugatások, vonítások hangja, madárvijjogások. — Hylas ! — Az erdők egymásnak adták át a hangot, ércesen zengtek a bércek, de a közeli lombokból mintha gyengédebb nimfahangok ismételték, sóhajtották, nyögték, dalolták, sikoltották volna : — Hylas ! Hylas !

Két nap és két éjjel kereste Hylast Herakles. Lelkén iszonyú viharok zúgtak át. Mit ér az élet, mit ér az erő? Boldog az, aki csak önmagát szereti ; de az ember olyan, mint az erdei növény, mely mindig a szomszéd növény felé tapogat szálaival. Ó jaj, hogyan összenőttek a növények, és mennyire nem elég egyik sem magának ! Összenőttek egymással és a talajukkal, és a levegővel, éggel és földdel, és az egész világ egy fájó lánc. És mindig tépődik ez a lánc valahol : és mindig fáj belé az egész, kegyetlenül összefonódott mindenség. Egyedül lenni? De van-e az életnek értelme, van-e célja egyedül? Élet-e egyáltalán az élet egyedül ? Egy test az egész világ, és minden elválás csak egy seb a világ testén.

És Herakles ordítva és fájva járta be a szakadékokat és kereste Hylast, a barátját. — Hylas ! Hylas ! — Két nap és két éjjel visszhangzottak az erdők kiáltásaitól, míg végre kimerülten és megtörve ahhoz a barlanghoz ért, ahol együtt laktak. Fájdalma és dühe újult erővel szakadott föl erre, káromló hangon hívta a nimfákat, a gonosz istennőket, akik az Ember barátjára lesnek. Kéjes fantáziával képzelte el, hogyan bánna a nimfákkal, ha kezébe akadnának : hogyan csavarná hajukat öklére, hogyan verné álnok és puha

mellüket. De jól tudta, hogy mindez hiába: mert a nimfák nem halandó lények és nincsenek egyedül: az egész Természetet betöltik ők, és hatalmuk több mint egy emberé, még ha istentől született is talán. Igy az embernek nem marad más mint a fájdalom, és a nimfáknak a kegyetlen kéj, mely ostobán kacag az erdőben.

Az óriás zokogott a meghitt emlékekkel teli barlangban, mint egy dühös és tehetetlen gyermek: aztán megindult onnan. De nem kifelé indult a világosság felé, hanem be, a barlang titkos mélyeibe, melyek a végtelenbe látszottak mindenfelé nyulni s elágazni. A sötétséget kereste kétségbeesésében, míg azt sem tudta végre, nappal van-e vagy éj; tapogatózva haladt a szűk folyosókon, és olykor le kellett mélyen görbülnie, hogy el tudjon menni a kijegecedett sziklák alatt.

Maga se tudta, mennyi időt bolyongott éhenszomjan a sötét barlangban. Néha elkiáltotta Hylas nevét, reménytelen, csak azért, hogy a tág üregek visszhangjában edzze fájdalmát. Végre világosságot látott derengni messziről. Egy nagy sziklaterembe érkezett, melynek túlsó végén a tenger zúgott és verdeste a barlang sziklatalpát. Erről az oldalról jött a világosság: egy tág kapu nyílt ott, melyen látni lehetett egy karéjt, a napsütött és azúr tengerből. Sirályok csapkodtak vígan a nyílás mögött s a napsugaras vizek hátterében egészen sötéteknek látszottak a fehér madarak a sötét barlangból néző Herakles fénytől elszokott szemeinek.

A nagy nyílás előtt azonban, sötéten a fény között, egy különös, vastag és ormótlan, eleven alak állt. A földtől szügyéig hatalmas lónak látszott, erős farával fordulva Herakles felé, amelyet nagy bozontos farka szárnyával legyezett. Szügyétől fölfelé azonban, mint egy övtől melyet kis szőrkoszorú jegyzett, izmos emberi hát emelkedett, nagy borzas emberi fejjel. Vastag karjait fölfelé tartotta, valami agyagedényt emelt szájához, és fejét hátraszegve, mohó kortyokat ivott belőle.

A szőrös karok durva körvonalát s a szőrövet a csípő két oldalán s nagy haját, mely lobogott a nyíláson beáramló tengeri szellőben, bearanyozta a messze napsugár, mint egy fekete sziluett kontúrját.

Herakles súlyos lépteire hátrafodult a különös teremtmény, levette ajkárul az öblös edényt, de csak épen annyira, hogy száját fölszabadítsa és megszólalhasson :

— Ki vagy, ó Ember, aki be mertél hatolni öblös barlangjainkba? — kérdezte, és Herakles felelt visszhangos szavakkal :

— Én Herakles vagyok, sok földet bejártam, és sok állatot és csodalényt legyőztem. Az emberek legdicsőbbike vagyok, és isteni Nemzőtől származom.

Felelt erre a szörnyeteg :

— Én pedig Pholus vagyok, és apáim a kentaurok híres nemzetségéből eredtek. Jöjj közelebb, ó Ember, és ízleld meg az isteni bort, melyből vendégajándékot fogok adni neked. Pirithous és Hippodamia híres lakodalmán zsákmányolták ezt az erős kentaurok és magukkal hozták szellős barlangjaikba, tizenhat tömlővel és ugyanannyi amphorával. Pholus azonban okos volt, mert elrejtette társai elől a tömlőket, s elhuzódott velük ide, a tenger melletti barlangba, ahol nem fognak ráakadni. Most maga fogja meginni a bort vendégeivel, akiket maga választ majd magának : igyál, ó Ember !

És elébe tartotta az agyagedényt. Herakles előbb egy keveset a földre loccsantott az istenek számára, s aztán ajkához vitte a sárga italt, melynek nehéz, édes szagát messziről érezte csodálatosan kifejlődött vadászszimatjával Nagy kortyokat húzott belőle és rögtön érezte fejét elborulni az erős bor hatása alatt

— Jöjj közelebb, ó Ember ! — biztatta még Pholus.

Szembe ültek egymással, és hol az egyik, hol a másik emelte ajkához az öblös agyagedényt. Estére mindaketten mámorosak lettek. A kentaur szeme el-

homályosodott, karjai különös, duhaj mozdulatokat tettek, vad és töredezett szavak jöttek ki a száján. Néha énekelni próbált rekedt hangon, és az éneke olyan volt, mint a föld moraja rengéskor. Néha pedig különös érzelgésbe lábbadt, összecsókolkozott Heraklessel s a könnyei potyogtak.

A barlangban mind hosszabbra nyultak az árnyékok, a tenger mind közelebb jött az esti árral, hullámai locsogva törtek meg a sziklán, messze véres lett a víz a lemenő naptól. A nagy edény tartalma fogytán volt. Pholus hamis hunyorítással intett Heraklesnek, hogy nem kell félni : van még elég a drága italból. A szeme hólyagosan csillogott. Lassan, bizonytalanul megindult a cserépbutykossal a barlang sötétebb sikátorai felé. Az óriás tántorgó léptekkel követte. A barlanglakó kentaur otthonos volt a sötétben, és szeme jól látott, mint a tigriseké. Heraklesnek azonban tapogatózni kellett és csak arról a folytonos zajról sejtette, merre kanyarodik vezetője, amit a kentaur trappolása csinált, és hosszú farka, mely folyton verdeste oldalát. Ide-oda kanyargott az üreg. A tenger zúgása lassankint elhalkult és előttük egy másik zúgás erősbödött : azt lehetett volna hinni, hogy azon az oldalon is tenger van. De Herakles gyakorlott füle megismerte a lombzúgást, mely ép olyan örökös és mindent elborító itt, mint a habok zaja a tengeren. Nemsokára a sötétség egy kis karajában néhány vad tűzpont lobogott elébük : a messzeség szabad csillagai. Valami vékony állat surrant a fal mellett, a visszhangzó emberléptektől fölriadva ; s denevérek sodortak a barlang szádja fölött. Herakles mámoros fejét jótevően csapta meg a meleg, de szabad levegő, melyet a kifülledt lombok milliói leheltek arcába.

Körülnézett és Pholust kereste. A szörnyeteg egy sötét oldalfülkéből bukkant elő, széles vigyorgással, óriási tömlőt cipelve, mint egy dudát, s egy másik borosedényt, fahordót rugdalva lába előtt.

— Segíts, ó ember ! nyögte ügyetlenül, mert a

teste nehézkes volt és hajlékonyság nélkül. Herakles felállította a hordót a barlang elején és kiütötte a felső deszkáját. A kentaur megtörte elülső térdeit és leereszkedett emberi részével a nagy hordó mellé ; háta és fara ügyetlenül tornyosodott a térdeplő elülső rész mögött. Nagy bajuszos fejét beleütötte a sűrű italba és úgy szürcsölte azt, mint csikó rokonai a tavak enyhe vizét. Néha fölnézett és nagyokat kurjantott.

V.

Herakles éber szimata az erdőt figyelte. Vak, holdtalan éjjel volt. A rengeteg sűrűje egyetlen, fölbonthatatlan tömeget mutatott s kevésbbé gyakorlott szem aligha vette volna észre, hogy a sötétségnek magva van. Herakles azonban nagy, idomtalan alakokat látott ólálkodni a lombok mögött. Óriási állatoknak látszottak ; de az éles hallású vadász fölismert zörejükben valami emberit : a szándékosságban, ahogy kerülni akartak minden zajt s az ügyetlenségben, amint nagy testük mégis meg-megreccsentette a lombokat és minden reccsenés után ijedt csönd következett. A fejüket szokatlan magasságban tartották és a törzsük furcsán egyenes volt. Herakles lassankint rájött : kentaurok voltak. Halkan figyelmeztette a magába feledkezett Pholust. Pholus megtorpant ; kétszer-háromszor elcsuklott a térde, míg fel tudott emelkedni furcsa helyzetéből. Tigrisszeme a sötétbe kémlelt és arca fölragyogott :

— Nessus ! — kiáltott — Nessus ! Khiron ! — Hiszen ezek Nessus és Khiron, jó cimborák ! — Jertek, cimborák, Pholus nektek is őriz bort. Pholusnak sok bora van ! Sok-sok bora van és akár a földet is megitathatja ! De nem ad a többi gőgös kentaurnak : hanem csak nektek, mert megéreztétek a szagát, hahaha ! Jertek, jertek, itt van már Herakles, aki az Emberek nemzetségéből származik, de olyan erős, akár a ken-

taurok. Jertek, mert úgy víg a mulatság, hogyha többen vannak! Nessust szeretem, mert ravasz mint a kígyó és Khiront is szeretem, mert ért a zenéhez és régi történeteket tud mesélni.

A kentaurok körbe gyülekeztek a hordó körül. Mások is jöttek, öt-hat kentaur, köztük egy kölyök is, egy kentaur-csikó, világospej szőrrel és furcsa, idétlen hangú. A kentaurok körülállták a hordót, mint a lovak a jászolt az istállóban. Herakles, középen állva, fölkapta a súlyos hordót és a kentaurok szája-színéig emelte. A szörnyetegek egyszerre ittak, belehabzsolva, szürcsölve, belemártogatva fél arcukat és nagy bajszaikat. Az ital gyorsan leapadt, végre már csak egyenként ihattak. Ekkor sorba adták az öblös faedényt és egymás kezéből rángatták ki, míg mindannyi szemében mámor nem csillogott.

— Igyál te is ember! — kiáltott Pholus, beütve egy új hordónak tetejét.

Herakles könnyedén emelte ajkához, mint egy óriás poharat. A kentaurok elismerően morogtak, mindjárt kedvükbe fogadták Heraklest. Pholus azalatt tovább osztotta a borokat. A kölyök-kentaur egy tömlőt ügyetlenségében kihasított és a nedű szétfolyott a földön. A gazda dühösen támadt rá:

— Te bugyuta! — üvöltött — nem kapsz többet! — és féltékenyen állt a barlang elé, hogy a többiek ki ne lessék a rejtekhely titkát. De mind részegek voltak már; Belus nagy zajjal megcsuklott patáin és lenyujtózott a földre, a többiek izgatottan toporzékoltak patkótlan lábaikkal, szerették volna követni a példát, de tudták, milyen nehéz föltápászkodni a heverő kentaurnak.

Khiron büszkén mutogatta patkóit, melyekért messze kalandozott, az emberlakta falu kovácsáig. Ő volt az a kentaurok közül, aki legtöbbet érintkezett az emberekkel, sokszor elfogta az emberek fiait magányos útjaikon, zenélni tanította őket, vagy elmesélte nekik az istenek történeteit s a titánok harcait. Bölcs

volt ő és ismerte a természetnek titkos hangjait, ismerte a kövek életét és tudott beszélni a goromba felhőkkel. A kentaurok muzsikát követeltek tőle. Khironnak furcsa, hétcsövű sípja volt és dörmögő, rívó, hízelkedő és nyöszörgő hangokat tudott kiadni belőle. Herakles kábulva hallgatta a különös zenét, mely sírt mint egy párzó állat és hörgött mint egy haldokló. Szédült és a bor íze összefolyt benne a zene hangjával. A részeg kentaurok duhaj mozdulatokkal verték a vad taktust. Az egyik a kihasadt tömlőből feszített dobot az üres hordóra. A Herakles bunkójából dobverőt csináltak. A kölyök-kentaur tátott szájjal figyelt. Az erdő kisérni látszott az erdei kórust. Az éji állatok igézve csődültek a muzsika köré. A baglyok huhogtak. Pholus újra kezdte a duhaj éneket. A síp gajdolt, dödögött, nyihorászott. Különös madárhangok feleltek a nagy sötétségből. Egy iszonyú vonítás hallatszott. Herakles tüzet akart gyujtani, hogy megijessze a vadakat. A kentaurok bámulva nézték, amint a rőzsét kereste. Khiron is levette szájáról a sípot. Herakles figyelmeztette a veszélyes sötétre : de Khiron megnyugtatta :

— A kentaurok a hegyek barlangjaiban születnek — mondta — mint a folyók és források, és otthon érzik magukat a természet sötéteiben. Ha a kentauranya óráját érzi közeledni, a föld titkos rejtekeibe huzódik terhével s ott szüli és neveli magzatát, a mély ivek alatt. Rokonok leszünk így a földdel és mindennel, amit a föld terem, és nem félünk a vadaktól. A kentaurok Ixion unokái, aki a Föld gyermeke volt és a vágtató felhőkkel szerelmeskedett. Erősek vagyunk, mint a barlangi oroszlán, gyorsabbak a vad paripánál s bölcsebbek, mint az ember.

— Igyál, ó Ember ! — kiáltott rá Pholus s már kapta a hordót. S újra fölsírt a síp. A kentaurok azonban lakomához láttak. Az egyik megfogott egy csaholó sakált, amelyet a zene nagyon is közelre csábított. Csak úgy a karjával megkapta, csodálatos ösztönnel, mely egész fantasztikus volt az ügyetlen testben.

A kentaurok marokkal széttépték a csunya fenevadat. Nyersen falták a véres sakálhúst. A piros lé bajuszukról csurgott és lefolyt könyökükön. Bort ittak rá, vedeltek, új meg új hordók kerültek elő a rejtekből. A vacsora eszükbe juttatta a Lakzit, ahonnan a bort elrabolták.

— Mesélje el Khiron! — kiáltott a kölyökkentaur.

És Khiron belefogott a történetbe. De már nem hallgathatták türelemmel, belekapkodtak a szavába, röhögve emlegették a lapithák neveit, Pirithoust és Hippodamiát, a menyasszonyt, a frissenlett királynét, akinek testét halálra szerették.... Ujhajj! az volt a dáridó! A kentaurok dícsérték az emberek borát és lányait. Ekkor rájöttek, hogy nem teljes a mulatság.

— Lyány kőne! — visított Nessus. Egy-kettő, senkise tudta, honnan, került leány is. Mintha a földből nőttek volna ki, szemérmetlenül állottak a kentaurok elé, sejteni sem lehetett, emberlakta faluk lányai-e, vagy az erdők vad teremtményei. Furcsa mozdulatokkal tapogatták a kentaurokat, édes szemekkel bámulták lótestüket. Khiron újra kezdte a sípolást. Buja pöffenésekkel bugyogott ki a hang a nádcsövekből. «Bölcsebbek, mint az ember» — gondolta Herakles. A kölyök-kentaur vad ugrálásokat vitt véghez, lába meg-megcsusszant a sziklás talajon, toporzékoló, trappos táncba kezdett. A nők is táncoltak. Bősz ütemben sivított a síphang. Az egyik nő Herakleshez simult puha és meleg combjaival. Heraklest elöntötte a vér, mámoros feje egy pillanatig Hylasra emlékezett, habozott, megölje-e vagy megölelje az az asszonyt? Végre ledöntötte a földre. — *Tam, tam* — dongott a dob a hordó fenekén. — *Tram, tram* — trappoltak a táncoló paták. Pholus kurjantott. A nő hangosan lihegett Herakles alatt. — «Ez, ez, csak ez van!» — gondolta Herakles. — Egy kentaur habzó borral öntözte a lányokat. Nagy kacagások hallatszottak. Az erdőből sötét és féltékeny szemekkel kémelt

egy nősténykentaur. Vágyódva nyujtotta hosszú karjait, egész ember- és lótestét. A kentaurok az emberlányokat szerették ! A kentaurhímek az emberlányokkal mulattak ! Észre sem vették a kentaurasszonyt. Nagy, szőrös markaikkal fogdosták az emberlányok dagadó formáit. És a lányok hancurozva csimpaszkodtak az ormótlan testekbe. Az egyik Khironnak a hátára mászott. A kölyök-kentaur magasra fölágaskodott hátulsó lábain és fölkapott egy leányt. Az ocsudó Herakles bámulva nézte iszonyú barátait. Lelkében szörnyű kháosz kavargott. A bor sárga gőze elfátyolozta a világot előtte. A szörnyetegek véres mulatsága, a lányok testei, a kentaurasszony, az erdőség rengeteg zúgása, éjjeli madarak és messze állathangok, az ázott szeszes szag, síma combok, vad visítások és kéjes lihegések, egyetlen szétválaszthatatlan tömegként főtt és erjedt az agyában. És minden, minden, egész világa, egész valója belecsomósodott ebbe a rengeteg kéj- és mámor- és émelygés-csomóba : és ami azonkívül volt, emlékek, multak, bánatok, messzeségek mintha eltüntek, testetlen álommá foszlottak volna mind . . . csak a test maradt, az óriás teste, rengeteg érzéseivel, látományaival, kéjeivel, mámoraival és szédüléseivel. Hylas? Hol voltak már azok a napok, amelyeket Hylassal töltött? rettenetesen hátrasiklottak az idők végtelen mélyeibe, mintha csak ezer esztendővel ezelőtt lettek volna, mintha igazak sem lettek volna soha. Hylas fiatal testét is — villant meg hirtelen agyában — micsoda mámorba, micsoda kéjbe, micsoda szédülésbe fonhatták be azóta a Nimfák? Mit ér egymásba fogózni? és mit ér a multba kapaszkodni? mikor a jelen időnek istene muzsikál a testünkön mint egy hegedűn ! «Bölcsebbek, mint az ember» — gondolta Herakles a kentaurokról és nézte a hatalmas lényeket, melyek mindig engedelmesen olvadtak a jelenvalók nagy játékába ; úgy érezte, hogy eggyek a földdel, a fákkal, a sziklával ; a hegyek erejével, mely a bort adja ; s a sötét Természet kéje elevenedett meg tagjaikban.

— Bölcsebbek, mint az ember! — Hajrá! és Herakles belevetette magát az ő mámorukba. Vértócsákon botlott, asszonyokon hentergett, duhajkodott a szörnyetegekkel, borral öntözködött. És olyan volt az orgia tere, mint egy vad csatatér. A kentaurok elszórtan hevertek, nem törődtek már semmivel, széles combjaik alá gyűrtek egy-egy asszonyt. Hüjj, hüjj, és akkor följött a holdvilág! Hüjj, hüjj, iszonyú rivalgások köszöntötték. És egyszerre megzendült az erdő. Itt is, ott is, körben mindenfelé iszonyú ismeretlen kentaurok vágtattak, dobogtak fenyegetőn a barlang felé. Mintha a holdfény teremtette volna őket, egyszerre villantak ki a sötétségből, óriás alakok, egyszerre dobbant föl a patáik zaja, egyszerre törtek meg, egyszerre reccsentek a nagy ágak és törzsek karjaik erejétől. Az orruk szimatolt, jöttek a borszagra. Vad csatakiáltás reszkettette meg a lombokat. Herakles izmai egyszerre megfeszültek, idegei megébredtek. Hüjj, hüjj mi lesz itt? Körötte kétségbeesetten erőlködtek talpraugrani a mámoros szörnyetegek. Bölcsebbek, mint az ember? A kő kicsúszott a patáik alól, csuklóban, térdben megroggyant a lábuk, szikrákat vert széllyel, rugdosta a földet, a heverő lányokat. Bokrosan ficánkoltak az ormótlan testek. A lányok rémülten szedelőzködtek fel, sikoltva menekültek a barlangba. Rettenetes sziklát tépett föl két karral a haragvó Pholus, és vakon dobta a hívatlan vendégek felé. Egy nagy fa tört ketté a sziklától, ágak reccsentek, szétfreccsent a föld, amerre leesett. A támadók kissé meghökkentek. Ekkor várat csináltak a mulatók. Hirtelen kijózanodva kapkodták a nagy köveket, hogy egymásra rakják. Az ostromlók lassan közeledtek, mert nekik nem volt védőbástyájuk. Pholus uj köveket hányt. Az egyik kettétörte egy nagy kentaur derekát. Iszonyú volt látni, amint leesett holtan a hold fényében. A hold várt, nézte a harcot, nyugodtan, mint egy uralkodó. Fehérbundás fiatal felhők siettek föl mellé testőrökül.

Kezdődött végre az ostrom. A támadók minden oldalról egyszerre tódultak a kővár ellen: mintha az egész erdő harcra mozdult volna. Az előny azonban a védők részén volt, mert az ostromlóknak nem voltak kövek a kezükügyében, hogy messziről hajíthattak volna. Hideg ijedtség ömlött a mámorra ; tépték, fosztották a sziklát a barlang faláról. Nagy erővel, de ügyetlenül dobtak és a kő hol közelebb esett a célnál, hol nagyon is messze és csak az erdőt törte és a földet.

Herakles azonban a tegezét kereste. Nyilat választott ki, kicsinyt, de mérgezett hegyűet, és kiállt a rögtönzött bástya mögé, kifeszítve ivét. Alig vették észre az iszonyú rivalgások között. A támadók már oly közelre jöttek, hogy szavukat érteni lehetett, s ekkor megkezdődött a szócsata dörgő, rikácsoló, kurjantó állatemberi hangoknak csatája, melyek fölverték az egész erdőt és halálra ijesztették a szegény madarakat. Közben egy-egy elvetett szikla rettenetes puffanása hallatszott a földön, tört fák jajgatása, s a szünetekben a lányok borzadt szepegése a barlangból. Herakles lassan célzott ; a húr megpendült s a vessző elsurrant. Egy szörnyeteg holtan bukott föl, akit a kisded vessző ért. Pholus és társai mérhetetlen álmélkodással bámultak. Herakles újra és újra célzott. A mérges nyíl minden lövése halál volt. A támadók soraiban nagy zavar állott be. Dühös és halálos sivítások zengettek. A nagy lótestek megtorpantak, hátrahúzódtak, menhelyet kerestek. De nem hagyták abba az ostromot. Óriás fatörzseket halmoztak egymásra, földsáncokat hánytak. Úgy látszott, kiéheztetésre ítélték a barlangban szorultakat. Néhányan messzebb kerültek, a szikla másik oldalához és köveket hoztak onnan. Nemsokára a vár mögé is potyogtak a kövek, beljebb kellett húzódni a borgőzös barlangba. Keserű józanság szállta meg az ittas szörnyeket, toporzékoltak, mint megvadult lovak, rugdalták a sikoltó lányokat, de azért a bort nem adták ki : védték állati makacssággal, csökönyösen.

A hold ismét elbútt, nem lehetett látni, nem volt érdemes a nyilat pazarolni. Elcsöndesült az éj, csak egy-egy puffanás hallatszott, egy-egy sikoltás, egy-egy iszonyú rikoltás. A támadók célja a kőbástya volt, egyikük el is találta egy nagy tömeg sziklával, nagy földrengető omlás zaja hallott akkor. Azután megint csönd, az erdő lihegett köröskörül, nagy sáskák zenéltek.

Egész éjjel tartott az ostrom. A sötétben nem is lehetett sejteni, kik haltak meg és kik sebesültek. Reggel, amint szürkülni kezdett, Herakles kiállt az ijjal a bástyához. Tépett fátyol fedte a hegyeket, itt-ott csillant ki az erdő, mintha lassan nyitogatná a szemeit és félne a gyűlölt nappaltól. Álmosan pillogatott a világ. Az ég tejszínű volt, piszkos felhőkkel és nagy, komoly csókák kerengtek benne kimért ívekben. Hűvös volt, valami fázó borzongás ült mindenen, a nimfák a ködök alá búttak. Egy nagy fenyő a közelben kínosan terpesztette szét egyenes ágait, mint egy megfeszített. Az ellenség lappangott és nem lehetett tudni, abbahagyta-e az ostromot ? Kimondhatatlan üresség lengett az egész vidéken. Herakles szájában rossz íz volt, a szemei égtek. Hátrafordult. A kentaurok nyugtalanul trappoltak a barlang elkerített udvarában ; s beljebb, a lecsüngő szikla alatt aludtak a nők, mezítelen, didergő bőrrel, csunyán szétvetett tagokkal és panaszosan nyögtek álmaikban. A földet bor- és vértócsák sározták. A kentaurkölyök a barlang sarkában iszonyú zajjal ökrendezett. Herakles bosszúsan nézte vad társait — «állatok», gondolta. És iszonyú elégedetlen volt önmagával, hogy köztük van. (Hajnalistennő emelte szigorú lámpáját.) Kezei az ijjat szorongatták, s az emberi szerszám érintése egyszerre megtöltötte minden tudattal és minden szégyennel. Az eltékozolt idő, az elvégzetlen munka, a régi bűn, melyet még meg nem engesztelt, néztek rá mindenhonnan a szürkülő reggel szemrehányásából. Kimondhatatlan üresség lengett az egész vidéken — itt-ott, a fák között foszlott el Hylas sápadt képe . . .

Nem volt ideje sokáig tűnődni. Egy ellenséges kentaur bukkant ki egy vastag fatörzs mögül. Önkéntelen éberséggel emelte rá ijját. A hatalmas alak iszonyú nyögéssel esett le. Pholus és társai, — akiket az éj baljóslatú csöndje zavartakká és tanácstalanokká tett — diadalmasan rivalltak föl mint a megszabadultak. Huj, huj! megint kezdődik a csata! itt már újra elemükben voltak. És körülállották Heraklest, a csodálatos lényt, aki egy kis vesszővel ölni tud. Levették a tegezt vállairól, kiváncsian tapogatták a nyilakat. A hős nyugodtan nézte, mint a felnőtt a gyermekeket. De Pholus egyszerre felordított. Megsértette a kezét egy nyíllal és rettenetes fájdalmat érzett. Iszonyúan marta a kegyetlen méreg, amellyel Herakles a nyíl hegyét megedzette. Karja néhány perc alatt kékesen megdagadt, egész testén vad reszketések futottak át, tombolt és rugdalt fájdalmában. Kiáltásai fölverték az erdőt és a fák mögül gyanus mozgolódások hallatszottak.

Nessus és a többiek fokozódó izgalommal nézték szenvedő társuk vonaglását. Valami különös, szinte testi kapcsolat látszott lenni a természet e furcsa teremtményei közt; minden érzés egyszerre futott végig rajtuk, mint egy ménes fölkavarodik egyetlen csikó ijedelmén. Állati ösztönnel érezték egymás fájdalmait. Dühük Herakles ellen fordult most s izgatott hadonázással vették körül az Ember fiát, akinek fegyvere oly rettenetesen megsebezte társukat. Nem tudták elképzelni, hogyan okozhat ily kis vesszőcske oly iszonyú fájdalmakat.

— Sárkányvér van rajta, sárkányvér! — kiáltották. Herakles ügyessége és okossága megrémítette és dühbe hozta őket. Gyanakodva, eltorzult arcokkal, tagolatlan kiáltásokkal tolongtak az Ember felé, mégis bizonyos távolból és folyton a kezére vigyázva, amelyben a nyíl volt. Herakles félelem nélkül, de valami belső undorral érezte közeledni a Nessus kidülledt szemeit, melyekben véres nyomokat hagyott az éj bujasága.

Elhatározott fenyegetéssel emelte fel az íjjat: aki közel jön, azt lelövi. A kentaurok vad félelemmel vonultak el tőle.

Ekkor Nessus ravasz iramodással átugratott a kőbástyán, ott, ahol ellenségdobta szikla megtörte. Egyszerre csak kint állt, a szabad erdőben.

— Hejj, társak! — kiáltott az ellenség felé. — Nessus ád nektek bort! Nessus minden borát odaadja! Jertek az ember ellen! Ő a kentaurok ellensége! Kis kinzóvesszőkkel öl bennünket agyon. Jertek, rúgdaljuk őt halálra, tépjük szét! Jertek, jertek!

— Jertek, jertek! — verte vissza-vissza a barlang nagy torka, kiáltoztak Belus és Khiron is. — Consus, Ascalaphus, Chilo, Bergion! Jertek mindannyian! Fornax, Thioneus, Titan!

Az erdők utánuk ordították a vad neveket. És ekkor egyszerre megtörtént a támadás. Minden fatörzs megmozdult, innen is, onnan is szörnyetegek bújtak elő, de nem segítségre, hanem hajrá! neki! és minden oldalon egyszerre. Herakles megrezzenve nézte az iszonyú harcot. Mi történt? Az idegen kentaurok, ahelyett, hogy az Ember ellen mentek volna, felhasználták az alkalmat, hogy elbánjanak társaikkal, akik elrejtették előlük a zsákmányt. És megszabadulva a nyilak veszedelmétől, rettenetes támadásra szálltak. A föld dobogott és rengett a patáik alatt, a levegő reszketett a kiáltásaiktól. Összefogóztak az óriás testek, a karok egymásba fonódtak, mintha sohasem akarnák egymást elereszteni, a fehér fogak a fekete vállakba haraptak, téptek a körmök, a hátsó lábak toporzékolva hátraágaskodtak. Ledöntötték egymást a földre, rugdalták egymás szügyét, kemény csontok puha szőrös húsokba vágódtak, összegomolyodtak egy tömeggé, iszonyatosan vergődtek a rengeteg testek, mint a fölfordított bogarak. Nemsokára egyetlen alaktalan gomolyag kavargott a barlang és erdő közt, amelyből patás vékony lábak ficánkoltak, lobogó farkak és hajak, véres fejek és karok nyultak ki.

Felismerhetetlenül, megkülönbözhetetlenül keveredtek az ember- és lótagok. A csontos paták csattogása, kurjantások, jajok betöltötték a völgyet. A meztelen nők felriadva a kőhalomra másztak s úgy nézték a harcot. A nap véres csíkban tünt föl két felhő mögött és vérszínt öntött a fák csúcsaira.

Herakles még egy pillantást vetett a fantasztikus tömkelegre. «Bölcsebbek mint az ember» — gondolta magában. A végső bölcsesség forrott ki előtte! A harc bezsúfolta már az egész tisztást, kiáradt az erdőbe, fölcsapott a magas levegőbe. A madarak kétségbeesetten visongtak, a fák összeverődtek a viadal szélében, ijedt és megvadult állatok rohantak ki a sűrűből. És más állatok meg berohantak a harcba! Nagy véres állatok, csíkos, foltos lények, apró szörnyetegek, gorgók és khimérák. A kentaurok szügyébe haraptak, nyakukba csimpaszkodtak, összefogóztak egy testté a nagy gomolyaggal. És még a bogarak is harcolni szálltak, iszonyú felhőkben, a párolgó sebek, a kifordult bendők gőze fölött. És a nap is harcolni szállott, vérvörös paizzsal! Minden harcolt már, a Természet harcolt, az istenek harcoltak. A vigyorgó Pán a hegy tetején ült, és irtózatos síppal nógatta a harcot.

Csak Herakles maga nem állt be a harcba. Mert ő ember volt: neki semmi köze sem volt az egészhez. Neki más harcai voltak; őreá cél és munka várt. Ő kiszakadt már az iszonyú sodorból: neki külön útja volt. S szivét leírhatatlan büszkeség szállta meg. Kinyújtóztatta hatalmas izmait: friss volt, az álmatlanságot már nem is érezte. Aztán megfordult, íjját a vállára vette, tegzét hátára, és elindult útjára. Phöbus kibontotta már lángoló hajzatát, s a dicső sugarak elágaztak a keleti égen, szélesen, mint egy óriás keréknek küllői. Herakles ment folytatni munkáit, ment keresni a Vadkan csapását. A küzdő kentaurok zaja lassan ellankult mögötte. A ködök ritkultak, a fákon fölzengett a madarak hangos ujjongása, ezer csattogó, fütyülő, hetyke, csicsergő hang. A távolokban föl-

tünt még Hylas halvány képe, de az az erdőé volt, és Herakles egyedül volt, egyedül az egész erdő ellen!

Ment az erdő ellen!

A lombokon, a földön már a reggel arany foltjai ragyogtak. Minden élt, nevetett. Herakles azonban éberen, vigyázva ment a derü között: ismerte már a derüt. Ki olyan erős, hogy titkos hatalmak tőrbe ne csalhatnák?

DRÁGA ÉLET

I.

Egész Franciaországban nagy részvétet keltett a van Leberghe betegsége. Az ujságok pártkülönbség nélkül melegen emlékeztek a kiváló íróról, aki, bár névben és származásban idegen, megtestesítője volt a tipikus francia szellemnek. A hivatalos körök is élénk figyelemmel fordultak felé, mert van Leberghe azok közé tartozott akik a legmodernebb ízlést kifogástalanul konzervativ gondolkodással tudták egyesíteni, s akiknek szereplése sohasem tért le a hagyományos korrektség pályájáról. A társaság pedig, *tout Paris*, valóságos izgalommal vette körül a jeles *parisien* betegágyát: mindenki ismerte őt, mindenki kedvelte, senkisem volt a nagy városban, akit valaha ne kápráztattak volna szellemes szavai a felolvasó asztal vagy a szalónok kandallói mellől.

Van Leberghe betegsége rendkívül fájdalmas volt, és a kis családnak minden gyengédségére és szeretetére volt szükség, hogy a szenvedő kedélyét valamennyire csillapítsa. Nője, egy valódi párisi matróna, abból a fajtából, mely kifelé, a társaságban, csupa örök elegáncia és fiatalság, csupa vakító szellem és malicia, de otthonában a legragaszkodóbb nő és legszeretőbb anya tud maradni, valóságos önfeláldozással ápolta; amiben segítségére voltak leányai, a viruló Claire és

az alig serdülő kedves Marceline, akik atyjukat gyermeki büszkeséggel bámulták és szerették.

A beteg fájdalmai azonban egyre súlyosbodtak és szinte elviselhetetlenekké váltak már. Semmi sem töri meg jobban a lélek acélos erejét, mint a testi fájdalom, s kivált ha hozzájárul a szörnyű gondolat, hogy nem szabadíthat meg tőle többé egyéb a halálnál. Van Leberghe pedig nagyon tisztában volt a sorsával, s kínjaiban fetrengve halálos keserűség töltötte el lelkét, ha eszébe jutott, hogy ez most már mindig így lesz, egész a végső pillanatig, s nem lesz immár egész életében egyetlen egy nyugodt perce sem. S nem tudott aztán másra sem gondolni. Cserélt volna a halálraítélttel, akinek van legalább még egy fájdalomtalan éjszakája! milyen hosszú egy fájdalomtalan éjszaka! mennyi mindent lehet az alatt elgondolni, csinálni, emlékezni, élvezni lélekben! mennyi mindent tudna *ő* azalatt csinálni! csak egy óra alatt is! Úgy érezte, nagy, súlyos tennivalói, mondanivalói vannak még a világ számára. És minden csekély ideje a rettenetes fájdalmak és szörnyű, állati kábultság között oszlott meg!

Megfeszítette agyát, egész idegzetét — és nem birt másra gondolni, mint betegségére, mint az ajtónál leselkedő halálra.

Bár tudta, hogy csak Az szabadíthatja meg kínjaitól, mégsem úgy gondolt arra, mint szabadítóra, hanem mint hóhérra. Sohasem érzett oly életvágyat, olyan tettvágyat, mint mostan; úgy érezte, halála borzasztó veszteség mindenkire, az egész világra; érezte, hogy életét elpocsékolta, hogy lehetőségeit föl nem használta: föl nem használt, pótolhatatlan valami költözik ki vele a világból. S mint a gyermek, ki bár szemeit alig tartja nyitva, nem akar még aludni menni, «mert aznap még nem játszott eleget» — úgy ő is makacson, kétségbeesetten kapaszkodott volna az életbe, s elképzelhetetlen, kimondhatatlan igazságtalanságnak érezte, hogy meg kell halnia. Haragban és

izzadságban fürdött tehetetlenségének gondolatára — és másra sem gondolt.

S ki egészségében maga volt a fölényes nyugalom, most elhagyta minden tűrés, minden tartózkodás. Az egész világ ellensége lett kérlelhetetlen egyformaságában, amellyel előre megtagadta a megmentő csodát. Környezetének minden gyengédségét, minden önfeláldozását csekély semmiségként fogadta el: mert hisz micsoda is minden áldozatuk ahhoz a szörnyű veszteséghez képest, amin neki kell átesnie: a halálhoz! Mindenki csak tartozhatik neki. És szemébenszavában egyetlen iszonyú, követelő, felelősségre vonó kérdés csendült egyre:

— Hát nem tudtok rajtam segíteni?

2.

A szegény madame van Leberghe, e kétségbeesett légkörben, hetekig el nem mozdulva a betegágy mellől, életét adta volna, hogy segíthessen urán. Páris leghíresebb orvosai — megannyi tisztelője a betegnek s barátja — fordultak meg a szomorú szobában, s a szegény asszony iszonyattal olvasta szemeikből a tudomány tehetetlenségét, s hogy a kegyetlen természet ítélete jogerős.

Volt a betegnek egy barátja, egy híres theozóf, egy indiai herceg, aki Párisban élt és az okkult tudományokkal foglalkozott. Utolsó felebbezésnek a kegyetlen Természet ellen ezt kereste fel a szegény asszony — s azzal a babonássággal, mely mindnyájunkban ott szunnyad, mint a bagoly, hogy kirepüljön az aggodalmak éjjelein, e kiaszott exotikus arcnak delejes szemeiből természetfölötti reményeket akart kiolvasni. Mindent tudnak e rejtelmes emberek; s madame van Leberghe hallott már az életerőnek titkos átültetéseiről ifjú, ép testekből haldoklók, sőt halottak testébe, hallott már csodálatos *avatar*-okról, ahol az Erő elek-

tromos szikraként ütött át szájból-szájba a szeretők között s a lankadt, életefogyott gépezetet új életre mozgatta.

— S madame nem sajnálná fiatal életét? S nem fél a haláltól?

— Féltem, senkisem félt jobban mint én... azelőtt ... de mit félthetnék még? — szólt madame van Leberghe. — Őt félthetem csak, aki annyi mindent visz magával, mindenünket! Nem a magunk halála a szörnyű: ki önmagát elveszti, mindegy már! De elveszteni azt, akit szeretünk, hogy abból semmi lesz, hogy mindez a gondolat, melegség, érzés, ember, társ, egyszerűen eltűnik, semmi lesz, elviselhetetlen. S mennyire szeretne, akarna még élni!

És megragadta az indus kezét:

— Segítsen! Tegyen csodát; mindenre kész vagyok.

— Asszonyom — szólt a theozófus halkan — mit ér az élet egy elhasznált testben? Ha lehetne is, mint ön mondja, csodát tenni, ha lehetne is módját találni az idegrendszer állandó életre-izgatásának, erőforrást, mely e fínom műszerben lefolyó folyamatokat változatlanul továbbfűtené, mikor már a test animális ereje kimerült is, hogy mindaz, ami az idegek dolga az életben, s azt az egyén számára voltaképpen életté teszi, tudat, érzés, gondolat, továbbműködnék: mit érne mindez egy erőtlen és elernyedt testben? Mit érne az élet, a puszta lélek meztelen élete, ha nem volna, *amit* éljen? mert a testünket éljük mindnyájan. Elfogadná a haldokló az ilyen életet?

— Volna hát valami módja, volna hát? — kiáltott az asszony, ragyogó szemekkel. — Ő tegyen meg mindent, tegye meg! A lélek a minden, a gondolkodás, a tudat a minden. Nem igaz, nem igaz, hogy semmit sem ér! Ha hallotta volna, de hiszen hallotta, hogy könyörög szegény, csak a gondolatért, csak az életért, akár vakon, akár süketen, nyomorékon, *csak élni* akarna! csakhogy ez, az érzés, a gondolat ne suhanjon

bele a semmibe: *ez* a borzasztó! Hát volt-e nagyobb kincse a gondolatnál? hát nem az volt-e *ő*? a gondolat, az érzés? Amíg az megvan, *ő* van meg. A lelke! nem azt imádja-e egész Franciaország? az egész világ? Csakhogy legyen, éljen! Mentse meg a lelkét a világnak!

3.

A theozófus fürkészve nézett a nagyvilági nőre:

— Volna egy mód — modta halkan — csakhogy...

Madame van Leberghe egész élete a figyelmébe gyült:

— Csakhogy?

Halkan, de határozottan, s keményen, mint ahogy egy masina csattan, ejtette ki a rejtelmes herceg a kemény, rövid szót:

— Drága.

— Mindent, mindent áldozok, hisz mondtam már, hogy mindent áldozok! — kiáltott fel a hitves. — Ha az életembe kerül is, az egészségembe... a fiatalságtól már távol vagyok...

Egy pillantás a száraz és mozdulatlan arcra, megnyugtatta.

— Nem, nem élet — mondta a herceg szenvtelenül. — Nem élet kell. Pénz kell.

— Pénz! De hát mindenemet adaadom! — kiáltott az asszony. — Herceg, én nem voltam szegény leány, és ma már nem szegény ember van Leberghe sem. Hisz ez volt rémes éppen: pénzben, pompában éltünk, s azt, ami egyetlen fontos, egyetlen szükséges, mégse tudtuk megmenteni: az ő életét. Mit gondol, sajnálnám-e az utolsó filléremet az ő életéért?

— Gondolja meg asszonyom — ismétlé az indus — ön nemcsak maga van. Ön felelősséggel tartozik vagyonáért gyermekeinek...

— Clairenek és Marcelinenek többet ér atyjuk

élete, mint a vagyon — szakította félbe madame van Leberghené. — Herceg, ne gyötörjön! Hogyan lehet erről beszélni is? Nem áldoztunk-e eddig is egy vagyont? S ha az ön tudománya csakugyan megmenti van Leberghet... Kérjen bármit, bármit!

Könyörögve nézett erre a különös keleti uzsorásra, mint egy istenre. Eszébe sem jutott, hogy a leghíresebb párisi orvosok nem akartak honoráriumot venni a nagynevű beteg mellett tett versengő szolgálataikért. Természetesnek találta, hogy sokba, nagyon sokba kerüljön ez a drága élet.

— Asszonyom, — szólt az indus — én nem kérek öntől semmit és ezt valóban rólam föl is tételezheti. Azonban a gyógyszer drága, nagyon drága; azt meg kell fizetni. De ez még nem minden...

Szünetet tartott és mereven nézett az asszonyra.

— A beteg testét meggyógyítani immár nem lehet — kezdte megint. — Csak az idegrendszer működését lehet fenntartani, táplálva azt egy mesterséges erőforrással, mely *nem a testből jön.* Ezt az erőforrást a titkos tudomány fedezte fel, a yoghik tudománya. Asszonyom láthatja a nagyrabecsülést, amellyel Ön iránt és férje iránt vagyok, az őszinte vágyat, hogy kívánságát teljesítsem, és van Leberghe barátom életét megnyújtsam, abból, hogy ezt önnek elárulom.

Sötét tekintettel nézett maga elé és tompán mondta a következőket:

— Nagy yoghik, akik egy nagy gondolatnak szentelik életüket, ha halálukat érzik, mielőtt gondolatukat végiggondolhatták, akkor fordulnak ehhez az eszközhöz. De csak addig, míg készen a Gondolat; azután önként engedik át testüket a Halálnak, mert *nem emberi végletekig élni.*

Tekintete megint az asszonyra esett.

— Az erőforrás drága, nagyon drága, — ismételte — de ez még nem minden. A súlyos az, hogy folyton táplálni kell; táplálni addig, amíg az életet

tartani akarjuk. Mert a test meg nem gyógyult ; s a lélek addig él, amíg az idegrendszert működésben tartjuk ; s ez folyton pénzt kíván. Minden perc — minden perc pénzbe kerül. Nem a tőke kell asszonyom, hanem a kamatok, s talán annál is több . . . A jólét, a szórakozások, a tisztességes megélhetés . . .

— A pénz, mindig csak a pénz, miért beszél a pénzről? — szakította félbe ingerülten madame van Leberghe. — Hát nem érzi, hogy bánt vele, sért vele? Hát nem bízik bennem? Hát nem hiszi, hogy mindennél, minden pénznél többet ér nekem a férjem élete?

Váratlan, kihívó, ingerlő változás villant meg most egy pillanatra a szenvtelen, exotikus arcon ; egy mosoly két ránca, egy értelmes és hideg mosolyé, amely olyan volt, mintha pincében gyujtanak tüzet. Madame van Leberghe izgatottan, türelmetlenül és ijedten kiáltott fel :

— Az Istenért, herceg ! Beszéljen hát ! Meg lehet-e menteni a férjemet? Mi az ára? Csupán pénz az ára?

— Pénz és titoktartás — felelte az indus.

4.

Titoktartás ! Ez eleinte felháborította madame van Leberghet. Hány értékes emberélet pusztul napról-napra, akik talán élve maradnának, ha ismernék e csodálatos tudós metódusát ! Nem bűn-e az emberiség ellen, ily tudományt titokban tartani? De Nivedita herceg (így hívták az indust) alkuvás nélkül ragaszkodott e ponthoz, és van Leberghe asszony valami vallási fogadalmat képzelt, valami rettenetes ázsiai fogadalmat, amit ezek a beavatottak tehetnek a titoktartásra, lelkifurdalást, mely talán máris gyötri az áruló yoghit. Ezért mindenbe belenyugodott.

Összes jövedelmüket egyébként s a tőkének is egy részét, áldozták a csodás gyógyszerre, mely egyelőre

félévig biztosította a beteg életét. Van Leberghe a gondolatra, hogy élni fog, szinte meg is gyógyult; mindenáron ki akart kelni ágyából és nagy irodalmi művek terveit készítgette, melyekbe azonban nem sietett belekezdeni: hisz beláthatatlan idő áll előtte! nem kell elsietnie alkotásait. Egyúttal nagy irodalmi üzletekről is álmodozott, mert úgy érezte, hogy nem fogadhatja el pusztán nejétől az óriási vagyoni áldozatot, melyet életének fenntartása kíván: a közös terhekhez neki is sokkal nagyobb mértékben kell járulni, mint eddig. Neje hiába akarta, lehetetlen volt titkolni előtte, milyen rengeteg összeget fölemészt élete; s egyébként Nivedita herceg sem egyezett volna bele ennek előtte való eltitkolásába. Van Leberghe hálája nem ismert határt; különben az egész család örömben úszott, míg künn körülöttük, a nagy Párizs örvendett a hírnek, hogy a kiváló író élete veszélyen kívül van. Van Leberghe, meg nem szűnő gyengesége és fájdalmai mellett is, megint élvezte az életet, a szeretetet és a dicsőséget.

Madame van Leberghe azonban számadást csinált és arra az eredményre jutott, hogy eddigi életmódjukat lehetetlenség lesz fenntartani. Óvatosan szólt erről férjének; jól tudta, hogy az ellenezni fog minden újabb áldozatot. Úgy is történt; van Leberghe hallani sem akart róla, hogy életük nívóját alábbszállítsák. Lázas munkába fogott, hogy mennél többet keressen; de a «muszáj» érzése impotenssé tette szellemét s olyan dolgokat alkotott, melyekkel maga sem volt megelégedve. A fáradtság és csüggedés vett rajta erőt s ekkor eszébe jutott betegsége, melyet pillanatnyira szinte feledett s elhatározta, hogy először is gyógyíttatni fogja magát, hogy megszabaduljon fájdalmaitól és gyengeségétől, hisz bizonyára ezek azok, amik képtelenné teszik a munkára.

Ekkor beleegyezett, — ideiglenesen — hogy olcsóbb lakást béreljenek és a cselédek számát is csökkentsék. Ereje azonban nem tért vissza; dolgozás

ürügye alatt egész nap tétlenül ült a szobájában s egyre csak a jövőben bízott, a jövőben, mely hála a csodálatos gyógyszernek, kimeríthetetlen s tetszés szerint nyujtható perspektivát nyitott meg ábrándjai előtt. Kiadói semmit, vagy csak úntan és erőltetve írt dolgokat láttak tőle s művei kezdtek a divatból kimenni : lassanként csak elmaradott emberek olvasták. De a kimerült író olyan mint a megcsalt férj : maga veszi észre legkésőbb a szomorú igazságot ; s így van Leberghe is életideje határtalanságának tudatában határtalan fellendülésekről és sikerekről álmadozott. Az élet örökké távolodó délibábja lebegett ismét útja előtt.

E közben többször kellett megújítani az exotikus gyógyszer beszerzését s mindig a legnagyobb gondba és fejfájásba került a szükséges összegek előteremtése. Lassanként adósságok ették föl a vagyont. S a jövedelem amellett egyre kevesebb lett. Az igényeket megint alább kellett szállítani. A városban híre terjedt, hogy van Leberghe-ék tönkrementek. Nem tudván minek tulajdonítani a család hirtelen romlását, titokzatos szenvedélyekről beszéltek az emberek, pénzemésztő, keleti mámorokról, melyeknek némelyek szerint a férj, mások szerint az asszony hódolt volna. A rejtelmes ind herceggel való barátságuk hozzájárult e mendemondákhoz.

De Nivedita herceg is visszavonult tőlük lassanként. A kellemetlenségek egyre szaporodtak, a hitelezők mind követelőbbekké váltak. Van Leberghe valóban keserű órákat élt át. Érezte, hogy a tisztelet mindjobban megapad körülötte. Anyagi és erkölcsi nyomor fenyegette egyformán. S a rettenetes, drága árkánumot halálos pontossággal be kellett szerezni a kalkuttai címektől, melyeket a herceg megadott ; ha élni akart. Megalázta ez a rettenetes hatalma a pénznek ; hogy egész élete, minden ami érték benne és erő, ehhez a csinált szimbólumhoz, elfolyó semmihez legyen hozzákötve, mint a táplálékhoz, mint valami bűvös

elixirhez. Egy iszonyú kérdés keletkezett benne: azt kérdezte magától, mennyit ér az élet? mennyit ér meg az *ő* élete? Pontosan, pénzben és években kifejezve, állott most előtte ez a nyugtalanító, megalázó kérdés; mint egy matematikai probléma. Látta övéinek önfeláldozását; hallotta, hogy arról folyt már-már otthon a családi tanács, nem kellene-e a leányoknak valami kenyérkeresethez fogniok? És mindez őmiatta, csupán hogy ő néhány évvel tovább élhessen.

— Miért? — kérdezte egy-egy csüggedt pillanatban. — Érdemes-e élni? — Egyszer ki kellett csavarni a revolvert a kezéből; határozatlan öngyilkossági tervekről példázgatott hónapokig. De sohasem voltak ezek komolyak; valahányszor igazában gondolt a halálra, mindig oly intenzíve felújult lelkében a reménytelenségnek, az önmaga előtt való ajtóbecsapásnak az az iszonyú érzése, amely betegsége alatt gyötörte, hogy az élet mindennél kívánatosabbnak tűnt föl előtte. Hisz még nem is élvezte igazán; nem halhat meg addig, míg egy véglegesen nyugodt és tiszta percet meg nem élt; hisz *azóta* folyton csak az új helyzetbe való behelyezkedés bajaival volt elfoglalva, melyek megbénították! Majd ha kitisztulnak lassanként a bajok, akkor jön az új élet! az igazi szabadság, korlátlan lehetőségek, korlátlan reménység!

— A fődolog élni — mondogatta. — Amíg élet van, minden van, minden lehet!

5.

A leányok állás után néztek: Claire egy bankhoz járt, Marceline pedig tanítónőképezdét végzett. Fáradtan és rosszkedvűen tértek haza robot munkáikból. Van Leberghe jól látta ezt.

Irodalmi sikerek reményével vígasztalta magát. Előszedte régi dicsőségének dokumentumait és mutogatta a lányoknak. Egy ilyen alkalommal az elkesere-

dett Claire (aki atyjának intelligenciáját érzésbeli könnyűsége nélkül örökölte) valami gúnyos megjegyzést tett. Arra is lehetett érteni ezt a megjegyzést, hogy atyjuk többet dolgozhatna és kereshetne ma is, amikor annyira szükségük volna pénzre ; arra is, hogy nevetséges a multakon rágódó hiúság egy divatját vesztett íróban. Az apának ez nagyon rosszul esett. Ingerülten felelt, keserű szók buggyantak ki száján :

— Ez a hála egy egész élet munkájáért, a dicsőségért, ami mindannyiotokra visszafénylett ! Dolgoztam én annyit életemben, mint akárki ! Van jogom egy kis pihenésre.

Claire meg nem állhatta, hogy célzást ne tegyen az egész familia önfeláldozására és hogy minden bajt tulajdonképpen atyjuk drága betegsége óta szenvednek.

— Sajnáljátok tőlem az életet ! — kiáltott erre a beteg ember idegesen. A szegény van Leberghené sírva fakadt és a kis Marcelinenek a legnagyobb fáradságába került, hogy a kedélyeket egy kissé csillapítsa.

Ettől fogva a jelenetek napirenden voltak. Madame van Leberghe, aki oly soká megtartotta fiatalos üdeségét, most, a gondok és izgalmak között rohamosan megfonnyadt, mint a virágok a sciroccóban. Néha valósággal beteg lett egy-egy hevesebb jelenet után, mely idegeit nagyon is elővette. Ilyenkor a lányok atyjukat okolták és ezt nem is titkolták előtte. Van Leberghében a lelkifurdalás és a düh vívott csatákat. Madame van Leberghe azonban szemrehányást tett leányainak, mire azok keserűen hányták fel előtte a közös szenvedéseket.

— Amit tűrünk, el ne felejtsétek, hogy apa életéért tűrjük — mondta madame van Leberghe ilyenkor. — Gondoljatok rá, hogy ki az apátok — mondta madame van Leberghe, aki előtt férje alakja mindig a régi fényben állt. — Mindent el lehet tűrni, hogy apa élhessen . . .

Megesett ilyenkor, hogy Claire elkeseredve és kevéssé meggondoltan kifakadt :

— Bárcsak már ne élne!

Madame van Leberghe képes volt zokogásba kitörni, ha ily szavakat hallott, s a fiatal lánynak tulajdonképpen nem is volt más célja velük, mint új könnyeket fakasztani. Mert a keserűség olyan, mint a mákony; egy kevés nem ízlik, de ha sokat éltünk belőle, nem tudunk többé betelni vele s akaratunk ellenére is elkövetünk mindent, hogy magunk körül új és új zokogást fakasszunk.

Történt azonban egyszer, hogy egy ilyen kifakadást maga van Leberghe is meghallott, s minden valószínűség, sőt tegyük hozzá, minden józanabb meggyőződése ellenére komolyan vett. Ettől fogva eleinte kissé készakartan, később már teljes, ideges jóhiszeműséggel egy rettenetes hipotézisbe izgatta magát bele: azt képzelte, hogy megúnták életét és szabadulni szeretnének tőle: hisz oly sok terhet mér reájuk ez a drága élet! Azt képzelte, hogy csak a restelkedés tartja vissza őket, hogy meg ne tagadják az élete fenntartásához szükséges gyógyszerre a pénzt. Ez rendkívül hálátlannak és igazságtalannak tűnt fel előtte: hisz nem ő volt-e az, akinek hosszú időn át általános tiszteletet, sőt dicsőséget és valóban tisztességes jövedelmet is köszönhettek: nem ő volt-e az apa, a család feje, akinek minden szeretettel tartoztak? Milton leányai jutottak eszébe, s némileg tetszelgett is magának az öreg Milton pózában. De aztán megint elszorult a szíve: a rettenetes, sötét bűnre gondolt, arra, hogy halálát kívánják a saját gyermekei, ki tudja, talán a felesége is? E gondolatok, s vissza-visszatérő fájdalmai végkép megbénították irodalmi képességeit; s felizgatott fantáziája írásművek helyett sötét feltevésekben élte ki magát: elképzelte, hogy valóban életére törnek, s mert Nivedita herceg árkánumát megtagadni tőle restellik, mérget öntenek kávéjába vagy megnyitják szobájában a gázcsapokat. A halálfélelmek újból erőt vettek rajta, s ezúttal bizonyos dühös makacssággal: ha kívánják halálát, hát most már azért sem

akar meghalni! és megmutatja, hogy élni fog! élni minden áron! A nemzedékeknek egymás ellen való gyűlölete és gyanakvása égett fel lelkében; s makacsságát csak növelte egy önkénytelen érzés, hogy nincs igaza, mert a természetnek örök rendje az, hogy az öregek helyet csináljanak a fiataloknak. Eszébe jutottak a vad népek, ahol bevett szokás, hogy az elaggottat megölik gyermekei. Mindez csak növelte félelmeit: beteg, raffinált, vénhedt idegzete mindenben a primitív, egészséges, ifjú Bűnt szaglászta. A babonáknak, elővigyázatoknak és kémkedésnek egész rendszerét fejlesztették ki nála ezek a félelmek, s ez úgyszólván minden energiáját felemésztette. Ő maga is tudta ezt, s dühe csak annál nagyobb lett: mert érezte, hogy ilymódon irodalmi terveit sohasem fogja megvalósítani. S csak annál jobban kapaszkodott az időbe, fogózott a hosszú életbe: hogy nyitva maradjon előtte a nagy kapu a jövő szabadsága, s minden ismeretlen lehetőség felé! Az életvágy, minden ember legtermészetesebb érzése, így lett nála monomániává.

6.

A legrettenetesebb a dologban az volt, hogy lassanként ideges képzelődései már szinte megfeleltek a valóságnak, valósággá váltak! lassanként a helyzet oly tűrhetetlen lett, hogy mindannyian *valósággal* kívánni kezdték a halálát, bár nem vallották ezt be maguknak sem. Igen, tudat alatt, *sub limine conscientiae,* halálát kívánták; mert a helyzet tűrhetetlenné vált és semmi más kivezető út nem lehetett belőle, mint van Leberghe halála. Ez okozta az elviselhetetlen feszültséget, mely a család tagjai közé lopózott: minden szóban, minden mozdulatban egy rettenetes gondolat lappangott.

Az adósságok mindent fölettek már, a hitelezőket egymással kellett altatni, a kis család a legszükséges-

sebbeket csak nehézségekkel tudta előteremteni, a hitel kimerült, borzalommal gondoltak a közelgő időpontra, mikor ismét kifogy az indiai gyógyszer s a lankadó idegenergiát ismét új pénzzel, új forrással kell majd pótolni. Honnan veszik, honnan bűvölik fel azt az ijesztően tekintélyes summát, mely ezt (csak egyetlen hónapig is) megfizetni képes? Van Leberghené megkezdte a járáskelést, a levelezéseket. Mindenünnen tagadó válasszal tért vissza. Van Leberghe izgalma a paroxyzmusig növekedett, borzasztó jeleneteket csinált, azt hitte, csak ámítják azzal, hogy nem tudnak pénzt szerezni, ürügyet keresnek, át akarják engedni sorsának, álnokul át akarják engedni a szörnyű Halálnak!

Izgatott leveleket írt régi, előkelő barátainak; rejtelmesen panaszkodott, hogy életére törnek, hogy saját családja meg akarja ölni; pénzért könyörgött, misztikus célokra. A régi barátok nevetve vagy bosszankodva olvasták a leveleket, egy ideges ember őrületének vagy naiv zsarolási kísérletnek nézték, és többnyire válasz nélkül hagyták: kölcsöneik, melyeket a soha visszanemfizetés reményében adtak van Leberghe-éknek, már régen meghaladták a jótékonyság határait.

Akkor van Leberghe könyörgésre fogta a dolgot és térden állva, könnyek közt rimánkodott a feleségének: ne akarják őt megölni, csak most az egyszer segítsenek még rajta, mindent megigér, csak egy hónapig nyújtsák még az életét, megigéri, hogy ez egy hónap alatt dolgozik mint az állat, vagyont szerez, visszaszerzi régi pozicióját: most már épen érzi erejét éledni, csak most, most még ne legyenek gyilkosai. Tudja, hogy megérdemel mindent, megérdemelte százszor is a halált, ő a hibás, nem vádol senkit, csak kegyelmet kér, mint egy halálraítélt!

A szegény asszony érezte, hogy addig nem fognak megszabadulni a beteg rettenetes gyanújától, míg a pénzt elébe nem rakják. De honnan? A rettegett nap egyre közeledett s amint az árkánum ereje lankadt,

úgy csökkent van Leberghe idegereje : s annál türelmetlenebb lett kedélye is, képtelenebb magán uralkodni.

Madame van Leberghe ekkor elhatározta, *hogy el fog mondani mindent.* Volt egy régi ismerősük, akiből azóta miniszter lett : ahhoz fog elmenni és mindent elmond neki, már amennyire a Nivedita herceg szereplésének elhallgatásával lehetséges ; mert erre, úgy vélte, szava kötelezi. Föltárja előtte, hogy a van Leberghe élete egyedül egy drága orvosságtól függ, hogy kötelessége az országnak és társadalomnak — melynek dicsőséget szerzett és gyönyörűséget — gondoskodni a nagy író életéről, ki előtt még beláthatatlan idő áll új remekek alkotására.

A miniszter gúnyos mosollyal hallgatta végig a szegény asszony rejtelmes meséjét ; azt hitte, hogy a gondok és züllés megzavarták az eszét. Szeretett volna neki alamizsnát adni, de ebben a régi emlékek és van Leberghe asszony büszke magatartása meggátolta.

— Legyen nyugodt, asszonyom, ami tőlem függ . . . Senkise tisztelte jobban a férjét énnálam . . . — dadogta. — De a kérdés szokatlansága . . . Mindazonáltal amit csak lehet . . . — dadogta.

S a kétségbeesett nő szinte hallotta, mint adja ki a parancsot a távozása után, hogy többet ne bocsássák őt hozzá. Minden reményének vége volt : érezte, hogy régi társaságából senkisem fogja elhinni a mesét. Ekkor leszakadt róla minden tartózkodás ; boldog-boldogtalannak mesélte történetét, panasszal, érzelmesen, szemrehányásokkal, abban az alantasabb, kissé züllött környezetben, ahova mostanában lesiklottak. Itt már több hitelre talált, mint a miniszternél : a nagy, irodalmi névhez dörzsölődni akaró félműveltek, misztikumra hajló hiszterikák kéjelegtek az imponáló és csodálatos történetben, melyet a véletlen szomszédságukba juttatott. Semmiesetre sem tartották volna magukban s nemsokára a közelségben már a concierge-ek is fecsegtek róla, hogy van Leberghe-ék birtokában vannak az életmeghosszabbítás csodás titkának.

A lelki nyomor olyan, mint az induktor elektromossága: a környezetet ugyanavval a kínban rángó elektromossággal fertőzi meg, hogy az ismét visszahatván, egymást növeljék egymásba fogózva, kín kínba, feszültség feszültségbe. Van Leberghe-ék Párizs óriási köpüjének egy szomorú sejtjébe az élet telhetetlenségének kínzó gondolatát vitték: ez a gondolat visszafénylett most rájuk minden arcról, minden szemről, ellenségesen, irigyen. A szegény embereknek, akik itt laktak, akik mindennap látták őket, voltak drága betegeik vagy voltak okaik aggódni saját életükért. Kalitos fantáziájuk irigyen nézett a családra, melyről az volt a hír, hogy birtokában van az élet titkának. Mi igaz a hírből? Van Leberghe tényleg élt, minden rettenetes betegségei dacára.

Öntudatlan régi babonák, öröklött gyülöletek mozdultak meg a szegény, félművelt lelkekben. Madame van Leberghe azt vette észre, hogy itt is, ott is, irígy és mohó tekintetek kerülgetik, hogy arcok kérdeznek, szájak mondani akarnak valamit. Valaki — egy bájos kis leányka, szüleinek egyetlen szemefénye — betegen feküdt a házban; naponta látta a kétségbeesett apát, s ijedten, mint egy bűnös, sompolygott el mellette a lépcsőn. Szinte attól kezdett el rettegni hogy emberek megállítják az úton és számonkérik tőle kedveseik életét. Suttogásokon vélte őket rajtakapni, úgy érezte, hogy ujjal mutatnak rá, szerette volna mentegetni magát.

— Hisz nem tudom, én sem tudom! — szerette volna kiáltani. — Hisz én is rettegek, hisz meddig bírom én is, meddig bírom?

— Szenvedek, szenvedek, jobban, mint ti valamennyien! — szerette volna kiáltani a vádló arcokba; s kezdte már megérteni, miért kívánta Nivedita herceg a feltétlen titoktartást. Mi lesz, ha mind, — a betegek s a betegek hozzátartozói egyszerre felényujtják majd halvány kezeiket, száz oldalról és követelni fogják tőle az életet, az élet bús titkát? S mi lesz a gazdagsággal

és a szegénységgel, ha szegények és gazdagok élni akarnak, s az élet titka — a pénz? Ijedten gondolt ily lehetőségekre, mint aki önkívületben tüzet vetett a szalmába, s most fél, hogy meggyullad.

Nem, nem: a maga kicsiny önfeláldozásának önzésébe kell fogóznia, a saját betegéért kell élnie és behunynia szemét minden idegen vágy és szenvedés előtt — gondolta magában. De amikor betegje mellett ült és hallotta annak monomán veszekedését, gyanusításait és valóban önző aggodalmait, — mert megsejtette félelmének éleslátásával neje gondolatát, s féltékeny lett minden betegre, minden szenvedőre — akkor van Leberghené valósággal megutálta magát, egész életüket s önkénytelenül sóvárgott a lelke egy tágabb és gyümölcsösebb áldozat után, s a szenvedők millióira gondolt, bájos és fiatal teremtésekre, akiknek ifjan kell pusztulniok.

Egy nyögés, az anyagi gond disszonáns szava visszahozta a közvetlen valóba. Oh, itt fekszik férje, van Leberghe, a nagy író és pusztulni fog, miután egész családját pusztulásba vonta, mint a vízcsepp a tölcsér közepén, mely maga legutoljára omlik le a mélybe, miután a szélek vizei lesíklottak. Mi az ő rendeltetésük? lesíklani és elpusztulni érte. Madame van Leberghe sírt, és nem tudta volna, férjét siratja-e vagy magát s gyermekeit?

7.

A pusztulás órája közeledett és madame van Leberghe úgy élt, egy névtelen kábulatban, mint aki sülylyedő hajóra van kötve.

Éjjel azonban rettenetes álmok gyötörték. Azt álmodta, hogy férjével vasúton utaznak, száguldanak s az ajtó előtt állnak s az ajtó nyitva van. Egy gyenge ujjlökés, és férje kalimpálva bukik le véresen az útra és ő egyszerre valami rettenetes megkönnyebbülést

érez, ó micsoda ijesztő, bűnös megkönnyebbülést! S ekkor úgy volt ebben az álomban, hogy ő csak a világ előtt s a *világ kedvéért* tartotta fenn eddig férje életét, mert mintha a világ, az ő régi társasága, tudott volna mindent s mit szóltak volna ha férjét halni hagyja? Máskor meg mintha betörtek volna szobájába, betegeket hoztak volna hordágyakon mint Lourdesba és követelték volna rajta a titkos gyógyszert. Forradalom volt, csákányok forogtak a levegőben s a sírokból kikeltek a sárga halottak, és követelték eltűnt életüket. Eliszonyodva önmagától és az élettől riadt e lidércnyomásos álmokból van Leberghené. S az álmokat folytatta az élet ; az egész élet lidércnyomás volt már, amelyhez egy halhatatlan beteg nyögései és átkai szolgáltatták az álom taktusát.

A szegény asszony valóságos apátiába esett, megszüntetett minden kísérletet újból pénzhez jutni, egész nap mozdulatlanul ült, majd meg szemrehányást tett magának tétlensége miatt, hallgatta a beteg tehetetlen átkozódását a másik szobából, bemenni hozzá nem mert már, de kimenni sem mert a lakásból, félt az emberi arcoktól.

Van Leberghe-et azonban fokozódó gyengesége az ágyhoz szögezte. Ott élt a halál árnyékában félelmeinek és átkozódásainak : egész családja félt tőle, mint ő félt egész családjától. Csak a kis Marcelinet tűrte ágya mellett, csak benne bízott, csak az ő általa — s szeme előtt — készített ételeket fogadta el. Marceline, mint egy gyengeszívű Kordélia, végtelenül megsajnálta atyját ; de annál kevésbbé sajnálta őt az atyja ; s a szegény leány naponta vörösre kisírt szemmel és az izgalomtól lüktető pulzusú halántékkal távozott a beteg szobájából.

Borzasztó volt ez az emberi roncs, amint utolsó erejével kapaszkodott maradék életébe s kért, könyörgött, gyanakodott és megalázta magát a megmentő Mammonért.

— Ölj meg! Látod, mindnyájan azt kívánják! Ölj meg ! — nyögte néha fetrengései közt s komédiázva

hitta a halált ; de a következő percben megint vadul és kétségbeesetten kiáltott életért.

— Marceline, te jó leány vagy, látod, meg akarnak gyilkolni, el hagynak pusztulni, ne engedd, ments meg, tégy valamit, az apád vagyok — rimánkodott, görcsösen fogdosva a leánya kezét. — Látod, a szegény apád itt könyörög a Halál előszobájában.

Marceline kétségbeesetten töprengett magában. Mit csináljon ? Kihez forduljon ? Végre egy napon elhatározta magát. Megtudta Nivedita herceg címét — akinek már hónapok óta hírét sem hallották — és végezve az iskolát, egy félórával a tanítás után becsöngetett az ázsiai teozófus nagy, előkelő palotájába, melynek lépcsőházában szent majmok guggoló szobrai s egy széles vigyorgású, meztelen köldökű Buddha-kép néztek rá. A herceg azonban nem volt otthon : bizonytalan időre Indiába utazott s címét sem hagyta hátra.

Ezzel elszakadt az utolsó szalmaszál. Marceline borzadva gondolt a hetekre, melyek a katasztrófáig következnek. Van Leberghe ettől a naptól fogva még rettenetesebb lett ; majd mindent föladva zokogott s ordítozott, majd meg azzal a képtelen reménnyel bíztatta magát, hogy talán csak ámítás mindez a kétségbeesett járáskelés : nem hiányzik a pénz, csakhogy elrejtették, hogy ne kelljen életéért föláldozni. Éjszaka fölkelt és kutatott szerte a szobákban ; aztán elhagyta ereje, végigesett a padlón. Feleségének feje alól kirántotta a vánkost, gyanakodva, nem őrzi-e az alatt a pénzét ? Miután semmitsem talált, lázas és félőrült szavakba fakadt ki a pénz, a gazdagok, a társadalom, az egész világ szörnyű rendje ellen s az egykori konzervatív író egy forradalmár világnézetét ordította, nyögte és zokogta.

Elérkezett a nap, az utolsó terminus, amikor a gyógyszer új megrendelését postára kellett tenni, ha a beteg életét kockáztatni nem akarták. Van Leberghené az egész éjet számításokkal töltötte és reggel szikkadt sírás közt jelentette ki leányának, hogy a gyógyszert meg fogja rendelni. Volt egy értékes családi ékszere,

melytől mindezideig nem akart megválni ; kiszámította, hogy ha ezt és néhány maradék bútorukat eladja, s hozzávesz még egy nagyobb előleget, melyet Clairenek a bankban ígértek, a szükséges összegnek még éppen ki kell kerülnie. Igaz, hogy ezzel napi megélhetésük alól az utolsó alapot rántják el ; de madame van Leberghe számított az önmegtagadás korlátlan képességére, melyet önmagában érzett.

Mint mikor azt hiszed, hogy mindenre elkészültél, a legrosszabbra is ; s aztán történik valami váratlan, valami még rosszabb s csak akkor riadsz rá, hogy a legrosszabbnál is van rosszabb, mikor már megtörtént : olyan érzéssel hallgatták a lányok anyjuk számítását. Nem mintha az újabb nélkülözésektől, az áldozatoktól féltek volna : erre edzve voltak, hanem most, hogy már megnyugodtak, hogy mindennek vége lesz, ha a legborzasztóbb módon is, de mindennek vége, vége : most újra érezni, hogy mindaz a rettenet, amit az utolsó hónapokban átéltek, mint egy sziszifuszi szenvedés, újra fog kezdődni ; az több volt, mint elviselhető. Atyjukra gondoltak, rettenetes gyötrődésére, amely már életnek úgysem nevezhető ; s anyjukra, erre a szentre, aki képes megint végigjárni ezt a gyümölcstelen Kálváriát. S mind a két lánynak ugyanaz jutott az eszébe : egy revolver, melyet van Leberghe éjjeli szekrényének fiókjában tartott s féltékenyen őrzött, hogy családját olykor öngyilkossággal fenyegethesse. Óh mennyi oka volna öngyilkossá lenni ! S ha egyszer holtan találnák ágyában, milyen könnyen elhinné mindenki, hogy *az* lett !

Másnap reggel — vasárnap volt, szép sugaras idő — a beteg, aki hosszú időn át úgyszólván semmit se aludt, megnyugodva kissé, hogy még egyszer megjő az Árkánum, hosszú, kábult álomba merült. Claire rávette anyját, hogy menjen le a napra, egy félórára, a szomszédos parkba. Ott, ráadva kendőjét, hogy meg ne fázzon, leültette egy padra s aztán valami ürügy alatt hazafutott.

Óvatosan nyitott be a beteg szobájába. Van Leberghe aludt, Marceline ott ült az ágy mellett s ijedten, mint akit megleptek, dugdosott valamit a párna alá. Claire erőszakkal kihúzta azt onnan : a revolver csillant meg a gyönge kézben.

— Csak mert őt sajnálom . . . nem tudtam nézni tovább . . . — zokogta Marceline — de nem merem, Istenem, nem bírom megtenni ! . . .

— Add ide — szólt Claire hidegen és elvette a fegyvert.

Marceline kifutott a másik szobába, letérdelt és befogta a fülét.

AZ ANGYAL.

A Föld puszta volt még és üres, az évek számlálatlanul gurultak tova a nagy mindenségben. Azáziel egy barna földgyűremlés tetején állott. Növények alig látszottak itt közel, csak iszap, mindenütt iszap. Azáziel haja is iszapos volt és a szárnya mintha a sárban hentergett volna. És csakugyan, egy erdőn bukdácsolt keresztül, mielőtt kijött erre a pusztára ; valami ág beleakadt a szárnyába és mikor kirántotta magát, elesett. Visszafejlődött, megcsonkult szárnyaival, járáshoz nem szokott lábaival az óriás angyal még sokkal ügyetlenebb volt a földön, mint az emberek.

Most csunya, piszkos csöppekben csorgott hajáról a homlokára a sár és szárnyáról fehér ruhájára, ebben az esőben. A homloka a nagy, széles, emelt angyalhomlok volt még, de Istenem, redős és nem ragyogott már. A ruhája is csak névleg volt már fehér : piszkos volt és gyűrött, alul meg is hasadt. Térdig meztelen ázott nagy inas lábszára : gyötört, bütykös ujjakat osztottak el a saru szíjai.

Nézte az eget. Hosszú napok és éjszakák óta zuhogott az egyhangú zápor, szürke tengerré vált, végeláthatatlan a megáradt folyam. Az angyal borzadva gondolt az Isten kifürkészhetetlen szándékára.

Nézte az eget. Ó, ha még egyszer fölszállhatna mint hajdan, túl a felhőkön, a tiszta és végtelen ürbe! Ó, ha még egyszer puszta lélekké lehetne és szabadon elömölhetne a mindenségben! Gyűlölte ezt az ügyetlen, mocskos testet, melyet magára vett, amelytől most már nem szabadulhatott. Mert nem arra teremtette őt az Úr, hogy itt a sárban bukdácsoljon.

Eszébe jutott, micsoda kéjjel öltözött egykor ebbe a rossz testbe. Minden mozdulat, az izmoknak ezer apró és ellenőrizhetetlen érzése, minden érintés, a ruha folytonos érintése és surlódása a bőrön, a föld nyomása a talpak alatt, a fény súlya a szemen, levegő ha legyintette arcát, a lélekzés titkos boldogsága: mind új gyönyör volt neki, új kaland, felfedezés. Ide-oda jártatta a kezét, csakhogy érezze a levegő verését pórusain, a nyelvével kutatott a szájában és minden fogát külön tapogatta, mulatott rajta, hogy fény elé tartva ujját, duplán látja. Mindene friss lévén, olyan volt mint a gyermek; és éppúgy élvezte ezt a testi létet. Mennyire megváltozott azóta! Mindez az apró érzés ma unt és terhes neki, mint megannyi bilincs.

Ilyen gondolatok közt állt ott a testben szenvedő Azáziel angyal. És mintha már örökkévalóság óta állt volna egyhelyben: így érzett most rövid perceket ő, aki egyszerre teremtetett az örök Idővel s évezredeken könnyen szállt át hajdan élete. Mi volt akkor egy ezred? Érezte most már: a test kínja a várakozás kínja, melytől végtelenbe nyúlik az idő mint egy kígyó; mindig cél, mindig akarat, minden perc csak ideiglenes, minden perc a következőre vár; sehol egy nyugodt, *igazi* pillanat, ahol a lélek megvethetné magát, hogy szabadon szökhessen föl otthonos magasságaiba...

— Szeláh! Szeláh! Arfaksád!

Az angyal tölcsért csinált kezéből és a révészeket hívta. Hangjai mint ázott madarak, az esőtől vakon csapódtak az iszapbuckákba. Már a hangja sem volt a régi angyalhang!

S hogy zuhogott az eső! Egyformán, lassan, vége-

sejthetetlen. Azáziel átnedvesedni érezte ruháját, nehezedni szárnyait a víztől. Határtalan keserűség és harag futotta el, hogy várnia kell! Meleg vérhullám csapott az arcába. Dobbantott; tompán dobbant nagy lába a megpuhult földön.

— Arfaksád! . . . Szeláh! . . . Átkozottak! . . .

Mély csönd volt, csak a zápor ezerhúrú hárfája zengett a végtelen térben és messziről valami ismeretlen, óriás állat síró bömbölése hallott. Az angyal leindult a sáros folyóhoz, azon az úton, amelyen járt, bús meleg estéken az *ember leányával*; s később már egyedül, szabadságot keresve a magányban (de akkor is jaj, egy rezgő szúnyogoszlop tapadt rá, ment vele, ezer mérges csípéssel bosszantotta testét, zavarta gondolatjait . . . akkor szúnyogok, most az esőcseppek . . .). Ment, ment le a partra, a fiaira gondolt, akikhez igyekezett.

És egyszerre a hajlásnál eléterült az egész panoráma. Hol vannak már itten a révészek?! A kalibának híre sem volt sehol, a szürke tenger beborította az egész láthatárt; Arfaksád és Szeláh sohasem fognak már eleibe jönni mint mogorva szőrtelen kutyák, alázatosan, az ügyetlen lapáttal . . . Áradás! áradás! Azázielnek elfacsarodott a szíve, mert angyali szíve volt még, megesett minden emberi szerencsétlenségen Állva maradt a partnál és szótlanul nézte a rengő és pattanó sűrű köröket, amiket a zápor csinált a végtelen folyón. Ó jaj! mi lehet a szándéka az Égnek?

Különös formájú nagy sötét madarak szállottak alacsonyan a víz fölött. Elmosódtak az eső rácsa közt. Messzebb egy óriás, krokodilszerű lény kapaszkodott föl az iszapban. Elhagyott vidék volt ez már egészen! Azáziel a fiaira gondolt. Szinte látta már a mérhetetlen repülő sárkányokat, a lusta nagy ormányosokat, ormótlan agyart, lötyögő bőrt: akik majd meg fognak itten telepedni; akikkel az ő fiainak kell majd megküzdeni. Büszkén képzelte el a harcban fiait, az óriásokat . . .

A zápor csak pettyezte a vizeket, vigasztalan nyúlt a nagy szürke tenger, de Azázielnek nem volt kedve

visszamenni. Az asszonyára gondolt, az *ember leányára* ... kicsinyes szemrehányásaira, szeszélyeire, amikkel várja otthon, a nagy szürkeségben. Visszamenjen? Ó, micsoda silány ez az élet! Szépek az ember leányai, szemeik szelídek, mint egy planéta alkonya, ajkukon az élet vöröse hívogat.

De a lelkük törpe és önző. Nem a lélek nagy bennük, csak az élet... egy rész az Isten életéből, amelyet Évába lehelt a hatodik napon... egy szikra az örök, meleg, tenyésző életből... Ez az élet csábította az angyalokat, mikor *az Isten fiai látták az ember leányait, hogy szépek volnának és vettek maguknak feleséget mindazok közül, kiket kedvelnek vala*... Ez az élet csábította őt is — mivelhogy az angyaloknak nincsen életük, mert ők tiszta lelkek; és megkívánták a meleg, testi életet. És vettek maguknak testet és feleségeket...

Azáziel elfeledte útját, a záport, az eltünt révészeket... Abolibah szépségére gondolt, amint várta őt, mennyei szeretőjét, ragyogva és sejtelmes vágyakban lihegve a part magas fokán. Önmagára gondolt, arra az időre, amikor először erre a földre szállt, tele szerelemmel és szeretettel az emberek fiai és leányai iránt, kész bebörtönözni magát értük e kicsi csillagon, kész elszenvedni a keserű halált, ajándékokat hozva és áldozatot az egész világnak, angyalésszel még, angyalérzelemmel! Dédelgető reményt hozott e különös fajba, mely földből és Istenből született. Ó, ha a mély és meleg élettel, mely az embernek adatott, angyali Erő és Okosság szövetkezik — mi nem lehet még az Ember fiából!

És most visszaemlékezett Abolibahra, aki útjába állott terveinek — nem gonoszságból, csak kislelkűségből. Aki visszatartotta könyörülő kezét, melyet az emberek felé nyujtott, aki lenyírta okosságának szárnyait... Mert minden perc, melyben szelleme tovaszállt, hűtlenség volt a Test és Asszony iránt; minden adomány, amit másnak adott, őt rövidítette meg, őt

és gyermekeit. És — szép volt Abolibah, olyan szép, hogy mikor elébe állt, semmit sem látott tőle a világból. Még most is szép volt, mert annak az ősidőnek asszonyain nehezen tudott győzni az Idő. Mégis hervadt lassan, mint a rózsa.

Ennek a hervadásnak illata betöltötte a házat, betöltötte Azáziel szivét. Az elpazarolt esztendők gúnyosan búcsúztak sorban az angyaltól, aki emberré lett. Mennyi mindent remélt csinálni angyalerővel, egy emberéletben! S mit tett? Asszonyi perpatvarokat simított el otthon jósága szavaival, juhait számlálta esténként és ellenőrizte juhászait és számadóit, határait védte a szomszédok ellen, fölvigyázott nappal a mezei munkára vagy szilaj fiait dorgálá. Ezzel telt el az egész élete: mindig cél, mindig eszköz; és mindig a holnapra maradt *az*, amiért mindez érdemes volt...

És a fiai — a szilaj fiúk — nagyra nőttek...

Nákhor és Hárán... Már tudta Azáziel, hogy ők azok, ők az a nagy Holnap, akikre minden maradt, akiktől mindent várni lehet. Már tudta, hogy maga csak eszköz volt, egész élete, embersége eszköz; az angyal embersége, emberi szerelme, hogy mennyei erőt adjon ennek a földi fajtának: — amiből kisudárzott ez a két óriásfiú. Mert nem közönséges emberi gyermekek ezek; hanem mennyei erő lázong és tüzeskedik bennük... És ők viszik az angyal ajándékát az ember fiainak...

... Azáziel egy úszó fatörzsön hajózott át a megdagadt folyón... a túlsó partra, ahol a fiai laktak. Csurom víz volt már, de nem törődött semmivel; köntösének elszakadt szárnya a habokban evezett utána. Áradás! áradás! Mögötte is elködlött már a part: mindenfelé csak víz, meg eső látszott; az esőszálak, mint ezer tűszúrás, lyukgatták, hasogatták a zengő vizeket. Úszott, úszott az angyal, mint egy különös folt a sárga vízben és szürke esőben. Mily gyarló ez a szűk, beborult planéta!... Ah, Hárán és Nákhor!...

És aztán, a túlsó szélen, bokáig nyomódott lába az iszapba. És aztán az erdő, a rettenetes fák sötétje borult egyszerre föléje. Micsoda sötétség! Itt a zápor mintha elállt volna, csak valami titokzatos zúgás, zengés, csapkodás üzente felülről, hogy szakad még és veri az áthatolhatatlan lombozatot baljóslóan, kérlelhetetlenül. Mintha egy kábulatos vízesés alatt menne el szárazon valaki... És közben titkos surranások, riadt bőgések messze. Az angyal tapogatva követte valamely óriás állatnak kizúzott csapását.

— Ah, Nákhor és Hárán!... Ti most nyugodtan ültök erdei házatokban, az esőtől kopogó cédrusdeszkák alatt; pihen erőtök és nő a záporban, mint a buja vetés.. A házatok bizonyosan kész már, szép cédrusdeszkákból; két nagy szárva van, napkelet és napnyugat felé és két nagy udvara; az egyik szarvában lakik Nákhor, asszonyával és harminc rabnőjével, a másik szarvában lakik Hárán, asszonyával és az udvarban vannak a tevék s öszvérek. Köröskörül nagy, tüskés kerítést csinált Hárán, hegyes lécekből, a vadállatok ellen, míg Nákhor a vastag fatörzseket vágta és faragta óriás kezével. Mert óriások ők és elméjük több mint emberi: kieszelik ők a hasznos dolgokat és megismertetik az ember fiaival...

Igy tűnődött Azáziel angyal az erdőben és lelke megnyugodott. Eszébe jutottak a szegény révészek, akiknek házát elsöpörte a haragos folyó s gondolata merésszé melegedett. Mért ne tudnának az ő óriás fiai nagy gátakat építeni a folyó partjára és visszatartani angyali erejükkel pusztító útjában? Legyőzni a folyót s megmenteni az embert s ami az emberé?

Az angyal gyorsabban ment s nemsokára világosodni kezdett előtte az erdő. Ott van a tisztás, a fiai háza... De ekkor csodálatos sistergés vegyült bele az eső kábító csapkodásába: mintha millió kígyó sziszegne az irtásban, vagy ezer óriás színá a fogait. Egyre közelebb szólt s már olyan volt, mint egy nagy boszorkánykonyha: fővő üstökkel, tűzre csöppenő, eleven

zsírokkal. Az angyal széthajtotta egy utolsó bokornak ágait . . .

S egyszerre meglátta a sistergés okát. Micsoda látvány volt! Égett, párolgó gerendák sisteregtek az esőben.

Fínom köd alatt, melyet az eső csinált, romban és üszökben hevert a gyönyörű cédrusház kétharmada. A deszkák és oszlopok egymás hegyin-hátán, feketén, hamuban : itt-ott egy kis parázs is nyitogatta szemét, amit a hetes eső nem tudott eloltani. És ködlött és sistergett az egész. Hol itt, hol ott lett a sziszegő zaj percre élesebbé — mintha egymásnak adnák át a szót a forró, meggyötört fatörzsek — majd meghalkult pöfögött, bugyborgott ; közbezengett egy-egy nagy pattanás, hasadás. A tűz és víz iszonyú harca volt ez a szegény cédrusok holttestei fölött.

Az angyal közelebb ment.

Nákhor épségben maradt házrészén dulás nyomai látszottak. A kerítés kitört, a házhomlok vastag gerendáin fejszecsapások fehér helye maradt. Azáziélnek elszorult a szíve. Micsoda iszonyatos ellenség lehetett, aki az ő óriás fiait meg merte támadni?

Nákhor azonban vídáman állt a tárt ajtó mögött. Egy erős vesszőt tartott a kezében, melyhez állatbélből készült ruganyos húrokat kötözgetett.

— Mi történt? S hol vagyon Hárán, a te atyádfia? — kérdezte Azáziel.

— Ah, atyám, örvendj fiad diadalának — felelte, Nákhor szemeit fölvetve. — Hárán messze befutott az erdőbe ; házát felégettem s szolgáit leöltem. Hetekig kovácsoltam a tervet ellene, mert sok emberrel kellett megküzdenem ; s a tűznek engedtem ennen házamat, hogy égni lássam az övét. Ő is készült ám én ellenem ; de nem tudott meggyőzni. Most én ölelem az ő asszonyát, ki az enyémet akarta elvenni ; fut ő most s ime én ijjat gyártottam angyali eszemmel, hogy őt üldözhessem.

És aggódva nézett az ég felé.

— Ez az eső megpötyögősíti az ijjamnak húrját. Mondd meg énnékem atyám, hogyha tudod, mi lehet a szándéka az Égnek?

Azáziel nem felelt. Szemei a párolgó romokra tapadtak, melyeknek tetején egy csomó emberi hullát fedezett fel. Az eső vize folyt szét a hullákon és nagy, csunya, kutyaféle állatok ólálkodtak körülöttük. A házból hallatszott, amint Nákhor szolgái nehéz kőbaltákat köszörültek és az ajtóban állott az óriás, az Angyalnak Fia, s angyaleszével s óriás kezével ijját mesterkélte.

— Ah, atyám! — kiáltott. — Tetőled kaptam ezt az ügyességet. Olyan fegyverem lesz, amilyen még nem volt halandónak!

Ezalatt a menekült Hárán is készült az erdőben. Az eső pedig zuhogott, lassan, egyformán, végtelen; patakokban csorgott ki a sistergő gerendák közül, tavakat csinált a tisztáson, leverte a fáknak lombozatát. Azáziel az égre tekintett; ó ha még egyszer felszállhatna, mint hajdan, szabad és tiszta lélekké lehetne! Az égre tekintett, az esőző égre.

És most már értette, mi az Ur szándéka.

KARÁCSONYI MADONNA.

REGÉNYES LEGENDA [1907]

I.

Hármat fordult a nagy kulcs visszafelé s a fakófájú vasas kapu a kőapostolok alatt meg se rengett; a kecskearcú sekrestyés elbicegett a téren. Gyönyörű éjszaka volt; a csillagok azzal a hideg tisztasággal lobogtak, mellyel csak télen tudnak. A nagy góttorony kiváncsian nyujtotta nyakát, mintha tekintetével követné a belőle távozó kucsmás alakokat a szűk mellékutcákba.

A levegő üvegből volt és minden átlátszó s az óraütés hangja mint a kristály csengett.

Karácsony éjjele volt.

2.

Artur lovag házából tivornya zaja hallatszott, döngött a hordó, céda lányok sikolya, duzzadt potrohok nevető rengése. Ezüst serlegek csengése karcolta az éji levegő hűvös üvegét.

De a szent percek egyházi illata bejárta a részeg lelkeket és a lármás csarnokban theológiai vita folyt.

— Mi történhetik most a zárt egyházban és mi érheti, ha ki azt meglesné?

— No ott most öregapád táncolhat halottas gunyában, ha ugyan felnyomhatja levéznult karjával az ormótlan követ, amire Gerhardus mester olyan hülyének véste rá az arcát.

— Addig igyál hát, míg téged is a kő alá nem dugnak — ordít egy kicsattanó hatorrú levente.

— Bizonyosan tudom, — mondta Páter Lucentius, a házi pap és megtágította cingulusát — bizonyosan tudom, hogy ilyenkor asszonyunk, Mária jár egyedül a dómban és a kis fiát viszi fényes karján és mennyei világosság tölti be a hajót. Párizsban, ahol az isteni tudományt hallgattam, a halhatatlan Abelardus mester a legmélyebb titkokba is beavatott.

Szüz Mária jár a templomban ilyenkor, egyedül.

3.

Borfoltok a vastag asztalon, hányásfoltok a lócákon és padlón.

— Én, — mondta Artur lovag — én szeretném látni Miasszonyunkat, amint a templomban járkál, egyedül.

— Azt pedig, aki látja, — mondta Páter Lucentius — azt pedig, aki látja, élve nem marad.

— Majd jön öregapád, — szólt egy másik vitéz — majd jön öregapád és magával hív.

— Most azért is elmegyek — felelt Artur lovag — és megnézem. Mert csüggednek a gyertyák és homály

szövi be pókhálóval a boltozatot. Ott azonban most égi fény ragyog, azt mondja a barát. Ti pedig disznók vagytok és nem méltók, hogy veletek legyen. És én nem félek semmitől, az öregapámtól legkevésbbé, mert ő pipogya volt addig is, amíg élt.

— Részeg vagy öcsém — szólt egy nagybajúszú.

— De nem fog bejutni — bizonyítgatta fontosan Bor vitéz. — Nincs ember, aki e szent éjszakán megint kinyissa a templom ajtaját ; nincs ember, aki ne félne Istentől.

— A rossz lélek száll bele — jegyezte meg Páter Lucentius.

Jöttek a szolgák lobogó fáklyákkal. S a lankadt vendégsereg Artur nyomában kivonult a hűs levegőre. A lányok sikoltoztak és fáztak. Az izzadt lovagok támolyogtak és félrementek.

Csak Kádár vitéz, aki már nem tudott járni, maradt a teremben. Nem lelte az ajtót s a falnál befogózott egy ős üres fegyverzetébe ; azt hitte, hogy pajtás. A rozsdás vassal falbaékelt vasbábu nem bírta a részeg ember súlyát s vele együtt zajjal a földre terült. Kádár csókolgatta s homlokát hűtötte a hűs vason s berondította rondaságaival s fetrengtek, mint két disznó. S a koppantatlan gyertyák hanyatló világa hosszú, rémes fénysávokban táncolt ez idilli képen.

A nagy feszület elborult a falon.

4.

— Hé sánta ördög, pokol sekrestyése, szakadna rád az öregpillér, tudom felébrednél.

— Nem nem tehetem, uraim, nem tehetem, elkárhoznék. Az uraknak mindegy ; szegény ember legalább a másvilágon üdvözüljön.

— Ne bántsátok, nem vesszük el tőle a kulcsokat, bűn lenne. Az éj gyönyörű, a tél tavasz. Nézzétek azt a sok fene párkányt, árkádot, rozettát. Van ám itt

mibe kapaszkodni. Az Isten is mászásra teremtette a frankusok templomait.

— Az emberek nem mernek kinézni oduikból, mert hallanak, hahaha! Ki mulathat karácsony éjjelén? Gonosz rémek lehetnek! hahaha. Pedig most pompás ám idekint és jobb a levegő a bornál; hűvös, csillapító.

— Vaj, alszik-e a pap?

— A gonosz lélek szállt meg benneteket — ismételgeté Páter Lucentius.

— Részeg vagy öcsém és magasan vannak az ablakok. Az első párkányról levisz az ördög és kitöröd a nyakadat.

— De nem igen ivott.

— Nem volt nála jobb tornász a vajda udvarában. Zára várát megmászta egy ostromon.

— Látni akarom Máriát. Milyen lehet? Olyan-e, mint festik?

— Hogy jutsz fel? Hogy jutsz be? Hogy jutsz le?

— Istentelenség. Ne kísértse kegyelmed az Istent.

— Quintus Curius, — vagy Curtius — vagy Sestercius, — fránya verje a nevét — megleste az asszonyok sacrificiumát és belecsapott a menykő. Olvastam a Románusok históriájában.

— A diákok religióját az ördög találta ki. De én nem félek az ördögtől sem. A Jézuska megszentelte Antoniust, aki színről-színre akarta őt látni. Én nem riadok semmitől, hogy a szent Szüzet lássam.

— Mindig ilyen volt. Bolond. — Szólt a nagybajúszú.

— De Antoniusról igazat mond — morogta Lucentius. — Belészállt a Szentlélek úristen.

A lányok vastag keszkenőket terítettek a sekrestyés háza előtti padra és ráültek. «Cseppet sincs hideg» — mondogatták. — «Nagyszerű a fekete karácsony.» Egy részeg ember az utca mellé dőlt.

— Ez a templom olyan, mint a bábeli torony. Ne mászd meg.

— Mily tiszta az ég!

5.

A keze egészen áthűlt, amint a márványtűkbe és kőrózsákba kapaszkodott. Végre fenn volt az első párkányon.

— Bim! bam! — az óriási óra ütött a feje fölött. Állt már nagyobb magasságokon, de most szédült. Nem csoda. Nem baj.

Szétnézett. Az ablakok már mind sötétek voltak. A messze dombon látta várát. Lenn a téren az emberek... Istenem! az emberek!

Mindehhez semmi köze. Benn, a kövek mögött más világot sejtett.

A hold élesen sütött és besárgította a köveket. A kövek egész jó lépcsőt csináltak. A párkányok egymást érték. Az árkádokba megkapaszkodhatott. A rozetták réseibe bedughatta a csizmája hegyét. A kis kőobeliszkekbe meg lehetett támaszkodni.

A félpillérek fejére ráült. A lapos ormokon végigsétált. Ágaskodva fogózott párkánytól párkányig. Nem félt semmit. A meredek támaszkövön nyugodtan imádkozott.

A hold bevonta őt. Messziről tán egy mozgó dísznek látszott, mint egy fali gyík. Mint a dóm zergéje, nem félt semmit.

Egyre azon bámult, mily nagy itt, ami alul nézve kicsi. A filigrán cifraságok közelről ormótlan kolosszusoknak tetszettek.

Még egy lökés és az ablakot éri. Ó, itt vigyázni kell. A párkány oly keskeny, hogy alig lehet megfogózni. Az ablak vastag festett üveg. Egyetlen kis táblája volt tárva, szellőztetés végett. De azon nem fért be. Az ablak vastag, festett üveg.

Szent Erzsébet volt ráfestve a rózsákkal. Igy visszafelé, haloványan látszottak az éles, színes vonalak. Artur alig tudott megkapaszkodni.

Harci csákánya mindig az övén volt. Az egyik kezével kapaszkodott, a másikkal kivette a csákányt.

A keze didergett, meredt. Ingott. Visszakapaszkodott csákányos kezével. A csákányt leejtette.

A csákány nagyot koppant. Zengett, visszazengett.

Lemászott a csákányért. Nem nézett a mélységre. Vigyázva visszamászott. Teljesen józan volt és számító.

Jól megkapaszkodott, hátravetette a csákányt és számítva, nagy lendülettel ütött. Szent Erzsébet zuhanva, csörömpölve széthullott.

Rá is hullott fejére ; behunyta a szemét. Mit tesz az?

Bedugta a fejét : sötét volt. Csak a hold szűrődött át a színes ablakon, kísértetiesen.

Semmi.

Óriási mélység és magasság. Belép a belső párkányra. Járt-e itt már ember? S ilyenkor? A fínoman szőtt félhomály elfogja a lelkét. A fenyőforma kőívek egymásra borulnak. A fekete pillérek dús lába ködbe vész. Rejtelem, rejtelem. Az oszlopok árnyai új oszlopok, elfeküdt oszlopok. A kőerdő nesztelen. Mily kicsiny az ember. Íme egy befalazott végtelenség. A legszebb, a legszebb . . .

Ah, Szüz Mária, segíts ! Nem volt ő már így egyszer? Ült ő már egyszer ezen a párkányon, nézett a homályba. Álmában. Ült ő már itt. Borzasztó.

Ha lebukna !

Majd feláll, lassan jár, támaszkodik a falhoz. Ott csillár : a párkányszögletről át lehet lépni a csillárra. Onnan majd látni a hajót, egészen.

Szüz Mária, ne hagyj el! Szent Erzsébet, bocsáss meg!

Milyen por mindenütt.

Miért is jött ide? Valamit látni akart.

A távolban, lent, rezgőn izzik az örök mécs.

Most . . . egy nagy lépés . . . A nagy csillár meging . . . hintáz . . . Ráül a csillárra, szétveti a combját, mint a paripán. Lelógatja a lábát a homályba. Az aranyzsinórba kapaszkodik ; az aranyzsinór nem szakad el. Hintáz.

6.

Halk zene, fínom fény.

Mária, aranyvirág, megindul az óriás hajóban. Ki tudja, honnan jött s hová megy? Ki meri kérdeni? Amint közelebb, közelebb jön, a középre árad a fény. Nem éles fény, csak gyönge és édes s az Ő isteni alakjából árad. A sarkok, a szögletek homályban maradnak. Halk, távoli zene hallatszik, gyermekhangok s a homályból apró angyalfejek ütik ki magukat, alig észrevehetően, szárnyas gyermekfejek.

Artur szíve dobog s a nagy csillár hintáz.

Az angyalok királynéja jön, jön. Nem a lábával lép, csak leng, tova, leng a holdsarlón. Ez egy fényes fénysarló, fényből a lába alatt. Halkan, halkan leng az isteni alak. Magas és karcsú és szép, olyan, mint egy elefántcsonttorony. Halkan, halkan suhan. A ruhája sötét és mégis fénylő és hosszú és lengő, eloszló. Sötét haja lágyan elomlik. Enyhe dicsfény köríti fehér homlokát.

A holdsugár keresztül-kasul szövi a belsőteret, de ki látja? Az izmos pillérek árnyai eltűnnek.

Mária, tenger csillaga, libeg a lapuló sötétség tengerén. Halkan libeg a pillérerdőn, a színes, íves ablakok között. Felhőbe borult fent az óriási bolt. A padsorok titkos angyalkákkal telnek. A magas kóruson, az orgona sípjai között angyalfejek röpködve játszanak bujósdit. Az orgona fehér billentyűin szent Cecilia átlátszó ujjai suhannak.

Dalol az angyalnép.

Mária, menyországnak kapuja, méltóságosan száll. Nagy fényes keszkenő simán födi Asszonyunk vállait. Áldó szemei ragyogó ablakok, melyeken a menyországba látni. Hét tőr döfi szivét. Mária, Magyarország védasszonya, szeretettel mosolyog.

Ah, a szószék galambja szárnyait rezzenti, halkan csobban a keresztmedence, megelevenedik a szegények bibliája, a kőszentek hódolni jönnek Máriának.

Mária, Istennek anyja, karján tartja fiát. Fiát viszi és fiára néz a fájdalmas anya. Szívében hét tőr. De az isteni gyermek fényes arca mosolyog. Mária halkan, halkan előbbre száll.

7.

Artur lovagot másnap a kecskearcú, sánta sekrestyés összezúzva találta a kövön, a nagy csillár alatt.

NOVELLA AZ EMBERI HÚSRÓL ÉS CSONTRÓL.

Szórakozni akart, színházba ment. Nagyon ideges volt már hónapok óta. Maga se tudta, hogy mi leli. Olykor egy-egy pillanatra szinte elsötétült előtte a világ. Máskor meg mintha nagyon is élesen látott volna ; úgy tűnt föl neki, mintha belátna a dolgok belsejébe és a veséket vizsgálná. Nagy fénnyel és nagy elkáprázódásokkal akart erőt venni a szemeinek ezen a különös meglepetésein. Az operába ment. A nagy nézőtér pompás fényben úszott. Egy híres külföldi balletkar vendégfellépte volt. A közönség gálában : a hölgyek fehér meztelen vállai vakítottak a frakkok fekete hátai közt.

Leült helyén, látcsövét igazgatta és szórakozottan nézte őket. Néhány sorral előtte, nagy kápráztató selyemkehelyből buja, telt vállak széles virága duzzadt ki. Egy pompás, gazdag, epikus nő ült ott, a fölösleges selymek és dúsan alápárnázott fürtök keleti grandezzájával. Lovagh szeme megakadt ezeken a vállakon. Egy darabig elfeledkezve nézte őket. Akkor egyszerre mintha szédülés fogta volna el. Elsötétült előtte a világ. A fényes nézőtér egy nagy zsongó, kavargó félhomályos mély űrré lett szemeiben. Fent, az űr fölött mintha sötét parazsas, szétlapult csillagok és üstökösök pörzsögtek és hunyorogtak volna. Ebben a sötétségben csak a nagy, idegen asszony válla világolt

fehéren, mint óriás holdvilág. Egyszerre ez a holdvilág is homályosodott. Sötét, különös foltok jelentek meg rajta, kemény és szögletes foltok, sötétebbek és kellemetlenebbek, mint a hold foltjai. Olyanok voltak, mint a röntgenfotográfiákon a csontok képe. Lovagh különös ijedelemmel érezte őket, bár hasonló dolgok mostanában többször estek vele.

Azonban csak egy pillanatig tartott az egész. Futó szédülés volt. Egy pillanat — és megint fényárban úszott az óriási terem, a zenészek lenn hangszerüket próbálgatták, a publikum gyűlt, újonjöttek, pózolva lépkedtek le a széksorok közti futószőnyegeken, a páhelyok szögletes ajtai nyilogtak; aztán megint sötét lett, most a lámpák is kihúnytak, a zaj is eltompult.

— Ez már becsületes, *objektív* sötét — mondta magában Lovagh.

Halk, de sötét és buja zene rítt föl a függöny előtt. Az emberek ezrei ott ültek a sötétben és elcsöndesedve nézték a sötétkék bársonyt. Igen, egész sötét volt, csak itt-ott fenn a karzaton, erkélyek alatt látszottak a külső folyosók sívárabb falai szegényes lámpafénnyel besárgítva. A páholyokban női fejek gazdag sziluettjei árnyképekké váltak. A mély orkesztrából a nagyhasú csellók vékony, ideges nyakai erdősödtek fel a színpad elé, mint állatkerti vermekből furcsa, idegen struccnyakak. S a verem mélyéből a fojtott, vastag erotikus zene, mint exótikus párzóállatok fájdalmas, kéjes rívása sikongott.

Lassan szétvált a függöny s kiömlött a fény a színpadról s kilebbentek a táncosok. Férfiak voltak, hajlékony macskaemberek, kéjes, lomha vággyal nyujtogatták ütemreszokott kezeiket és lábaikat. Olyanok voltak ezek a kezek és lábak, mint egy afrikai növény hosszú kúszós indái, melyek végük felé vékonyodtak s melegedő viasztagok gyanánt beleolvadtak a levegő forró fényébe. A színpad különben is egy őserdő tisztását ábrázolta nagy, egyenes, világosbarna, vastag, festett fatörzsök ritkás rácsozatával a mélyén. A fák

koronájának tetejét már nem is lehetett látni ; az alján csak gyéren volt zöld szín, hanem nagy, hosszúkás, sötétbarna gyümölcsök csoportban csüggtek alá, olyanok mint a szentjánoskenyér, csakhogy sokkal szélesebbek és hosszabbak. Minden különösen széles és lapos volt ezeken a fákon, a törzs, a halványzöld levelek, a gyümölcsök.

A fák előtt tág, síma padló volt, azon suhantak a könnyű férfiak. Karjaik mint vékony ángolnák úszkáltak a légben, nagy vágyakozással lengett és nyúlott ki az egész testük. És egyszerre csak bereppentek a nők, vékonyak, üdék és rózsaszínűek. Hajlott a testük, mint szélben a vékonyszárú és dúskelyhű virágok. A férfiak néma megadással lenyűgözve nyujtóztak feléjük a zene csöndjében. S kis harangok kezdtek csilingelni a zene csöndjében és a táncosnők pici pörgő lábai játszani kezdtek a habos, harangos fodrokkal. A fodrok tapadtak és hullámoztak selyemvíz gyanánt, e fodrok tengere öntötte el a színpadot, fürgén villogtak közte a fehér lábacskák.

Egyszerre szétvált a tenger és az őserdő közepéből elősurrant valaki, aki mindeneknek királynője lett. A zene is vörösebb lett, amint ő besurrant, vörös zenében úszni jöttek az ő mozdulatai. Kéjes leséssel és csalással nyúlkáltak elő és bontakoztak ki e mozdulatok, mert csodálatosan be voltak bonyolódva láthatatlan és látható fátylakba. A zene egyre sötétebb, hangosabb lett, a táncosnő mozdulatai merészebbek, szabadabbak. Mint aki kínnal, hősiesen győzné le szemérmét, mindig új fátylat vetve el testéről ; — de a fátylakat nem vetette el, csak mozdulatai lettek egyre meztelenebbek. A ruhák, a fátylak buja, bő áradással, zsarnokian ömölve, hullámozva, úsztatva, fojtva ölelték a testet, de a test ereje kiáradt ez eleven habokból és minden kis mozdulat új üzenet volt valami belső, meztelen szépségről.

Keleti köntös volt, bő piros és zöld ruha, de ezek az erős színek csak rejtve és tompán izzottak az ezer-

féleképpen összebonyolódott halvány fátylak alatt. Ez volt mégis a legerősebb színfolt az előtérnek rózsaszín fátyoltengerében, a világosbarna fatörzsek előtt. S amint a táncosnő mozdulatai egészen lázadók lettek és türelmetlenek, kezei táncoltak a mellén (a zene is mindig idegesebbé vált), végre hosszú várás és akarás után hirtelen szétnyitá a legfelső fátylat (amely emlőin keresztbe vala) és két kimeztelenedő karjával vállai fölött magasan széttárta. Ekkor köntösének élénkülő színfoltja oly égetővé vált, hogy az egész színpad megzavarodott. a rózsaszín tenger felkavarodott és elöntötte az egész előteret. Egy darabig semmi sem látszott ki közülök csak két felnyujtott női kar és a magasra tartott hosszú fátyol, melyért kis kezek dobálva kapkodnak fel és úgy tartják fenn a magasban a le-lehullót, hirtelen ideges. nyúlkáló villanásokkal. Úgy villognak fel ezek a kis kezek, mint a fényes halak, ha cicázva kikiugrálnak a tenger vízéből ; mint a zenének egy-egy váratlan felsikkanó, éles üteme.

Kétoldalt — a színpad két felén — kiszüremlett az eltakart mélyből a férfitáncosok szürke selyemruhás tömege, mint homok a parton.

Egyszerre a két felnyújtott kar eleresztette a fátylat, középen szétvált a rózsaszín tenger és gyorsan, mint forró sugár előnyilalt az égető színfolt. Megint egy fátyolt vetett és tépett le és hátradobta (a zene bugyborgott) ; és megint, a harmadikat (a zene bugyborgott). És megint, és megint (és a zene megint és megint bugyborgott). Ez a kezek tánca volt, a tépő kezeké és a kebleké, melyek dagadtak és szabadultak és duzzasztották a fátyolok alól vörös takarójukat és a fátylaké, a fejlő, röpülő, halvány fátylaké. És végre csupaszon maradt az utolsó fátyol, a vörös fátyol, színének egész keleti bujaságával, tüzes szemérmetlenségében. S ekkor a derék tánca hirtelen megszűnt, a karok lankadva szétestek, mozdulatlan maradt csípőn felül a nő mint egy vörös fátyollal becsavart szobor. És a rejtett lábszárak hullámzása kezdődött el újra,

először halkan, majd egyre izgatóbban és szabadabban ; forogtak és kavarogtak a titkos fehérségű combok és bokák a fínom szoknyák levelei közt, mint egy kettősnyelvű harang nyelvei, mint a két sápadt boszorkány, akikről a francia költő beszél, akik bűvös italt kevernek egy mély, homályos üstben.

És most megint megrándultak a kezek : letépték az utolsó fátylat, a vörös fátylat is. Ekkor meztelen állott a kebel, csak keleties ékszerarmatura hálózta be, bronzfényben csillogó. A szép, erős vállak inasan feszültek a felnyuló karok felé. Az emlők szelid lankával születtek és kedves szemtelenséggel meredtek bele a világba, kemény, csillogó és hideg drágaköves födelük alatt. Az ágyékok enyhén ereszkedtek lefelé, ahol az első pehelyárny sejtelme veszett el a szoknyák tengerében. S hirtelen a szoknyák tengere meghullámzott, habozva kavargott a boszorkányüst s váratlan kivillant a selyemszirmok leveleiből egy egész szép lábszár, meztelen végig a pompás, fehér gömbölyű húsoszlop, melyet maga az Úristen esztergályozott.

És ebben a pillanatban borzasztó dolog történt. A színpad szélső részei elsötétültek, a szép és már-már szinte meztelen test átvilágodott, keresztül sütött rajta a fény, húsa áttetszővé vált és különös kemény, szögletes, sötétszürke vonalak kezdtek átütni rajta. A hús egyre finomodott, olvadt, mint a viasz a gyertya előtt. Végre már csak úgy terjengett a váz körül, mint árnyék a magva körül : s a váz vékony és visszataszító vonalai mind élesebben piszkosodtak ki a közepéből.

Lovagh azonnal megismerte a Röntgen-ábra vonalait. Még homályos volt a rajz, de már láthatta a szép vállakon és mellen keresztül a háromszögű lapockákat és a bordák abroncsos skatulyáját. A kerek has mintha egészen kiolvadt volna és csak a bütykös, hajló gerincoszlop tartotta tüskés csigolyáival a mellkas szellős emeletét. Ez volt a darázsderék : a szép asszony teste ízekké törött, mint egy csúf rovaré. S a meleg, puha bársonyöböl, a kéjes csípők közt durván kiütköztek

a medence szakadozott kapcsos falai. A karok és a lábszárak közepébe vékony bunkós csontok és sípcsontok rajzolódtak bele. A lábak és a kezek öt-öt hosszú, ízelt csonttá csillagoztak szét, mint a tyúkláb. S amint felnézett Lovagh, ím a szép fejen keresztül megjelent a vigyorgó koponya csúf állkapcáival, mintha bizonyos pornograf képeket a fény felé tartasz, a legszebb toiletteken át meglátod a legpőrébb csupaszságot. Ah, igazán ez a legpőrébb csupaszság : a csontok csupaszsága !

Lovagh szeme pár pillanatig mintegy megbűvölve meredt az iszonyú képre ; aztán hirtelen, idegesen elfordítá fejét és a többi táncosok csoportjára nézett. Mily borzalom ! Mindenfelé, amerre nézett, csupa csontvázat látott. A legkülönbözőbb csoportozatokban, állva, térdelve, guggolva, röpülve, táncolva az ordas, iromba vázaknak egy rettenetes karneválja, melyek körül halk háló és átlátszó légkör gyanánt, alig sejthetően uszkál az élő húsnak homályos emléke. Valóságos *danse macabre* volt ez : a düllyedt bordák, bütykös tibiák és pisze halálfejek orgiája. S az idomtalan csontok kecsesen hajlongtak, és zörgésüket szinte lehetett hallani a hazugul édes muzsikán keresztül.

Lovagh feje megszédült erre a látványra. Egy pillanatra egészen elsötétült előtte minden s agyában a vérnek különös forgását érezte. Kibukkant alóla a világ és elapadt szemeiből a fény. De alkalmasint újra csak egy pillanatig tartott az egész. A zene ebben a pillanatban adta ki lelkét hangos akkordokban, utána sértő csattanással lövelt fel a taps, Lovagh felrezzent, szemein, fülein zúgva tódult be az igazi világ. A nézőtér lámpái kigyúltak, a függöny most ereszkedett össze, az emberek felkeltek helyeikről, minden olyan volt, mintha semmi sem történt volna.

Lovagh is felkelt a helyéről, kiment. A ruhatárban kiváltotta kabátját, kiment az utcára. A hideg levegő nagyon jól esett neki. Gondolkozva lépkedett a fagyos aszfalton. Mi volt ez? Mi ez? Mi ez minduntalan?

Elmondja az orvosnak? Az orvosa mintha nem sokat adna erre az egészre. Legyint rá : ideges képzelődés. Vagy csak belé akarja ezt szuggerálni? Szuggesztióval akarja meggyógyítani ? Nem ! Ez nem lehet képzelődés. Különben . . . Tegnap a doktor is megvizsgálta a szemét. Nem mondott semmit, de valóban, a szemét is megvizsgálta.

Látási zavarok, azt mondják, nagyon gyakoriak ideges embereknél. De az ő látomásai valami egészen különösek, különösen objektív jellegűek. Már eddig is érezte ezt, de még sohasem volt ilyen tiszta és éles. Hogy lehet ilyen pontosan, homály és ügyetlenség nélkül *elképzelni* valamit? olyan ritkán látott, rajzolni is nehéz dolgot, mint *ezek?*

Egy pillanatra szinte elnevette magát. Röntgenszemek ! Ha valóban a szemidegek baja ez : minő orvosi szenzáció !

— Köszönöm az ilyen szenzációt — mondta egészen fennhangon, mintha az élesen kiejtett gondolatra önmagának figyelmét akarta volna felhívni.

A hangos szó egyszerre kifelé fordította lelkét. Egy feltünően öltözött hölgy haladt előtte a lámpák alatt, a boulevard járdáján.

— Legjobb nem gondolni rá. Elmúlik magától — formulázta halkan, de már ezenközben arra gondolt, milyen különös, hogy azt a megdöbbentő látomást mindig csak hölgyeken, szép hölgyeken látta. Valóban csak olyan hölgyeken, akiknek látása egy pillanatra bár csak, de izgatta őt. A szép testben a csontváz . . . A kontraszt . . . Mégis csak fantaszta, romantikus képzelődés az egész.

— Jó hideg van ma — mondta és felhajtá a kabátja gallérját. — Hova is megyek?

Hátha éppen a nemi izgalom hozza létre nála e különös hatást? Erre gondolt mialatt szórakozottan átment a körút túlsó felére. Az asszonyi szépségnek ez a fiziológiai hatása . . .

Ezt a gondolatot nem merte végiggondolni. Úgyis csak egy hipokondriás ötlet... Borzasztó lenne...

Nem. Most, öntudatlan, ideért a kedvese lakása elé. Itt várja őt minden este. Milyen bájos és milyen jó kis nő! Ő az egyetlen napsugár életében. Azért tartja számára ezt a kis puha fészket. Ha gazdag, ideges és unott családja, előkelő társasága kötelékeiből szabadul, ide menekül hozzá. Vacsorára, édes, meleg szóra, üdítő és feledtető enyelgésekre. Ide nem jön utána semmi sem...

Ilyen gondolatokkal ment fel a kis fészekbe. A kedves kettes vacsora egészen felüdítette. Sarolta pompás, egyszerű kedélyén megtörött minden idegesség. Ezer apróságról talált folyton csevegni valót. S milyen jó, barátságos meleg volt ott bent. Vacsora után odahuzódtak a kandalló mellé és a nagy fotelben összebújtak.

— Tudod mit, édes? — mondotta Sarolta. — Csavarjuk el a lámpát. Olyan jó ilyenkor a sötétben lenni.

Elcsavarták, de nem lett sötét. A gázkandalló széles és vörös, egyre hullámzó fényfolyót öntött végig a szobán. Egész materiális, sűrű fényfolyó volt: fürödtek benne, mint a meleg vízben.

— Ettől a gázfűtéstől mindjárt őrült meleg lesz — mondta Sarolta. — De azért ne csukd el: olyan szép a fénye. Inkább...

És legombolta blúzának nyakát. Lovagh ujjai lassan és becézve választották szét a többi kis gombokat, melyek csöpp ércszerelmesekként nyomódtak egymásba. Nemsokára bájos rendetlenségben hevert a szőnyegen egy csomó ruhadarab.

Sarolta a tükörig lépkedett a fényfolyóban és lebontotta a haját. Aztán kacéran ránevetett Lovaghra. Leeresztette szép hímzett ingét és kilépett belőle.

S ebben a pillanatban egy csúf szürke, szögletes csontváz jelent meg a kályha vérvörös fényében.

ODYSSEUS ÉS A SZIRÉNEK.

1.

Sziklás bucka emelkedett a tenger közepén. Ezen a buckán hasaltak a szirének.

Körül-körül az óceán zenélt. Idők elejétől fogva zenélt már így és betöltötte zenéje a nagy mindenséget. Néha puhán, halkan, érzelmesen zengett és ilyenkor kijöttek a csillagok, hallgatni. Az *ének* ilyenkor messzire hallatszott és messziről elcsalta a gyanutlan hajóst.

— Minket kísér! — kiáltozták a szirének az ének szüneteiben és le-lecsapták fehér ujjaikat a víz hátára, mint valami óriás, fehérbillentyűs zongorára.

De most már napok óta, haragosan, türelmetlen bőgött és a megijedt csillagok legsűrűbb fátylaikat vonták maguk elé. Lélekbe, velőkbe itta magát a sűrű, sűrű, mély, mély szürkeség és az iszonyú, örök, örök, kegyetlen zene. Máskor oly szép kék, most rémesen fekete volt a tenger és habosan kicserepesedett a szirtek mellett, mint a beteg ajka. Minden bezárult, a világ egy szűk, szűk gömbölyű lyuk volt, szürke sűrű ködök és vizek és nagy bőgések iszonyú közepén, melyeknek tompa falaiba furcsa és vad lelkek verdesték makacs, szenvedő, ügyetlen szárnyaikat. Napok, napok óta nem értette a lélek a saját szavát. És néha sikítások hallatszottak a tengeren.

Mérföldek és mérföldek és mérföldek, egyforma zúgó szürkeségben. Iránytalan.

2.

— Senki! Senki! Senki!

— Hoj-héj-hoj!

A hullám néha arcába csapott, fehéren, kemény gyöngyös ívben, mint egy merész, huncut szökőkút. Arcába, nyakára, mellére: és a habos, sós csöppek

a barna emlőkön terpedtek szét és csorogtak le, szélesen, mentül szélesebben, mint egy lázas szerető jéghideg ujjai. Barna volt a melle, barna, de szép, szép, szép.

— Hoj-héj-hoj!

Amint visítozva föl-fölszökött a szirtről, kemény, edzett bőrén éles fehér nyomok maradtak, ahol a kőre szorította volt. A karja ínjai feszültek és a bokája rengett, amint hirtelen fel-felszökve feltámaszkodott. Most még feljebb emelkedett és most négy ujjon állt, kitartotta magát: a kezeinek a középső ujjain és a lábainak a hüvelykujján.

Óh bizony erős volt!

És kacagott és meg-megrázta lobogó sötét haját, amint a szakállas hullám át-átcsapott a testén. A kemény, friss, halhatatlan testen, mely örökké meztelen, melyet századok óta átjárt a nedves tengeri só.

3.

— Hajó! Hajó!

A kicsi, a legkisebb szirén, aki csak pár éve született valami ismeretlen tengeri isten percnyi szerelméből — percnek gyermeke, friss halhatatlanság — vidáman átbucskázott a fején a készülő csiny örömével. Aztán lehevert, félkerekbe, mint egy kis kutya. Egy másik szirén a szirtszélen szfinkszmódra kihasalva egy tritonnal beszélt, aki a habzó mélységéből a kőbe fogózva felkapaszkodott.

— Hajó? — kérdezte öblögetve a harcsabajszú triton és lebukott a bugyborékoló víz alá.

Messzebb egy nereisnek a teste siklott fel egy pillanatra a víz fölé, ezüst csillámként (fehér volt a teste és finom, mert ő benn lakott a mélységben, ahová nem hat se nap, se szél) — aztán hirtelen sikoltással megint eltűnt a fehér tajték között.

Két naivabb szirén egy védettebb helyen guggolva ostábláztak embercsontokkal, amilyenek szerteszét elszórva, számtalan hevertek ott, a ronda köveken.

Vihogtak játék közben, de egyszerre az egyik hirtelen, mint aki rémet látott, felugrott, elkiáltotta magát és akkor a többiek is kiáltozni kezdtek, kiáltozni a legelső felé :

— Ebszemű, ebszemű ! Ne állj ki úgy ! Nézd, nézd az ebszeműt !

Az első szirén, a legszebb, szétterpesztett lábbal, kiállt a partfokra és egész napsütötte, szélátjárta testét kitárta a messze horizonnak. És karjait vágyódva nyujtotta a távol hajó felé. És a többiek kétségbeesve rángatták hátulról, térdeiken kapaszkodva mögéje, rángatták és csípték a lábahúsát és nagyokat sikoltoztak, hogy bukjon le velük a szirtpárkány mögé.

— Közel ! közel ! már közel ! Látnak, mindjárt látnak !

— Ebszem ! ebszem ! guggolj le !

Mert a szirének csak derékig voltak szépek és azon alul olyanok, hogy le sem írom.

4.

Most el kell képzelni a hajóst, aki Penelopére gondol. Ott ül a magas faron és csak a végtelen víz van körülötte és reng a széke és messziről talán egy szirt rémlik és talán valami hang . . . de ő nem lát, nem hall, Penelopéra gondol, egy nőre, aki vár és sző magas gerendák alatt, sző, sző valami végérhetetlen kézimunkát, aranyos fonállal és omlik, omlik a drága szövet dagadó redője a nagy asszony körmöslábú trónusa mellé és minden olyan méltóságos. Ő, minden, minden várakozik és a hajós is mintha várna valamit, ott az ingó széken, és messze a szirt növekszik és a lábainál egy beteg társa nyög és a hajós várakozik és azzal mulat, hogy le, a hullámra próbálja festeni képzeletben a méltóságos Penelopeia arcát, de a hullám megtörik, szétfolyik és vele együtt minduntalan szétfolyik az arc.

— Odysseus! Odysseus! valami ének!
— Messze, messze ének!
— A szirének...
— Megmondta Kirke, a félelmetes, szózatos istennő.
— Viaszt, viaszt! Hozzátok elő a hajófenékről a viaszt!
— Miért a viasz, ó Odysseus?
— Be fogjuk tömni a füleinket, Eurylochos, hogy ne halljuk a szirének énekét.
(— Ó, Odysseus, beteg vagyok. Megtörnek a térdeim. Odysseus, lemos a sós hullám a hajóról!)
— Mekkora nagy viaszkorong! Olyan nehéz, mint egy malomkő.
— Vágd szét apró darabokra. Puhítsd meg jól a kezeid között, dörzsöld és melegítsd föl, hogy tömjön és tapadjon! — Te vigyázz a kormányra!
— (Ó, Odysseus, borzasztó ez a vihar. Hallod messziről a sikoltozásokat? Vagy ének ez, ének? Csak ne himbálna úgy ez a hajó!)
— Odysseus, Odysseus, ne tömd be a fülemet! Hallani akarom a szép éneket.
— Balga, balgatag ifjú. Nem ismered a tenger veszélyeit.
— A szépség köpönyegébe öltözködve csábít a halál, messziről...
— Nem emlékszel az édes lótuszra? Aki megkóstolja, aki egyszer megkóstolja...
— A cet kifekszik a tenger színére és földdel szórja be hátát a szárazföldi szél. Benövi a sűrű fű és a hajós örvendve köt ki a szép friss szigeten. És egyszer csak a sziget megmozdul, lemerül, hajóstul, emberestül...
— Szép, tág barlang hívogat árnyékával; lombos kerítés, fehér gyapjas juhnyáj. És benne az óriás egyszemű kiklopsz, vagy a félelmes laistrygonok...
— Be kell tömnöd a füleidet. Emlékszel, mikor benéztünk egy ablakon és egy gyönyörű nőt láttunk, halhatatlan fonállal szövögetett és énekelt hozzá.

És aki bement, kükeon itallal kínálta és varázsvesszejével disznóvá változtatta...

— Be kell tömni a füleidet!

(— Odysseus, Odysseus, meghalok! Segíts rajtam!)

— Be kell tömni füleit.

— Nem, nem, nem engedem! Hallani akarom a szirének énekét.

— Édesanyád hiába vár otthon, kedveseidet sohase látod meg.

— Hallani akarom a szirének énekét.

(— Mi ez, milyen hang ez messziről, Odysseus? Halálos...)

— Be kell tömni neki a füleit.

5.

Amint a szél egy kicsit csillapult, a hajó valamivel nyugodtabb lett és az ének megint felrémlett, így szólt az öreg Eurylochos:

— Ezt a viaszt pedig számodra dagasztottam, ó Odysseus!

— És te magad, isteni Eurylochos?

— Én...

— Nem, Eurylochos, használd csak magad a viaszt, melyet számomra készítettél. Én nem fogom betömni a füleimet.

— Odysseus! Te, aki ismered a...

— Én hallani akarom a szirének énekét.

— Te, aki a lótuszt...

— Úgy illik, hogy én — én halljam. Nekem mindent látnom és hallanom kell. Vagy azért jöttem volna keresztül minden tengeren, hogy ne lássak és ne halljak mindent, mindent? Ó, Eurylochos, te nem érted azt, mint kínoz a tökéletlenség, hogy a lótuszt nem ízleltem.

— Gondolj hazádra, Odysseus! Gondolj Telemachosra, gondolj a tisztes Penelopéra. Mi lesz, ha...?

— Oda fogtok kötözni az árbóchoz erősen.

— És ha magad kérnéd, hogy oldozzunk föl?
— Nem fogjátok hallani szavamat.
— És ha jeleket mutatsz és megkapod a ruhánk szegélyét?
— Még erősebb kötéllel fogtok odakötözni.
(— Ah! Nem hallok semmit! Ez a tompa viasz a fülemben! zúg, zúg, zúg az egész világ... Odysseus! Mi az? Mit akarnak avval a kötéllel? Az árbóchoz kötöznek... Téged... jaj, jaj, megőrülök! ez a zúgás a fülemben megőrjít!)

6.

És most képzeljük el a messze vizen suhanni a kis hajót a szirének felé. A szél, mint valami vágy, egyenesen arra röpíti vitorláját. A szél, a tenger vágya, mely a tenger puha, nagy testét borzogatja. És emberek vannak a hajón, vágytalan emberek és nyugton vesződve, kormányozva, bedugott fülekkel. És zeng, zeng a tenger zúgásába bezeng a szép ének. Mintha a tenger örök álmait dalolná és hívogatná aludni vele, aludni bele. Ó, ti halandók, kik az élet álmát alusszátok, sejtitek-e, hogy jobb álmok is vannak? Nagyobb, nagyobb álmok?

A kicsiny hajón emberek dolgoznak és számukra az ének nem létezik. De van egy ember, aki nem dolgozik, aki hallgatja, hallja. Van, aki issza az éneket, mint a méh a távol édesség illatát és vágyva tapasztja szemeit a szirtek felől lobogó hajakra, a titkosan felrémlő formákra, melyekben barna női vállakat, kebleket lehet tán sejteni. Ah ez a vad, vad, ragadó-vad ének! Vad és friss mintha messze gyermekkorból hangzana vagy még régebbről, egy más, vadabb és frissebb létből, amihez képest az élet már halál. És képzeljük a mozdulatlan hallgatót, amint a víz dobja, mint egy fadarabot, mint a hajót, mint az árbócokat, lába az árbóchoz kötve, hátra a keze, vízszintesen — függélyesen — hullámtól megcsapva, az izmos fél-

meztelen test feszülten hánykódik. És hallja, hallja és kiáltoz :

— Oldozzatok el! Gazemberek, latrok, oldozzatok el!

— Ó, elmegyünk, elsuhanunk és akkor nem hallom többet soha!

— Kössetek ki! Oldozzatok el! Kössetek ki!

— Szorít a kötél! Ó minden fonatát érzem és nem hagy figyelni a dalra. Csak a kezemet szabadítsátok ki; rácsapott a sós víz az arcomra, le akarom törölni! A szememet marja és nem látom, amit sejtek, tőle. Fáj, fáj! oldjátok fel! Szálka ment a lábamba!

— Mit ér hazamenni unalomra? Ah, ti nem halljátok, ti nem halljátok azt, amit én hallok!

— Milyen borzasztó! Kikaparom a viaszt a füledből! Eurylochos! Eurycholos!

— Ó, ha ti hallanátok azt, amit én hallok!

— Mily bolond voltam, mily bolond! Ide vagyok kötve, ide, ide! ehhez az utálatos fához! Utálatos! Olyan, mint a kiklopsz dorongja. Ide kell kötve lennem, most, most! Ó bolond, bolond! Elmegyünk, elsuhanunk és soha többet nem fogom hallani!

— Eurylochos, vén bolond! Ó jaj nem hallom, alig, alig hallom már. A saját kiáltásomtól nem hallom, a tenger zúgásától. Ó, jaj, milyen végtelen mindenfelé és zúg, zúg és én itt az árbochoz kötve, rohanok tova, visszatérhetetlen, a gyönyörűségek szigete mellett!

— És magam kötöztettem meg magamat! És magam hagytam meg, hogy ne oldjanak fel kérésemre se.

— Ó, miért kell nekem hallanom, nekem egyedül a halandók közül, azt, azt, kínomra? Egész életem semmi ehhez képest. És így kell tovaeveznem a boldogság mellett! Ó, Tantalos!

— Nem, nem, ne féljetek! Semmit sem akarok! Semmi veszedelmeset sem akarok! Ne, ne gondolja-

tok arra, amit mondtam! Ne jöjjetek az új kötelekkel, nem kell, nincs szükség rá, okos vagyok, nem akarok semmi rosszat. Csak izgalom volt, amit beszéltem, csak harag... csak tréfa... Zeusra! hát higyjetek nekem! nem fogok kikötni, nem fogok kiszállni, semmit, semmit! oda se fogok nézni! nem, nem! hisz haza akarok menni... ő vár... csak a karomat szabadítsátok ki, csak hogy ne szorítson a kötél, csakhogy letörölhessem a sós vizet arcomról, csak az egyik lábamat, hogy a talpamból kivehessem a szálkát.

— Kormányos állj meg! ó, hogy repül a hajó! nem tudok figyelni az énekre! borzasztó... csak néhány pillanatra!... Röpül... Zeus! ez a tehetetlenség! Álljatok meg! Parancsolom! Megjutalmazlak! Megbüntetlek!

— Jaj, jaj! nem tudok figyelni az énekre!

7.

A szirének szirtjeit rég elhagyták, a bárka pihen, a tenger derült már. Odysseus a magas faron ül az ingó széken és néz a messzeségbe.

— Nem hallasz valami hangot, ó Eurylochos?

— Nem, Odysseus, már semmit sem hallok.

— De figyelj csak, valami hangot a messzeségből!

És megint elnézett a messzeségbe és nem figyelt többé semmire, mint akinek nagy bánata van.

— Penelopéra gondol, — mondták a hajósok — a méltóságos nőre, aki vár és sző magas gerendák alatt.

*

Később Odysseus egyedül egy szigetre vetődött, ahol Kalypso, minden halandónál szebb és minden istennőnél, azt akarta, hogy a férje legyen. De Odysseus egész nap a partfokon állt és a messzeségbe nézett

— Hazavágyik Penelopeiához — gondolta Kalypso és rózsaszín arca belesárgult. — Lesi, lesi, nem látja-e hazájának füstjét?

De Odysseus akkor nem Ithaka felé tekintett.

*

Később, mikor Alkinoos királynál lakomázott és az öreg Démodokos énekelt neki és Nausikaa, a király leánya, titkos pillantásokat vetett a vendégre, Odysseus elgondolkozva ült az asztal mellett.

— Vendég, mire gondolsz? — kérdezte Alkinoos. És Odysseus, mint aki most ébredt, összerezzent és dícsérni kezdte a lakomát és az ajándékokat és Nausikaát.

*

S mikor a tisztes Penelopeia oly hosszú távollét után ismét megölelte a hazatért Odysseust, a dicső hős egészen különös dolgot érzett. Éneket hall, úgy rémlett, messziről és egyszerre mintha megint az árbóchoz volna kötözve és messze-messze nézne és hallgatna. Igen-igen, éneket hallott, egészen tisztán hallotta és mintha vastag kötelek szorítanák a testét és elfeledte egy percre, hogy a szikár és nemes Penelopeia öleli. És újra érezte, újra a régi megbánást, hogy maga kötöztette meg magát. De nem kiáltott többé.

*

Odysseus többször útrakelt még azután, hogy a vak Teiresias lelkének jóslatát követve megkeresse a népet, amely az evezőt szórólapátnak nézi és letűzze evezőjét ennek a népnek a piacán. És sokszor elnézett hajója rengő székéről a keserű tenger ködlő szirtjeire és mindig keserű megbánás ült a lelkén. És többször így elment és visszatért és egyszer, azt mondják, megint elment és nem tért vissza többet.

SZERELEM.

1912

— Maradjon, maradjon még!... Maradj még, maradj!... Marquise!... Ha ön tudná, mit ajándékoz nekem, mikor egy percet csak, egy másodpercet ajándékoz!... Egy életet ajándékoz egy másodpercben... Marquise!... Ó nem, menjen, menjen, azt kell mondanom, hogy menjen, meneküljön! Minden perc egy halál és az ön élete drágább az én életemnél. Szerelmem legnagyobb tanubizonysága legyen az, hogy önért meg tudok öntől válni. Menj, élj, légy boldog, hagyj engem itt búsan, nélküled haldokolni.

Miközben mondta ezeket a szavakat, homályosan nagy kitörést remélt, nagy szerelmet. Ezt akarta, önkénytelenül, *akarata ellen akarta* felidézni, mindenáron, már egyszer! Ezt a nagy kitörést, mely biztosítja, *szóval, kifejezetten* biztosítja, hogy viszontszeretik, szeretik őt, mint ahogy ő szeret. Ó mennyiszer, mennyiszer próbálta már felidézni, eredménytelen, mennyi forró szava maradt visszhang nélkül! Nem értette, nem tudta megérteni, mit akar? mi kell neki? Hogy szerelem kell neki, egy szó, kimondott, bizonyított szerelem! Mily rettenetes, mikor az embert nem érti meg az, akit szeret. De most, most meg kell értenie, most utoljára ki kell mondania mindent, nem tehet mást, végre nem tehet mást. Ah, bizonnyal... titokban még azt is remélte, azt a szót: *Maradok! Veled maradok!* Csak a szót, csak hogy mondják!... Csak egy kis alamizsnát. Aztán... elereszti. Aztán nem számít többet az egész örökkévalóság. Elereszti örökre: éljen, menjen, mindegy, ő ki van fizetve, örökre gazdag lesz, megnyugszik, evvel az egy szóval, ennek az egy szónak emlékével. Csak *mondja*, hogy marad...

A teste, a szépsége, meg nem nyugtatja soha. Hiába van vele, hiába néz rá: új kín, új kétség minden pillanat. Nem is az kell, hogy lássa, hogy bírja

talán testét, hanem hogy biztos, hogy nyugodt legyen szerelmében. Ez a gondolattalan gyermekfej, mely tisztán szétmosolyog a világba, mint egy tudatlan fény, e hosszú, lanyhán lenyugvó pillák nagy két fekete *croissant*-ja, e kétfelé huncutkásan karikázó göndör fürtök csöndes csobogása, e bájos, máslis, lilapántlikás *plissé* főkötő, a jobbra-balra ujjongva felduzzanó nagy hófehér vánkos fodros, hullámos csipkekerete ; s maga az ágy kerete is a vánkos mögött, a rokokó-ágy kerete a vánkos körül, a könnyű, omló, kacskaringós lombok és voluták, — két-két ily csöpp voluta szaladva röpke csókban illetik egymást és visszakanyarodnak aztán önmagukba — : mindez omló, futó, csobogó, könnyű formák, melyekben semmi állandóság, az elmúlás, az idegenség folytonos gyanújával rettentették és kínozták lelkét. Nyugtalan volt, ideges, egy tűnő és pótolhatatlan kincsnek birtokosa. Mielőtt elváltak, az utolsó másodperc, ez volt csak mindig a fontos: ez csak, ennek a hidegsége, az, hogy nem jött, idáig se jött a várva-várt szó, egy meleg pillantás, ez ejtette kétségbe, ez vette el figyelmét, eszét napokra, hetekre. «Nem jobb volna-e» — gondolta — «egy nagy megnyugtatás, egy meleg szó kincses emlékét őrizni örökre, egy csöndes biztos kincset, és nem látni őt többé soha, hogy ne legyen alkalom újra felkavarodni annak, mi egyszer megnyugodott? Az emlék az igazi kincs» — gondolta — «az egyetlen biztos, el nem vehető», — fáradtan, egy emlékkel megnyugodni, arra vágyott már ő.

Ezt gondolta.

De így, *anélkül a szó nélkül*, nem tudott megnyugodni.

Hiszen nem, dehogy kívánja halálát annak, akit szeret ; nem kíván tőle még áldozatot sem ; csak a szót kívánja, csak az érzést, hogy : «Maradok ! Megyek akár a vérpadra, csakhogy még veled maradhassak !» — mint ahogy ő is menne, ó Istenem, milyen örömmel, milyen gyönyörrel maradna vele a vérpadig !

Nem mondhat mást, azt kell mondania, ha csak

az ő megnyugtatásáért, hacsak udvariasságból, jóságból is : legalább gondoljon vele, az ő érzelmeivel ! hisz látja az ő nagy szerelmét ! A lelkét is szemébe öntötte, úgy leste a szavát szuggeráló, kényszerítő tekintettel : még a harisnya is megfeszült a térdén, a csat alatt. A marquise szép síma homloka kiszélesedett, mint szokott alvásközben, nagy, gondolkodó mozdulattal borította össze dús mellén a selyempalástot.

— A lovaim jók, — mondta mintegy önmagának — Jean ügyes ember, szerencsével és Isten kíséretével még ma elérhetek . . . voyons . . .

— Julie ! — kiáltott fel a férfi hirtelen és valóban illetlenül, mint ahogy felszisszen valaki egy nagyon is érzékeny ütésre.

— Sajnálom kedves barátom, — szólt a marquise, lassan feléje fordítva gyermeteg szemeit — hogy nem írhatok önnek elköltözött társaságunk életéről az idegenben.

Igy szólt és érezte, hogy sötéten, égve néz reá a férfi.

— Leveleim kétségkívül önt is felesleges veszélybe sodornák.

Egy aggasztó, alattomos szemrehányást érzett magán égni, miközben beszélt, de nem tudta elgondolni, honnan ered ez, és csak önkénytelen, asszonyi védekezéssel faragta újra meg újra símábbá, kedvesebbé szavait :

— De ha esetleg más alkalmam nyílna, kedvesem, ön elképzeli, úgy-e, mily örömmel fogom megragadni az elsőt, hogy önt hogylétemről mielőbb értesítsem.

— Haragszik, — gondolta — rosszul esik neki, hogy nem fog kapni tőlem levelet. Milyen ostobák a férfiak ! Hisz őt kompromittálná minden sorom. Nem kellett volna szóbahoznom ezt — gondolta a marquise — hiszen tudom, milyen exaltált.

— *Mon petit chien,* — mondta hangosan, hogy másra terelje a beszédet — *mon petit chien* szintén

velem jön. Szegény kis jószágom ! kényelmetlen útja lesz : képzelje csak, egy utazó kosárba kell bujtatnom szegénykét, hogy rá ne ismerjenek, mert hiszen egész Párizs ismeri őt, n'est-ce pas? — Ó engem nem fognak megismerni, ne féljen ; megszoktam titkon és sűrű fátyol alatt járni az utcákon, mióta önnek nyujtottam szívemet, kópé ! És Julien abbé ügyesen csempészett nekem pompás álruhát — ah, ez az abbé ! higyje el édesem, jobban ért a női toilettehez, mint maguk az asszonyok ; és idegenben is igazi párizsi marad. Képzelje : nagyon egyszerű fehér selyem aljat küldött, rózsaszín bodros harang borul rá hátul, kis diszkrét *suivez-moi;* a derék világoskék, egészen lapos ujjal; egész józan polgári kis ruha, de nagyon bájos ; sajnálom, hogy nem láthat benne ; az ember a pásztorlányokra gondol a színpadon. Szeretnék egy kis aranyozott pásztorbotot is vinni, de az abbé szigorúan megtiltotta, mert az feltűnhetne. Egészen a polgárasszonyokhoz kell hasonlítanom : útlevelem van *madame Dumesnil* névre. Hanem most jön még csak a legnagyobb meglepetés ; képzelje : lebontom a *toupet*-t, egész síma frizurát csinálok és nem porozom be a hajamat : egész más lesz az arcom, de egész más : hisz ön tudja milyen szép szőke hajam van. Festéket se teszek az arcomra : így olyan érdekes sápadt színem lesz, mint a szerelem betegeinek. Ah, fog-e ön értem ilyen színt viselni ? Fog-e gyászolni kissé? Fog-e verseket írni távozásomról ? Fog-e sóhajtozni utánam?

— Ó marquise, milyen kegyetlen ön ! Kegyetlen ! Kegyetlen !

A marquise meglepetve nézett fel. Talán egy, kedves, hízelgő bóknak fogadta volna a felkiáltást, ha más hangon lett volna mondva, de a hangban, a szemben, vad szenvedély lobogott és düh és elkeseredés ; a marquise megijedt.

— Megőrül — gondolta és eszébe jutottak mindazok a regények, melyeket kedvesük távozásán meg-

őrült szeretőkről olvasott. Bár azelőtt mindig álmodott ilyesmiről, most, az életben, egyáltalán nem tetszett neki: durvának, illetlennek és veszedelmesnek találta.

— Marquise, marquise, hát nem érzi, hogy sért engem, hogy halálra sérti a lelkemet, hogy halálra gyötör, a szavaival, a hidegségével, a mosolyával? Hát nem érzi, hogy forralja a véremet, hogy meg kell ölnöm, ha tovább így beszél?...

— Ugyan, bolond! Eressze el a kezemet! Mit akar?

— Marquise, szeret ön engem, szeret ön engemet? Az előbb, mialatt a marquise beszélt, már egészen meggyőződött róla, hogy nem szereti, sohasem is szerette, és most mégis, nyomorultan, kapaszkodott ebbe a kérdésbe, várt valami alamizsna-feleletet, amiben talán még egy utolsó, egy halvány, egy percnyi illuziót találhat.

— Ha szeret, ha egy kicsit szeret még... Marquise!... Ön még ma el akar utazni?

— Engedjen! Engedjen! Mit akar hát? Hisz maga mondta, hogy minden perc egy halál!

— Marquise! Én is önnel megyek! Én is önnel utazom!

— De hova gondol? Ez lehetetlen. Mit szólnának?

— Mit törődsz te avval, hogy mit szólnak? Mit törődsz te avval, ha engem szeretsz? Marquise!.. Nem szeret, nem szeret, egy kicsit se szeret! Ha szeretne, másra sem gondolna, mint jönni, jönni, velem, a világ végére... élni mint két pásztor...

— Ah, de ön jól tudja, hogy ez biztos halál. Ön nem utazhat útlevél nélkül. Rám is csak veszedelmet hozna.

— Asszonyom, ön jobban szereti a kis kutyáját, mint engem.

— Bolond, csak nem akarja, hogy magát is az útikosárba dugjam?

— Marquise! marquise! hogy tud így beszélni? Ó milyen borzasztóan csalódtam önben, csalódtam! Hideg, önző, gyáva... Ó milyen máshogy gondoltam én! Mi voltam én önnek? Talál mást odakünn. Az asszonyokban nincs emlékezet... Mégis, mégis, menynyire szeretem! Tudja mit tesz az: szeretni? Hogy mi az, mi az? Én, aki... Megválnék-e én öntől, ha ezer vérpad várna is rám?

A marquise leült a tabouretre, elővette szép batiszt mouchoirját és elkezdett hangosan zokogni. De aztán hirtelen felpattant, a tükör elé ment, elszántan megnyomogatta a szemeit, megpuderezte az arcát, megigazította a köpönyegét, mint aki menni készül.

— Julie, Julie, ne hagyjon el! — kiáltott fel könyörögve a férfi. — Ne hagyjon el, bocsásson meg, bolondokat beszéltem, az izgalom őrjített meg, hisz gondolhatja, öntől elválni!... Ah, könyörgök, könyörgök, csak még egy percet! még egy negyedórát!... csak még egyszer legyen a régi... bocsásson meg...

— A halálomat akarja, — mondta a marquise síró hangon — azt mondja, szeret és azt akarja, hogy meghaljak.

— Julie, Julie, hogy akarnám a halálodat? Látod, a legnagyobb áldozatot hoztam érted... kész vagyok megválni tőled mindörökre... nélküled élni... nélküled... csakhogy megmentsem az életed! Mi tehetne önzetlenebbé, mint a szerelem? Ó Julie, de ha már nem látlak soha többé, még egyszer, utoljára, egy negyedóráig légy a régi velem, ülj le ide mellém, nézz a szemembe, bocsáss meg nekem, légy az enyém még egy negyedórára; még egy negyedórára, aztán minden mindegy, forradalom, guillotine, az egész világ nem érdekel, csak te...

— De azt mondja, hogy rossz vagyok — szólt az asszony gyanakvó és félő tekintettel.

— Gyermek vagy, gyermek vagy, bájos, semmivel sem törődő, makacs, érzékeny és ijedős gyermek, és

én balga vagyok, ha egy gyermek ártatlan önzését komolyan veszem. Jer kedves gyermekem, hadd játszom veled még egyszer mint régen, érezzem utoljára a közelségedet, melegségedet a habos ruhán át, csiklandjam a szívedet, még egy negyedóráig hajtsd a vállamra fejedet, mint mikor először mondtam meg, hogy szeretlek és te sírtál és pihegtél mint egy kis ijedt madár...

— Pedig tudtam előre mit akar mondani!

— Emlékszel, úgy-e emlékszel? a vállamra esett a fejed, mint a szélben lecsukló virág, és éreztem a térded érintését, hogy ing és reng a térded, mint aki futni akarna és nem fut.

— Ó mennem kell, mennem kell, ne tartóztasson! Most elromlott a frizurám! Ön tudja, hogy minden pillanatban feljelentéstől tartok. Ki tudja? talán már ott is vannak az elfogatási paranccsal... A forradalmi törvényszék...

Megreszketett egész szép testében.

— Ön imént mondta, hogy Jean befogva tart és a legelső gyanus zörgetésre a kerti kapun át idehajtat. Nem így van?

— De igen.

— És Jean ügyes ember, megbízható.

— Ó igen.

— No látja, hogy nem lehet semmi veszély. Különben is ma még nem jönnek, hisz ön eddig még fel sincs jelentve. Édesem, csak nem gondolja, hogy én veszélyt hoznék önre, csak nem hiszi hogy nem én lennék az első, aki küldeném, aki sürgetném távozását, bármennyire is fáj, ha csak legtávolabbról is azt gondolhatnám hogy veszély lehet? Hiszen ki szereti, ki félti magát jobban, mint én, édesem? Hát nem bízik bennem? Nyugodt lehet, míg én marasztalom. Hát nem tud nyugodt lenni ha én marasztalom?

— Nem.

— Pedig azelőtt nyugodtan rámbízta magát, ugy-e?

— Az igaz.

— És megbánta már hogy rám bízta magát?

— Azt nem mondom, hogy megbántam.

— Ugy-e, nem bánta meg, nem bánta meg! Mégis csak szép órákat töltöttünk mi együtt, ugy-e?

— Szépeket.

A szeme felcsillant amint az első pásztorórákra visszagondolt.

— Csak ne volna olyan nagyon, olyan túlságosan szerelmes belém. Amint így néz rám, ezekkel a szemekkel, mindig megijedek, azt hiszem, valami nagy bűnt követek el, hogy magával vagyok, éppen magával! Akárki mással nem látszana olyan bűnnek, mint magával, amikor így néz rám.

A férfi elébe borult a szőnyegre és átkulcsolta a térdeit mint a régi görögök, mikor könyörögtek és úgy nézett fel rá.

— Mennem kell, — szólt Julie idegesen.

— Ó marquise, hát nem szán meg? Még egy negyedórát, annyit igazán megérdemlek... nem, nem eresztem el, erőszakkal is itt tartom... lehetetlen, hogy így elmenjen... annyi mondani valóm van... magyarázni... értsük meg végre egymást... beszéljünk okosan... valami mindig hiányzott... a lelkeink nem egyesültek... marquise!... Könyörgök, könyörgök... most mindent..., most el tudok mondani mindent... egészen másként fog látni... még egy negyedórát!

— Már egy félóra óta mondja, hogy még egy negyedórát.

Ebben a pillanatban nagy, öblös, dallamos érckongás hallatszott. Felnéztek, de az alabastromoszlopos, ébenfaboltha jtásos óra arany mutatója nyugodtan sétált egyhangú gyöngyházmezein: a zengés tágabb volt, mélyebb, messzebb és terjedelmesebb. Valóban a kopogtató zengett, a kalapács a házkapu bronzpaizsán és mindaketten összerezzentek.

— Jön valaki.

— Akárki, nem fogom bebocsátani.

— De hátha Jean, de hátha Jean?

A házból ilyenkor minden cselédség el volt távolítva. Lucien felcsapta háromszögű kalapját súlyos, hajporos fürtcsigáira és lassan kiindult a fekete oszlop körül kanyargó falépcsőn.

Titkos lelkifurdalást érzett magában, hogy hátha csakugyan veszélybe hozta a marquiset ; — de nem ez bántotta főleg, ez mellékes volt, hanem, hogy igy hirtelen, bármely pillanatban kiragadhatják őt a karjai közül és hogy talán most igazán el kell bocsátania és talán sohasem látja többet, vagy ki tudja mi jön, míg újra látná, ezt a néhány percet is írígyli tőle a sors — most, mikor még pár percig vele maradhatott volna — akárhogyan — ha az ő kedve ellenére is — hiszen mit érdekli őt már az egész világ azonkívül, hogy még néhány percig vele lehessen?

— Jean . . .

— Asszonyomat keresik, alig sikerült kihajtanom, a kocsi a szögleten vár, Lucie még reggel átszaladt a kosárral madame de Launayhoz, ott várja asszonyomat, útlevél, öltözet, minden rendben . . .

— Menj a kocsidhoz és várj.

— Kérem, uram, azonnal menni kell, minden percben itt lehetnek . . .

— Itt?

— Lucienek van egy barátnője . . .

— Mi közöm nekem a te Luciedhöz és a barátnéjához?

— Addig faggatták, míg kivallotta, hogy a marquise ebben az utcában szokott járni.

. . . Mikor visszament a kanyargó falépcsőn, maga is kiváncsi volt, mit fog cselekedni. Küldje . . . ő *maga* küldje el magától . . . mindörökre . . . azt, aki ha nincs vele, üres, ó milyen iszonyú üres és céltalan a világ és kín az idő? Megdidergett, elgondolva ezt az örök ürességet, amibe most bele kell szakadnia. Ő, ő maga mondja meg . . . milyen iszonyú gúny ! Az ember gyenge, letörik. Ki kívánhat ennyit? Hisz ő elereszti, csak . . . Vajjon csakugyan olyan végzetes

lehetne az a néhány perc, az a negyedóra? Talán hiszen... Neki mindene az: egy megnyert percnek egy elveszett örökkévalóságért kell kárpótolnia. Minden, minden! Hogy ő nem szeret, nem szeret! Veszély, halál, olyan fontos az, aki szeret? Én is veszélybe jutok, ha őt nálam lelik. Igen, persze, én is! Én nem törődöm vele, nekem mindegy. Nem, hisz én nem vagyok önző — jobban szeretem őt, mint magamat, hiszen én elküldöm, mindjárt megmondom neki, csak néhány perc... addig nem érhetnek ide... nekem épp úgy veszély, mint neki...

— Ha azonnal megmondom, akkor egy pillanatig sem marad tovább — gondolta, amint benyitott a szobába a fehér szárnyasajtón, melynek mélyült, keretes hornyain piros csíkok szaladtak szögletbe. — Ha nem, mi lesz? Akármi! Jöjjön valami új! Ah fogok-e még máskor is benyitni majd ezen az ajtón? A marquise egészen felöltözve, bodros nyakkal és reszketve állt a piros szőnyegen, mint egy zápor-vert georgina.

— Jean jött?

— Jean. Madame Delaunay üzent hozzád édesem, hogy légy egészen nyugodt, minden rendben van, rendelkezésre bármely pillanatban: ma még legalább semmi veszély nem képzelhető.

— Ah, úgy megijedtem!

A marquise önkénytelen leereszkedett a virágos chaise-longuera. Csönd volt és késő délután. Az aranykeretes tükör előtt nagy szürke hamuszakállaikkal csüggedtek az önnön égésüktől cifrán kirojtozódott gyertyák masszív tartóikban. Lucien odalépett a koppantóval és lekoppantotta a hamut. A fények felujjongtak a nagy gobelinen, ujjongtak a girlandos, rovátkás talapzaton, melyen egy klasszikus szobor meredt unalmas redőivel.

A férfi a természetre gondolt, a szabad, természetes, érzelmes életre, amelyről Jean Jacques írt.

Azután lassan bezárta az ajtót.

BARACKVIRÁG.

Volt egyszer egy király és királyné, akik mind a ketten nagyon szépek voltak. De gyereket nem adott nekik az Isten. Ezért a király éjjel-nappal búsult, és a királyné is sokat sírt és imádkozott, míg végre egy reggel arra ébredt, hogy a mennybeliek meghallgatták a könyörgését: egész biztosan érezte, hogy nemsokára egy szép kis babája lesz. Megálmodta-e ezt a királyné, vagy csak úgy sejtette: nem tudom. Elég az hozzá, hogy mind a ketten szívből örültek és készülődtek a nagy eseményre.

Történt pedig, hogy a királyné ebben az időben nagyon kívánós volt: amire rágondolt, azt rögtön megkívánta, és azt azonnal meg is kellett neki szerezni, akármilyen nehéz és lehetetlen kívánság lett volna. Igy például lakott a szomszédban egy tündér, és annak a kertjében gyönyörű barackok termettek; de olyanok, hogy olyan nincs több az egész világon; ropogós, színes, illatos barackok, fínomak, hamvasak, ízesek, gömbölyűek, húsosak, levesek, hogy aki egybe beléje harapott, azt hiszi, rögtön a hetedik mennyországba röpül, a barack muzsikálni kezd a foga alatt, és nemcsak a szájával érzi a zamatot, hanem mindenét elönti az ízes puhaság. Ennek a baracknak mindenütt híre volt, de senki se kóstolta, mert a tündér kapujában egy kétfejű sárkány ült, és emberfia be nem mehetett a kertbe, hacsak nem akart a halállal játszani; hanem a falakon keresztül jól látszottak a kihajló ágak, amint integettek, csalogattak, és a gyümölcsök szinte túlvilági fényben tündököltek rajtuk, de soha egy sem esett ki az útra, mert csengő arany ágacskákon ültek, és ha a szél megrázta, összeverődtek az ágak, és úgy csilingelt az egész fa, mint a harangjáték. Egyszóval a királyné ennek a fának a gyümölcsét kívánta meg, és kijelentette, hogy meghal, ha nem kaphat egyet.

— Ha felséges férjem szeretne engem, — szólt udvarhölgyeinek, — teljesítené a kivánságomat. Igy nem lesz gyermekem soha, mert meghalok, és a tündér fala alá temessetek, hogy legalább a földben érezzem a gyökerek ízét, amelyekből olyan tündéri fa nő, aminek ágain ilyen gyümölcs terem. — És azontúl nem akart enni és csak sóhajtozott, és egészen lefogyott, és ha a király szólt hozzá, nem felelt, hanem egyre csak azt hajtogatta:

— Hozz nekem egy barackot a tündér kertjéből! Végre a király összegyűjtötte országa csikóslegényeit, kiválasztotta a legügyesebbeket és legbátrabbakat, és parancsot adott, hogy vessenek pányvát a kétfejű sárkányra. A legények kidobták a röpülő hurkot, kettőt egyszerre, egyiket az egyik, másikat a másik nyakára, kétszáz markos fiú húzta, szorította egy félóra hosszat, és így sikerült megfojtani a tűzokádó szörnyeteget, akit golyó nem járt, akit kard nem fogott, akihez nem lehetett közel menni a tűz miatt, és akit semmi más módon sem tudhattak volna elpusztítani. A tündér háztája azóta őrizetlen maradt. A király erre benyargalt a portán, megkötötte lovát egy arany póznához, mely a gádor előtt állt, és fölment a fényes lépcsőkön, melyek valóságos nyári jégből voltak és minden lépésnél visszaragyogtatták a koronáját. Száz meg száz óriás szobában kereste a tündért, ragyogtak a szobák, és senki sem volt sehol, se cseléd, se gazda, a király csak ment egyikből a másikba a síkos padlókon, és nem talált senkit, csak egy hang szállt előtte szüntelen, valami énekhang, és a király ment utána. Végre úgy eltévedt az arany szobákban hogy nem tudott többet kitalálni. Ekkor kinézett az ablakon, és lám, a Hang egyszerre csak fölcsendült a csodálatos gyümölcsfa ágai közül.

— Kit keresel, király?

— Ki vagy? — kérdezte a király és fürkészte a lombok közt az énekelőt.

— Kit keresel, király? — ismételte a Hang.

— Hol vagy? — kérdezte a király. — A hangodat hallom, de nem látok senkit.

— Nem is láthatsz, mert csak egy hang vagyok. Felelj, kit keresel?

— A tündért keresem, aki ennek a háznak az úrnője.

— Én vagyok az, — válaszolta a Hang, — tündéreknek nincsen testük, csak hangjuk van. Szólj, mit kívánsz tőlem?

— Először is mondd meg, merre van itt a kijárás, mert le szeretnék menni hozzád, és sehol se találom az utat.

— Nem is találhatod, — felelte a tündér, — mert nem magadtól tévedtél el, hanem én csaltalak bele útvesztőmbe; foglyom vagy, mivel arra a vakmerőségre vetemedtél, hogy megölted hűséges szolgámat, a sárkányt.

— Ó tündér, — kiáltott a király, — hogy juthattam volna be a kastélyodba, hogyha nem ölöm meg? Hiszen közel sem lehet menni hozzá, és nem érti az emberi gondolatok nyelvét. Hallgass meg legalább te, aki értesz és olyan szavakkal gondolkozol mint én: mindent el kellett követnem, hogy tehozzád jussak.

— És ugyan miért? — kérdezte a tündér.

— Én király vagyok, amint talán tudod, és van nekem egy királyné asszonyom, szebb mint a sugarak, oly szép, hogy nincs is több oly szép a világon, talán csak a tündérek lehetnének szebbek, hogyha... hogyha testük volna. Itt vagy, ó tündér? — kérdezte, mert félt, hogy a tündér csak játszik vele és tovalebben a könnyű szellőben, és ő egyedül marad a végérhetetlen magányos szobákban, a rácsos ablakok mögött, fogva a bűbájos útvesztőben.

— Itt vagyok, mondd tovább! — csendült a lombok közül.

— Ó tündér, tarts engem itt fogva, ha akarod, és büntess meg, ha vétettem ellened; nem félek és nem sajnálom az életemet sem. Csak egyért esedezem:

küldj egyetlen szemet csodálatos barackjaid közül királyné asszonyomnak, ki naphosszat eped és édes levükre szomjazik ; nem eszik, nem alszik és nem is szól hozzám. A jókedv madara elröppent házunkból, s ott cikáz a barackágak között, láthatatlan mint te ; csak egy gyümölcs puha hátán akar hazaszállani. Óh, meghal az én királynőm, ha meg nem enyhíted gyümölcsöd húsával ; elsorvad búvában, és sohsem születik meg a Gyermek, akiért százszor odaadnám utolsó csöpp vérem. Rabod vagyok örökre, egyetlen barackért !

— Jól van, — felelte a tündér, és megakadt, mintha gondolkozna ; egy pillanat mulva már egy másik fa sűrűjéből zengett ki a hang : — Jól van ! — látszott, hogy a tündér tünődve röpköd ide-oda, s mintha valamennyi fának nyelve lenne ; egyik azt mondja : — Jól van ! — a másik rá : — de egy feltétellel... — a harmadik : — szabadon eresztlek, s barackot is küldök ; — a negyedik : — de én is kívánok tetőled valamit...

— Édes húsáért gyermeked húsát,
arany ágáért aranyos haját,
pirosságáért arca pirosságát !

— Mit kívánsz? — kérdezte a király elképedve.

— A legszebb gyümölcs a tied, kertemből, — dalolta a tündér, — de a gyermeked enyém, nevelésre.

— Ne sirasd, ne sajnáld, hadd legyen tündér !
Játsszon a szellővel, s daloljon, mint én,
olyan szép, mint én, s olyan boldog szintén !

— Tündért akarsz csinálni gyermekünkből ! — kiáltott a király örömmel, és a Hang tovább énekelte :

— Játsszon a szellővel, mint a madárka,
lebegő élet és ágrul-ágra,
legyen cselédem tündér boldogságra !

— Lebegő élet ! — ismételte a király és boldog volt, hogy gyermeke boldog lesz. Egy óra mulva már

lován vágtatott hazafelé, sebes trappban maradtak el kétoldalt a fák és bokrok, minden olyan volt, mint a varázslat, a nyeregkápa hálójában ragyogott az aranyos gyümölcs! A király vágtatott megvinni a hírt a királynőnek. De amint közelebb és közelebb jutott, egyre nehezebb lett a szíve, maga se tudta, mért? a nap lemenőben volt már, vörös sugarai a Barackra estek s olyan különös, szinte gúnyos fénnyel szóródtak vissza onnan, hogy arcát sütötték és lelkét égették. Kényszerült betakarni a gyümölcsöt, de a fény még akkor is átsütött. És a királynak eszébe jutottak a tündér szavai és különös bizalmatlanság fogta el: egyszerre úgy érezte, hogy elvesztette gyermekét már születése előtt, hogy sohasem fogja talán többet látni, ha egyszer a tündérnek adja... Csüggeteg hangulatban érkezett haza; de a királyné hallani sem akarta aggodalmait: szinte magánkívül volt a gyönyörű barack látására és gondolkodás nélkül mélyesztette hófehér fogait a puha gyümölcsbe.

— Mit tettél, szerencsétlen asszony? — kiáltott a király — most a tündér gyermekünket fogja követelni a Barack fejében; amint fölserdül, elviszi őt tőlünk és talán örökre meg kell válnunk attól, akit annyira kívánunk — és mindez a te torkosságod miatt!

— Hallgass, önző apa, — felelte a királyné — nem érzed-e, hogy az önzés szól belőled? ha gyermekünk javát tekintenéd, ugrálna a szíved örömödben, hogy jündérek közé jut s talán maga is tündér lesz; de te persze jobb szeretnéd, ha melletted maradna késő vénségedig s rakná a borogatásokat a fájós hasadra: ítéld meg magad, melyik volna nekivalóbb élet? Ne gondolj hát csupán magadra, királyom, s ne írígyeld gyermekünktől a tündérséget!

A király belátta, hogy feleségének igaza van s elhallgatott. Nemsokára ezután megtörtént a várvavárt családi esemény s egy gyönyörű szép kis királyleány jött a világra, de olyan, hogy minden országból csodájára jártak. Növelte még a csodát az a hír, —

amit a királyné sietve elterjesztett — hogy a kislányból tündér lesz és valószínüleg tündérhez is fogják feleségül adni. A kicsike gyorsan nőtt és napról-napra szépült; úgy, hogy aki látta, mind azt mondta:

— Csakugyan, ez a csöppség tündérnek született. Örülhet a szülő, akinek ilyen gyermeke van! — Különösen hosszú aranyhaját, gömbölyű arcát és bársonyos bőrét bámulták és volt is rajtuk bámulnivaló, szinte elvarázsolták, aki rájuk nézett: az a haj olyan volt, mint a Varázsbarack aranyos szárai s az arcnak a bőre, mint a Barack bőre, kereksége gyümölcs kereksége. S a királynő a Barack ízét érezte leánya csókjain. Azért is nevezték őt Barackvirágnak. Különös leány volt Barackvirág s felséges szülei nyugtalanul tekintettek reá, mert tudták, hogy csak vendég házukban s el fog jönni a nap, amikor a Tündér magához veszi őt s ki tudja, látják-e többet azután?

Tizenöt éves volt már Barackvirág és hintázott a kertben, míg szülei a padon üldögéltek, mikor egyszerre megszólalt a Hang a rózsabokrok között s emlékeztette a királyt ígéretére. A király el volt készülve erre, de mégis váratlan érte, úgy hogy kiesett a pipa a szájából; azért nem is felelt rögtön a tündérnek, hanem előbb lehajolt a pipáért s még föl sem vette, mikor a királyné hirtelen éles sikoltásban tört ki, mert a hintának mind a két kötele egyszerre elszakadt; az udvaroncok és udvarhölgyek kétoldalt ugrottak, hogy Barackvirágot elkapják, még mielőtt gyenge teste a kegyetlen kavicsokra zuhan, és ekkor csodálatos dolog történt: a hinta, a helyett, hogy tartó zsinórát elvesztve, levágódott volna a kavicsos útra, megfeszített kötelekkel tovább-lódult az ég felé, ugyanabban a lendületben, amivel a kis apród meglóbálta, aki hintázta Barackvirágot s most úgy nézett utána, mint a gyerek a piros luftballon után, amikor elrepül a kezéből.

Igy röpült el a hinta Barackvirággal a felhők felé.

Ez késő délután volt, a király azonnal lovára ült és a tündér kastélyához nyargalt. Este lett, mire oda-

ért, holdvilágban látszottak a nagy kert falai, és messziről a kastély, zegzugos tornyaival s a királynak úgy rémlett, mintha az egyik erkélyen egy nőalak állna, nagyon hasonló Barackvirághoz, odaborulva egy karcsú oszlopra. A kisajtó nyitva volt s semmiféle sárkány nem guggolt mögötte.

A király belépett. De abban a pillanatban, amint lába a küszöbhöz ért, egyszerre hátraszédült, úgy hogy szinte az eszméletét is elveszítette. Többször csinálta újra ezt a próbát, de mindig ugyanaz lett belőle. Végre lóháton léptetett az érckűszöbre. Az első lépésnél leragadt a ló vaspatája, hogy alig bírta kiszabadítani, s amikor végre kiszabadította, megbokrosodva vágtatott vissza lovasával a holdas éjszakába. A király leszökött és a falon próbált átugrani, hogy bejusson a kertbe. De a fal, mintegy tüzes paripa, valósággal ledobta magáról, úgy hogy visszaesett a tüskebokrok közé, melyek ott köröskörül nőttek; ugyanekkor éles csengés hangzott a kastélyból s amint az elhallgatott, közvetlen a király feje fölött megszólalt a láthatatlan tündér éneke:

— Menj haza, egy seb vagy, csontjaid fájnak!
Ne bánd őt, tündér ő, élete, mint álmok,
Tündéren nincsen hatalma királynak!

A hang ezzel elnémult, és semmi más kérdésre nem adott feleletet. Király és királyné sok időre nem látták ezután lányukat; csak ha a tündér kastélya elé kocsikáztak — melynek környéke elhagyatott volt, mert a lakosság félt a varázslatoktól — akkor tűnt föl olykor várfalon, erkélyen a Barackvirághoz hasonló aranyhajú alak; a királynő integetett neki, később már mindennap kijött és boldogtalan volt, ha egyszer meg nem látta azt az alakot, akiről azt hitte, hogy az ő leánya. De ki tudja, az volt-e, akinek gondolta? Ily nagy távolságból nem lehetett ezt tisztán megismerni. És ha igazán Barackvirág volt, ő sem ismerhette meg a szüleit, és nem tudhatta, hogy törődnek vele? . . .

E szomorúságban egyetlen vígasztalása a királyi családnak az a büszkeség volt, hogy leányuk tündér, és az a megnyugvás, hogy bizonnyal boldog. Ha tudták volna az igazi sorsát, még ennyi megnyugvásuk se lett volna. A hinta egy toronyablakon röpítette be Barackvirágot, s ennek a toronynak egyáltalában nem volt lépcsője; csak madarak és tündérek mehettek föl oda, s a királylány fogoly volt a magas toronyban. Húsz öl mélységre nézhetett le onnan, és síma falakra, amiket megmászni halálos lett volna; egyetlen tág szoba volt a toronyban mennyezetes ággyal: ott lakott Barackvirág, és nagy szédítő erkélyeken sétálgathatott a torony körül. Étkezéskor bő levesestálak és húsostányérok röpültek be az ablakon maguktól, oly símán és lassan, hogy soha nem loccsant ki egyetlen csöpp leves, soha nem törött el egyetlenegy edény; leültek szépen az asztalra és várták, hogy Barackvirág megízlelje őket; de a királyleány alig mártotta édes ajkait a párolgó csészékbe; legfellebb ha egy-egy varázsbarack röppent be néha egyenest a fáról, ez volt tápláléka; sem evett, sem aludt, mint a kalitba zárt és magányos madár. Nappal messze nézett a szédítő erkélyeken, s nedvesre sírta a párnáját éjjel. Múlt az idő.

Hetek, havak, és Barackvirág nem látott egyetlenegy lelket. Néha odaült a varázstükör elé, mert volt a szobában egy különös tükör, forgatható jószág, amivel naphosszat el lehetett szórakozni; ennek a tükörnek az volt a tudománya, hogy a dolgoknak nem a feléje fordult oldalát tükrözte, hanem a másikat, a túlsó oldalát; így át lehetett vele látni a falakon, s amint csavarta a tükröt a királylány, végigjárhatta szemével lassanként a tündér nagy kertjét, minden lugast, lombost, rejtekhelyet; sőt beláthatott a tornyokba, szobákba, az erkélyek mögé, elsétálhatott az egész útvesztőn — de soha sehol sem fedezett föl senkit (csak egy szurtos parasztcselédet a konyhán) és minden kihalt volt. Messze az utakon mozogtak néha kis eltévedt emberek, de azok is hamar megriadtak a szokatlan tájon és elmenekültek. A tükör sugara

visszafordult és továbbsétált a magányos szobákban, lépcsőkön föl és le, hosszú folyosókon — és így múlt az idő.

Barackvirág lassanként megúnta és hetekig elő sem vette a tükröt. Sírt, megpróbált kötelet fonni ingből és ágyneműből, hogy leereszkedjen a magas toronyból (a hintából-maradt nem volt elég) ; de mikor már majdnem készen volt a kötél, valami láthatatlan erő kitépte kezéből és kivitte az ablakon. Barackvirág látta, hogy nincs menekülés. Ekkor megint a tükörhöz nyúlt, bánatos mozdulattal : éppen a kastély egy messze szobáját mutatta a tükör, s lám, ebben a szobában egy fiatal embert pillantott meg, aki mintha eltévedt volna, kereső szemmel nézett körül és tovább, ment. Barackvirág utánavitte a tükörsugarat, s látta, hogy tévelyeg a szép fiú teremről-teremre, végérhetetlen emeleteken át, s folyton visszajutva ugyanazon helyre, míg végre megáll kétségbeesetten ; s ekkor a királyleánynak úgy tűnt föl, mintha egyenesen az ő szemébe nézne. A dolog úgy volt, hogy megpillantotta a tükörsugarat, s abba feledkezett csodálkozva, s mikor Barackvirág továbbmozdította a tükröt, a szép fiú utánament a sugárnak. Ekkor Barackvirág arra a gondolatra jött, hogy vezesse. Hosszú oszlopos csarnokokon keresztül vitte a sugarat, teremről-teremre s függő folyosókon, míg végre az egyik függő folyosó odavezetett a toronyba, ahol Barackvirág lakott ; s ment a sugár elül, a fiú utána. Most kezdte vezetni föl, föl a lépcsőkön ; de a tündér kastélya nagyon szeszélyes volt ; a lépcsők mintha csak dísznek lettek volna és nem arra, hogy járjanak rajtuk ; néhol megszakadtak és a fiúnak oszlopokba fogózva másznia kellett, ha követni akarta a sugárt ; egy helyütt egyáltalán hiányzott az átjárás egyik emeletről a másikra ; itt a sugár kiugrott az erkélyre, és az erkélyről át lehetett kapaszkodni a felsőbb emelet ablakába ; s így már a tizenkilencedik emeletig haladt föl a fiú.

A huszadik emeleten volt a királyleány.

De itt nem lehetett följutni erkélyeken. Ahova most jutott föl a kúszó, ott nem volt erkély, de még ablak sem volt ; nagy üres sötét szoba volt a tizenkilencedik emelet, s egyetlen fény táncolt benn : a tükörsugár. Fölszállt a mennyezetre, s Barackvirág, ott fenn, kopogott a padlón.

— Ki vagy? — kérdezte a szép fiú a sötétben.

— Én Barackvirág ; és te ki vagy? — felelt a királyleány.

— Én utas királyfi. Egy hangot hallottam az erdőben, amely szállást igért és becsalt ebbe a gyönyörű kastélyba ; de valami rossz tündér lehetett, mert eltévedtem itt, és nem tudok kijutni többé a házából. Ó ha te vagy a tündér, aki engem idáig csalt, könyörülj rajtam, mert minden elemózsia kifogyott a tarisznyámból s éhenhalok, ha utat nem találok.

— Én nem vagyok tündér, csak egy szegény királyleány és ennek a toronynak a foglya. De mondok valamit. Van nálam hús és sütemény bőven, hogy öten is jóllakhatnak abból. De hogyan adhatnék neked belőle?

— Itt van a kardom és a csákányom, — felelt a királyfi — megpróbálok rést ütni a padlón.

Egy nagy asztal volt a sötét szoba közepén, arra állt. A vakolatot leütötte, a padlódeszka könnyen engedett, s nemsokára már világosság szűrődött le a mennyezeten ütött résen át a Barackvirág szobájából. A királyfi fölnyújtózott és benézett, Barackvirág épp a rés fölé hajolt s a királyfi oly szépnek találta, hogy azt mondta :

— Ó jaj, bizonyosan te vagy a tündér, aki idecsalt.

— Te bolond, hisz a tündéreknek nincs is testük. De most nesze, egyél ! — és a legjobb falatokat nyujtotta neki a résen át. S mert ahol ketten vannak, ott közelebb az étvágy, Barackvirág étvágya is megjött és hosszú idők után először evett jóízűen. Mikor

a királyfi éhsége lecsillapult, a szabaduláson kezdtek tűnődni. A rést könnyű volt annyira tágítani, hogy Barackvirág lejöhessen; de ezt a tündér észrevette volna, s azért csak éjjel mertek a munkába fogni. De addig is bolondság lett volna együttmaradni és elárulni, hogy szövetségesek; s azért elbúcsúztak egyelőre, Barackvirág eltakarta szőnyeggel a nyílást, s a királyfi ment vissza, ameddig tudott, a hatodik emeletig, ahol a függő folyosó betorkolt a toronyba, mert azon alul nem vitt többé lépcső, — ment, ameddig egy heverőt nem talált, ledőlt kipihenni magát és elszunnyadt. Fenn Barackvirág is ledőlt a mennyezetes ágyra. Ekkor jött a Tündér órája.

Hiába volt minden óvatosság; a Tündér mindent látott és hallott s először is Barackvirághoz ment. Közeledett az este, és Barackvirág a szép királyfiról álmadozott, aki nemsokára eljön és megszabadítja. Nem akart aludni, de a lámpát eloltotta, hogy föl ne tűnjön a világosság; a mennyezetes ágy függönye látszott a holdfényben és a félig nyitott ablak. Egyszerre csak megzörrent az ablak, és mintha kicsapta volna a szél; és az ágy függönyét mintha félrehúzta volna egy láthatatlan kéz. Barackvirág befelé fordult s magára húzta a takarót; szemeit lehúnyta s hosszan és egyformákat lélekzett, hogy a tündér, ha ő jött be, azt higyje: aluszik. Különös szél legyezte az arcát (pedig ott künn nem mozdult levél sem), és a szíve hangosan dobogott. A haját borzolta a szél, s a halántékát csiklandozta; a kárpit folyton zizegett és lobogott. Barackvirág félt: úgy húzódott az ágy melegébe, mintha rejtőznék ismeretlen ellenségek elől. És mintha csak hiába rejtőznék: egyszerre oly félelmes érzés fogta el... Egyszerre *könnyű* lett: mintha alig nyomná a meleg takaró, alig érezte a csipkés ünge érintését testén, a vánkosét arcán. Kísérteties megkönnyűlés volt ez: szinte mintha kitakarózott volna, pedig meg se mozdult. Nem védte már az ágy jó melege: künn úszott a holdban. Furcsamód meztelennek érezte

magát, ahogyan még soha életében; már-már mozdulni akart, önkénytelen ijedtséggel, kapni a takarók után, de hihetetlen dolog történt vele: *nem találta a kezét,* hogy megmozdíthatta volna; mintha nem is lenne keze. És akkor föl akart nézni, föl akarta emelni a fejét: de a *fejét se találta, a szemét se!* És csodálatos módon mégis *látni kezdett:* látta maga magát, heverni az ágyon, mozdulatlan és egészen betakarva. De ez különös látás volt, *mert a fejét is látta,* a saját fejét, behúnyt szemekkel, ahogy a vánkosra borult. S ím egyszerre fölnyíltak a szemek — anélkül, hogy ő akarta vagy érezte volna — s elmosolyodott az arc, oly kaján mosollyal, hogy nem ismert benne önmagára. Fölült a test az ágyon, s szembefordult az arc — a saját kaján mosolygású arca! — s ekkor úgy tűnt föl Barackvirágnak, mintha a saját szája őt szembefújta volna. Érezte a szellőt, s erre hirtelen eltűnt minden, ágy, szoba, függönyök, s Barackvirág mintha az ablakon kiröpült volna s a kerten keresztül, mint a szappanbuborék, ha elviszi a lehellet; szállt, szállt s egyszerre csak lenn feküdt a földön, kívül a bűvös falkerítésen, az elhagyott úton s a földön heverve, mintha odaesett volna... de semmi ütést, csapódást nem érzett.

Csak fáradt fájások voltak benne s mintha nagy kábulásból ébredt volna föl: a furcsa könnyűségből semmi sem maradt. Lassan nyitotta szemeit, most már újra hatalmában volt a teste, de mintha egészen más test volna, mint amit megszokott: jóval nagyobb és nehezebb. Fölemelte a kezét, s a keze nagy volt, vörösszínű, hólyagos és durva, mint amilyen a cselédlányoké szokott lenni s hiányzott róla a gyűrűje (de rá se ment volna ilyen vastag ujjra). Ijedten ült föl a sáros földön s ekkor meglátta, hogy ruha is más van rajta, nem az övé: olcsó és közönséges ruha, amilyenben parasztleányok járnak s a lába meztelen és a talpa megkérgesedett s úgy ül rajta a por, kemény réteg módján, mintha egész életében meztélláb járt volna.

A fölülésnél zúzódások fájdalmait érezte, kék foltokat látott a testén s minden tagja mintha formájából kiment volna. Mégis a szívében nagy öröm volt s nem siratta a régi formáját, drága ruháit, gyűrűjét.

— Szabad vagyok — gondolta magában s félelem nélkül nézett a sötét és puszta tájékra, ahol egyetlen élőlény se látszott ; csak néhány kísérteties jegenye maradt az éjszakában. Mindenütt jobb, mint a tündérkastélyban ! Alig tudott hinni az örömnek, hogy kijutott onnan és mehet vissza az édes szüleihez, akiktől a kegyetlen tündér elszakította.

Fölkelt és megindult a sötét éjben. A világért se fordult volna vissza. Akármennyire félt a sötétségtől, a tündértől jobban félt. Jól tudta, hogy merre kell menni, mert emlékezett még, mely irányból hozta őt a hinta s olykor látott is onnan az erkélyen állva hintókat érkezni (s találgatta róluk, nem szüleinek hintói-e?) Széles, de járatlan, elhanyagolt út volt.

Csodálatos, de akármilyen ütődött volt is Barackvirág, mégis soha életében nem érezte ily erősnek magát. Mintha a lába ezen az éjszakán tízszeresen megizmosodott volna, vígan ment és kevés fáradsággal, pedig soha ekkora gyalogutat nem tett. Legjobban azt bámulta, hogy a mezítlábjárás nem okozott semmi kényelmetlenséget, mivelhogy azelőtt még a szobájában sem járt két lépésnyit arannyal hímzett kis papucsa nélkül. Csupán a tisztaság kedvéért áztatta meg lábát egy tiszta forrásban ; mert ha a teste megedzett is, lelkében megmaradt a régi finnyásság.

De ugyan hiába fürdette a lábát. Sárosan, lucskosan érkezett hajnaltájt az apja várához, ahol épp akkor kezdődött az élet : pásztorok kihajtották a királyi teheneket az udvarból ; vízmerő lányok jöttek ki a kapun, nagy énekléssel cipelve vállukon a füles rudakról lógó dézsákat ; lakájok nyitogatták a termek ablakait, kirázva a selyem portörlőket. Barackvirág sietve lépett a felvonóhídra : szinte elfeledte

kábultságát és álmatlanságát. Alig tett azonban pár lépést, keresztbetartott lándzsával elébeállt az őr:

— Hova szaladsz, húgám? Még ha nem vigyázol, őfelségéig futsz.

Az őrök nevettek s Barackvirág csodálkozva hordozta körül a szemeit.

— Nem ismernek reám, jó katonák? Barackvirág vagyok, a király leánya.

Erre kórusban tört ki a röhögés.

— Jó vicc! — mulatott egy ácsorgó apród. — Pont a királyleány.

A portás távolabb gúnyosan kitárta a kaput.

— Parancsára várok, felséges kisasszony!

A királyleány arca jéggé vált.

— Mit jelent ez? Vezessenek ő felsége elé!

Az alabárdos két kézzel támaszkodott a bárdja nyelére, hogy el ne dőljön a kacagástól.

— Jelentsék, hogy megjöttem! — ismételte Barackvirág mindig méltóságosabban. — A király nem tűri, aki tiszteletlen.

— Ugyan már! — hangzott a várfalról a várnagy szava, aki kinézett a lármára. — Hisz ez a bolond Zsuzsi, aki elment a tündérhez szolgálni. Kergessétek el onnan. Mingyárt jön ő felsége, hajnali vadhajtásra.

És csakugyan, egyszerre fölzengtek a kürtök a tornyokban. A kapu szélesen kifordult, az agárfalka, majd kitépve megfeszült pórázát, rohanvást csörtetett ki a várudvarról a hídra. Nyomában a hajtók és agarászok jöttek, aztán a sólymárok és királyi vadászmesterek, ki lovon, ki gyalog. Ez a menet, mint a mennydörgés, robogott át a visszhangzó deszkákon s mögöttük, kicsi hézag után, lovagolt a király, grófjai kíséretében.

Amint elért a híd elejéig. Barackivrág kitépte magát az elbámészkodó őrök láncából és odaborult az apja paripája elé.

— Apám! Édesapám! Megjöttem!... Én vagyok... Nem akartak hozzád ereszteni...

A király megrántotta a zabolát.

— Ki ez ? — kérdezte.

— Ó, a bolond Zsuzsi, — mondta a várnagy, aki leszaladt, hogy elhárítsa a zivatart. — Egy szegény paraszt lánya a várfalusi jobbágyok közül. A szerencsétlent elkábította a pénz és ígéret : elment a tündérhez szolgálni. Úgy látszik, ott egészen elvesztette az eszét ; mindig bolondos volt.

A király szelíden fordult a leányhoz. (Nagyon megváltozott a király, mióta Barackvirágot elvitte a hinta ; az arca sápadt volt és szomorú ; a vadászatot az orvos rendelte neki, hogy egy kicsit megforgassa a vérét.)

— Ki vagy, leányom? — kérdezte jóságosan.

— Barackvirág vagyok — felelt a királylány. — Apám sem ismer meg? — Hangjában kimondhatatlan büszkeség és szomorúság volt.

— Affektál, mint a póturás malac a garasos kötélen — szólt az alabárdos.

— Csakugyan, megzavarodott szegény — szólt a király.

Ebben a pillanatban a királyi kíséret nyomában négylovas hintó robogott a hídra. A hintóban pedig a királyné ült : az udvari orvos neki is ajánlotta, hogy mennél többször kísérje el felséges urát a vadak után.

— Mi van itt? — kérdezte a királyné, szeméhez emelve lornyettjét, amint a torlódást látta.

— Ez a leány azt állítja, hogy ő felséged leánya, Barackvirág, — felelt egy udvarhölgy, kikérdezve a körülállókat.

— Szemtelen csaló ! — kiáltott a királyné, lornyettjét a lányra irányozva. — Még csak nem is hasonlít. Dobassák ki innen !

Barackvirág ekkor fölemelkedett, olyan méltósággal, hogy a poroszlók nem mertek kezet emelni rá. Úgy tűnt el, mint egy királyi őz, mely riadtságában is megtartja büszkeségét.

— Ha csak egy csöppet is hasonlítana, — mondta

a királyné eltünődve, — kételkedni kezdenék, nem ő-e? A mozdulatai ugyanazok. De az alakja egész más, sőt sokkal nagyobb is, az arca is durva paraszt arc ; még a szeme színe is más.

Barackvirág pedig a tiszta forráshoz ment, ahol ismét megmosta a lábát, s lehajolt fölébe.

— Mennyire megváltozhattam, hogy még az édes szüleim sem ismernek rám ! — S el volt készülve, öreg arcot, kisírt szemeket, halovány színt és meghervadt alakot, talán ősz hajat látni a forrás tükrében. — Az igaz, előbb meg sem néztem magam. — De arra még sem volt elkészülve, amit most meglátott.

Nem maga magának elváltozott mása : egy egészen idegen lány pillantott rá vissza a forrásból. Barackvirág ijedten nézett hátra : ki ez? Csontos, nagy leány volt és feketehajú (holott ő meg arany) ; szeme sötétbarna (az övé szürkéskék) ; bőre rücskös, cigány (az övé fehér, bársonyos barackbőr). Fejjel magasabb volt, s ez a fej széles, szinte négyszögletes, míg az övé édesen tojásdad. Ember így meg nem változhatik ; már pedig senki sem állott itt mellette, és a forrás csak őt tükrözhette.

És ekkor ráismert Barackvirág : *ez a tündér mestersége !*

De nem tudta pontosan, mi történt? és ha tudta volna, még jobban megborzadt volna.

A dolog úgy volt, hogy Barackvirág egy halott testében járt.

Ez a halott nem más volt, mint a bolond Zsuzsi, a parasztlány, aki beállt a tündérhez szolgálni, vesztére. Igy jár az, aki mindenáron különb akar lenni másnál : kitöri a nyakát. A bolond Zsuzsi tündér akart lenni ; ki akarta lesni a tündér titkait ; talán azért, mert olyan csúf volt szegény, és azt hitte : ha tündér lesz, szép lesz ! Hallgatott a *hangra,* mely a tündér házába hívta őt, konyhára ; de persze ott a tündéri konyhában, ott se találkozott mással, csak *hangokkal.* Ekkor éjjel kezdett leselkedni ; bűbájos

hangok, dallamok után ment, eltévedt a kastély labirintusában. A dallamok hívták, csalogatták, csodálatos átváltozásokat ígérgettek neki.

— Jer csak utánam, magasra, ne bánjad,
kívánságodért vesződni ne szánjad:
tested lesz teste a legszebb leánynak!

Igy dalolt a hang és toronyról-toronyra szökkent — és Zsuzsi utána. Kapaszkodva a magas párkányon, a nagy holdas éjben, egyszer lezuhant a fal alá, hat ölnyi mélységbe. Haldokolva hallotta feje fölött a *hang* gúnyos kacagását. A tündér Barackvirág szobájába suhant, és ott kivarázsolta Barackvirág lelkét a testéből: mert a tündérek erre is képesek. S ekkor volt, hogy Barackvirág *látta* a saját testét heverni az ágyon: ő már künt és testtelen lebegett. A tündér pedig *beszállt* a Barackvirág elhagyott testébe, s a maga életével megélesztette azt; akkor aztán nevetett és ráfujt a Barackvirág meztelen és könnyű lelkére, úgy hogy az kiröpült az ablakon, keresztül a kerten, s belehullt egyenest a bolond Zsuzsi csúf halott testébe. Igy teljesült, amit a tündér dala ígért a bolond Zsuzsinak:

— Tested lesz teste a legszebb leánynak!

De hát miért kellett a tündérnek a Barackvirág teste?

Mert ölelni szeretett volna egy szép királyfiút, és nem volt karja, és nem ölelhette. Játszani szeretett volna arany hajfürtökkel: de nem voltak ujjai, hogy játszhasson velük. Meleg csókokat szeretett volna adni, de nem volt ajka a csókolásra.

S ez a királyfi, akit a tündér ölelni és csókolni akart, éppen az az utas királyfi volt, akivel Barackvirág találkozott. Akit a tündér becsalt kastélyába s ott fogva tartotta. Látatlanul mellette lebegett; Barackvirághoz engedte jutni őt, s figyelte, hogyan tetszik neki Barackvirág? Meg volt elégedve.

— Rendben van — gondolta. — Most felöltözködöm. *Belé* öltözködöm.

Mert tudni kell, hogy erre szánta ő Barackvirágot: már anyját azért etette a tündérbarackból, hogy a gyermeke szép legyen. S azért vitte el a gyermeket a hintán, s tartotta házában e drága szépséget, mint egy szép ruhát, amit majd egyszer, egy ünnepre, fölvesz. Mert jó meleg ruha ám az ember teste, és a tündérek fáznak soká élni a test nélkül. Szomorú és rideg az a testnélküli élet. Még a halottakat is megszánja az Úristen, és visszaöltözteti testükbe az utolsó napon. Irigyelte is a tündér Barackvirágot és minden testbenélőt. Sietett megtanulni egy nagybátyjától, aki varázsló volt, a testbe-varázsolás titkát. Gonosz szívének jól esett, hogy a szép Barackvirág lelkét a legcsúfabb szolgáló testébe fújhatta.

Ezeket a dolgokat persze Barackvirág szülei mind csak később tudták meg, akkor még nem is sejtették. Mégis nagy nyugtalanságot okozott nekik Barackvirág megjelenése. Percre se hitték ugyan, hogy a rút parasztleány az ő gyermekük lehet; de szavait, mozdulatait nem tudták feledni. Amíg látták, addig mindenkihez hasonlított, csak ő hozzá nem; most, visszagondolva, mégis nem tehették, hogy őt ne lássák benne. Végül maga a királynéasszony hozta szóba:

— Kocsizzunk ki a tündér várához, talán meglátjuk, legalább messziről, Barackvirágot.

Nem is messziről látták, sőt egész közelről: mert íme ott ült a szép királyleány egy barackfa ágán, mely kihajlott a bűvös kert falán át az útra. Persze nem az igazi királyleány volt az, hanem a tündér a királylány testében. Tele torokkal majszolta a barackot — mert először élvezte a földi ízeket; — igen illetlenül lógatta a lábát, — fogalma sem volt világi illemről; — és rettentő hamisan énekelt hozzá, — mert nem tudta még rendesen használni a torkát.

Ijedten csodálták ezt, mert Barackvirág királyi illedelemhez szokott kiskorától fogva, nem evett falánkan, s énekét mindig volt öröm hallgatni. Mégis

boldogan, hogy szabadságban látják leányukat, repesve szökkentek le a hintóról.

A kocsis és a lakáj szőnyeget tartottak a barackfa alá.

— Egy ugrás csak, lányom, ne félj! és szabad vagy. Meglátogathatod öreg szüleidet, soha többet a tündérhez vissza sem eresztünk, ha meg nem ígéri, hogy ezentúl minden héten hazaenged. Egy, kettő, bátorság! hopsza, Barackvirág!

De «Barackvirág» ahelyett, hogy leugrott volna a puha szőnyegre, rútul fölnevetett, s szép létére csunya hangokat adott mint a páva.

— Nem vagyok bolond, itthagyni a tündérségem, elmenni unalmas vén emberek közé. Fújok felségtekre és királyságtokra. Nem cseréllek ezért a barackért!

A gyümölcs csillogott az ujjai között. A király szörnyedve emelte föl öreg kezeit:

— Igy bánsz velünk, apáddal, anyáddal?!

— Tündér vagyok, nincs közöm hozzátok, — zengett a kiáltás az ágak közül. — Épp jó kedvemben találtok most úgyis! — s ezzel szökkent a tündér; át akart szökkenni a falon, vissza a kertjébe, a királyfit szólította, aki búsan sétált odabenn a kertben, mert még mindig rab volt. Tudni kell, hogy a tündér nagyon el volt keseredve, mert hiába vette magára a szép Barackvirág testét: a királyfinak nem kellett az ő ölelése. Gonoszság ízét érezte száján és szemein, s egyre azt hajtogatta:

— Ha olyan lennél, mint első este voltál! De most egész más vagy, és biztosan csak hazudtál akkor, mert te vagy a gonosz tündér, aki idehoztál! Eressz engem haza!

A tündér idehozta őt a kertbe, s dobált neki a csodabarackokból; de a királyfi meg se kóstolta: most is csak a falat nézte, amelyen sajnos nem lehetett átmászni, mert benne volt a tündér-villamosság, s ledobta, aki rája lépett.

— Ugorj át: nem magas! — csúfolódott a tündér,

amint most lenézett, szökkenve át a belső ágra, hogy lemenjen hozzá ; de valahogy elvétette a lépést, — mert még ügyetlen volt az emberi testben, — és egyik lába letoppant a falra. És a tündér se mentes a varázstól, ha egyszer testet ölt. A fal megrázta és elrúgta őt is : majdhogy le nem zuhant, póruljárva a saját mesterség által. Úgy ült vissza az ágra, emelve és rázdalva a lábát, mint a macska, ha tüskébe lépett. Nézte az ágat, amelyikre ugrani akart : nem tetszett neki, hogy olyan messze van. Sajnálta már, hogy ily bátran kimászott.

— Muszáj a falra lépni, — mondta, grimászt csinálva az öreg király felé. Azzal elővette a tündérhatalmat, s kikapcsolta a varázs-villamosságot az ércfalból, hogy olyan lett megint, mint más közönséges falkerítés.

— Hopp ! — A tündér beszökött a kertbe ! de volt ám szeme a királyfinak is : amint látta, hogy a falban már nincs varázserő, rávetette magát és kiugrott rajta. Evvel meg is szabadult a tündér hatalmából. Amint kívül a szabad földre pottyant, ott állt éppen az öreg király és királyné előtt, akik csodálkozva emelték rá síró szemeiket.

A királyfi tisztelettel köszöntötte őket, engedelmet kért illetlen megjelenéséért, s szomorúságuk okáról kérdezősködött.

— Ó, a mi egyetlen leányunk nem akar ismerni ! — sóhajtottak az öregek.

— Tündér lett belőle, megtagad bennünket, szegény apját-anyját.

— Akiért annyit szenvedtünk és aggódtunk mind a ketten.

— Tündér lett a lányunk, de nincs örömünk benne.

A királyfi kikérdezett mindent, s aztán így beszélt :

— Biztosak vagytok, hogy akit láttatok, az Barackvirág?

— Ó, biztosak ! — felelte a királyné — ámbár . . .

— Sajnos, nagyon is biztosak — mondta a király is, — noha a hangja lejtése...

— Nem a régi jólnevelt leány már.

— A hangja a tündér hangjához hasonlít. Hallottam egyszer azt is az ágak közt...

— A tündért majmolja, mert tündér lett ő is.

— Figyeljetek rám, — mondta a királyfi. — Esküdni mernék, hogy nem Barackvirág ez. Én is ismerem Barackvirágot, én is láttam egyszer. Ez itt nem lehet ő. Van valaki, aki varázslatos módon hasonlít hozzá, vagy fölvette az alakját és úgy játszik velünk.

Elgondolkozott, s aztán így folytatta:

— Én megkeresem Barackvirágot, és megtalálom, ha addig élek is. Erdőn és mezőn bolyongok érette, míg nyomát nem lelem. Átkelek, ha kell, az Óperencián, elmegyek a világ végére. Bízzák rám felségtek. Megismerem én őt ezer között is, meglátom a léptét a homokban. Ha száz esztendeig kéne is bújdosnom, elérem. A tündérnek nincs hatalma a falain kívül.

— Ó fiam, — mondta a király szomorúan. — A tündér az én saját kertemből vitte el Barackvirágot a hintán.

— Mivelhogy neki ígérték felségtek: az ígéret erejével vitte. De én nem ígértem a tündérnek semmit: és Barackvirág se!

— Fiam, — szólt a király, — jól van, elmegyünk megkeresni Barackvirágot, és ha megtalálod, tied lesz ő és fele országom. De most jere velem, töltsd nálam az éjet, mely már sebesen közeledik. Ülj föl a hintóba. Kastélyom legszebb szobájában fogsz aludni az éjjel.

Ki gondolta volna azon az éjszakán, hogy akit oly buzgón kívántak keresni: az igazi Barackvirág, ott alszik velük egy fedél alatt, ismeretlenül, apja kastélyában? Pedig mégis úgy volt. Szegény egész nap kóborgott az erdőn, s estére újra a palota elé hajtotta bús szíve, nézte a magas ablakokat, amik mögött gyerekkorát és virág éveit töltötte. Keservesen

sírt, a felvonóhíd korlátjához dőlve; látta, amint elsötétedett a nap, s közönyös pompában elhagyta a világot; az ablakok sorba kigyulladtak... most az apja és anyja szobája... most a vendégszoba... csak az ő régi szobácskája maradt sötét.

Nem bírta tovább: leküzdhetetlen érzés ébredt benne, ott lenni újra szülei házában, ha csak az utolsó cseléd helyében is! Bezörgetett a portás ablakán, és a várnagyhoz vezettette magát.

— Cseléd akarok lenni az udvarnál — mondta. — Mindenféle munkát vállalok: mosogatom az edényeket.

A várnagy előbb el akarta kergetni: mert micsoda tolakodás volt ez a «bolond Zsuzsitól»? pláne a reggeli szemtelenség után, mikor a király lányának adta ki magát; de a várnagynéban fölébredt a könyörület:

— Eléggé megverte már szegényt az Isten, hogy elvette az eszét. Tedd meg amit kér, ha megteheted.

— Előbb jelentenem kell őfelségének.

— Jelentsed azonnal. A felséges urék most érkeztek haza.

— Igen, igen — szólt a felséges úr. — Fogadjátok föl a szegény leányt. Ő nem tehet róla, hogy az elméje megzavarodott. Irgalmas akarok lenni mindenkihez.

Másnap reggel beküldték Barackvirágot a vendég királyfihoz, hogy mosdóvizet vigyen neki. Szépen kopogtatott és benyitott. A királyfi már felöltözve állott az asztalnál, s Barackvirág azonnal megismerte az ő lovagját és szabadítóját.

— Jézusom! — kiáltott, mert hirtelen meglepetésében úgy összerezzent, hogy a mosdótál kiesett kezéből és darabokra tört.

A királyfi odafordult a csörömpölésre.

— Miért ijedsz meg tőlem, jó leány? — kérdezte kegyelmesen.

— Nem tudom... felséges úrfi, — felelte a leány, mert nem akarta elárulni magát. (Elhinné-e a királyfi, hogy ő Barackvirág?

De a felséges úrfi figyelni kezdett rá. Valamit látott a mozdulataiban, ami fölkeltette a kíváncsiságát. Kifizette helyette a kárt, és kikérte, hogy ne büntessék meg, hanem rendeljék egészen az ő szolgálatára. Ettől kezdve Barackvirág kefélte a királyfi ruháit, ő takarította a szobáját, tisztogatta a cipőjét. Kedves volt ez a változás a szegény leánynak. A királyfi jóságosan bánt vele, s Barackvirág örömmel szolgálta. Örült annak is, hogy nem kell a többi cselédek közt dolgozni a konyhán. Nem mondhatni épp hogy bántották volna, de sokat csúfolódtak vele, amért egyszer a király lányának mondta magát ; és bizony szomorú volt, tűrni azoknak a szeszélyeit, akik egykor az ő parancsait lesték. Ő volt a legkisebb. Apját vagy anyját alig láthatta néha messziről : azok nem érintkeztek az ilyen apróbb cselédséggel ; neki csak a várnagy parancsolt.

A királyfi eredetileg úgy szándékozta, hogy útra kel, mihelyt kipihente magát, megkeresni az elveszettnek hitt királyleányt ; de valami most visszatartotta.

— Nem megyek még, — mondta a királynak. — Először itt fogok kutatni a kastély körül.

És napról-napra jobban figyelte a leányt. Akármilyen csunya volt is szegény, különös vonzódást érzett iránta. Szép mozdulatai meghazudtolták csunyaságát ; s testének egy-egy fordulatánál minduntalan Barackvirág jutott eszébe, maga sem értette, hogyan? Volt ebben valami titokzatos. Sokszor szinte meglepett csalódással látta meg a durva, himlőhelyes arcot : mert egy pillanatig Barackvirágot remélte látni. A hangját is szerette hallani ; de a leány félénk volt és szótlan.

— Hova valósi vagy? Ki az apád-anyád? — kérdezte a királyfi.

A leány elmondta, amit tudott a bolond Zsuzsiról. A királyfi behúnyta szemét, úgy hallgatta, nem ügyelt a szavakra, csak a hanglejtésre, s Barackvirágot vélte hallani.

— Hol szolgáltál előbb?

— Ó . . . a tündérnél ! — akadt meg a leány, s ez a felelet még jobban meglepte a királyfit. Most már a szavakra kezdett ügyelni, faggatta a leányt, de az szűkszavú volt, hebegett és a végén ellenmondásokba keveredett, mert nem tudott hazudni, nem volt elkészülve a kérdésekre, és minduntalan elfelejtette azt, amit előbb mondott. Végre a királyfi komolyan elővette :

— Ne titkolj előttem semmit, Zsuzsika . . . vagy akárhogyan hívnak. Mondd meg őszintén, ki vagy és mi esett veled a tündérnél? Mondd meg az igazságot.

De erre Barackvirág, ahelyett, hogy tovább beszélt volna, keservesen sírva fakadt.

A királyfi még aznap megkérdezte az öreg királytól :

— Felséges uram, reám itt egy Zsuzsi nevű lány takarít, aki azt állítja, hogy a tündérnél szolgált azelőtt. Tud erről felséged?

— Tudok, — szólt a király. — Csakugyan a tündérnél szolgált, sőt ez a szolgálat annyira megzavarta az eszét, hogy mikor eljött onnan, őrület szállta meg. Azt képzelte, hogy ő Barackvirág, a leányom. Megsajnáltam szegényt, idevettem a kastélyba, cselédnek.

— Felséges uram, — felelt a királyfi, — mondjon felséged nekem valami oly dolgot, amiről nem tudhat felségeden kívül senki más, csak a lánya, Barackvirág. Bizonyosan van ezer ily apróság, aminők szülő és gyermek közt előadódnak a kicsi korban és később is, — kedves tréfaságok, amikre más nem emlékezhetik. Ami ilyesmit tud felséged, mondja el, és én ígérem, hogy még ma idehozom Barackvirágot.

— Halljad hát, fiam, — válaszolt a király, — mondok neked valami oly dolgot, amit senki más nem tudhat, csak mi ketten a feleségemmel, és Barackvirág. Mikor még egészen kislány volt, reggel, a felébredés után, órákig szokott az ágyban hancúrozni. Vánkosokkal dobálózott akkor, s valóságos csatákat

rendezett ellenünk, vén szülői ellen. És minden vánkosnak nevet adott. Volt pedig egy különösen kedves vánkosa, pici csipkés párna...

A király becsöngette a főkomornát, s elhozatta vele a kis fodros vánkost, hogy megmutassa a királyfinak.

— Azt a nevet, amit ennek a párnának adott Barackvirág kisleánykorában: senki sem tudhatja, mint mi hárman. — Mondjak egyebet is?

— Köszönöm, felséges úr, ennyi elég, — felelt a királyfi. — Még ma estere felséged színe elé vezetem Barackvirágot.

Izgatott várakozásban telt el a délután. Estefelé a király és a királyné együtt ültek a palota terraszán, mikor újból megjelent a királyfi, kezénél vezetve — a bolond Zsuzsit.

A szegény leány szeme ki volt sírva, s mikor meglátta apját és anyját, leborult a földre, s csókolni kezdte kezeiket.

— Mit jelentsen ez? — kérdezte a király.

— Ez annyit jelent, — felelt a királyfi, — hogy megtaláltam felséged leányát, Barackvirágot, akit a gonosz tündér egy konyhaszolgáló testébe varázsolt, de nem vehette el jóságos szívét, édes mozgását és királyi emlékezését. Igen, felséges úr, ez a leány nem a bolond Zsuzsi, akinek látszik, hanem valóban Barackvirág, akinek mondta magát.

De a királyban harag gyulladt e szavakra, mert azt hitte, hogy gúnyolódnak vele, és a királyné elsápadt a méltatlanságtól.

— Ki meri mondani, hogy ez a közönséges konyhaszolgáló az én lányom?

— Bebizonyítom, — szólott a királyfi, és megkérdezte a leányt, hogyan nevezte el gyermekkorában a csipkés párnát?

— Juci volt a neve, — felelt Barackvirág, s bizakodóan vetette föl szemét, mosolyogva a könnyei közül.

— Itt varázslat van, — mondotta a király. —

Óvatosság az első, édes fiam. Nem szabad elhamarkodni semmit. A tündér talán a bolond Zsuzsit akarja lányunk helyébe csempészni...

A szegény Barackvirág zokogásra fakadt, a királyné azonban új haraggal támadt az idegen királyfira:

— Te sem vagy jószerzet! Te is bizonyosan a tündér embere vagy. Onnan jöttél, abból az istenverte házból. Nem jön onnan semmi jó. Ki tudja, mifajta személy ez, akit nem átalltál idehozni, hogy betold miközénk, s utána furakodjál fele országunkba! Nem történhetne ez, ha az én uram nem lenne olyan áldott jó pipogya ember. De én nem tűröm el, amit ő eltűr, hallod-e? Nekem nincsen vajból a szívem. Én azt mondom: pusztulj el innen, hallod-e? vidd magaddal ezt a kis rongyot is, ezt az utolsó teremtést, akit ide mertél hozni felséges színünk elé, hogy többet meg ne lássam soha, mert máskülönben megbánhatod, hallod-e?

Képzelhetni, mit érzett ilyen szavakra szegény Barackvirág: azt hitte, hogy a szíve is megreped keservében. A királyfi azonban méltóságosan így szólt:

— Felséges asszonyom, nekem nem kell se kincs, se arany, se a fele ország; Barackvirágot én őérte magáért szeretem. Nem a szemét szerettem, nem az arca színét, nem sugár alakját; mert ha csak ezeket szerettem volna, akkor szeretném a tündért is, aki ezeket magára vette. De jól érzem, hogy Barackvirág nem szem, arc és termet, hanem valami más, ami láthatatlan. Ezt a láthatatlan Barackvirágot szeretem én, s ő kell nekem, még a rútság és szegénység öltözetében is. És ha felségtek nem akarják őt édes gyermeküknek ismerni többé: elviszem magammal, bemutatom édes szüleimnek; mert szegényen is ő lesz feleségem!

Igy szólt, s Barackvirágot karjaiba fogva, leszállt a lépcsőkön.

— Mégis, — mondta a király, megindulva, — hátha ő volt... Utánuk kellene küldeni...

— Ne lássam őket többet! — felelt a királyné.

— Egy ilyen utolsó parasztlányt sohasem fogok lányomnak vallani . . . mégha ő volna is !

A királyfi pedig vitte Barackvirágot az ő apjának birodalma felé. Egymáshoz símultak a kocsiban, mint egy szerelmespár ; és a szerelmespárok boldogok szoktak lenni, — de ők mégsem voltak boldogok. Barackvirág folyton csak apjára és anyjára gondolt, akik oly kegyetlenül űzték el maguktól ; és a könnyek nem apadtak szemeiből. Szomorú volt a fiatal herceg is, mert mégis csak sajnálta Barackvirág szép szemét, édes arcát és sugár termetét ; sajnálta bőrének barackos finomságát, formájának édes gömbölyűségét, s valósággal elfacsarodott a szíve, ha ránézett és látta durva rücskeit, paraszt lába-kezét és formátlanságát. Ilyenkor a szemét is lehúnyta, de hiába ; mert a sötétségben is érezte, hogy nem a régi Barackvirág síma arcát csókolgatja többé. Arra is aggódással gondolt, vajjon büszke, királyi szülei szívesen látják-e menyükül ezt a póri ruhába öltözött csunya, szegény és szomorú leányt?

Ez a félelem keserves módon vált valósággá. Este érkeztek meg, s még azon az éjjelen, zivataros időben mentek tovább a vad erdőség közt. A királyfi apja és anyja hallani sem akartak fiuknak házasságáról, és megátkozták őt, ha tovább is gondol arra, hogy feleségül vegye a csúf parasztleányt. — Eredetileg Barackvirágot szánták neki, s mióta Barackvirág eltűnt s tündérré lett, egy császár leányát szemelték ki. — Nem tudták megérteni fiuk választását, nem tudták elhinni a csodás történetet, ahogy magyarázta. Kemény szavakat mondtak a fiatal hercegnek, aki nem maradt adós a válasszal, mert Barackvirágot mégis mindennél jobban szerette. És az lett a vége, hogy a haragos apa kitagadta vagyonából és királyságából az engedetlen fiút, aki ragaszkodott menyasszonyához.

A fiatal pár egy erdei házban húzta meg magát messze minden régi és kedves helyétől, nagy, zord sziklák között, ahová a sasmadár is fáradtan ér föl, mogorva fák alatt, melyek közé ritkán néz be a nap.

A kitagadott herceg semmiféle foglalkozáshoz nem értett, csak a vadászathoz, amit mulatságból űzött régebben királyi atyjával. Hanem ez csak nehéz élelmet adhatott, mert az igazi dús vadas erdőkbe, ahol apja és apósa vadásztak, a királyfi büszkeségből nem akart belépni; itt pedig csak szűkösen találhatott jobbhúsú vadakat, vagy nagy életveszedelem között hajszolhatta az agyaras vaddisznót és óriás bölényt. Barackvirág sokat sírt és féltette férjét, elképzelve széttépett testét véresen, rettenetes vadak körmei közt, míg várta a hitvány vacsorával. A szűkösködéshez sem voltak hozzáedzve, egyikük se, s bizony rosszul esett, akárhogy tagadták, a gyenge táplálék, a sanyarú munka, selyem helyett a darócérintés. Sóhajtva gondoltak titokban vissza az apai házra, hol régi szép korban minden kényelem ingyen várta őket.

De legszomorúbb volt, amikor Barackvirág rajtakapta, hogy a királyfi *nézi* őt... Olyan különös szemekkel nézte őt! S Barackvirágnak el kellett fordulni, mert szégyelte kancsal szemét, rücskös arcát... És égette őt a szép királyfi szeme. Égette őt a szomorú tekintet, amely az ellopott szépséget gyászolta.

— Mit találhat bennem, ami tetszhet neki? — kérdezte magában. — Nem vagyok hozzávaló, — mondta szomorúan. — Csúf parasztlány vagyok. Jobb volna neki bizonyosan a szép császárleány.

És iparkodott leolvasni a férje arcából a gondolatát. Ez az arc mindig jóságos és mindig szomorú volt. — Elbujdosom, — gondolta Barackvirág, — ha ennek a szomorúságnak én vagyok az oka. Elbujdosom, s talán velem elhagyja őt a szomorúság is.

— Szeret-e még engem? — kérdezte máskor, s a tükör elé állt. Úgy találta, hogy napról-napra csúnyább, és öregszik. — Ez nem én vagyok, — vigasztalta magát, férje szavaival: — Az igazi Barackvirág láthatatlan! — Igen, ő a *láthatatlan Barackvirág* volt. Csakhogy közte és az ura között mindig ott volt a

bolond Zsuzsi, a himlőhelyes Zsuzsi : nagyon is látható !

— Ha engem akar ölelni : őt kell ölelnie ! Ha engem akar csókolni : őt kell csókolnia ! Ha engem szeret : őt kell szeretnie ! s ki szerethetné őt? Bizonnyal én magam gyűlölöm legjobban.

S elborzadott már csak elgondolva is, hogy ebben a gyűlölt testben kell járnia. Néha ütni, tépni szerette volna a bolond Zsuzsit, elpusztítani, hogy csak a «láthatatlan Barackvirág» maradjon.

— Ne csókold : útálom ! — mondta a férjének, mikor az a haját akarta csókolni. Útálta az arcát, útálta a kezét. — Útáld te is ! — mondta.

— Jaj, régi arany hajad, régi fényes szemed, régi síma bőröd ! — felelt a királyfi, s lehúnyta a szemét. Később már csak a sötétben szoktak együtt ülni, s ha a királyfi olyankor megcsókolta nejét, különös mozdulattal kapta néha vissza durva bőréről az ajkát, mint valaki, aki szép álomból ébred, keserves valóságra.

— Ne is csókolj többet ! — mondta Barackvirág.

Igy ültek megint együtt a sötétben egy viharos estén ; künn csapkodott a zápor a fák között, rázta a szél a rozzant ablakokat. Barackvirág és a királyfi nagyon érezték, hogy magányosak és boldogtalanok. Barackvirág a szüleire gondolt, és a szíve összeszorult.

— Ó, hogy örültek ők, mikor megszülettem, — sokszor mesélték ezt ! Boldogok voltak, mert meghallgatta az Isten régi kérésüket, s gyermeket adott nekik öreg napjaikra. S bizonyosan ők is szerencsétlenek most, hogy elveszítettek ! Ó, ha nekem adna az Isten gyermeket ! Mennyire szeretném ! hogyan vigyáznék rá ! Sohasemereszteném el magamtól. És akkor tán elfelejteném mindent . . . mindent, ami most bánt . . . a szüleimet, akik kitagadtak . . . a szegénységünket . . . ami miattam van . . . s talán elfelejteném ezt is . . . ezt az átkot . . . ezt a csúfságot . . . aki én vagyok . . . a bolond Zsuzsit is ! ha gyermekem lenne.

— Szólj ! szólj ! — mondta aztán, mikor látta,

hogy férje szótlan marad, — szeretnéd-e te is? Hiszen tudom, hogy királyi fajtádnak utód kell, aki feltámassza régi dicsőségét, s minden férfi szíve utódért sóvárog!

— Én nem kívánom, — szólott a királyfi.

S olyan szomorú volt akkor a hangja, hogy Barackvirág szívverése elállt.

— Miért nem? — kérdezte már, s egyszerre torkán akadt a szó, mert érezte, hogy keserű válasz jöhet erre, s szinte előre tudta ezt a választ, a nélkül, hogy a királyfi kimondta volna: mert a királyfi csak egy csókkal felelt, mintha megbánta volna, hogy ezt szóba hozta; — de ez a csók, ez az érintés megint eszébe juttatta Barackvirágnak durva bőrét, himlőhelyes arcát, és szinte beleégette arcába, mint egy új és legborzalmasabb himlősebet, azt a kimondatlan feleletet:

— Mert a «bolond Zsuzsi»-hoz hasonlítana.

Az eső elállt, és a királyfi kiment az erdőbe, éjszakai lesre. Ekkor Barackvirág is magára kapta a köpenyét, s kiosont az éjjeli sötétbe. A csúszós avaron és sáron át egy sziklához kapaszkodott, amely a legmagasabb volt az egész környéken: félelmes mélység tátongott alatta. Barackvirág úgy érezte, hogy egy rettenetes súlyt cipel föl erre a sziklára, élete útált terhét, amely tönkreteszi nemcsak az ő boldogságát, hanem az uráét is: a bolond Zsuzsi gyűlöletes testét...

— Nem az enyém, nem az én testem ez! Ki parancsolhatja, hogy tovább viseljem? Nem, nem! meg fogok tőle szabadulni! És megszabadítom a kedvesemet, aki boldogtalan abban a tudatban, hogy királyi véréből csak ezt az útálatos arcot viselő utódok származhatnak. Talán, ha én nem leszek már, akad más, szép és királyi leány, aki éppúgy fogja őt szeretni mint én, s megajándékozza olyan gyermekekkel, akik miatt nem kell szégyenkeznie. Kibékül akkor felséges apjával is, s elfoglalja méltó helyét, és a királyi trónt, melyet miattam veszített el. Engem pedig talán meg-

sajnál az Isten és fölvisz szenteinek sorába. S haragos szüleim, ha hallják szomorú történetem, talán elhiszik majd, hogy a lányuk voltam, és megbánják, amit velem tettek...

Igy szólt a királylány, és leugrott a magas szikláról a tátongó mélységbe. De az Isten nem vette föl őt a mennyországba, mert még több megpróbáltatásnak kellett reá várni. Az Isten haragszik azokra, akik maguk vetnek véget az életüknek, s ha megkönyörült is Barackvirágon, ki oly sokat szenvedett, s tulajdonkép nem is a maga testétől, hanem a bolond Zsuzsiétól akart menekülni: mégis úgy határozott a jó Isten, hogy — amint azt az öngyilkosok büntetése tartja — Barackvirág lelke is ott lebegjen egy ideig a test fölött, amelyet bűnösen szétroncsolt.

Igy a nagy és rettenetes sziklahasadék fenekén lengett és fázott egész nap a szegény királyleány mezítelen lelke, óriás szál fenyőfák néztek le rá a csúcsról, ott keringélt károgó fekete hollók és varjak közt, olyan elhagyott, veszedelmes tájon, hol még a rablók is féltek sátort ütni. És folyton látnia kellett maga alatt a borzasztóan szétzúzott és összeütött testet, melyet aládobott a szikláról; s bánkódnia rajta, mert ha csúf és közönséges volt is a bolond Zsuzsi teste, azért mégis az Isten teremtése volt, és embernek nem lett volna szabad elpusztítania.

A szerencsétlen királyfi pedig, amikor nem találta otthon a feleségét, elindult az erdők, völgyek és sziklák közt, és addig kóborolt, míg eléje tárult az iszonyú látvány. Nem borult ő sírva a szétroncsolt testre, hogy legalább a halottat csókolja, mint ahogy azok szokták tenni, akiknek valaki nagyon kedvesük veszett el. Ez a test nem volt az ő kedveséé, s ő elfordult attól és a levegőbe kiáltozta a Barackvirág nevét, mintha tudná, hogy Barackvirág közel van és hallja.

— Barackvirág! én Barackvirágom! — kiáltotta az erdőségek közé, és a sziklai visszhang vissza-

kiáltotta; de Barackvirág nem felelhetett neki, mert nem volt már szája, s nem értette a tündér mesterségét, aki földi ajkak nélkül is tudott hangot adni. Ekkor a királyfi vállára vette íját és tegezét, s vissza se nézve a szomorú testre, vissza se térve erdei házába, elindult a nagy hegyeken keresztül. Barackvirág utána röpült volna, de nem tudott, mert neki a bolond Zsuzsi teste körül kellett lengenie.

A királyfi pedig ment, ment a járatlan utakon, és meg sem állt, míg a tündér kertjéig nem ért el. Nagy bámulatára a tündérkert kapuja tárva volt, a küszöb sem lökte vissza lábát, s ő akadálytalanul mehetett át az aranykavicsokkal rakott úton s a nyári jégből készült lépcsőkön. Sokáig bolyongott a fényes termek és folyosók magányos útvesztőjében, míg egy helyen eléjött a tündér, a Barackvirág régi, gyönyörű testébe öltözve. De a királyfi szíve összeszorult, amint meglátta. Mintha a halott Barackvirág szelleme lett volna; mert csakugyan inkább hasonlított kísértethez, mint eleven élethez.

— Jaj, Barackvirág, te vagy talán? Barackvirág, én édes halottam! — A tündér ugyanis sápadt volt és sovány, mint a halottak, és csak úgy tengeni-lengeni látszott a világon. — Az ajkad vértelen és szemed ijesztően villog.

— Ó, én vagyok Barackvirág! — kiáltott a tündér. — Jer, szép királyfi, hadd égesselek el csókjaimmal, hadd öleljelek halálra.

De a királyfi visszahúzódott a mohó ajkaktól.

— Te nem vagy Barackvirág, — mondta.

A tündér keserűen és önmagán csúfolódva mosolygott.

— Nem, én nem vagyok Barackvirág, én csak egy szegény tündér vagyok. Egy szegény tündér, aki emberhúsba öltözködött. Hoztál nekem enni, szép királyfi?

— Enni? — kérdezte a királyfi bámulva.

— Ó, enni! — folytatta szomorúan a tündér. —

Hazudtam az imént, nem csókodra vágyom már, és minden csókodnál többet érne egy kis hulladék királyi apád asztaláról. Szegény éhező tündér vagyok. Miért jöttél, ha nem azért, hogy nekem enni hozz? Miért jöttél hozzám?

— Azért, hogy megöljelek, — mondta a királyfi kissé szégyenkezve, és leeresztette karját, melyben a kardja volt.

— Ó, ölj meg, ölj meg! — sikoltott a tündér, — mert szomorú a test nélkül élni, de még sokkal irtóztatóbb a testben élni. Mióta földi testet vettem, eljöttek hozzám a test szenvedései: az éhség, szomjúság, fázások, fájások, — és az emberek messze elkerülnek, és nem jön hozzám senki, hogy főzzön rám, vagy élelmet hozzon, mert még mindig az ártalmas tündért látják bennem. De eljön a jég és leveri gyümölcsfáimat, és eljön a hideg, és rossz idő, és eljön a betegség és szomorúság, mert azt mondják, hogy akinek földi húsból van a teste, ahhoz szabad az ő bejárásuk. Ölj meg, ölj meg, szép királyfi!

De a királyfi hátralépett és azt mondta:

— Bánjon veled az Isten az ő irgalma szerint!

És ment vissza amerről érkezett, hogy még egyszer búcsút mondjon erdei házának, s édes és szomorú emlékeinek. A tündér zokogott, de hirtelen fölemelte fejét, fölugrott ő is, és futni kezdett, mint egy eszelős, a szép fiú után.

Nem első eset volt ez már, hogy a tündér kiment a házából, de eddig mindig hamar vissza is tért megint... Ha élelemért ment, az emberek közé, kővel dobálták meg, és gyalázó szavakat kiáltottak feléje, hogy ijedten menekült birodalmába; ha pedig az erdő felé bátorkodott, s talán megelégedett volna az erdei fák makkjával és gyökereivel, akkor a félelmes vadak ijesztették, tüske tépte kényes lábabőrét, ágak karcolták és zivatarok kergették vissza. De most félelem nélkül futott a vadonba a királyfi után, s nem törődött az éles ágakkal és hegyes tüs-

kékkel ; észre sem vette, hogy vérzik a lába, s selyemruháját széttépte egy cserje. Mit akart? Talán azt remélte, hogy a királyfi segít rajta, s enni ad neki, ha hazáig követi őt? Vagy talán őrület fogta el, s halálát kereste? A mese erre nem tud felelni. Már a nap lehajlott a hegyek mögé, véres izzadással, a fák árnyékai arcra estek, a szél fáradtan pihegett és elült, a világosság egészen ellanyhult : de az őrült tündér még mindig futott az elkeseredett királyfi után.

Végre ő is lankadt. Hol volt a királyfi? Nem látta őt sehol. Elmaradt valahol a bokros sűrűségben, egy nagy sziklahasadék állta el az útját, mely alatt zúgó és sebes patak folyt. Merre forduljon most? A fák sötét tömegei félelmesen nézték tanácstalanságát.

— Királyfi ! szép királyfi ! — kezdett kiáltani, de nem felelt senki. Megindult, de hová? hol haza akart menni, hol pedig a királyfit kereste. Maga sem tudta, hogy mit akar. Végül már semmit sem akart, csak menni, csak menni ! Ment előre, hátra, jobbra és balra, ahogy rést talált a sűrűségben. Mindegy volt, hogy merre ! Ó, szomorú sorsa a testben élőnek ! Végre lerogyott egy új szakadék szélén, s letekintett.

Ez pedig éppen az a szakadék volt, amelynek az alján a bolond Zsuzsi roncsolt teste feküdt, — és körülötte a Barackvirág lelke röpködött.

A tündér nézte, nézte a szétzúzott testet, és csodálatos érzés hasított szívébe. Azelőtt, — mikor még tiszta lélek volt, — nem érintette őt a testi sebek és halál látása, s kegyetlenül tudott kacagni mindenen. Szánalmat nem ismernek a tündérek. De most, hogy földi húsba volt öltözve, s testi szemekkel látta a megaludt kék vért, tátongó sebeket, a zúzódások szörnyű kék foltjait, a vérfagyasztó ficamokkal megtört tagokat, szíve, testi szíve összeszorult, s irtózatos fájdalmat érzett a fájdalmon, melyet ő okozott. Ez az érzés annál nagyobb erővel szállta meg, mert teljesen új volt neki.

Nem is tudott ellenállni az érzésnek ; a maga

fájdalma összeolvadt avval, amit látott, — mert tündér-látással látta Barackvirág lelkét is lengeni a szegény test körül. És a királyfira is rágondolt, s érezte ekkor, hogy mindenkit boldogtalanná tett, s ő is boldogtalan. És elhatározta, hogy föloldozza a csomót, amit kötött, mindentől megszabadul már és megszabadít mindent, s még egy utolsó varázslatot fog csinálni. Az Istenhez fordult, — amit eddig sohasem tett, — s kérte, hogy jól sikerüljön ez a varázslat. Azután bátran, — mert a tündérek nem félnek a haláltól, — kiállt a sziklára, egész a szélére.

És a szép testet, melybe öltözve volt, ledobta a mélybe.

És most két test hevert a szakadék alján.

A bolond Zsuzsi durva feje mellett a barackbőrű, aranyhajú Barackvirág arca, mintha egy vánkoson pihennének ... Kő volt az a vánkos ... De a Barackvirág teste nem zúzott meg; mert a tündérnek volt még annyi tündéri ereje a test súlya ellen, hogy az esést mérsékelje.

Kis vártatva a szép fej emelkedni kezdett ... de most már nem a tündér lelke lakott benne ...

A tündér eltűnt, mintha sohase lett volna.

Barackvirág érezte, hogy megint testben van, s ez olyan volt, mint valami ébredés ... Emelte fejét, s emelte kezeit, és jól érezte már, hogy az a fej, az a kéz nem a bolond Zsuzsié, aki szétzúzva s mozdulatlan hevert mellette. Izgatottan ugrott föl, s szaladt a patakhoz ...

Mit mesélhetek még? Régi szép arca, régi aranyhaja ragyogott vissza a patakból reá. Mit mesélhetek még? Szaladt haza az erdei házba, s ott találta férjét zokogva, a padkán. Mit mesélhetek még? A királyfi előbb azt hitte messziről, hogy a tündér jön megint utána: de mikor a szemeibe nézett, látta édes és jóságos nézésén, hogy igazán a régi Barackvirág.

Mit mesélhetek még? Gondolhatni, hogy sokat zokogtak a szülők, s nagyon megbánták kegyetlen-

ségüket. Nem is sokáig éltek ezentúl, s két királyság maradt a fiatal párra. Sok gyermekük is lett, s nem hasonlítottak a bolond Zsuzsihoz. Mit mesélhetek még? Hogy a tündérből mi lett, azt nem tudja senki... Kastélya s nagy kertje soká üresen állt, míg az emberek el nem foglalták, és ma egy gazdag nagyúr lakik benne.

DZSONNI A TENGERÉSZ.

Volt egyszer egy legény, akinek Dzsonni volt a neve; magyarul körülbelül úgy lenne, hogy Jancsi. Ez a Dzsonni jóravaló és szelíd fiú volt, és csak akkor kezdett el hencegni, mikor besorozták a haditengerészekhez. De ezt nem is lehet rossz néven venni neki, mert a haditengerészeknél szolgálni nem csekélység, és akárkinek megzavarná a fejét. Mikor egy év mulva hazajött Dzsonni a szabadságára, akkor már nem annyira hencegett, vagy legalább a hencegésében volt egy kis panaszkodás is.

— Bizony nehéz szolgálat ... nagyon nehéz ... — mondta fontoskodva, mikor a lányok körül settenkedett a kútnál, vagy a bor mellett ült a pajtásokkal.

— Hát miben áll voltakép az a te szolgálatod, Dzsonni?

— Tunnád, ha ott vónál, — felelte Dzsonni — kicsit talányszerűen, mint a régi jóshelyek.

Aközben kiütött a háború és Dzsonninak be kellett rukkolni, — amihez ő meglehetősen savanyú arcot vágott, savanyúbbat, mint egy hőstől várhatná az ember.

— Miért lógatod az orrodat, Dzsonni? — kérdezték a falu legényei, akik tele voltak a harci hírekkel, és magukba nagyon irígyelték Dzsonnit. De a felelet mindig ugyanaz volt:

— Tunnád, ha ott vónál.

Dzsonni mamája süteményeket csomagolt, Betty néni pedig egy medáljont akasztott a Dzsonni nyakába. Erre a medáljonra egy vízitündér volt rá-festve: Betty néni a vásáron vette és jónak gondolta, tekintve, hogy Dzsonni tengerész volt. Ekképpen fölszerelve Dzsonni megérkezett és elfoglalta a helyét a hajón. Már most nem húzhatom tovább és meg kell mondanom, hol volt a Dzsonni helye.

Dzsonni nem volt tüzér s nem ált izgalmas órákban, előrehajolt derékkal és figyelő szemmel a víz fölé nyúló szürke ágyúcsövek mellett.

Dzsonni egyáltalában nem volt katona, habár a haditengerészetnél szolgált.

De nem volt matróz sem. Sohasem kúszott a karcsú árbocra, nem mászkált az ingó köteleken, hogy sorakoztassa rajtuk a kis színes lobogókat, melyekkel a hajó jelzéseket adott a többi hajóknak s valósággal beszélni tudott velük.

Nem, János még a fedélzetre sem jött ki a szolgálat alatt.

Nem élvezte a tenger friss szelét, sósvizes illatát, nem nézett le a habok örvénylő, kacskaringós rajzaira, amik folyton elsöprődtek és megújultak, mint valami óriás palatáblán; nem leste az ég felhőit, s a ködös partokat a messze láthatáron.

Dzsonni helye egy forró vasbörtön volt.

Amint a hajóra ért faládás cók-mókjával, egyenesen a kis fehérre festett vaslétrának tartott, amelyen a páncélos szörnyeteg gyomrába lehetett lejutni. A szörnyeteg gyomrában örökös tűz égett; Dzsonni a tűz mellett állt és lapáttal etette a tüzet.

Bizony nehéz szolgálat az ... nehéz ... Nincsen ott kilátás, tenger és levegő; Dzsonni se igen henceghetett; nem feszült rajta katonablúz, nem lobogott a vállán matrózgallér ... Hanem övig mezítelen állott, mert olyan meleg volt ott, mint a pokolban;

s fekete lett a széntől és koromtól, mint egy kéményseprő.

Egy szó, mint száz, Dzsonni csak fűtő volt s egy fűtőnek nem több a dolga az ellenséggel, mint a vízitündérekkel. Egyiket se látja. A fűtőt csak egy dolog izgatja a háborúban : s ez az, hogy ha ütközet van, rázárják a fűtőházat, — ez a forró vasbörtön hivatalos neve — s Dzsonnit is ez izgatta. Sok rémmesét hallott erről, öreg matrózoktól, amikor nagy hajók elsüllyedtek ; a fűtők mind elpusztultak olyankor, mert be volt zárva, hogy az utolsó pillanatig fűtsenek. Dzsonni nagyon begyulladt ettől a gondolattól s alig várta az éjjeli fölváltást ; akkor a fűtők is ledöglenek a fedélzetközön, mint tyúkok a ketrecben ; jó szoros büdösség van ott s aztán lehet kotyogni, ami a leggyávább csirkébe is lelket önt. A fedélzetközön összecsókolkoztak a «tesvírek» ; pálinkás puszik voltak, noha tilos ott minden pálinka, s Tom, a főfűtő, gyanús jókedvvel szónokolt :

— Sose bánjad, tesvír ! Háborús szolgálat duplán számít : hamarébb letehetjük a lapátot !

Mert tudni kell, hogy fűtőnek a földi boldogság teteje, letenni a lapátot.

— De aki sok vizet talál inni? — kérdezte ekkor Dzsonni, mert nagy drukkok fúrták az oldalát, és gondolni lehet, hogy mikor vízről beszélt, nem az otthoni patak jó vizét értette, hanem a tenger sós vizét, amiből csak az iszik sokat, aki belefullad.

A tesvírek nevettek és azt mondták :

— Hábbion az is leteszi a lapátot.

Dzsonni megtapogatta a nyakán a Betty néni medáljonát ; aztán egy pillanatra csönd lett és pipálás.

— Hát fűteni csak köll, — mondta végre egy hang, a Tom hangja.

— Fűteni csak köll — ismételték.

— Mer mi lenne, ha valaki egyszer azt mondaná, hogy nem fűt? Agyonlőnék, mer ha nem lő-

nék agyon, akkor a többi is azt mondaná, hogy nem fűt. Tiszta sor.

— Tiszta sor.

— És ha a hajó süllyed, hát addig is köll fűteni, míg a többiek a mentőcsónakokba szállnak. Ameddig az utolsó ember is ott van a födélen, addig mindig köll fűteni.

— Tiszta sor. — És Dzsonni elcsukló hangon érdeklődött: — *azért* csukják rá az emberre a fűtőházat?

— Persze rácsukják, mer ha nem csukják rá, akkor mind futni akar, egy se marad helyén. De mikor látod, hogy be vagy csukva, akkor tesvír, nincs egyéb menekvés, mint fűteni, fűteni... mer mit lehet tunni? ha fűtesz, talán még kijuthat a hajó valahová; de ha nem fűtesz, ott helyben süllyedsz el... Melyik jobb, tesvír, melyik jobb? tiszta sor...

— Akkor fűt az ember esze nélkül, igaz-e? — És nagyot kacagott.

— Fűt, fűt esze nélkül!

Dzsonni megint megtapogatta a medáljont, amire egy vízitündér volt ráfestve. Tudni kell, hogy ez valóban varázserejű medáljon volt, és a vízitündérek meg is érezték; csakhogy ők künn úszkáltak a messze hűvös és tiszta tengerben, és mikor közel jöttek a hajóhoz és fölágaskodtak a födélzetköz deszkabordáin, úgy megcsapta őket a piszkos izzadság- és pálinkaszag, hogy ijedten szédültek le megint a habokba. Dzsonniék csak valami koppanást és zubbanást hallottak, s azt hitték, hogy sirálymadár verődött neki a hajódongáknak.

Másnap Dzsonni megint kéményseprőnek állt a kazán elé, s a medáljon csupa koromban libegett szőrös mellén: nem kimosdatott, rózsaszínarcú kéményseprő volt ő, amilyeneket látni az újévi képeken. Az izzadság összevegyülve bőrén a korommal, feketén csöpögött le a hónaljáról: a kazán nem volt hálás, hogy etette, mert pokoli lármát csinált és me-

leget. A markán meglátszott a lapát nyelének a nyoma, fehér bőrkeményedések képében a kormos tenyerén. A körme, a szeme, az orrlyukai, mind tele korommal ; kormot lélekzett ő a tenger közepén. A fülét is betömte a korom és kopogás.

Mindig nehezebb lett a munka, mindig ritkább a felváltás. S már beszélni sem tudtak, mire ledöglöttek. Vége volt az esti kotyogásoknak a fedélzetközön. Nem is alhatták ki magukat, mert megint be kellett állni : egy pajtás kibetegedett, a fellebbvalók kegyetlenül szigorúak voltak, s mindannyian tudták, hogy közel az ellenség.

Fűteni, fűteni kellett éjjel-nappal. S Dzsonni lassanként nem érzett egyebet, mint a kazán sütését a mellén, a lapát fájó fogását a tenyerében, az izzadság csorgását a bőrén, a kormot és a forró fényt a szemeiben, a hegyes kemény széndarabokat a papucsai alatt, a szúrós szénport a lábujjai között. És jöttek a percek egymásután, végérhetetlenül, egyformán, kegyetlen ; mindegyiknek megvolt a maga hangja, a maga gyötrelme, sorba jöttek s mindig újra meg újra elkezdődött a sor ; nehezen, lassan mentek körbe-körbe, mint az órán a mutató.

Első perc. Dzsonni benyomta a lapátot a szenestartányba, s a széndarabok ijedten és keményen zörögtek a lapát körül, amely élesen, metszőn nyomult közéjük Dzsonni tenyerének súlyos nyomása alatt.

Második perc. Dzsonni kétkézre fogta a hosszú vasnyelet : milyen nehéz lett egyszerre a lapát ! ez hosszú perc volt : a megfeszült karok lassan emelték a szenet a vörös kazánnyílás felé. Kis lehullott darabok görögtek szét az ingó vaspadlón.

Harmadik perc. Dzsonni kiürítette a lapátot, a kemény és fekete kockákat az olvadt és izzó parázs közé rázva. Ekkor olyan sistergés támadt a kohóban, amilyen csak az ördögök sivalkodása lehet, mikor új kárhozottak érkeznek a pokol tüzébe ; de Dzsonni

karja, megszabadulva a tehertől, magasan lendült föl a lapáttal És ez volt

a *negyedik perc*, amikor egyszerre könnyű lett a lapát, s a sivalkodás pár pillanat alatt elülvén, meg lehetett hallani a gépek dobogását, melyek a szomszédos gépházban lökték ki és be nagy acélkarjaikat, mint tornász óriások. Ebben a pillanatnyi könnyülésben Dzsonni fején két gondolat cikázott át ; az egyik : majd ha otthon lesz a faluja kocsmájában, vagy a lányok közt a kútnál, és mondja megint :

— Nehéz szolgálat . . . nagyon nehéz . . . !

a másik : hátha sohse jut haza innen, egyszer rácsukják a fűtőházat, egyszer . . . de nem ért rá soká gondolkozni, mert újra jött az

első perc : Dzsonni tenyere keményen a lapátra nyomódott, a lapát megint a tartányba merült s a széndarabok zörgése elfedte a gépzakatolást. S így ment ez tovább percről-percre, óráról-órára, az órákból napok, napokból hetek lettek, hetekből hónapok ; ezidén senkinek sem járt ki szabadság, se ünnep, háború volt, egy napra se tették le már a lapátot, ki se kötöttek, Dzsonni meg levelet sem kapott a falujából, rá sem gondolt már, háborús rémmesék jöttek, kegyetlen hírek, Dzsonni az amulettjét tapogatta, lesz ami lesz ! a vízitündérek kiáltottak messziről, de Dzsonni nem hallotta.

Egy reggel tompa ágyúszó hallatszott, s aztán másnap is és harmadnap, több nap egymásután minden reggel ; szolgálat alatt nem hallották, de a fedélzetközön fölfüleltek néha :

— Á, messze van az ! — mondta Tom. A kapitány különös parancsokat osztott a szócsövön, az egész hajó népe, mintha lázban lett volna, Dzsonni félt is, de nyugtatta is magát ; «nem érez már *akkor* semmit sem az ember !» — és különben veszettül kellett dolgozni, a veszedelem pedig még messze volt, s ha Isten akarja, mindenkit érhet baj.

Az ötödik napon azonban egyszerre csak egész

közelről hangzott a robbanás, úgy hogy táncolt bele a nagy hajó. Dzsonni pedig éppen a kazán mellett állt, kezében a lapát, s még megjegyzést is tett, hogy megmutassa hidegvérét.

— Nó ez majdhogy minket nem ért ! — mondta ; de ebben a pillanatban — a második perc volt, — úgy a vasfalnak dőlt, hogy lecsúszott a lapátjáról a szén : iszonyú csattanás csapódott a tengerbe, közvetlen mellettük.

— Jó hogy a kohónak nem estél ! — mondta Tom. — Akkor megsültél volna tesvír ! — És röhögtek :

— Rostélyos lett vóna belűled !

Semmi kétség : a hajó ellenséges tűzvonalba került. A lövéseket viszonozták, s mindenikre, ami eldördült fedeléről, megrázkódott az egész páncélos építmény, mint egy nagy ember megannyi tüsszenéstől. Az ellenség lövedékei válaszoltak, s nyomukban magasan csapott fel a hullám mindenfelé. A vízitündérek messze menekültek, mert ők nem szeretik a harcot ; csöndes és síma habon lebegnek ők, vagy viharban úsznak, ha az Isten ágyúz, aki tűzzel ágyúz. A tüzet szeretik, de félnek a kemény emberi lövegektől.

A lövések egymást érték, a hajó ingott jobbrabalra, Dzsonni kormos, meztelen mellén vad táncban fityegett a piszkos medáljon. Ki ért rá most medáljont tapogatni? Mindenki dolgozott, mintha eszébe se jutna az az egy gondolat : ha valamelyik golyó a kazánba ütne !

— Akkor repülnénk, öten hatfelé ! — mondta Tom egyszerűen. És ezen is nevetni lehetett :

— Mit hatfelé? Százfelé !

De közben csak hordták a lapátot.

— Teljes gőzzel ! — hallatszott a parancs a hallócsövön át.

Most már nem beszéltek. Izgatott feszüléssel működtek az izmok, óriási halmok púposodtak a lapátokon, sistergett a kohó tüze minden új meg új rakás

borítására. A gépek ideges ruganyossággal rángatták ide-oda acélrúdjaikat, az egész gépház dobogott, mint egy rengeteg szív a halálos veszély pillanatában.

— Teljes gőzzel!

A hajó futott mint egy őrült, ingott mint egy részeg, s vasakat köpködött a hullámokba; a fűtők nem hallották többé a saját szavukat. Dzsonni szédült s a kezét fájlalta, amit megégetett, odaütvén az izzó vasfalhoz; a kazán majd szétvetette páncélát, a hőség és lárma tűrhetetlenné vált.

A folyosón futó léptek hallatszottak, és egymásután csapódtak le valami nagy vas-zárak és redőnyök érces kattogással, melynek még a nagy lármában is külön hangja volt.

A fűtők szótlanul néztek egymásra. «Most már benn vagyunk», — gondolták magukban, — «most már csak éljük túl ezt!» Dzsonni égett keze elviselhetetlenül fájt, valahányszor véletlen az izzó parázs sugárzása felé fordította, s azzal volt elfoglalva, hogy ezt elkerülje; közben folyton kellett lapátolni. Az izgatott munkában valamelyik ügyetlen lapátoló nekiütötte éles szerszámát a fölhólyagzott bőrnek. Az égett seb genye összevegyült a korommal, s a fehér hólyaghártya cafatokban lógott... Dzsonni a kezét nézte, s csak lassan vette észre, hogy a zúgás egyre tompább körülötte, különös visszhangok keletkeznek, s a lövések mintha pincéből hallatszanának... víz alól... Hirtelen föleszmélt. A szócsövön izgatott hangok pattogtak le, amiknek értelmét nem is egészen vette ki, csak hogy sürgetés, korbácsoló parancs... s ugyanekkor megszólalt Tom hangja:

— Fene megette már! — s Dzsonni megértette, hogy nincs menekülés. A fedélzetről rekedt kiáltozás, dobaj, futkosás rémlett le, a fűtők, mint ijedt patkányok, ugráltak félig üres lapátokkal, mindenki sápadt volt, a szócső még egy utolsó fenyegetés izgalmát zúdította:

— Fűteni, fűteni, kutyák, mert mind elpusztul-

tok! — a gépek szinte szétvetették a hajót, de robajuk mégis egyre tompább lett, egyre visszhangosabb, fátyolozott hangú lövés robbant, a hajó féloldalt dőlt, s egyszerre vízcsobbanások, evezőcsapások hangzottak *felülről*, úgy hogy Dzsonni önkénytelenül a magasan fölötte tátott kis kerek ablaknyílásra nézett föl, ahonnan váratlan hideg zuhany szakadt a nyakába. Tom, akinek legtöbb volt a lélekjelenléte, nagy erőlködve benyomta a lapáttal a nyílás rézkeretes csapóablakát, rácsukta a reteszt, s aztán már csak víz látszott az üvegen, zúgó és tompa víz, mely elfedte a nyílást egészen, — s felül a víz felett valami elsikló és szakadozó barnaság, mint hogyha egy menekülő csónak feneke lett volna...

A vaspadló egészen vizes lett, és jóformán bokáig fekete, kormos vízben álltak már. A víz váratlan nőtt. Egy legény fenhangon imádkozott. Tom dühösen ordított rá, hogy fűtene inkább. De mindenki elvesztette már a fejét. Dzsonni csak azt kívánta magában, hogy addig ne haljon meg, míg a keze így ég, — mert gondolkozni sem tudott.

A hajó mozgása mintha lassúbbá vált volna, a gépek egyre tompábban dobogtak, a víz már térdig ért, a páncélos medence egészen féloldalt dőlt, hogy már nem is a padlóján, hanem a falán jártak. A nagy építmény elveszítette egyensúlyát s bizonytalanul lebegett; egy oldallengésnél a víz egyszerre betódult a kazán nyitott ajtajába, s vastag és forró füst és gőz képében csapott vissza onnan, mely egy pillanat alatt fojtva megtöltötte az egész helyiséget.

— Mária, segíts! — kiáltott az imádkozó legény, mert elkábulva a gőztől, nekiesett a kohó falának, s féloldala egészen összesült. Dzsonni a lábait kapkodta, mivel a víz egyszerre forró lett; a keze fájt, elviselhetetlen. A szeme füsttel telt, nem látott semmit, csak homályosan érezte, hogy valaki sírva a vállára borul. Tom az ajtóra vetette magát, és félig magánkívül ordítani és dörömbözni kezdett. Iszonyú

erős vállával feszítette az ajtót, de az meg se mozdult, csak az egész hajó lengett mindenestül. A segélykiáltások és szitkok tompán kavarogtak Dzsonni zúgó füleiben. A lapátot régen elejtette, s keze oly görcsösen markolta a Betty néni medáljonát, hogy eltépte a zsinort, amelyre felfűzte.

Egy legény végre, a legfiatalabb, mint egy kétségbeesett macska, fölugrott a magas ablaknyílásig, amely kisebb volt, hogysem egy ember kiférhetett volna rajta ; ijedten kiáltottak rá, de még mielőtt megakadályozhatták volna, újból fölpattantotta a kis kerek üvegfedőt. Tom rávetette magát a fiúra, s végső elkeseredéssel ütlegelte, amiert vesztét okozza mindnyájuknak. Ismét beszakadt a hideg zuhany, küzdve a belső gőzzel : a fiúk mind ordítva és sikoltva elhagyták magukat, mert tudták, hogy most már biztosan megfulladnak. A kohó tüze forrt, sistergett, bugyborékolt, a gépek elakadtak. Dzsonninak azonban úgy jött a hűvös tengervíz zuhanya, mint hogyha falujának tiszta levegője csapna még egyszer feléje ; a tiszta és édes levegő, amit oly régen nem szívott, amiben nincs szén, nincs korom, amin nem érzik a kátrány szaga. Dzsonni elalélt és egyszerre otthon volt ; szédülő szeme messze kékségeket látott, s nyájas zöld dombokat ; ujjai még mindig a medáljont szorították, s fülének zúgása egyszerre különös zenévé lett, s már megint a tengerben úszott Dzsonni, zenélő tengerben, — de nem szabad elfelejteni, hogy mindezt csak álmodta, — és mintha vízitündérek úsztak volna elébe, és mindenik vízitündérnek az arca valaki olyannak az arcához hasonlított, akit Dzsonni nagyon szeretett életében ; az egyik a húgára, a másik az édesanyjára, a harmadik meg egy falubeli lányra, aki valamikor játszópajtása volt.

Aztán megint zúgásba olvadt a vízitündérek éneke, s a zúgás olyan volt, mintha a falunak a harangja szólna . . . az estéli harang . . . És így meghalt

Dzsonni. De hát mi történt a hajóval és a tündérekkel?

A tündérek csakugyan eljöttek a varázsmedáljon hívására. A tengeri ütközet véget ért, a mentőcsónakok gyorsan siklottak szerteszét a vízen, s az ellenséges fregatte-ok fölvették és foglyul ejtették az elsüllyedt hajó megmenekült legénységét. Minden úgy ment, mint a parancsolat, a személyzet bámulatos figyelemmel és összevágó gyorsasággal teljesítette a parancsokat, s a legénységből csak igen kevesen pusztultak el, noha a nagy hajó percek alatt s szinte egy-kettőre merült a víz alá. A kapitány utoljára hagyta el a fedélzetet, mikor már egészen bizonyos volt, hogy a fűtőket nem lehet megmenteni, s utóbb kitüntetést is kapott higgadt és bátor viselkedéséért. Mindez egy negyedóra alatt történt, s nemsokára már síma volt a víz, a nap ragyogón sütött rá, s csupán a süllyedő roncs körül kerengtek egyre táguló körök.

Még látszottak a mentőcsónakok, s az ellenség fregatte-jai tisztán rajzolódtak a messze láthatáron, mikor már előjöttek a tündérek. Dzsonni hívása nélkül is eljöttek volna. Míg az emberek gonosz küzdelme tart, addig félnek és elbújnak; de mihelyt maga marad a vízi csatatér a csöndes halottakkal, megérzik, hogy szükség van reájuk, ott teremnek és megkezdik titkos munkájukat. A roncsot leviszik egészen a víz fenekére, és ott jól elhelyezik, befuttatják a habok szivárványszíneivel, s palotát csinálnak belőle maguknak. A halottak testét megölelgetik és megfürösztik szépen, vízinövényeket fonnak a hajukba, s aztán megkezdik új életbe öltöztetni őket; a csontjaikból korallt csinálnak, rózsaszínű és drága korallokat, s összerakják őket ágbogasan, hogy olyanok mint a drágakövekből épült virágok a tenger fenekén; fürteikből fínom zöld hinárt sodornak; szemeiket igazgyöngyökké ötvözik, füleiket zománcos kagylókká, hol fényes kis csigák lakása lesz. Igy mindazt, amit az ember elrontott, újra megszépítik,

és amit megölt, azt megelevenítik, s belejátsszák a tenger játékába, ami a legnagyobb játék a világon, és nem lehet benne unatkozni ; és ezért sietnek oda a vízitündérek, ahol egy hajó elsüllyed.

Most is jöttek, s hogy a bűvös medáljon is hívta őket, meg sem várták, míg az élő emberek eltűnnek vagy meghalnak ; a víz alatt úsztak, tódulva az árral, körüllengték a roncsot, s már-már észrevették a fűtőház kis kerek ablakát is, mikor ez az ablak, mely épp az imént nyílt ki, egyszerre megint becsapódott előttük. Mondom, ekkor még eleven emberek voltak belül ; ez volt az a pillanat, amikor az üdítő zuhany hullott a Dzsonni szédülő fejére. Tom ráesett a meggondolatlan fiúra, aki beszabadította a halálos özönt, de a többi fűtő, fölocsulva a veszedelemre, egy utolsó erőfeszítéssel, még egyszer benyomta az ablakot. Igy történt, hogy a tündérek künn maradtak, s csak tétova úszva kerülgették a roncsot, mely már-már leült jó puhán a tenger fenekén ; kezdték már fonni köréje hosszú zöld szálaikat. Az egyik tündér, Marina volt a neve, egy holttestre talált, egy fiatal matrózra, akit lesodort az ágyú szele : átölelte, lefektette síma hullámokra, fésülte a haját, ami szörnyen összeborzolt és lecsapzott a vészes fürdőben. De mi lesz Dzsonnival és a többi fűtővel? Ki fogja őket megfésülni, ki fog korallt csinálni csontjaikból, s ki viszi be őket a nagy játékba? Vagy ott maradnak a gonosz vasbörtönben az egész örökidőn át, s hiába fognak álmodozni az édes anyaföldről, melybe annyira szeretnek elvegyülni a halottak?

A börtön rossz az élőknek, de a holtaknak még rosszabb. Azért éjjel, mikor minden elcsöndesült, s a szél is elaludt, a halottak még ébren voltak a fűtőházban ; a víz egyre szivárgott be az ablak körüli réseken és másutt, különös tölcsér volt ott, és a szegények néha beleütötték fejüket a vasba. Szörnyű volt kívülről hallani ezt. Dzsonni pedig görcsösen szorította halott kezében a bűvös medáljont, s a tün-

dérek egész éjjel kerengtek ide-oda a roncs körül, s panaszosan énekeltek, mert nem tudtak bemenni. Marina is elhagyta a szép matrózfiút, s a víziparipákra bízta, a fehérsörényes víziparipákra, akik partról-partig nyargalnak örökké; azok elvitték a szigeti lányokhoz, akik szintén tündérek voltak, és messze laktak, sásos szigetszélen: nem kell félni, hogy gondozás nélkül maradjon. Marina ott úszott a vasbörtön körül, s Dzsonnit szólogatta.

— Ki hív minket, ki hív? — kérdezte Marina. A holt Dzsonni ökle megkoppant a vason, és a hullámok nagyon szomorúan muzsikáltak az elsüllyedt hajó zegzugai között.

— Valaki bent fekszik halottan és a képünket öleli ujjai közt, és nem mehetünk hozzá, hogy bebalzsamozzuk, – mondta egy másik tündér, átlengve az átellenes oldalra.

— Ki hív minket, ki hív? Nem csókolhatom az ajakadat, s a hideg víz lerágja majd a húst az arcodról, s én nem vihetem szét tagjaidat a gyönyörű táncba; csontjaid a csunya vas-skatulyában zörögnek, s ott fognak maradni örökké.

— Miért búsulsz, tündér? — Egy villamos hal úszott el mellettük, bevilágítva a tengert jó darabon, mintegy lámpa a víz alatt: öreg hal volt ez már és nagyon bölcs és sokféle víziállatot látott és ismert életében, sőt az embert is ismerte, mert többször látott búvárokat, kicsi lámpájukkal járni a habok között: azt hitte, hogy magafajtájú halakat lát, s egészen közel ment hozzájuk. — Miért búsulsz, tündér?

— Összeszedném minden porcikáját, — felelte a tündér, — és tündöklő ritkaságokká változtatnám. A húst magam csókolnám le róla, fogait fényes kerekségekké esztergályoznám, s elszórnám a tengeri kincsek közé. Miért zárjátok be magatokat a kemény vasak tömlöcébe, hogy ott borzalmas dolgokat tegyetek egymással? Meghalni is jobb a szabad tengerben. Jertek ki édesek; a tündérnek jól esik csókolni tömör húsotokat.

— Az embernek beszélsz, — mondta a villamos hal, — ismerem őt, hiába beszélsz annak. Nincs olyan bolond állat, mint az ember. Lámpával jár a víz alatt, pedig az Isten nem teremtette villamos halnak, mint engemet ; olykor meg vasból csinál kagylót magára, hogy a páncélos csigákhoz hasonlítson. E mellett mindebből semmi haszna, mert mindezt csak arra használja, hogy egymást pusztítsa : a saját fajtáját vadássza és öli. Nem teszi ezt egyetlen állat sem. Bezárják egymást a vaskalitkákba, csakhogy ne menekülhessenek és mind ott fulladjon. Miért akarsz rajtuk segíteni ?

— Azért vagyok tündér, hogy mindenen segítsek — felelte Marina. — Mindennek, ami csunya, széppé kell lenni megint. Mindennek, ami rossz, jóvá kell lenni megint. Varázserő hívja varázserőmet. Ez az ember képemet hordozta a szívén. Most hideg vasak zárnak el attól, hogy szívemre vegyem őt. Bolond állat az ember, jól mondod. De a bolondság olyan mint egy bilincs, ami leszakad a halállal. A halottak többet nem bántanak senkit, és azért kell, hogy boldogok legyenek. Én ismerem a halottak boldogságát és az : a szabadság. Ha a halott szétszállhat az elemek között, eleven lesz újra ; s ezer szép és új dolog lesz belőle. Ó Tenger Lámpása, adj tanácsot, mert a varázserő nem hagy nyugodni, míg halottjaimat nem vihetem szét a messze vizekben ! Ó szegény boldogtalanok ! kihez forduljak, hogy megszabadítsalak benneteket ?

Jaj, Dzsonni és Tom és a többiek már nem hallották, hogy a Szépek és Jók gondolnak reájuk és gyászolják őket. A tündérek pedig leültek a zöld mohákban, nagy korallok alatt, és egész éjjel halottasdalokat énekeltek. Reggelfelé aztán megint arra jött a villamos hal, és azt mondta :

— Kérjétek az Istent, ő mindent megtehet.

— Isten, aki mindent megtehetsz, — kérték a tündérek, — szabadítsd meg a szegény boldogtala-

nokat, és bocsásd a mi útainkra, amelyek a Te útaid is: a vízbe, a szélbe, a partok sásaihoz, és a fenék puha és meztelen iszapjába!

Kora reggel volt, alig szürkült még, és az égen súlyos és óriás felhők gyülekeztek: legalább felhőknek látták az emberek. De nem felhők voltak azok, hanem az Isten rengeteg keze volt, aki lenyúlt a tenger fölé. A táj újra egészen sötét lett, és a tenger rémületesen fölkavarodott, amint az iszonyú ujjak belenyúltak; az emberek reszkettek, és azt mondták, hogy vihar ez. Mérföldek és mérföldek, és száz és száz mérföldek borultak zajba és hullámba; pedig mindez csak azért volt, hogy Isten Keze kiemelje a hajót a fenékről és egy sziklához csapva összetörje, s Dzsonni és társai kiszabaduljanak a vasbörtönből és szétszállljanak az az elemek közé.

ARANYGARAS.

Királyok kártyáztak, papok kibiceltek.

Ez egy mesebeli kastélyban történt, oly időben, mikor nagy kincs volt az arany, annál hitványabb semmiség a garas.

Pedig a királyok garasban játszottak. Mert a papság veszedelmes kibic; szent idők voltak ezek, s a királyok féltek a szent ajkak dorgálásától.

De ilyen kicsibe, garasba játszani: ártatlan szórakozás, s a legzordabb remete sem kárhoztathatja.

Mind vadonatúj rézgaras volt, kerek és fényes, csillogott és gurult.

A kastély meredek hegyen állt, síma, fehér út szaladt a völgybe, a kapu előtt csatlósok henyéltek, a tárt ablakok lenéztek a messze tájékra. A királyi arcok kihevültek, az erek dagadtak a korona alatt, amely vörös vágást rajzolt a kopasz homlokra. (Akkor még, abban a mesebeli korban, koronástul ültek a királyok a kártyaasztal elé.) Garasokról volt szó; de

a szemek izgalma nem lehetett nagyobb, ha csupa ritkaveretű aranyak hevernek az asztal posztóján,

Bor csurrant, aranyos kancsóból. S az apród éppen akkor tárta szét az ajtót s hívta estebédre a felségeket, mikor a vita veszedelmessé kezdett fajulni egy rossz ütés körül, országok békéjét fenyegetve.

Lakájok addig rendbehozták a dúlt asztalokat, és a zöld posztót is, csücskein markolva, kirázták a nyilt ablakokon. Történt pedig, hogy egy vadonatúj garas, a felgyűrt terítő egyik hajlásában megbújva észrevétlen, — valamelyik könnyelmű felség ott feledte, — királyi sütemények morzsáival s királyi por és szemét fellegével kiröpült a magas ablakon, s egyenesen a kapu előtt henyélő csatlósok lábaihoz esett a csengő kavicsra.

— Nini, egy arany ! — kiáltott a kapus, mert az új garas csakugyan úgy fénylett, mint az arany, s nyúltak volna is rögtön utána, csakhogy a garas nem állt meg, hanem elgurult a lejtős úton, s kezdett utazni lefelé a hegyről levezető szép, síma, meredek ösvényen.

Hopp ! talpraszökött ám az egyik csatlós s kergette a garast. Erre talpraszökött a második is. És a harmadik és a negyedik. Hajsza volt ez, szinte izgalmas versenyfutás, mindannyi a képzelt aranyért lihegett, mert szegény legények voltak a csatlósok, a garas pedig gúnyosan gurult előttük, meg-megzökkenve, fölbukdácsolva néha egy kavicson, de újra meg újra élére pottyanva, és meg sem állva a cukorsüvegforma hegy lábáig. Már-már attól lehetett tartani, hogy keresztülfut az országúton s belegurul a folyóba, mely a hegy lábánál kanyargott : mikor az egyik csatlós hirtelen megkapta.

A folyó nevetett, a hegyek nevettek.

— Hisz ez nem arany, csak egy rongyos garas ! hogy a szent Péter kakasa rúgná föl, — káromkodott a csatlós, és fáradtan leereszkedett a halászcsárda lócájára, amely ott állt a folyó partján, az országút mellett.

A halászcsárdában egy vándorénekes mulattatta a kompra várakozó népet, fiatal, éhes verscsináló, de a kalapjába alig hullt valami.

— Az én nótám húzd, hé ! — rikoltott rá a csatlós, ujja közt messziről mutatva a garast.

A szegény verscsináló szemei megcsillantak.

— Egy arany, egy valóságos arany ! — S a szegény verscsináló egy leányra gondolt, akinek vásárfiát vesz belőle : függőt a fülébe, láncot a nyakába. Ó, egy arany nagy kincs ! Azt hitte, a világot megveheti rajta. Soha még a szegény verscsináló nem énekelt oly ihlettel, mint ez nap. Akkora elragadtatásba jött a saját énekén, hogy a garast még akkor is aranynak nézte, mikor már a kalapjában hevert, s megcsillantotta a szép hárfásleány felé. De a hárfáslánynak jó szeme volt, asszonyi dühvel kapta el a garast, s azonmód áthajította a sövényen.

A fényes pénz megint künn hevert az országúton. Arra ment egy kóbordiák, akinek fényes tervei voltak, de a zsebe üres : ő is mohón nyúlt a garas után, ő is megcsalódott, mikor látta, hogy csak garas, és rögtön odaadta egy koldusnak, ki az útfélen ült. A koldus elitta a kocsmában : a kocsmáros a kisfiát ajándékozta meg vele, — mivelhogy olyan szép frissen csillogott ; — a kisfiú elgombozta a többi gyerekek közt. A pajtása, aki elnyerte, sokáig tartogatta, mint egy kincset : azt hitte, ilyen szép aranyos garason legalább egy boltra való cukrot lehet kapni ; a végin alig kapott félfogára valót.

A garas gurult tovább, és senki se sejtette, hogy a garasnak titka van. Pedig ez a király ablakából kihullott garas nem olyan volt ám, mint más garasok ! De erről majd később beszéljünk.

A garas egy apához került, akinek egyetlen gyermeke feküdt nagybetegen. A házban alig volt pénz több ennél a garasnál, s az orvosság drága. A szegény ember keserves szemekkel nézte a csillogó garast.

— Hejh, ha arany volnál !

A beteg meghalt, és az árván maradt apa, akinek senkije nem volt a világon, öngyilkos lett a sírján. Az arany a sírásóhoz jutott, aki megtalálta. Aztán tovább gurult. Egy fiatalember zsebében is volt, aki mindenét elvesztette a kártyán, s éppen egy arany hiányzott volna még, hogy a kártyaadósságát kifizesse. Ez is öngyilkos lett.

A garas gurult tovább, s vele gurult a titka, amit ha tudtak volna, sok minden máskép történt volna.

Hogyan derült ki a garas titka ? arról két mese van. Az egyik valóságos érzelmes történet és ez így szól : Élt akkor két fiatal szerelmes, akik nem lehettek egymáséi, mert szegények voltak ; és a fiút elvitték katonának, mivel nem tudta megfizetni az egy arany váltságdíjat. Könnyek között búcsúzott a legény, és mivel nem volt semmi mása, a fényes garast adta emlékül menyasszonyának. A leány sokáig nézett utána, — amíg csak látta lobogni pántlikás kalapját, — azután elment Izsák bácsihoz, aki mindenféle csecsebecséket árult és apróságokkal mesterkedett, és szomorúan azt mondta neki :

— Fúrja át ezt a garast, Izsák bácsi, hogy zsinórra fűzve mindig a nyakamban hordhassam, mert ez az egyetlen emlékem a vőlegényemtől.

Izsák bácsi átfúrta a garast és ekkor tette meg a különös felfedezést. Tudni kell ugyanis, hogy a királyok csak színleg játszottak kicsibe, garasba, mert megúnták hallani a papi kibicek prédikációját, akik egyre rágták a fülüket, kikelve az ördög bibliája ellen. Igy, garasban, ártatlan a játék. De minden garas egy aranyat rejtett, igaz arany volt, és csak kívülről vonták be, öltöztették fel a garas képével ; a királyi pénzverde gondosan csinálta ezeket, mert így volt meghagyva szigorú parancsban. S ez az, amit a szent papok nem tudtak s nem tudott a királyi ablakból hullt garas egyetlen tulajdonosa sem, mindaddig, míg Izsák bácsi át nem fúrta és, hozzáértő levén, szeme-szája elállt a csodálkozástól.

Azonnal a pénzesládához futott és keresgélni kezdett a garasok között. De egyetlenegy fényes darabra nem akadt. Csupa rossz, elkoptatott, régi garasa volt.

Akkor átment a szomszédjához.

— Hallja-e, szomszéd, nincs véletlenül egy fényes garasa? de szépen csillogjon: az öcsémhez megyek, annak van egy kis fiacskája.

A szomszéd nagyon elcsodálkozott.

— Ej, ej, Izsák bácsi, mióta szereti olyan nagyon az öccse gyerekeit?

Mert Izsák bácsit szívtelen, rideg embernek ismerték, és nem is volt jól az öccsével.

A szomszédnak sem volt garasa. Ekkor Izsák bácsi megindult a utcán, fényes garast keresni, amivel kicserélhesse a szép menyasszony aranygarasát . . . mindenkitől fényes garas után tudakozott. Eleinte csak nevettek rajta, később gyanút fogtak; s talán még most is keresné a garast, ha egy tudós és jóságos rabbinus, — mert így szokták mondani a mese végét, — meg nem szégyeníti. Ez a rabbinus ugyanis, kincset gyüjtve a szegényeknek, az Izsák bácsi házába ment s a kincsesládikóban megpillantotta az aranygarast.

— Semmi mást sem kérek én tőled, — szólt a rabbi, — csak azt a rézgarast add a szegényeknek.

— Hogy adhatnám? — felelt Izsák bácsi. — Hiszen nem az enyém: munkába van nálam.

— Cseréld ki, — szólt a rabbi, — adok egy másikat.

Izsák bácsi megbotránkozott: ő és kicserélni a rábízott emléket: hogy kívánhat ilyet a szent ember?

— No hát akkor ne is cseréld ki, hanem add át a tulajdonosának, aki visszakéri.

S a rabbi behívta a menyasszonyt, aki oda volt a nagy örömtől, hogy a vőlegényét kiválthatja a katonaságból . . .

Ez az egyik mese. Vannak azonban, akik nem ilyen szépen mesélik ezt a történetet, hanem egyszerűen úgy, hogy a garas addig járt kézről-kézre, zsebről-zsebre, míg nem akadt valaki, aki értett hozzá, gondolt rá,

vesződött vele s addig dolgozott rajta, kaparta, vizsgálta, míg a réz arannyá válott a markában.

Ez persze a valószínűbb mese, s talán minden pénznek ez a története, a szegény emberek pénzének is. Ó, én édes hazám, Magyarország, mikor kaparod meg már te is a te garasodat ?

Ez a mese is egy ilyen aranygaras.

A JÉZUST KERESŐ KISFIÚ.

Az időben Jézus elindula Galileából és méne Judeának határiba, a Jordánon által kelvén. A Tanítványok vele mentek. Történt pedig útközben, hogy Scythopolis városában, mely már Samariának szélén vagyon, Jézus prédikálván a népnek, nagy tömeg sereglett körébe, s a tömeg között nagyszámú kisebb-nagyobb gyerek is, aki mind látni szeretett volna valamit . . . Mert tudvalevő, hogy minden gyerek kíváncsi. De a Tanítványok haragudtak a gyerekekre s mérges szavakkal akarták szétkergetni őket :

— Ereggyetek innen ; ti úgysem értitek, amit a Mester mond !

A gyerekek persze nem sokat adtak ezekre a beszédekre és mindig újra meg újra előtolakodtak. Csak a hétesztendős kis Aramiás, — ő olyan szelíd, félénk fiúcska volt, mert a mostohaapja, a foltozóvarga, mindig ütötte, — ő nem mert közel menni. Messziről, az utca tulsó végéről nézte az édes, fehérruhás Jézust. Úgy ragyogott a fehér ruhája ! Kegyetlenül égett, sütött a nap, vakított a kékség, tüzeltek a sétányos tetejű házak. De ez mind semmi se volt a Jézus ruhájának fehérsége mellett. Ó, bizonnyal Aramiás semmit sem értett volna a beszédéből : de mégis úgy szerette volna hallani.

— Engedjétek hozzám jönni a kicsinyeket ! — mondta az édes, szelíd hang ; de éppen ekkor jöttek le a Tanítók és Farizéusok a felső utcából ; köntösük

széles, sárga sávjai belekiabáltak a házak fehérségébe ; hosszú szakálluk reszketett ; nem mentek közel azokhoz, akik a Jézus körül álltak, de Aramiást útban érték és rá is mordultak :

— S te mit ácsorogsz itt, takarodj haza, gonosz kis csavargó !

— Avagy nincs dolgod a csirizestál mellett, apád műhelyében ?

— Nű, és ha nem volna ? Én, mikor ekkora voltam, ott ültem a zsinagógában . . .

— Ott ültünk egész nap a zsinagógában, a tudós rabbik lábainál, akik a szent Betűkre oktattak . . .

Aramiás ijedten sompolygott tovább, mert látta már a sanda aleph-et és a többi betűket, amint a szétcsavart sárga lapból kimászva, kunkorodott testű nagy, kegyetlen hangyák, mind sorban az ő szegény kis fejébe igyekszik . . . Szerencsére a Tanítók Jézusról kezdtek beszélni, nagyon haragosan és nem törődtek már vele , , , Aramiás lekanyarodott egy hosszú fal mellett, a mezők felé, messze kerülve a zsinagógát ; de megjárta vele, mert egyszerre a mostohaapja állt előtte, aki éppen a szőlők között nyaraló latin úrnak vitte volt haza az új saruit ; dúlt-fúlt a méregtől.

— Hol jártál ? hé ! — ordított Aramiásra, — én vigyem haza a lábbeliket ? hé ! — És a fülinél fogta meg Aramiást, mint ahogy a sarukat szokta a zsinóruknál.

Aramiás nézett jobbra-balra, hol surranhatna ki ? de a körmök kapcsai kitünően zárultak cimpáin és nem volt sehonnan segítség. A tücskök iszonyú éles csúfnótát zengtek a mezőről.

— Az anyád se dógozik ; te se dógozol, — folytatta a varga. — Az anyádat kilelte a hideg, te meg elcsavarogsz. Minek eszitek a kenyeremet ? No megállj, csak legyünk egyszer otthon ! Hol az istenbe vótál, gazember?

Az asszony meg-megrázkódva kínlódott a vackán ; a varga — amint hazaértek — belerúgott : erre aztán elcsöndesült és mozdulatlan maradt. A varga akkor a fiúhoz látott : szegény Aramiás először bőgött nagyon

és ordított ; de később ő is elcsöndesült és mozdulatlan maradt. A varga pedig áldomást ivott a munkára : borostömlőt hozott a pincéből, és attól legelőbb is énekelni kezdett ; de a végén ő is elcsöndesült és mozdulatlan maradt.

Eközben este lett.

A tücskök zenéje az egekig csapkodott ; Jézus pedig megindult a tanítványokkal, mezítláb az esteli harmaton, Jeruzsálem felé. Aramiás csodálatos fehérségeket látott álmában és reggeltájban fölnyitotta szemeit. Csöndben, hogy a vargát föl ne ébressze, kilopózott a házból és ment a piacnak.

A piacon nyoma se volt a fehér Jézusnak : üres volt még minden, csak Zaffira, az öreg galambárus kofa, tákolta a sátrát, mert ünnepek közeledtek s ilyenkor nagyban veszik az áldozathoz való galambokat.

— Nini, a vargáék kis Aramiása, — kiáltott Zaffira. — Mit keresel te itt ily korán, naplopó ?

— A Jézust keresem, — felelt Aramiás.

— No éppen, a Jézust ! keresed bizony az áldozati kalácsokat, hogy csenhess belőlük ! Hiszen a Jézus már az éjjel elindult a hűsben és meg sem áll Jeruzsálemig ! Takarodj innen ! nem kell nekem ilyen kalácsok-körülsettenkedő.

Aramiás ijedten húzódott vissza a harcias hölgytől, aki egy hosszú sátorrúdat lengetett kezében ; éhes kis szeme édes kalácsok emlékét vitte magával. A hosszú fal mentén leszaladt a város végéig, ahol két sovány pálmafa még ebben a reggeli órában egy csipet árnyékot is vetett. A pálmákon nem volt már egy szem datolya se. Aramiás lenézett a jeruzsálemi útra : messze, az ég alján, úgy tűnt föl neki, mintha fákat látna, és valami fehérséget a fák között. Aramiás elindult az úton . . . Apró gyíkok surrantak szét előle a porban, de ő meg se látta. Mély tünődésbe merülve sietett, sietett. Azon tünődött, hogy jól emlékszik-e ? Mert úgy emlékezett, hogy tegnap a Jézus apró kalácskákat adott azoknak a gyerekeknek, akik a közelébe jutottak.

Nagyon, nagyon éhes volt Aramiás.

Alig tudott menni. Minden csontja fájt még a tegnapi veréstől. Aztán, amint a nap egyre föllebb jött, — a Nap, ez a kérlelhetetlen ellenség — a meleg tűrhetetlenné kezdett válni. Sehol egy fa, sehol egy kis felhő. Aramiás felhőről ábrándozott, nagy lengő felhőről, amely olyan, mintha az Isten legyezőt emelne, fehér toll-legyezőt, mint amilyent a latin úr gyaloghintaja mellett szoktak a rabszolgák tartani. Aztán addig tünődött erről a fehérségről, míg Jézust képzelte az égen, a fehér ruhában, édes kalácskákkal az ölében. Fölemelte a fejét, de egyszerre elvakult, elszédült: mintha az egész ég csupa nap volna, egyetlen tűztenger!

Már az a gyér növényzet is eltűnt, a széleslevelű lapuk, poros giz-gazok. Már kiért a kősivatagra. Itt az út sem volt látható többé: egyforma, fehér, kiégett, lapos, töredezett sziklák mindenfelé, melyek százszorosan verték vissza a nap sugarát. Akármerre nézett Aramiás, egyforma fehérségek villantak elébe, és a fény táncolt, mint a tükrök között. A fiúcska elkáprázva és támolyogva ámult ide-oda.

— Itt, itt a Jézus! — gondolta magában; és csakugyan mintha minden oldalról tíz-húsz fehérruhás Jézus lebbent volna elé, csak hogy abban a minutában tovasuhanjanak. — Merre lehet itt Jeruzsálem? — kérdezte magától Aramiás.

Ebben a pillanatban egyszerre valami csengés csengett fel előtte, egy csengetyű hangja, mindig tisztábban, mindig élesebben. Oly édes, ezüstös csengés volt. Itt, itt a Jézus! Aramiás megindult arra, ahonnan a hangot hallotta.

A csengés játszott vele, hol itt, hol ott hangzott, néha egyszerre több irányból is. Az út már tökéletesen elveszett, a kövek egyre rögösebbek lettek, barlangok és szakadékok nyíltak mindenfelé. Aramiás erőtlenül bukdácsolt a csengő után, míg egyszer csak megbotlott, elesett, és nem tudott rögtön fölkelni. Ekkor a csengés feléje közeledett: különös emberek

jelentek meg, rongyos ruhában, lefogyott, vézna testtel, tarisznyával, bottal ; piros és fehér sebek voltak a bőrükön, és nagy csengőket ráztak maguk előtt. Amint meglátták Aramiást, megálltak messziről, mintha nem mernének közelebb jönni.

— Egy kis gyerek, — mondotta az egyik.

— De hogy kerül ide? — kérdezte a másik.

Aramiás fölkelt és feléjük ment. A csengős emberek tanácstalanul húzódtak vissza, mint hogyha nem tudnák mire vélni a dolgot.

— Nem félsz tőlünk? — kérdezte az első.

Aramiás azon tűnődött, hogy a Jézus ruhája sokkal fehérebb volt, és az arca is más. Az is zavarba ejtette, hogy egy helyett öt-hat alakot látott maga körül. Szédülten támolygott és kapott az egyik után, mintha testetlen tünemény lenne, amely el akar lebbenni. Igy megint elvesztette az egyensúlyt, és el is bukott volna, ha a csengős ember hirtelen az ölébe nem fogja.

— Édes kis fiucska !

A csengők egy pillanatra mind megnémultak, aztán idegesen csörrentek meg itt meg ott.

— Ne nyúlj hozzá ! Átkozott ! Ne érintsd őt ! — kiáltották innen is, onnan is a csengős emberek.

Az első, aki ölébe kapta a kis fiút, maga is megijedt erre, s el akarta lökni ; de Aramiás két kézzel kapaszkodott a durva szőrharába, és nem hagyta magát lerázni.

— Mi szegény poklosok vagyunk, — mondta a csengős ember, — és azért járunk a csengőkkel, hogy az emberek, hallva a hangot, messziről elkerülhessenek, és ne kapják meg ezt a borzasztó betegséget. Minket mindig elkerülnek : még senki se jött hozzánk, soha senki ! Kár volt idejönnöd hozzánk, kis fiú ! Most majd nem eresztünk el többet. Nekünk is szükségünk van egy ilyen kis gyerekre, mint te vagy : egy ilyen kis szájra, amit csókolhassunk ; ilyen kis kézre, ami belénk kapaszkodik. Éhes vagy? Nesze, adunk az élelemből, amit jóságos lelkek hordanak számunkra !

de megeszed benne a betegségünket... Szomjazol? Adunk inni, de lázunkat iszod... Jere, fuss, maradj, szaladj, szeretünk, sajnálunk, megölünk... Fogd, itt van az irgalom kalácsa; ízleljed, édes és halálos, siratunk, nevetünk, hej, pajtások, poklos testvéreim, küldött a Mennybéli nekünk egy kis kölyköt, kis kóduskölyköt, akinek csengőt akasszunk a nyakába, alleluja, táncoljatok, poklos testvéreim!...

A csengők most ütemes csingilingit kezdtek, a zenitre ért nap minden erejével tűzött, a kövekből áradt az izzó fehérség, ingott és rengett a fényben a puszta, egy kéz egy kaláccsal nyúlt Aramiás felé, aj, micsoda fehérség és zene és halleluja volt égen és földön! És mialatt a gonosz poklosok röhögve körülállták a kis fiút, és körültáncolták, és azt hitték, hogy az ő gyermekük lesz, azalatt a kis Aramiás titokzatos módon magát Jézust látta, amint kalácsot nyujtott feléje; s leroskadt a forró kőre, s mintha a Jézus ragyogóan fehér és meleg ölébe hullt volna; és kiadta szegény, meggyötört kis lelkét, és egyenesen a Mennyországba jutott, mint ahogy a Jézus megmondta:

— Engedjétek hozzám a kicsinyeket!

AZ ERDŐ MEGVÁLTÁSA.

I.

Karácsony felé járt, de ez itt nem jelentett semmit, mert az erdő még pogányságban élt.

A tájon a Hideg uralkodott.

Egy ember ment az úton, valami menekült. Rongyos katonaköpönyegét a vállára szorította, fázott.

— Mit jár itt ember? Mit jár? — kérdezték a Téli Madarak. De ezt az ember nem értette, mert nem tudott a Madarak nyelvén.

Az erdőben különös zörejek hangzottak. Nem annyi és nem olyan, mint nyáron — de azért nem volt csönd.

A fenyvek fehérterhű ágai reccsentek.

A hó ropogott, mintha léptek járnának rajt.

Egy nyúl surrant.

Szárnysuhogás. Egy madár lábai alatt megrengett valami ág.

Fütty. Szél jött. A fenyvek beszéltek.

A tölgy és a medve aludt, a fecske kivándorolt; de a fenyvek ébren voltak, s a varjak itt maradtak.

— Hallottátok? Krisztus megszületett! — szólt az egyik fenyő.

— Honnan tudod? Honnan tudod?

— Egy testvért elvittek. Kettőt, százat, tizet. Levágták őket és elvitték a városba karácsonyfának.

Az erdőn borzongás futott végig.

— Mi az? Mi az? Mi az?

— Karácsony! Megszületett a Krisztus. Megváltotta az embereket!

— Az embereket! Az embereket!

Az ágak rázták a havat. A varjak nagy csapatban kirobbantak a köd tengerébe.

— Kár volt, kár! Kár volt! Kár!

A szél sípolt, metszett. Az ember sipkáját a szemébe húzta és köpönyegét még szorosabbra vonta.

— Krisztus megszületett.

— Igaz ez? Igaz ez?

— Itt egy ember! Itt egy ember! — zúgták a leveletlen lombok.

— Ó! az ember megváltva, s az egész téli Természet, dermedten, a Halál, a Fagy, az Álom hármas bilincsében, megváltás nélkül, szörnyű ridegségben tűr, vár, borzong, rázkódik, sikongat . . .

— Igaz ez? Igaz ez?

És az Erdő, mint egyetlenegy lény, megrendült, összecsapott, fölzengett, zizzent, reccsent, megindult, lengett, rázta fejét, váró arcot öltött, fölegyenesedett, összeolvadt, egyetlen nagy elhatározásba:

— Kérdezzük őt! Kérdezzük az Embert!

2.

Az erdőnek megvan a maga nyelve, amivel az emberekhez is tud beszélni és meg tudja magát velük értetni, ha akarja ; még pedig úgy, hogy az emberek észre sem veszik, hogy az erdő él és mégis beszélnek vele és felelnek neki.

A köpönyeges ember is önkénytelen megérezte, hogy az egész táj egy óriás kérdés lett ; s meglepetve megállt. Körülnézett. A táj visszanézte. A szél mintha hirtelen hátbatámadt volna s a hold, ritkább felhőrétegbe érve, szerte megcsillantotta a megfagyott havat : mintha szemek csillantak volna mindenfelé. A köpönyeges ember egészen világosan tudta, hogy ezek a szemek, hogy ez a hold maga, hogy a szél súgása, mely a fülét vágta, hogy a messziről vonító rókahang, hogy a madarak hirtelen szárnycsendje, hogy a fák karjainak különös gesztusa, mind csak egyet kérdez :

— Igaz-e? Igaz-e? Megszületett a Krisztus ? Megváltotta az Embert ?

S a nagy, csöndes kérdésbe egy valami madár meg nem állhatta, még közibe károgott :

— Hallottam már ! Hallottam már ! A veréb is mondta már ! Aki a városba jár ! Kár, kár, kár !

A köpönyeges megrántotta a vállát és elfintorította az arcát.

— Igaz, — mondta. — Megszületett a Messiás. Már régen. Meg vagyunk váltva. — És gúnyosan nevetett. — Ojjé ! Kétezer esztendeje.

A róka fölvonított. Messziről iszonyú ugatások visszhangzottak : éhes farkasok kórusa. A köpönyeges ijedten nézett körül és meggyorsította lépteit. Egyszerre megint megállt és figyelt. Halkan, de élesen és tisztán, egy lövés zaja sivított be az éjszakába. Aztán még egy. Szemnek minden mozdulatlan : de a kórus nagyobb erővel zengett föl, s újra nagyobbal,

a csaholások, mint láng csaptak össze a fák fölött s a köpönyeges ember futni kezdett ugrálva az erdő belsejébe, mint ennek a nagy zenének táncosa.

3.

Az erdő határozottan izgatott volt és lázas. Furcsa zsibongás támadt benne, egyre erősödött, a szél jött rohamokban, s az állathangok, fázó, éhes, dühös, nyöszörgő szűkölés, bőgés, ordítás, huhogás föltörtek innen-onnan és felváltva, ellenőrizhetetlen, apró kótákban, mint egy óriás Koncert akkordjai. A köpönyeges ember halántéka lüktetett, csuklói inogtak, fázott és égett egyszerre, elfagyott lába mintha égő parázson ugrálna... Aztán lassanként teste alsó része elhalt, megdermedt, érzéketlenné vált, de feje annál jobban megvilágosodott, mint az izzó fogónak végei: élesen megfigyelte a fák mozdulatát, s úgy tűnt fel neki, hogy megérti az állatok és madarak beszédét.

— Különös, — mondta magában. — Ezek a fák mintha elevenek volnának.

S az erdő lázongott a szélben.

— Megváltva, megváltva! Az Ember meg van váltva és mi még szenvedünk. Az ember meg van váltva és mi esszük egymást! Ó jaj, ó jaj! Mennyi jaj, mennyi fájdalom! Menjünk a városba! Az emberek közé, az emberek közé! Kérjünk megváltást, megváltást! Krisztus megszületett!

S a köd visszhangozta, és az egek kifürkészhetetlen ürességei:

— Krisztus megszületett!

S már libbentek a fák, már gyűltek az állatok, világító, tüzes szempárok bukkantak ki itt és ott a ködök tejéből, különös, megkínzott, vágyó vonítások zengtek át a levegőn. A köpönyeges ember remegve nézett jobbra-balra, de őt nem bántották. Karácsony éje volt. «A városba! A városba!» — susogott az erdő.

— A városba mégy, a városba? — kérdezték a köpönyegestől is.

— A városba, — felelt. — Szöktem. Átszöktem a vámsorompón. A városban betegen fekszik az anyám... az anyám, akit legjobban szeretek. Ez a mi városunk, a mi városunk! A szomszéd város is a mienk volt ezer évig: onnan jövök én most. Átszöktem a vámsorompón: az idegenek vámsorompóján. Ó Istenem, talán már meg is halt! Nem adtak útlevelet, nem adtak útlevelet! Átszöktem és utánam lövettek. Ah... Ah... Halljátok, halljátok?

S egy betegágyra gondolt és szédült és szédült. Hosszú háborúban volt ő katona és fogoly és beteg. Támolygott. Üres kulacsot szorongatott a marka. Ó ha még volna benne! A fagy és a kimerültség elvették minden erejét. Az erdő megmozdult körülötte. Az erdő, az erdő! Az erdő megmozdult körülötte s míg ő leesett a földre, már ájult közönnyel, az erdő megindult és suhanva, lengve, állataival és fáival, mintha gyökerek se fognák: szelével és madaraival, holdjával és felhőivel, szállt, szállt az erdő,

végtelen menetben,
szállt a Város felé...

4.

A város végén egy kis házat körülállltak a fák és benéztek az ablakon. A farkasok fájdalmasan vonítottak messzebb.

Bent a beteg asszony nyögött, fázott, szegény volt, egyedül volt.

— Megváltást! Megváltást! — kiáltották a fák és karjaikat az égnek emelték. A hó, mint fehér könny, gyöngyözött le róluk. — Megváltást! Karácsony van!

— Hallottuk! Hallottuk! — kiabáltak a Téli Madarak, röpködve furcsa ívben. — A Veréb mondta már! Egy ember is mondta már!

A bagoly a házra ült.

A farkasok tovább és tovább adták a vonítást. A tornyok visszhangzottak.

— Mennyi fa! Mennyi fenyő! — mondták az emberek és bámulva álltak meg. — Sohasem emlékszem, hogy ennyi fenyő volt itt.

— Én öreg vagyok és én sem emlékszem, — mondta másvalaki.

— Megváltást! Megváltást! — kiáltottak a fenyők. — Az Ember meg van váltva.

— Mennyi fenyő! — mondta egy úr is és botjával mutatott. — S még azt mondják, hogy hiány van a karácsonyfában. Jöjjenek hamar a munkások és vágják le őket.

— Megváltást! Megváltást! — kiáltották a fenyők.

— Érhet-e méltóbb sors egy fenyőt, mint ha a Karácsony fája lesz? Talán a fenyők számára ez a megváltás. Vágják le őket s vigyék a piacra!

De a fenyők közelebb húzódtak a házhoz és bezörgettek az ablakon.

— Üzenet a fiamtól! — rezzent föl boldogan a szegény beteg asszony.

A bagoly huhogott már a háztetőn.

A szegény asszony vacogott a hidegtől, mert nem volt tüzelője.

— Ó, — szólt egy Jó Ember, aki arra járt, — ismerem ezt a szegény asszonyt, aki itt lakik. Senki sincs mellette és nincs tüzelője. Ki kellene vágni ezekből a fenyőkből és bevinni neki. Ez úgyis senkié.

A szolgáját hívta, aki baltával jött. A fenyők elébe tartották ágaikat.

Egy szolgáló jött kétségbeesve a belső városból. Már itt volt a Karácsonyest és még mindig nem talált karácsonyfát. A botos úr gesztikulált. A fenyők azonban ide-oda rángtak a szélben, elrántották előlük magukat. «Megváltást! Megváltást!» — kiáltozták: és a Jó Ember kosarában gyűlt, gyűlt a sok rőzse.

Láng lobogott a szegény asszony kályhájában és

a fázó fenyvek megváltást találtak. A Jó Ember maga Krisztus volt és benyitott a szegény asszonyhoz.

— Fiam! — kiáltotta a szegény asszony, mert már nem jól látott. Az idegen odalépett az ágyhoz és megfogta a kezét, mert orvos volt.

— Fiam! — sóhajtotta boldogan a szegény asszony, megcsókolta a kezet és meghalt.

S a kályhában boldogan lobogtak a megdicsőült fenyőágak.

5.

A szegény asszony fia pedig megfagyott a havon, de még látta, amint megindul az erdő; s csodálatosan megerősödvén a szeme ebben a végső órában, és mivel a fák mind elmentek és félreállottak az útból, ellátott a város széléig, ameddig halandó szem különben nem láthat. Látta azt is, amint Krisztus bement az anyjához, és áldotta Krisztust, akinek ez a rossz világ csak olyan, mint a selejtes vászon, melyre ő vetíti a képeket,

a Lélek szemei számára.

TENYÉRSZIGET.

MESE.

I.

A régi fű nem halt meg, hanem megmaradt a hó alatt s mikor a hó elolvadt, kidugta a fejét.

Oly különös langyos és meleg szellő fújt, hogy megint fiatalnak érezte magát és hetykén rázta zöldjét a hosszú alvás után.

De már az új fű is próbált kibújni.

Lenn a föld alatt különös élet volt, édes és gyötrelmes erjedések mentek végbe, a messze Nap izent melegével és a kis magvak mind tudták, hogy itt az ideje fölpattintani forrongó héjacskáikat s kifurakodni a jó párnás földből az ismeretlen, izgalmakkal, messzeségekkel teli Levegőbe.

Ezt a sorsot senki el nem kerülhette, ha életerős volt; már téltől fogva tépődtek ezen, borzongva és mégis vágyakozva.

Egy kis ismerős világ tenyészett itt, alig egy tenyérnyi s jól összetartottak: kicserélték egymás közt a mély, mély földből fölszívott titkos táplálékot, megérezték egymás borzongásait, egyforma vágyaik voltak s makacsul küzdöttek hüvelyknyi terekért. Sötétben éltek s csak a közvetlen szomszédságot ismerték; messzebb még azok sem láttak, akiknek a feje kibújt már vagy télen át is künn lebegett az üres levegőben: mert nem voltak szemeik, mint az állatoknak.

De a szomszédok jól ismerték egymást.

Az egyik oldalon, egészen mellettük, orgonabokor nőtt, melynek szívós, közömbös gyökereit óvatosan kerülgetni kellett: ezt útálták. Jobban beletörődtek még, hogy az akácfának idáig nyúló bütykös és porlós gyökere szívja el előlük az édes föld ízét: tudták hogy nagy úr az akácfa, és messze volt tőlük. Rokonszenveztek az ibolyával, mely csupa lázban és izgalomban készülődött már az új, földfölötti életre. Ismerték a talajt is, a könnyű és porhanyó helyeket; túl pedig, szemben az orgonával, a föld keménységéről érezték a követ, amely ott hevert már hónapok óta, előbb a hó alatt, aztán a fű között.

A kő alatt nincs élet, ott vége a tenyérnyi szigetnek; és szemben az orgonagyökerek állják el az utat. Ennyi az egész társaság. De a Tenyészők azért nem érzik vaknak és kicsinynek az életüket; mert mélyen alulról a Föld szívének dobogását hallják és mellének a melegét érzik; azután meg abban reménykednek, hogy nemsokára kinyílnak érző és zöld lombbal a szaban Levegőben, s akkor messze földfölötti dolgok kórusába jutnak, az egész világ lehelletét isszák és belekiabálnak a végeérhetetlen Ezermindenségbe.

2.

— Ó milyen nagyszerű eső volt ! — mondta a Régi Fű, boldogan nyelve rostjaiba a felülről jött teli nedvességet, hogy szinte beleduzzadtak fehér gyökerei.

— Mi az az eső? — kérdezte az Új Fű, míg tűnyi lándzsáját félve és izgatottan öltötte fölfelé a megpuhult talajon keresztül.

— Ó, hogy megnőttél ! Már majdnem kiérsz a földből ! — csodálkoztak az apró ibolyák. — Hogyan ! és nem tudod, mi az eső? De hiszen ez a legpompásabb dolog a világon ! Mi úgy érezzük, mintha szárnyunk nőtt volna, s néhány nap mulva bizonyosan virágozni fogunk.

— Nekem is, mintha szárnyam nőne ! — mondta a Régi Fű, de nem hallgattak rá, mert tudták, hogy tavalyi és már nem nő nagyobb szárnya, mint eddig volt.

— Mi az a virágzás? — kérdezte az Új Fű.

— Ó, az olyan, mint a muzsika ! Különben nem lehet megmondani, hogy mi az és nem is való gyerekeknek, akik még nem értek ki a földből.

Az Új Fű elgondolkozott és meg is ijedt kicsit, de azért csak még jobban megfeszítette a pöttöm tű hegyét és nem is hiába, mert másnap reggelre már — maga se hitte volna — egész kisujjnyival emelkedett ki a levegőbe és nézett körül a nagyvilágba.

Nézett, de nem látott, mert a füveknek nincsenek szemeik, mint az állatoknak ; a füvek nem látnak és nem is tudnak semmiről ; de azért nem kell azt hinni, hogy ne éreznék egymást és a messzi dolgokat is. Ki hevert már nyári napsütésben a szabad domboldalon soká, soká mozdulatlan, míg elszédült a naptól? Különös lustaság fogja el ilyenkor az embert ; úgy érzi, mintha odanőtt volna a földhöz és beleolvadna a forró levegőbe. Akkora a fény, hogy már nem lát semmit ; a füle zúg és elfelejti a gondolkodást. De szinte a bőrével érzi a szomszéd hegyeket,

karjaiban a felhők formáját, egész testében a Nap tüzét és a szomjas föld vágyódásait: egyszóval sokkal, de sokkal többet érez, mint amennyit látott és tudott azelőtt. Ilyen a füvek és virágok élete is. Mert amint a felhő megy az égen, változtatva a fényt és árnyékot: a kis fűszál jól érzi a felhőt, s a nagy távolság semmi az ő érzésének; éppen így jól érzi a tegnapi vagy holnapi esőt is a levegő ízén és érzi a messze virágok üzenetét, az illatokat. Érzi a szelet, amely mindenféle virágport hoz magával, érzi a lepkék szárnyverését, a méhek röptének örvényeit, melyek megrázzák keskeny levélkéjét, az éjszaka és a nappal óráit — mindegyiknek megvan a maga külön íze, — meghajlik a reggeli harmat hűvös és tápláló terhe alatt, átszenvedi a csípős éjjeli hideget s a dolog szörnyű szomjúságát.

Azt sem kell gondolni, hogy talán nem történik elég sok minden az ilyen kis fűszállal már egészen fiatal korában is.

Először is: a legkülönbözőbb árnyékok estek rá. Nagy állatok, kutya meg macska mentek el mellette, néha egy tyúk is szemelgetett éles csőrével, mert a kert legvégén volt ez, ahova a baromfiak is elkalandoztak a hátsó udvarból. A kis Új Fű minden árnyékot megérzett és meg tudta különböztetni a formájáról. Néha megállt egy ily nagy állat mellette s alig tudta kivárni, hogy tovább menjen. Mikor úgyis annyi az árnyékos nap! Egyszer a kutya rá is feküdt. Nehéz és meleg volt, fullasztó. Máskor egy szörnyű nyálkás csiga mászott végig rajta és ez nagyon rosszul esett, mert majdnem leragasztotta őt a földre. Alig győzte este a harmatos levegőbe mártogatni hosszúkás levelét, hogy a nyálkát lemossa magáról.

De azért gyorsan nőtt, nőtt a fűvecske és meg se látszott rajta semmi viszontagság. Oly magasra nyúlt, hogy már egész torna volt a katicabogárnak, amely mikor elszállt a hegyéről, megrengette néha, mint egy szélforgatag.

3.

De a legnagyobb szenzáció az volt, ha valamelyik szomszéd kivirágzott.

A legelső az ibolya volt, a legközelebbi, akinek illatában valósággal fürdött a kis Új Fű. Különös borzongásokkal teli korszak volt ez. Egyszer valami nagy és ismeretlen formájú test vetett hirtelen árnyékot az egész tenyérnyi virágfészek fölé, valami nagy, kegyetlen, sokágú és síma szerszám érintése kuszálta és rémítette a közeli füveket, letépett szárak és levelek nedves szisszenése, a sebesült virágok jaja és fájdalma futott át a sebesületlenül maradt szomszédokon is. A különös meleg szerszám fölemelkedett, eltávozott, a nagy árnyék eltűnt ; de vele együtt eltűnt az ibolyavirág illata is, nedves növénytestszag maradt, s a kis Új Fű, amint a szél hozzáütötte levelét az ibolya száracskáihoz, érezte, hogy a szárak mind le vannak törve és könnyeznek.

— Mi volt ez? — kérdezte az Új Fű. — Ez volt talán a Vihar, amiről annyit beszélnek?

— Nem, — felelt a Régi Fű — ez a Kéz volt, az Ember Keze, amely ki szokta tépni a legszebb virágokat.

— Ó, milyen kegyetlenség ! — szörnyedt el az Új Fű, — Ó, az Ibolya, szegény boldogtalan !

— Nem boldogtalan, aki virágzott és megtermékenyült ! — sóhajtott a Régi Fű, mert neki már ezen a tavaszon nem volt reménye virágozni ; de az Új Fű hiába kérdezte, mi az a Megtermékenyülés, azt mondták neki, hogy az nem gyerekeknek való. Közben pedig az orgona is elkezdett virágozni s olyan csodálatos illatot árasztott, hogy a kis Új Fű nem győzött eleget csodálkozni rajta, hogyan telhetik ez a komoly, ellenszenves és kemény bokortól. De a Régi Fű azt mondta, hogy a virágzás mindenkit átváltoztat és megbolondít.

Az orgona sokáig virágzott, és később a messzebb akác következett, s a kis füvek örökös szédületben éltek, és nagy várakozásban. Az orgona csupa lomb és sűrűség volt már, és árnyékba fedte a Tenyérszigetet, úgy hogy csak a lombok résein, apró kerek ablakokon jutott oda a röpködő napfény ; a füvek eleinte haragudtak is ezért, és szokás szerint az orgonára zsörtölődtek. De nemsokára olyan idő jött, hogy jól esett az árnyék, mert az égen nem volt egyetlen felhő sem, a nap irgalmatlanul melegített, egy csepp eső sem csitította a szomjúságot, s még harmathoz is alig jutottak reggelente. A levegő száraz fűszagán érezték, hogy odább, ahol az árnyék már nem érte őket, mind kiszáradtak a testvérkék.

— Rettenetes szárazság ez ! — nyögtek az ibolyák, akik, mióta virágjaikat elvesztették, egészen elhagyták magukat.

— És a legrosszabb az, — panaszkodott a Régi Fű — hogy egy csöpp szél se fúj és nincs ami felénk hozza a megtermékenyítő port !

A Régi Fű már egészen aszott lett, alig volt egy kis élet benne.

Az Új Fű csak állt és tünődött és borzadozott magában, amint érezte, hogy körülötte a virágok mind a Bogarakra várnak ; lepkék jöttek néha, messze nyílók édes porával megrakodva és helyettesítették a szeleket ; de később a lepkék is elültek és csak sokkal csunyább bogarak mászkáltak virágról-virágra, amikre az Új Fű undorodva gondolt és úgy érezte, meghalna, ha egyszer egy ilyen végigmászna rajta.

De azért nem halt meg, pedig a legcsunyább jött : egy utálatos nagy barnászöld bogár, aminek Büdös Bence volt a neve, mert messziről lehetett érezni a szagát és a virágok mindig remegtek, ha ő mászott rajtuk. Ó, milyen rettenetes fulladás volt ez a melegben és a büdösségben ! A Bence egyenesen az Új Fűhöz közeledett, pedig az elaszó Régi Fű minden maradék hivogató szagát feléje árasztotta : de

a Bence nem volt érzékeny a szagok iránt, mert magának is volt elég. A Bence már mászni kezdett a friss szárra és a szegény Új Füvön iszonyú borzalom futott végig.

4.

Messze, a kert túlsó végében, gyönyörű gyep között, ahol gereblyével elegánsan fésülték mindennap a füvet, állt egy másik Friss Szál, amelynek csak egész titokban volt szabad virágozni, mert ezen a részen — a kert elején, az Urak háza előtt, ahol egyformának és símának kellett lenni — nem engedték azt meg a füveknek.

Erről a Friss Szálról röpült át a Büdös Bence — mert röpülni is tudott — és magával hozta a tilos virág porát.

A virágok nem tudnak röpülni, de még csak egymáshoz menni sem, nem is látják egymást, mert nincsenek szemeik, mint az állatoknak, s messze is vannak egymástól és sohasem tudnak ölelkezni. De ha egy virág a másik virágnak porát megkapja, akkor azért azok szeretik egymást, ha nem is látják és nem is ölelik: mert ez több nekik, mint a látás és ölelés.

Igy az Új Fű is jobban látta akkor a messze Friss Szálat, mint te látod ezt a papirost, olvasó; közelebb volt hozzá, mint azokhoz, akik mellette nőttek, mert hiszen a közelség csak attól függ, hogy kit hogyan látunk és érezünk és a növényeknek, akik máshogy látnak és éreznek, mint mi, egészen más a közelség, mint nekünk. És akkor boldog volt az Új Fű és olyan szeretet és elragadtatás töltötte be, hogy egészen elfelejtette a Bence büdösségét, meg a nagy hőséget és szárazságot is.

5.

Egyszer csak iszonyú árnyék feküdt mindenre váratlanul, hogy a virágok meglepetve nézték, hova lett a nap, s eszükbe se jutott fölüdülni, mert nagyon is fojtó volt a levegő. De mikor megjött a szél, irtóza-

tos szél, mely először porral szórta be őket : akkor a kis virágok és füvek nevettek magukban, mert tudták, mi következik. A magas fáknak és bokroknak volt okuk rettegni, s csakugyan, az akác már kétségbeesetten vonaglott, valóságos üvöltő táncot járt, mert haját tépte a szél ; az orgonák jajgattak, s valahonnan egyszerre egy letört ág söpört végig a fű fölött, tovafutva. De a füvek csak nevettek, mert tudták, hogy a Zápor jön, mely nekik csak használni fog.

Vidáman lubickoltak a pompás vízverésben.

És oda se néztek a veszélynek.

Csak az egyetlen Új Fű volt az, aki félt a záportól és a széltől, — maga sem tudta, miért fél. Mintha valami féltenivalója lett volna, amit ha idő előtt letörne a vihar, egyszerre nem volna értelme semminek és hiába lenne az egész élete, minden szenvedése és boldogsága. Alázatosan hajlongott a szél előtt, nem úgy, mint a többiek, akik annyira örültek az égi vizek drága cseppjeinek, hogy azt se bánták, ha egy csomó águk megsebesül, egy csomó pelyhük szélnek úszik : boldogan lefeküdtek a nedves súly alatt, hogy majd kétszer oly büszkén és ragyogóan emelhessék föl újra a fejüket.

6.

Egy pehely szállt a légben, fehér pehely, amilyent legényhűségnek hívnak az emberek ; friss volt minden és megint eleven, s a fűszálak, amikhez hozzádörgölődött, vidáman és érdeklődve kérdezgették a Pelyhet.

— Magvat hozok ! — mondta a Legényhűség, — sok bajom volt és sokat megpróbáltam, míg idejuthattam. A városban az aszfaltra estem, ahol csupa kő volt, nagyobb területen, mint amennyire a legnagyobb fának a gyökere el tudna nyujtózni : százszor és ezerszer akkora területen.

— Borzasztó lehetett ! — álmélkodtak a füvek, az orgonatő mellett heverő kőre gondolva, mely csak

akkora volt, mint a melléhullott fürt letépett orgonavirág a tavasszal.

— Már most örülök, hogy idejutottam : kérlek, adjatok helyet, ahol megtelepedjem ! — folytatta a Pehely.

De a Füvek féltek, hogy elveszi az ő helyüket és táplálékukat s megfogták őt ágbogaikkal, hogy ne tudjon a földre jutni. Csak az Új Fű volt kegyelmes, mert a saját magvára gondolt, melyet ő is el fog nemsokára röpíteni . . . és lecsúsztatta szépen a Pelyhet hosszú és síma levelén.

7.

A kis Új Fű napjai félelemben teltek.

Nagy ütéssel egy borzasztó súlyos és száraz Tárgy esett le mellette : egy labda volt, amit egy gyerek dobott véletlenül oda, amint az udvarban játszott. Majdnem szétverte az Új Fű féltett kincsét. Még remegett bele, mikor a Gyerek keze nyúlt fölibe, aki kereste a labdát.

Máskor a Csirke jött s éles és kemény csőrével lecsípte néhány fűnek magvát. Máskor még borzasztóbb veszély jött : egy nyitott száj, egy rettenetes fogsor, egész közel, melyben a szegény füvek úgy törtek és zúzódtak zöld és nyálas péppé, ahogyan semmi vihar nem zúzhatja őket.

— A házinyúl ! — suttogták rémülten.

De az Új Fű ezt is túlélte. Egyszer azonban eljött az ő órája is : azon az órán, mely ennek az egész Tenyérszigetnek borzalmas véget vetett. Tüzelőfát hoztak. Kocsi kanyarodott be az udvarra, a lovak rettentő vaspatái gázoltak a fűbe és az egyik kerék éppen a Tenyérszigeten ment keresztül, közvetlen az orgonatő mellett, félrecsapva és megtépve a szívós és hajlékony ágakat. Szörnyű volt és szörnyű a pusztulás, mely nyomában maradt : mert a vágás ott nyúlt a barna törzs és a heverő kő között és az egész

tér keményre tömődött, mint a vassal megdöngölt út, s a szétzúzott füvek holttestei is alig látszottak, mert mélyen betipródtak a száraz földbe. A jövő tavaszig nem lesz itt több élet: mert már szállnak az Ősz csillámfonalai a levegőben.

Az Új Fű is elpusztult, de ő már nem bánta pusztulását, mert az utolsó pillanatban teljesedett vágya. Mielőtt rágördült volna a zúzó kerék vasabroncsa, a ló patája rúgott feléje és megrázta lengő fejecskéjét: úgy hogy magvai kiröpültek a szellőbe.

És ezek a magvak elegen voltak, hogy jövőre és azután és azután, még sok és sok ilyen kis Tenyérsziget bezöldüljön velük.

A TORONY ÁRNYÉKA.

LEVÉL AZ ÍRÓHOZ.

Sokat tünődtem, kihez juttassam e feljegyzéseket és megfigyeléseket. Első naivságomban tudósokhoz akartam fordulni: de hamar eltértem ettől a gondolattól. Magam is egy kissé tudós vagyok; ismerem ezt a bizalmatlan céhet. Ők mereven elzárkóznának attól, hogy történetemet komolyan vegyék. Talán ha tanukat vinnék barátaim közül; figyeltetném velük a tüneményt, lesve, míg nem ismétlődik, talán hónapokig — de ki várhat addig a kedvemért ily lehetetlenségre? S különben is ehhez már nincs időm: az Úr ítélt fölöttem, s megszámlálta óráimat. Dícsértessék az ő neve mindörökké.

Arra is gondoltam, hogy fölöttes egyházi hatóságomnak jelentem az esetet. De itt sem volna kilátásom több rokonszenvre vagy hitelre. Modern papjaink félnek a csodától, és — nagyon érthetően — nincs kedvük az Egyház tekintélyét könnyenhivőséggel kompromittálni. S ha valahogy mégis meggyőződnének a történtekről, bizonnyal az ördög művének

látnák, mint a spiritizmust ; hideg és ellenséges szemekkel néznék a különös titkokat. Én pedig érzem, hogy az Isten titkaiból valók ezek is, kinek útjait ember ki nem számíthatja, az Isten rejtelmes Szimbolumaiból, melyekben néha megsejteti velünk a bűnössel együtt az ártatlant is sujtó Végzetet. Boldog aki meg tud nyugodni az Ő akaratában.!

Ilyen gondolatok bírtak rá, uram, hogy önhöz forduljak, akinek a hivatása meséket mondani és szimbolumokat föltárni. Az, ami velem történt, nem fogja az emberiség tudásának kincsét gyarapítani : a tudás kiveti magából az ily történetet és megretten az ily titkok előtt, mintegy érezve, hogy tilosba tévedt. Hadd gyarapodjon hát a meséknek kincse : mert a mese is az Istentől való, mint a kinyilatkoztatás ; és igazában oly kevés mesét adott az Isten az embernek !

Szép nyárutón érkeztem a szentmártoni rendházba. A rend fogata várt a vasútnál, ahonnan még hosszú kocsiutat kellett megtenni, mert a régi klastrom minden rendes közlekedési vonaltól távol volt. Ide többnyire a beteg vagy kiöregedett rendtagokat küldték, akik már sem tanári foglalkozásra, sem plébánia vezetésére nem voltak nagyon alkalmasak ; a világ háta mögött, de az Istenhez közel voltak itt ; keresve sem lehetett jobb helyet találni az elmélkedésre. A jó levegő a testet, a magány a lelket könnyítette meg ; az egész rendház, nyugalmas és derűs életével, olyan volt a szép hegyek között, mint egy kis szanatórium. Igy jöttem ide, betegnek, magam is ; bár a táskám mélyén könyveket hoztam, és tudományos jegyzeteket, melyeket e magányban akartam kiegészíteni.

Az alkonyatnak szinte metafizikai nyugalma borult a dombokra, mikor a távolból föltűnt a régi klastrom, III. Béla korbeli épület, különös tornyával, melyet az építők mintha egy helyen hirtelen abbahagytak volna. Az ég csodálatosan mély és kékszürke volt ; nagy madarak lassú ívekben keringtek a torony körül. A tücsökzene kábító mélaságába harmonikusan

vegyült a kerekek egyhangú zöreje. Előttem a kocsis háta — mint egy gyászhintó kocsisának háta — feketén, komoran himbált szalagos kalapjával. Lassan mentünk, mint egy sötét bárka, nyugalmas tengerzúgás között.

— Istenem, — imádkoztam — ha az az akaratod, hogy utolsó utam legyen ez: megnyugszom.

De egy óra mulva vidám, öreg paparcok közt ültem a nyájas refektóriumban. Régi barátokra találtam közöttük, akikkel évekig éltünk együtt más rendházakban; kifaggattak a társakról, a fiatalokról, föleleveńítettük a mult emlékeit. Majd kimentünk a szép estét élvezni a kertbe, a hold éppen fölkelt; különös fehér tisztaságban nyúltak szét az utak a sötét bokrok közt. A klastrom körvonalai fantasztikusan rajzolódtak az égre. Most láttam csak, hogy a tornya egészen külön áll, körül lehet járni; s egyáltalában oly szokatlan formájú volt ez a félbemaradt torony, hogy fölköltötte kíváncsiságomat.

— Ma már semmire sem használjuk — mondta a házfőnök, kérdésemre. — A kertész lomtára és szerszámkamrája van benne. — Egy másik rendtárs pedig — aki magyar filológiával foglalkozott — megmagyarázta, hogy a régi toronyhoz monda fűződik:

— Egészen olyan monda, mint a Kőmüves Kelemennéé. Egy fiatal lányt beépítettek a falába elevenen...

Istenem, bizony, milyen kevés mesét adtál az embernek! Itt is a Kőmüves Kelemenné... De ez is hozzátartozik a hangulathoz. Igazán primitív helyen vagyok, ahol még a mondák is elevenek... Másnap reggel kettős kíváncsisággal léptem ki boltozatos cellámból, hogy nappal lássam a különös klastromot, melyben ezután élnem kellett. Sötét folyosókon mentem végig, s szinte elkábultam, amint egyszerre a szabadba értem. Mintha ezer méhraj kavargott volna a napban; s vakított a kék ég, amely szinte betört, beszakadt a kertbe. Messze nyúlt a kert, mint egy

zengő virágtenger — milyen nyilt és szabad ! — mintha csakugyan az égben lenne folytatása. Sűrű, mézes illat nehezítette a sugarakat ; s a nap arany abroszokat terített a gazdag földnek fölvirágozott asztalára. A fantasztikus torony árnyéka üde, reggeli élességgel feküdt végig ezen az abroszon. S micsoda színpompa ! Egy piros virág, melyen pillanatra rajtveszett a szemem, hirtelen elröpült : pillangó volt ! És zengett minden, zengettek a bokrok, mint templomi orgonák . . .

Leültem a napon breviáriumommal, és hálát adtam Istennek, hogy ide vezetett. Jó hely ez énnekem. Hálát adtam a virágokért és a pillangókért, a klastrom falainak szép, ódon rajzáért, mely szinte öregesen mosolygott a napban, a napért magáért, a furcsa toronyért, az öntözőkannával hajlongó csinos nőalakért, aki a kertész felesége volt, és akit jól esett látni öreg szemeimnek. A torony körül nagy, világos tér volt, szelíd ágyások, mindig elhagyatva ; senki sem járt erre, mert társaim szobájukban ültek, s a városba az utcai kapun jártak ki : csak este szoktak az udvarba jönni. Én tehát lefoglaltam ezt a helyet magamnak, itt üldögéltem könyveimmel egész délelőtt, míg a klastrom harangja nem jelezte az ebédet. Ha megúntam az olvasást, gyönyörködtem a kert pompájában, vagy a kertész fiatal feleségével csevegtem, akinek naivsága felüdített.

Végtelen, egyforma sugárzású ősz volt.

Egyik nap úgy ragyogott, mint a másik.

Lassanként azt vettem észre, hogy órákon át alig olvasok, csak kábán ülök a könyv fölött. Ez a kert szinte hipnotikus hatással volt reám. Próbáltam tőle megszabadulni, más helyet keresni magamnak ; de a vége mindig csak az lett, hogy visszatértem a torony előtti térségre, és ott ültem a hangtalan kacagású, eszeveszett pompájú virágok között, a zsongó fénynek kísértetes áramában. Nagy napraforgók ingatták mögöttem bolondos sárga tányéraikat, s a kék karók színes üveggolyóinak csillogásán megcsúszott és megszé-

dült a tekintet. Ó, nem tudtam elmozdulni se, míg a csengő, mint valami fölszabadító hatalom, meg nem szólalt. A furcsa torony nyúlt előttem és fölötte a nagy, szétmálló, fehérfürtös napfej és a tornyot szinte nem lehetett látni sem a fénytől, de az árnyéka, mint valami óriás napóra, tiszta és kegyetlen feketeséggel sétált a reszkető virágokon.

Amint a dél közeledett : mind kísértetesebb lett a hatás.

Igen : kísértetesebb. Nem vette ön még soha észre, uram, hogy a déli órában van valami éppen olyan kísértetes, mint az éjféliben? Minden elül ilyenkor, minden csöndes lesz ; valami nagy várakozás nehezedik az egész világra. Éppen olyan némaság lesz, mint éjfélkor. Félelem : szinte a lélekzetét is visszafojtja a természet. S a nap iszonyú világossága nem kisebbíti a kísértetes hatást ; még ellenkezőleg ! Minden, minden meg van világítva ; nincs búvóhely sehol, nincs menedék, árnyék. Meztelen ki van szolgáltatva a világ a Rémnek, amelyet közeledni érez. És nem természetes fény ez : valami beteg, kábító fehérség van benne, mint a holdtölte fényében. Rettenetes ilyenkor a szélcsönd és a magány. Sokszor úgy ültem ott a kerti padon, mint a fejbevert állatok : gondolattalan és mégis szorongással. Csakhogy magamnak sem adtam számot erről ; azt mondtam, hogy : élvezem a napot. A nap némán ünnepelte szenvtelen orgiáját ; iszonyú fénypányvája rásímult mindenre súlyos símulással ; csak a torony árnyéka hasította föl egyhelyt feketén, az egyetlen árnyék, mint egy sötét memento.

Kába, béna órák ! Szinte tántorogva mentem be ebédre, a hűvös klastromba, szédültem, mint a részeg, s emléktelen, tompa zsibbadásban tölt el a délután.

Ó jaj, a déli órák ! Egy ilyen déli órán történt az is, amit el fogok mondani.

A nap úgy kezdődött, mint rendesen. A kertész feleségével beszélgettem, aki apró kislánykáját hozta

ki a napra ; lágyan percegett az út kavicsa a könnyű bölcső kerekei alatt ; kedves, halvány arcocska feküdt a párnák közt.

— Beteg szegényke — mondta a gyengéd asszonyka, aki maga is oly finom volt, törékeny, mintha nem is parasztvér folyna ereiben.

— Jót fog tenni a szép nap — feleltem. És ebben a pillanatban igazán szépnek, jóakaratúnak látszott az öreg nap ; szelíd reggeli hangulat volt ; halk árnyékok pihentek aranyos mezőkön. Örömmel nyúltam könyvemhez, ilyenkor mindig elfeledkeztem a déli kábulásról ; egy darabig olvastam, majd ölembe csúszott a könyv, nézelődni kezdtem, élvezni a friss tarkaságot, mint mindig — eleinte...

Az asszonyt házi dolgai konyhájába szólították, s tünődni látszott, künn merje-e hagyni a beteg gyermeket.

— Majd én szemmeltartom a kicsikét, — biztattam, s bevallom, bár ön nevetségesnek fogja találni : vénülő papszívemnek jól esett, hogy ha csak egy órára is, ilyen apai megbizatásom van.

A kis beteg csöndesen feküdt a bölcsőben, a nap mindig föllebb és föllebb emelkedett, a kábulás kezdett erőt venni rajtam. A színes üveggömbök szédítően villogtak, torz visszfények verődtek beléjük, kék és piros foltok úsztak szemeim előtt a levegőben. A látás elvesztette önmagát, mintegy saját gazdagságába fúlt, az egész kert himbált, emelkedett a színek és fények nagy, hangtalan karneváljában, a tárgyak képei egymásba folytak, minden olvadt, rezgett, a torony inogni látszott a kék óceánban. Egy darázs, éppen előttem, táncolt, rángott, zsongott, jobbra, balra, föl-le, a vibráló hőben. Behúnytam a szememet.

Behúnytam a szememet. Nagy, meleg, bársonyos sötétség borult az agyamra, mint egy puha sisak, a kék és piros foltok szivárványszínű szélekkel uszkáltak, szálltak, suhantak előttem, néha egyik fölszállt, hangtalan, föl, föl, hogy nem tudtam követni ; a zsongás elhalkult. A déli óra közeledett.

Egyszerre panaszos, rémült, nyögő hang sírt föl a bölcsőből.

Ijedten nyitottam ki a szememet. Ó! a kísértetes déli kép volt körülöttem.

Mintha egy idegen csillagra jutottam volna egyszerre. A kegyetlen, vakító fehérség mindenen, a baljós nyugalom és a torony egyetlen árnyéka, amint feketén behasít a kertbe...

És a torony árnyékában a bölcső, s benne — mintha érezné a szívmarkoló hangulatot — rémülten sír a beteg kislány...

Ebben a pillanatban egyszerre olyan izgalom fogott el magamat is, hogy a szívem hangosan kezdett dobogni. Egy perc műve volt a felfedezés. A bölcső előbb nem állt a torony árnyában. Sőt nagyon is messze. A napra néztem, a többi árnyakra, melyek fogyni, s szinte eltűnni látszottak a füvön; — aztán megint a torony árnyékára. Egészen bizonyos volt: *a torony árnyéka nem abban az irányban dőlt, amerre az optika törvényei szerint kellett volna.*

Értsen meg jól, uram. A nap egy kissé föllebb, *balra* állott a toronytól: a torony árnyékának tehát *jobbra* kellett volna esni, amerre a többi árnyék is dőlt. E helyett az árnyék, mintegy derékszögnyi elhajlással normális helyétől, *balra* nyúlt, amerre a kislány bölcsője állt.

Uram, nem tudom, lehet-e önnek fogalma egy tudományos megfigyeléshez szokott ember megdöbbenéséről. A dolog semmi természetes magyarázatot meg nem engedett. Semmi fényforrás sem volt a napon kívül, amely elé a torony árnyat vethetett volna. De igazat megvallva, rá se gondoltam a természetes magyarázatra. Kábulva ültem ott, előttem a kétségbevonhatatlan csoda — ez a dél igazán kísértetesebb volt az éjfélnél.

Köröskörül a nagy nap ünnepelt; vakító fehér fény; — csöpp árnyékok engedelmesen hajoltak jobbra. Itt semmi homály nincs, semmi búvóhelye a rejtelem-

nek, semmi lehetősége a titoknak. Minden éles, biztos, határozott. S ebben a határozottságban csak annál döbbenetesebben, annál babonásabban, annál letagadhatatlanabbul látom a megmagyarázhatatlant : a különös árnyékot, amely egyszerűen, tisztán, feketén rajzolódik a kavicsokra és a gyepre. Mozdulatlan.

És beborítja a bölcsőt, mint egy fekete lepedő.

És a nagy déli csöndben sír a beteg gyermek, nyugtalan, szorongó sírással, mintha maga is érezné a reá eső árnyék természettelenségét. Ez az egyetlen, kékesszürke színfolt a nagy fehérségben, ez az egyetlen rossz helyre hullt árnyék különös jelentőséget adott mindennek, a déli pilledésnek, az elült madarak csöndjének, s a gyermek sírásának . . .

A hangulat hatalma annyira lenyűgözött, hogy sem mozdulni nem tudtam, sem szólni ; míg végre a leányka anyja maga meghallotta gyermeke sírását és kifutott a kertbe. Felém nem is tekintett, hanem egyenesen a bölcsőhöz futott, mintha őt is valami különös rémület hajtaná ; mozdulataiban a féltő szeretetnek vad ösztönösségét véltem észrevenni, amit csak állatokban és nőkben lehet látni, kivált hogyha anyák. Féltékeny, ijedt gondoskodással kapta ki gyermekét a bölcsőből ölébe és szaladt be vele a ház felé.

Elgondolkodva néztem utána. Akaratlanul is összefüggést éreztem az árnyék csodája, a gyermek sírása és az asszony rémülete között. Szerettem volna képzelődésnek hinni az egészet ; de még ott volt az árnyék, pontosan, eltagadhatatlanul, a lehetetlen irányban húzódva . . .

Az ebédre hívó csengő éles hangja riasztott föl. Amint a sötét boltok alá léptem, még táncoltak előttem a piros és zöld fények, s agyamban a különös gondolatok. De a derűs, hűvös, fehérre meszelt refektóriumban eltűnt a hangulat és inkább megszégyeltem magamat. Hogyan is beszélhetnék ezeknek a vidám és öreg papoknak az én különös látományomról? És kezdtem már nem bízni magamban : hátha

mégis — álom volt az egész? Azt határoztam, hogy valami ürügy alatt kihívok délután valakit a torony elé és a helyszínén figyelmeztetem a tüneményre (ha nemcsak álmodtam).

Délután azonban felhők jöttek, halvány, nyomasztó borulás ; s amikor néhány percre egy vékonyabb rétegen, mint tejüvegen keresztül előszüremkedett a fehér fény s az árnyak haloványan kitetszettek, láttam, hogy a torony árnyéka a rendes helyén van, teljesen az optika törvényei szerint . . .

Csakugyan álmodtam? Vagy a déli nap kábultságában kápráztak a szemeim? Egyiket sem hihettem igazán és mégis el akartam hitetni magammal valamelyiket ; — azonban nem tudtam megnyugodni. Gondolataim egyre a torony körül jártak ; ha szememet behúnytam, a legpontosabban láttam magam előtt a déli látomást, mely olyan volt, mintha egy kitűnő festménybe valaki egyetlenegy vonást hibásan rajzol bele, s aki egyszer a hibát észrevette, ezen a hibán keresztül nézi már az egész képet . . . Sőt új részleteket fedeztem fel emlékezetemben ; ráeszméltem, hogy az árnyék nemcsak csodálatos irányban dőlt, hanem azonkívül *hosszabb* volt, mintsem a déli nap állásához képest és a többi árnyékok hosszúságához arányítva lenni kellett volna ; megnőtt, megnyúlt a csoda órájában . . . Különben nem ért volna a bölcsőig . . .

Nem tudtam a dologra másként gondolni, mint valóságra, és titokban valami rettentett és vonzott, hogy újra láthassam.

De napokon át felhők fedték az eget ; úgy látszott, megjön az ősz. Én szobámban, könyveim közt ültem tétlenül ; régi betegségem jelentkezett újra s lenyomta kedvemet ; szinte lázas vágyakozás égett bennem szép idő s napfény felé. Mégis mikor egy reggel nyájas kék eget pillantottam meg a cellaablak vaskosara mögött s a padlón a reggeli nap arany négyszögeit, az első érzésem titkos rémület volt : tudtam,

hogy néhány óra mulva ott fogok ülni megint a csodálatos kertben, a rejtelmesárnyékú torony előtt.

Az első délelőtt csalódást hozott: bizonyos megkönnyebbüléssel vegyes csalódást. A torony árnyéka engedelmesen követte a nap járását, egy pillanatra sem suhant félre a törvények által megszabott útjából; s minden egészen természetes volt. S a második napon éppen úgy. A nap állhatatosan és melegen sütött megint, a vénasszonyok nyara kezdődött, én ott ültem régi helyemen, s minden olyan volt, mint az első napokban, amelyeket a szentmártoni rendházban töltöttem; kivéve, hogy az utakon a kertészné minden gondos söprése dacára mind több volt a száraz levél, virágok pirosa mellé levelek rőt színe árnyazódott, s a bölcső nem jelent meg többé a kislánykával; — szegény kis beteg gyermek, csak egy nappal élte túl az árnyék csodáját! Az Úristen vegye angyalai közé! Iparkodtam nem gondolni babonával halálára; a csodát már valóban képzelődésnek tartottam, a déli nagy nap káprázatának, valami délibábfélének. Vagy az én balsejtelmem festette ezt az árnyékot, — amilyent néha küld lelkünkbe az Úr. Már nyugodtan gondoltam rá (ami egy neme a feledésnek); mígnem egyszer...

Én a szokott helyen ültem és olvastam; a lankasztó nyári meleget nyugodt őszi ragyogás váltotta föl; szélcsönd; egy lélek sem volt a közelben. Csak Lord, a vén vizsla, sütkérezett az öles napraforgók alján, s egy galamb járt a füvön, rátartósan, nyakát billegetve. Egy alacsony almafán, messzebb, koraérő almák piroslottak: a tamariszk meg sem legyintette hosszan lecsüngő, enyheszínű virágfürteit. Felvetettem a szemem és sokáig, gyönyörködve néztem a békés képet. Tekintetem a torony árnyékára esett:

— Most nem csalsz meg többet — mondtam magamban az árnyékhoz. — Vége a bolond kánikulának, amely megszédíti az ember szemeit és megingatja a tárgyak képeit. Az árnyékoknak most már szépen a helyükön kell maradni...

Alig gondoltam ezt, egyszerre csak a torony árnyéka megingott . . .

Igen uram, szóról-szóra úgy van, ahogy mondom. Az árnyék megingott, nagy ívben kilengett jobbfelé, aztán megint vissza, előbbi helyén túl s ezt a játékot még néhányszor ismételte. Értsen meg jól, teljesen szélcsönd volt, a többi árnyékok mozdulatlan álltak, a fák mozdulatlan, a nap mozdulatlan állt a torony fölött, a torony mozdulatlan nyúlt a kékségbe. A torony árnyéka azonban imbolygott, mintha mögötte egy óriás lámpát lóbálnának, mintha valaki a Napot meglóbálta volna. Jobbra-balra néztem, de a jelenség egyetlen és rejtelmes maradt ; ott járt a füvön, az úton, feketén a nagy árnyék, jobbra-balra, s kinyúlott s megrövidült, mint valami tapogatódzó nagy polip óriási karja . . .

Hogyan mondjam el e percek szorongását? A galamb ijedt szárnycsapással röppent föl az almafára, a kutya fölágaskodva szűkölt, a virágok megreszkettek. Az árnyék, mintha súlya volna, szinte csikorogva mozgott a kavicson és a fű szinte meghajlott alatta és megborzolódott. Még egypárat lengett, kinyúlt, meghúzódott, a tamariszk félve elhajlott súlya alatt — aztán merész kanyarodással egyszerre kiszökött — abban az irányban, ahol a kutya volt . . . Lord fölugrott, lihegve, tárt szájjal, félelemteljes várakozásban . . . az árnyék feléje nyúlt, s ráesett, mint egy nagy fekete tenyér . . . s megállt mozdulatlan.

A kutya, mint a meglőtt vad, irtózatos vonítással megtorpant s visítva elrohant.

Nem próbálom meg leírni, micsoda hatással volt rám ez a jelenet. Imádkozással töltöttem az egész délutánt ; lelkem előtt megjelent a monda, melyet a toronyról hallottam : az elevenen beépített leány.

— Uram, — könyörögtem — ha igaz ez : add, hogy a szegénynek lelke nyugalmat találjon !

De az én lelkem nem talált nyugalmat. Mint vallásos ember, mindig hittem a csodákban s nem osztot-

tam némely tudósok babonáját, akik azt hiszik, hogy emberi matematikájukkal körülírhatják a világot. De hinni a csodákban, s aztán látni egyet, nagy különbség. Bevallom, hogy gondolataim fenekestül föl voltak kavarva. Az Isten útjai kifürkészhetetlenek, s a bűnök átka irtózatos . . . Századokra nyúlik ki az átok s ártatlan élőlényekre dobja végzetes árnyékát . . . A beteg gyermekre gondoltam, akit sírni láttam az árnyékban . . . egy nappal a halála előtt.

Izgatottan kerestem másnap a kutyát a kertben.

— Kiadta szegény a páráját, — mondotta a kertész. — Á, vén dög vót már a!

A szívem összeszorult, félő tekintetet vetettem a torony felé. Néhány nap óta régi betegségem súlyosbodott ; s most egyszerre visszaemlékeztem rendünk orvosának egyes szavaira s úgy tűnt föl, hogy a joviális kifejezéseken fenyegető értelem villog át. Valami azt súgta, hogy meneküljek innen és messze kerüljem aztán a torony környékét. És mégis, ezentúl is, mihelyt kisütött a reggeli napfény, ellenállhatatlan erő vont ki a megszokott helyre, és aztán többet nem tudtam onnan elmozdulni délig : a kert őszi pompájában éppen olyan hipnotikus hatást gyakorolt rám, mint a nyár hevében. Egészségem egyre rosszabbodott és azzal áltattam magamat, hogy a drága napfény a legjobb orvosság. Gyönyörű őszünk volt ; zöldes-arany szálak úsztak a meleg levegőben ; minden élőlény mohón élvezte az utolsó szép napokat. De jaj ! nekem nem voltak nyugalmas napok ezek ; tompa fájdalmakat éreztem testem különböző részeiben ; a közelgő halálra gondoltam s valami makacs igyekezettel szögeztem írásaimra figyelmemet, hogy legalább fontos részét elvégezhessem munkámnak, mielőtt a sötét angyal jönne.

Én nyomorult kis féreg ! hogy előzhetné meg a teremtmény Teremtőjét? Nincs szüksége az Úrnak külső eszközökre, hogy meggátoljon abban, amit Ő nem akar : a magunk lelkét támasztja ellenünk. Boldog,

aki megnyugszik akaratában! — Az Isten azt mondta szolgájának: «Tovább nincs szükségem munkádra!» — és nyugtalanságot támasztott lelkemben, hogy ne dolgozhassak többé. És elém állította a fantasztikus tornyot, — mintha a maga mutatóujját tartotta volna elém, különös intőjelül, és úgy akarta, hogy azt nézzem, rettegve, órákhosszat.

Ó, minden pillanatban azt vártam, hogy meglendül az árnyék és rám esik...

Míg végre márma meg is történt... Meglendült az árnyék, ingott előttem nagy ingásokkal... én mozdulatlan vártam, imádkozva. Nem iparkodtam menekülni... csak a szívem dobogott hangosan... Hármat, négyet lendült, megnyúlt, összehúzódott, elnyujtózott az utakon, megtüremlett az ágyások dombos szélein... Végre rámcsapódott és elfedte előlem a Napot...

Bevallom, most is dobog a szívem, amikor leírom... Nagy, nagy útra megyek... ahonnan még senki sem jött vissza. Irgalmazzon nekem az Isten és vezessen be az üdvözültek közé.

GYÖRGY, A FAVÁGÓ.

(1918)

A terraszon ültünk, még ozsonnától, ketten, borozgatva. Barátom háza a domboldalon épült: tág kilátással a városkára, a bársony hegyekre.

— Milyen szép itt minden! — Szétnézegettem a virágos kertben, a patakon, mely a gyümölcsös mögött estfényben csillámlott, a terrasz lombfüggönyén... A nehézfehér ozsonnaabrosz méltóságosan hullt, a sűrű vörösbor kékesen ragyogott, a csinos cselédlány épp kifordult a gyümölcsöstálcákkal.

— Micsoda gyönyörű magyar faj lakik itt!

— Igen, itt minden csupa szépség — felelte barátom lassan, és a hangján, s amint föltekintett, a sze-

mein éreztem, hogy nevezhetetlen szomorúság beszél belőle. Újra és újra mondta : «Itt minden csupa szépség» — s úgy csengett ajkán a szó, fátyolozva, mintha valami szomorú titkát árulná el a vidéknek, valami nagy átkot, melyet e verőfényes dombok alatt érez.

— Igen, átok ez nekem, valóságos átok, — felelte, amint érzésemet szavakba öntöttem s ideges mozdulattal simított homlokára. — Tudod, úgy érzem magam e közt a sok szépség közt, mint rongyos ember az elegáns bálban — tette hozzá erőltetett mosollyal, röstelkedve.

— Ugyan ! — vetettem én közbe és meglepetve tekintettem reá. Barátom az «új földesurak» közé tartozott ; nagyon gazdag volt, és mindig gondosan öltözve : de szépnek valóban nem lehetett mondani. Mindazonáltal egyáltalán nem volt visszataszító, és valami jóság bélyege inkább megnyerővé tette halavány arcát, sötét szemeit. Siettem ezt megmondani neki.

— Hisz mindenki szeret : embereid, szomszédaid, barátaid ; a nők is kedvelnek. Nem panaszkodhatsz a «szép» fajra, hogy irígy volna, — sem a szép «nemre» — szóltam ingerkedve.

— Ó, hiszen nem, nem is ebben van a tragikum — felelt. — A szépek jók és megbocsátják a rútságot is : mintha magukban bírnának a szépből eleget. Hanem mi magunk — mi nem bocsátjuk meg ezt magunknak soha !

Máskor oly jóságos szemében valami gyűlöletet láttam megvillanni.

— És nem bocsátjuk meg a világnak, hogy szép — tette hozzá.

Fölkelt, egy könyvet hozott a szobából.

— Dickens Itáliája : itt van két sorban egy tragédia : figyelj ! «Egy csúf öregember összecivódik egy tizenhét esztendős lánnyal valami néhány filléres üzleten, és leszúrja, a ragyogó virágokkal teli piacon» . . . gondold el most, hogy Firenzében történt, a Palazzo

Vecchio terén — márványok közt úgy-e, a legszebb ég alatt — és virágok közt, mert virágpiac volt abban az időben. És az áldozat — lehetett-e más mint egy igazi toszkánai szépség? Nem volt az oktalan halál, amint Dickens hiszi: bosszú volt, a rútságé minden szépségeken.

Bámulva néztem rá és ő megértett:

— Csodálkozol hogy jutok ezekre, éppen egy ilyen szelíd alkonyaton? Ez a zaj juttatja eszembe — hallgasd csak!

A gyümölcsfák mögött, a patak felől, egyhangú kopácsolás visszhangzott.

— Favágó? — kérdeztem.

— Favágó: az öreg György. Ez a zaj, ez az ember mindig megeleveníti bennem egy iszonyú emléket — egy jelenetet, aminek gyermekkoromban a tanuja voltam. Gyere — séta kedvéért is — megmutatom neked... elmondom...

Átmentünk a szőlőlugason, át a kis gyümölcsösön, és arra a helyre értünk, amelyet a falusi nyelv «kertek aljának» nevez. Messziről kicsillogott a patak a vidám almafák közt, s a kopácsolás, mint egy titokzatos nagy harkály zaja, egyre maradozóbban ekhózott a tiszta, csöndes légben. Meglepetve álltam meg egyszerre: no, egy valóságos szatír aprította a fát a patakparton.

Vaskos, erős alak volt, de kicsiny és a végletekig görnyedt. Nagy fejéből különös mélaságú, vérbefutott szemek pislogtak ki rézsút. Polipszerű karjain óriási mancsok lógtak majdnem földig. Az volt az érzésem, hogy ólomból vannak. Előrecsüggedt feje, válla, s azok a lógó hosszú karok valami erős erdei kúszóállathoz tették hasonlóvá, valami különös lajhárhoz vagy orángutánghoz. Mozdulatai is olyanok voltak. Furcsák, lassúak, súlyosak.

Ezen az esetlen és állati testen rongyos, rojtos, kizöldült szalonkabát leffegett félszeg méltósággal. Avult szalonnazsír s betapadt fűrészpor szennyezte.

Fején zsíros és horpadt pincskalap ült. Ez a toalett még hangsúlyozta a súlyos és szennyes benyomást, mely rútságából áradt, s szinte terjedni látszott a légben, mint nedves folt a tiszta ruhán.

— No, György, milyen idő lesz? — kérdezte barátom, hozzáérve.

— Rossz idő, nagyságos úr, rossz idő — felelte váratlanul, s aztán egyszerre, mint akit hirtelen elfut a méreg, elvörösödött arccal s fölvetve véres szemeit, rekedt hangon ordította: — Nem tud az a Falb semmit!

— Ez a rögeszméje — mondotta barátom, amint továbbmentünk. — Időjós ő, tudós és azért viseli ezt a fekete gúnyát, mert tudós. Ezekre az emberekre valósággal hipnotizáló hatással van az időjárás, megzavarja őket. Ez a Sors szemükben; a Végzet, a Környezet, az Isten folyvást látható cselekedete, a mindennapi csoda. Az időjóslás egyetlen tudományuk, elméjük egyetlen szenvedélye.

— De hogy mondhat rossz időt ebben az enyhe ragyogásban?

— Vágyait jósolja. Nézz reá, barátom — mondotta és megállt. — Gondold el, hogy érezheti magát ez az alak, — ez a szenny, — a tiszta, gyönyörű ég alatt? Esőben, sárban, pocsolyák között otthon van, oda illik. Azt hiszed, nem érzi ezt? Mindig rossz időt jövendöl.

— Túlzott érzékenységet tulajdonítasz neki.

— Én megértem őt, — felelt.

Kíváncsian néztem hol barátomra, hol az öreg Györgyre. És *ekkor én is kezdtem megérteni őket.* A vén favágón ugyanazt a különös, megnevezhetetlen szomorúságot pillantottam meg, szemléltető túlzottsággal, amit barátom arcán és mozdulatain, lehelletszerű, alig észrevehető árnyalatképpen, oly sokszor éreztem. Amint lassú, exotikus vallások szertartásaira emlékeztető ünnepélyességgel, furcsán félreszegett fejjel fűrészelte a fát, egész súlyosságával rajtaült — tudtam már micsoda

— a rútság nagy melankóliája, a csúnyaság érzésének fájdalmas bélyege.

— Ez tette őt tudóssá, — folytatta barátom. — Önérzetének valamibe kapaszkodni kellett. És : ebben a városban mindig mindenki az időről beszél, s az időjáráshoz kapcsolódik minden érdek, minden hangulat. Tudni előre az időt : mily fölény lenne, milyen hatalom ! Nem vetted észre még, hogy a Csúnyák mindig a hatalomra vágynak? Fegyver ez nekik a szépség ellen, a szépség felé : kárpótlás és bosszú. Látod, a csúf fajok törnek mindenhol legbetegebben pénzre, hatalomra.

Keserűen mosolygott és tudtam, hogy a saját faját gondolja. Azután folytatta :

— Hát tudós a György, mert a tudás, mint a szépség : *hatalom.* Éppoly méltósággal hordja tudományát szennyes robotban is, mint a jelvényét, ezt a rongyos szalonkabátot : persze, éppoly vásott, nyomorult, uraságoktól levetett az a tudomány is. Hitvány kis faggyúgyertya éghet a fejiben, csak arra jó, hogy inkább érezze a nagy sötétséget. No és képzeld : a Falb Rudolf előtte a diadalmas vetélytárs, húsz esztendő óta. Mert húsz esztendeje ismerem, kisgyerekkoromból, mikor még Falb volt a híres időjós : azóta benne nem változott semmi. A szépekkel szalad az idő, a csúnyaság örök-egy marad ; sejtenéd-e az öreg György korát? Nem volt ő, mondom, más húsz évvel előbb sem, mikor otromba beadványokkal szaladgált a városházára, s hivatalos időjósi állásért folyamodott ; így írta alá magát : «tudós és favágó».

Nevettem.

— Ne nevess, — mondta — rokonom ő. Azt hiszed, más az én dilettantizmusom, az én fajom örök szellemi akarhatnámsága, mint az ő tudóssága? Ne nevess. Szomorú ez : a csúnyaság lelke, mely fegyvert és önérzetet keres.

— A magad érzékeny lelkéről mintázod őt — szóltam. — Mit tud ő a szépségről, mit bántja csúnyaság?

Szépség talán csak azok számára létezik, akikben meg is van belőle valami, lélekben vagy testben. Az igazi csúnyaságnak nincs is érzéke a szépség iránt.

— Ó, mennyire nem tudod ! — kiáltott. — Éppen a szépek azok, akik a széppel nem törődnek. A csúnyákat ezer érzés köti a szépséghez. Szent áhítat és tehetetlen gyűlölet, tantalusi vágy és dühös irígység. Örök probléma, elérhetetlen ideál, diadalmas ellenség az nekik. Platon rútnak festette Erost. Igaza volt, mert a rútakban él. Én tudom. Én már gyerekkoromban tele voltam evvel az Erosszal. Csúf, beteges zsidógyerek voltam : de megreszkettem minden szép látástól. Nyomorultnak éreztem magam, mint egy hatalmas isten közelében, kimondhatatlan vágy és félelem fogott el egyszerre. Nagyon kevés elég volt erre : egy tiszta, hattyúszínű felleg a kék égen. Vagy mikor a dombok kéjes kanyarulását észrevettem. Egy sugaras nap, egy virág, egy illat. Hát még az emberi szépség, egy szép pajtásom arca, egy szép asszony ! Egyetlen tekintet megmagyarázhatatlan, áradó érzelmeket keltett. A szavam elakadt, torkomba zokogás gyűlt, menekülnöm kellett a magányba. S ugyanígy voltam később a szép képekkel, versekkel. És tudod, mi volt a legborzasztóbb?

— ?

— A legborzasztóbb éppen az volt (és valósággal fölháborított), hogy a szépek maguk nem látszottak érezni a szépet : könnyen vették, vagy észre sem vették. E gyönyörű emberfaj példányai — amely itten lakik — egyforma közömbösen jártak szépség és rútság között. Szemek gyönyörűsége, melyekbe pillantanom már nagy izgalom volt : egykedvűen sütött szépre-rútra. Mint a napfény. Nemes, finom metszésű ajkak megalázták és beszennyezték magukat azzal, hogy szóbaálltak a rútakkal, — mintha nem is éreznék azt a rettenetes, metafizikai különbséget szép és rút között, mely engem néha lelkemig borzongatott. Gyűlöltem ezeket az üres, közömbös szépeket ! gyűlöl-

tem minden áhítatommal szépségük iránt! gyűlöltem akkor is, ha szerettek, kényeztettek engem: hát nem látták, hogy csúnya vagyok? hogy megvetem magamat a csúnyaságomért? És... és megértettem az öreg Györgyöt akkor is... mikor az a rémség történt...

— Rémség?

— Régen... én tízéves voltam... György, mondom, olyan mint ma... azóta tömlöcöt ült... de mintha csak tegnap lett volna az! Ugyanitt volt, itten a pataknál... és szép nap volt, még szebb, mint a mai... nyárelő. Emlékszem. Ilyen sűrű, langyos volt a levegő... enyhén és édesen áramlott, mintha a mennyországból keverték volna. Olyan bársonybarna volt a föld, olyan szelíden zöldek a rügyek! Az első meleg nap volt, korai nagy meleg; s a cselédlányok kijöttek mosni a patakhoz, inkább heccből, hogy most már lehet. Csupa szép leány, ritka is e tájon fiatalban a rút s apám nem is vette volna a házába. Gyönyörű kép volt az!

— Elgondolom. Itt a patak mellett...

— Friss volt a patak még, tiszta és dagadt; fehér csillanásaiban szinte még az olvadt hó színét képzelhetted volna. A lányok sikoltozva csapkodták kezüket a fagyos habokban, s versenyt vihancoltak a bukdosó érrel, meg-megcsillantva fehér fogaikat. Virágzottak a fák! Libegtek, látható kéjjel fürdették ágaikat az enyhe levegőben. Lehelt a tavasz szele, el-elszabadult egy csomó kis virág, fehérrel pöttyözték a friss barna földet, aláúsztak a patak hullámain, beleakadtak a lányok hajába.

«Én ott dülöngtem a fák közt, gyenge gyermek, szomorú kéjekkel; alig bírtam ennyi szépség érzéseit. És önkénytelen odahúzódtam az öreg György mellé. Ugyanott állt a fabak, ahol most, alig pár lépésre a mosóteknőtől. Az öreg föl-fölcsapta izzadt fején a zsíros kalapot; mogorvább volt, csúfabb, mint valaha. De én nem féltem tőle, inkább bátorságot kerestem.

durva, szennyezett arcában, esetlen súlyos mozdulataiban, egész csúnya, obskurus lényében a szépségek ellen, melyek elvakítottak, zavarba hoztak s mégis lekötöttek, a lányok és a tavasz ellen, mely ismeretlen, döbbentő érzéseket keltett gyermeki testemben — mintha ez egyetlen csúnyaság árnyában mentve lenne az én kis csúnyaságom is a szépség diadalmas áradása ellen. És bizonyára a szexus kora sejtelme is volt ez, a csúnya faj kéjencsége, mely már a gyermekben ébredt — mert mind kéjenc a csúnya, s a szépség őneki Voluptas. Éreztem, hogy ellenségem ez a bizsergő tavasz. Kívántam, hogy borulna el inkább, lenne eső, hideg, akármi! Az öreg György is egyre dörmögött és valósággal lelkemből beszélt; fölütötte azt a súlyos fejét, amennyire föl lehetett ütni örökös lógásából, ijesztően véres szemével ferdén égre pislant, s ilyesmiket dörmögött kárörvendő hangon:

«— Nem áll meg ez az idő — nem áll meg ez, akármit mond a Falb.

«Mintha — gyermeki szuggesztibilitással — belekerültem volna az öreg ösztönös lelkének sodrába és lelkemig csapott volna árama! Éreztem mindent, amit ő érzett. Éreztem, amint letörte az átfürészelt hasábfa végét, hogy milyen kéjjel teszi, mintha a Falb Rudolfnak a feje lenne az. Tudtam, amint nyakát félreszegve, önfeledten rángatta az akadozó fűrészt, hogy most az emberek elrontott örömén kéjeleg, ha csúf idő lenne! (Esni fog, fagyni fog, jégeső lesz, már zizzen a szele, már fodorodik!) Mint egy csúf varázsló tűnt föl előttem, kit semmibe vettek, kinevettek: de ő tudja, amit tud, hadd nevessenek! ő szövi már sötét terveit. Nem féltem tőle, barátja voltam; de egyúttal megvetettem kissé, mert csúnya volt! És éreztem, hogy nincsen *ereje*, hogy maga sem hisz erejében, csak hazudik magának, csak áltatja magát, mint egy megcsalt Sámson, amint szinte kétségbeesett vidámságra próbálja ingatni lógó nagy fejét, hogy már szinte nótázni kezd a munka súlyos himbálásában.

«Most, hogy a tragédia hogy' kezdődött — tudom, hogy úgy, hogy a lányok átszóltak:

«— György papának milyen jó kedve van — mondták; és jól emlékszem még a gömbölyű kis vidám szőkére, aki először kérdezte:

«— Lesz-e szép idő, György papa?

«És jól emlékszem, mennyire bántott minket ez a haszontalan kérdés, engem és György papát. Mert megéreztük egész hiúságát, egész odavetettségét a céltalan szónak: hogy csak úgy mondták, ötletből, tréfából, unalomból; hogy nem adnak a feleletre semmit, hogy mulatnak rajta. Ezek a leányok! Éreztem, hogy György papa éppúgy ki nem állhatja — mint én a kislányismerőseimet — ezt a viháncoló, haszontalan bandát, akik semmit sem vesznek komolyan, csak arra valók, hogy oktalan nevetésükkel az embert ingereljék. De mintha minden szabad volna nekik — mivel olyan szépek! «Mennyire nem szégyellik magukat» — gondoltam, amint lopva odapillantottam a pruszlikból majdnem kidagadó mellükre, hónukig föltűrt csupasz karjaikra, s lábszárukra, melyet térdig is föltárt a hajladozásuk. Szédülve erőlködtem nem nézni reájuk — s az öreg György — neki is fölfogtam egy éppen oly sunyi pillantását — sohse felejtem el. Pedig rögtön leszegte (hogy oda se néz, hogy felelni sem akar) — és egy sokkal kedvesebb tárgyra pottyant a pillantás: a borosüvegre, mely ott állt, mint most is, a vágóbak lábánál, sötét mámor edénye a sarjadó fű közt. Fölkapta két kézzel és nagyot húzott a furcsa, ecetes léből. Bennem volt minden mozdulata: a fejszét fogta ... egy megharmadolt hasábot tuskóra állított ...

«A lányok azonban köréje sereglettek, mint könnyű kis muslincák egy nagy dongó köré.

«Már most azt mondhatnád, hogy minden, ami történt, a késő érzékiség fölgerjedése volt, az éhes bestiáé ... De én, aki e percekben majdnem egészen egy voltam az öreggel, nagyon jól tudom, hogy nem úgy volt. Vágya szegénynek, maga a vénült vágy,

csöndes volt és félénk, áhítatos. Hogy is mert volna egy olyan piszok és csúnyaság, mint ő, nekimenni ezeknek a szép, tiszta úricselédeknek, az alatt a nyilt, világos ég alatt, ebben a gyönyörű tavaszban ? Bujni szeretett volna inkább, félrehúzódni borosflaskójával, oda, ahol semmi ebből a sok szépből hozzája nem férhet ! Részeg nem volt, megállapították : az ő borától nem lehetett berúgni. A düh sem vihette, hogy ingerkedtek vele : mert hiszen ez nem volt rosszakaratú ingerkedés : inkább kedveskedve öntötték feléje tavaszi vidámsággal megtelt szívüket a fiatal lányok, mint ahogy a bőven buggyanó tiszta forrás sem nézi, mily hitvány porra ömlik. De éppen a szépségnek az a feléömlése háborította föl ezt a csúnya gnómot ! Hogy a szépség így szóbaáll vele, mintha ő nem is volna más, csúnya és nem közébük való. És éppen azon nap, abban az irtózatosan gyönyörű tavaszban, mely a csúnyaság minden irígységét és fájdalmát fölkeltette, s szinte helyet sem hagyott, ahol kidühöngje magát . . .

«Már most a lányok hangja cseng a fülembe, a kedves ingerkedésnek ez a zápora, de gyorsan, csapkodóan, megállíthatatlan és végzetes óhatatlansággal túláradva, mintha vesztüket éreznék :

«— Nem hallgat ránk ; iszik.

«— György papa ! Nem hallja ! Jósoltatni akarunk!

«— Mit ígérjünk neki ?

«— Nem ígérhetem, mint a békának, hogy üvegbe teszem és lajtorját csináltatok bele.

«Hallom a nevetésüket, érzem a félszeg fantasztikum benyomását, amint elképzelem az öreg Györgyöt, hogy kuksol az üvegben, mint óriás béka, és békamozdulatokkal mászkál a létrán föl s alá.

«— György papa ! Lesz-e szép idő ?

«Akkor egy sötét villanás, egy balta a magasba, ijedt szétrebbenés.

«— Nem lesz szép idő ! Jég lesz, zivatar lesz ! Szél ! Tél !

«Lélektelen néztem.

«Valami hősi volt ebben a szennyes, esetlen alakban, groteszk pózában, amint két kézre fogva a sulydokló fejszét, s ijesztően forgatva véres szemeit, kiáltozott rekedt, sárga hangján a friss, vidám lányok közt, a ragyogó tavaszban, és szelet, jeget, teleket jövendölt. Eleven tiltakozásnak látszott ő, egy reménytelen, rekedt kiáltásnak a szépség, a tavasz és minden szép ellen.

«S akkor a Falb Rudolf neve — mert az öreg rögeszméjével népszerűvé tette ezt a nevet — a lányok is tudták. «Falb Rudolf . . . tartós szép időt jósol a Falb Rudolf . . .» Visszalopakodtak, nevettek . . . kívülről bizonyára kedves, jelentéktelen tréfás jelenet volt : senki se mondta volna, hogy tragikus vége lesz. De én éreztem, hogy csata folyik itt, borzalmas csata : s a szívem összeszorult. Mert az én szegény varázslómat minden elhagyta, minden ellenség volt ; nyolc ingerkedő, huncut leányszemből, egészséges, csattogó szájakból, a légből, az égből, a szerte nevető kékségekből s a vidám szellő leggyengetéseiből, mind ugyanazok a gúnyos, szemtelen, tűrhetetlen szavak incselkedtek, ragyogtak, vágtak, nevettek, csattogtak :

«— Tartós szép idő ! Tartós szép idő !

«És minden, minden, az egész természet, a föld, amely szinte láthatóan bizsergett, a fák kikukucskáló rügyei, a lengő, lebegő, hajózó virágok, s a könnyűkendős, nevető cselédek, akik kijöttek a patakhoz mosni — mind a Falb Rudolfnak adott igazat — mind a szép időnek — mind a szépségnek hívévé szegődött ezen a nagy csatán. Ó ! én éreztem, éreztem a véres komolyságot ! mintha nagy, emberentúli erők harcolnának, istenek ! Énnekem nem volt kedvem nevetni. Visszafojtott lélekzettel néztem, amint György hősöm még egyszer elnémult — kirobbanásig feszülő némasággal — «öm, öm» — és még egyszer a tuskó fölé hajlott — mint a tudós, ki versenytársa nevét hallva, közönyt színlel. De több volt ő már ekkor ! több volt már ! . . .

«És most megint a leányhangok —

«— György papa, csináljon szép időt!
«— Csináljon szép időt!
«— Bort adok! Elviszem a György papa flaskóját, mikor lemék a pincébe és megtöltöm a legjobb borbul — sohse ivott olyat.
«— Csak szép idő legyen...
«... és György papa hangja, höpögve, mint a biztosító szelep hangja a robbanás előtt —
«— Kell is nekem a borod... Nem szorultam én a szajhák borára! Van nekem borom, csinálok én magamnak... Nem iszok én soha mást, mint amit én csinálok... Ecetbül, cukorbul... nem cserélem ki a szajhák borával...
«És megint a lányhangok zápora:
«— Mit adjunk? Mit adjunk?
«— Csókot adjunk neki?
«— Kell csók, Gyuri bácsi?
«— Gyuri bácsi!
«— Eljöjjek magához este, Gyuri bácsi?
«Kacagás, kacagás.
«— Gyuri bácsi, igaz, hogy maga egy lópokrócon alszik?
«— Egy lópokrócon, az ölfa tetején.
«— Egy fáskamrában.
«Minden kacagáson keresztül éreztem — és megborzadtam ebben az érzésben — hogy a szép, tiszta lányokat izgatja a cinikus piszok, mely ebből az erős vén emberből áradt, izgatja őket maga a csúnyaság és hogy éppen nem megvetéssel nézik, hanem lihegő érdeklődéssel; közel tolongtak hozzá, tapogatták, szagolták. Rettegés és útálat kelt bennem; szerettem volna elfutni, de képtelen voltam. Tudtam, hogy most, most kell jönni valaminek — és nem is csalódtam.
«Az öreg György fölegyenesedett, mintha a gerincét kivasalták volna. A fejét fölütötte. Véres szemében fehér villanások égtek. A fürész kiesett a markábul. Sohasem felejtem el ezt a markot, ezeket a nagy, rögös tenyereket, amint kitárultak ebben a pillanatban,

lassan, maguktól, mint egy nagy növény szirmai, indán lógó húsos levelek, gyilkos és kéjes tárulással. Mintha simogatni akarna vagy szorítni, halálra. Mint egy rémes szatír, mint egy Kiklopsz. A válla kidagadt, a kis emberből egyszerre óriás lett. Az üstöke föllengett a tavaszi szélben, mintha felhő volna.

«Most a lányok is megérezték, hogy a pohár betelt. Komoly ijedtséggel rebbentek szét ezúttal ; de a favágó, mint egy bősz, busa állat, utánuk szökött. A kis gömbölyű akadt a kezébe, s az óriás mancsok mint zúzó, bőrös fogók, nyomódtak bele találomra a leány forró, dagadó húsába. Futni szerettem volna : de valósággal a szememnél fogva voltam odakötve, mint egy lázálomban. Tudtam, hogy ennek így kell lenni ! a bosszú kéjét és borzalmát éreztem, a diadalét ! De másfelől mégis irtózatos fájdalom és rettegés fogott el, amint azt a szép lányt, az imádott Szépséget, a piszkos kezekben láttam. Szinte eltűnt a fehér leányhús a barna markok közt, mint harmatcsöpp a porban. A lány sikoltott, segítségért kiáltott. A többiek kis távolságban megálltak, körülnéztek, tanácstalan. György, az óriás, tépni, gyúrni, fosztani kezdte a ruhát és a húst. A lányok megálltak, mintegy megmeredve ; hipnotizáltan tapadt szemük a vad látomásra, félig borzadva, félig kíváncsian nézték, mint egy természeti tüneményt, az egyik még közelebb is lépett egy lépéssel. György se hallott, se látott. A nyomorgatott leánytest elfulladt, hörgött a kezei között. Egy kapocs a hátáról szétpattant és ívben, csattanva esett rá egy kőre. Csodálatos, mennyire emlékszem mindenre, egy ilyen apróságra.

«Megkövülve álltam egy darabig ; aztán hirtelen, kétségbeesett erőfeszítéssel kirántottam magam, mintegy varázslatból, elfutottam. Ó milyen nehéz volt ! úgy éreztem, mintha elszakadt volna valamim ; amint megfordultam. Az ér szinte megpattant halántékomon ; s mintha minden, fák, föld, felhő, kiabált volna rám, futott volna utánam, marasztalt, ráncigált, tartóztatott volna . . . Izgatott erőfeszítéssel szaladtam

végig a gyümölcsösön. Fejemben őrült gyorsasággal kalimpáltak a gondolatok ; néhány pillanat alatt irtózatos részletességgel képzeltem el a rémes esemény folytatását, véresen vagy szennyesen, miközben olyan képzetek merültek föl borzongó gyermekagyamban, melyekről nem is tudtam, hogy tudok. Mindez csak pár pillanat. Amint kiértem a fák közül a tárt kertbe s megláttam a frissen fölkelt tiszta holdat, az alkonyba boruló virágágyakat, egyszerre elöntötte minden izgalmamat a nagy falusi csöndesség, a szépségek csöndes tengere. S amint az izgalom megszakadt, megszakadt erőm is, elbotlottam, s úgy hevertem ott, talán eszméletlen, amíg megtaláltak s bevittek a házba.

Elhallgatott. Visszatértünk már mi is a terraszra s leültünk. Lassan és nehezen esteledett ; egész világos volt még, de a szél szelídségében volt valami esteli, s a holdvilág észrevétlen fölsuhant már az égre s várt és lesett a bárányfelhők mögött, mint a színésznő várja jelenését a kulisszák mögött.

— És mi történt aztán ? — kérdeztem. — Megölte vagy pedig — —

— Máig sem tudom — felelte barátom. — Átalltam kérdezni, isten tudja, miért ? Valaminek történni kellett, mert Györgyöt becsukták, s mikor kiszabadult, azt mondták rá, bolond . . . Apám sajnálta és később megint adott munkát neki. Én sohasem tartottam bolondnak . . .

— És ha bolond is — folytatta. — Mit jelent az, hogy bolond ? Az ész csak öltöny az impulzusokon . . . Az őrült ezt az öltönyt leveti . . .

Sokáig hallgattunk. A tücskök kezdtek szólni és lassanként sötét lett. Egyszerre friss kacagás csendült a felséges éjben. Vidám, fiatal hangok zenéje, női ruhák selyemsuhogása . . .

— Hát maga mit gubbaszt itt ? — nevetett egy gyönyörű asszony barátomra, bájos csúfolódással állva meg, nagyobb társasággal a tornácajtóban.

(A felesége volt.) Barátom ráemelte fejét. A hold tette-e, — mely akkor mászott fel az égre, — a csodálatos szépségű est környezete, vagy valami nevezhetetlen indulat háborgása : de sohasem tetszett ez a fej oly csúnyának, mint akkor. Egy képet lehetett volna róla festeni és alája írni : *A gyűlölet.*

NAGY SÁNDOR ÖREGKORA.

Er wird nicht äusserlich den Zurückgelassenen erscheinen, sondern er wird in ihren innersten Seelen wohnen, als Teil derselben, in ihnen und durch sie denken und handeln.

Gustav Theodor Fechner.

I.

Ne menjetek még el — mert akkor én egyedül maradok — nem akarom megmondani, hogy kivel maradok — azt gondolnátok, félrebeszélek — igaz hogy egy kicsit sokat ittam — otthon most nem szoktam — és a bor meghozza a kísérteteket — engem is környékez egy — sisakos, kardos kísértet környékez — nem, nem a kis sógorom — nem a friss halott — egy régi halott, egy öreg kísértet ! — Mit szólnátok most, ha elkezdeném mesélni, mesélni, mint egy fantaszta ? Például Nagy Sándor öregkoráról mesélnék — (tudjátok, hogy Nagy Sándor fiatalon halt meg). A kis sógor esetét azért nem akartam elmondani előbb, hogy ne gondoljatok fantasztának. De most elmondom, ha még itt maradtok. Pincér, még egy üveg ! Nem olyan egyszerű dolog, mint hiszitek.

Gondoltatok-e már rá, mennyire nem vagyunk urai annak, amit teszünk ? Mert honnan jönnek a cselekedetek ? A gondolatokból. De honnan jönnek a gondolataink ? Ez a bökkenő. A tietek most éppen

belőlem jön. A gondolat átmegy emberből emberbe. A halottakból átmegy az elevenekbe. Mindenféle bibliotékák, iskolák, mind arra valók, hogy a halottak gondolatait beszívjuk. Pedig nem a kéz cselekszik, hanem a fej — és a fejben a gondolat. De akkor az élők cselekedeteinek kilenctizedrészét a halottak cselekszik. Hogy meritek akkor azt mondani, hogy a halott meg van halva ?

2.

Látjátok, a feleségem az olyan asszony volt : az nem ment sehová, hanem olvasott. Olvasott vagy tanult a kis sógorommal, a Gastonnal. Latinul, görögül mind ért az én feleségem. Mondom nekik olykor :

— Egészen tönkreteszitek magatokat a sok tanulással.

Akkor azt mondja :

— Ezek a nagy szellemek, — azt mondja — akik ezeket írták, nem élnek már máshol, mint mibennünk. Én életet tudok adni nekik avval, hogy befogadom a lelkembe és engedem ott továbbgondolódni a gondolataikat. Sajnáljam tőlük — mondja — ezt az egyetlen életet ?

Ilyen különös asszony, — például egész kápolnát csinált az anyjának — tudjátok, hogy francia leány volt, nevelőnő ott, ahol én nevelő, úgy ismerkedtünk össze. Egy szoba tele van nálunk egy halott párizsi jósnő arcképével : ez a jósnő volt a feleségem anyja ; tönkrement szegény, mikor a lóversenyjátékot is a jósszelleme szerint intézte. Zsüliett sokszor mondta :

— *Pauvre maman* a spiritizmusban hitt. Azt hitte, hogy a halottak külön életet élnek valahol «az ég és föld között». Pedig a halottak csupán bennünk élnek — ki meri tagadni, hogy ez nem élet ? — mondta Zsüliett — hisz a külső képük életükben is csak mibennünk élt ; az öntudat pedig — miben van az öntudat ? — mondta — gondolatunkban ; — ha tehát a gondolat nem vesz el, hanem továbbgondolódik mások-

ban, az életünk is tovább él másokban, az öntudat folyama tovább folyik. A különbség csak az, hogy az életünk ezentúl más életekhez van kötve és bennük szétágazik ; de azért titkosan mégis csak egy marad ; — értitek ? Ilyen gondolatai vannak az asszonynak.

— Gyilkosság — mondta — elfelejteni a halottakat, mert avval elpusztítjuk őket — azért volt az a sok arckép és minden, a sok könyv, hogy egész szellemsereget gyüjtsön maga köré — nem átvitt értelemben, hanem valósággal jelenlevő szellemeket — azt mondta. Én, persze, eleinte nem vettem ezt valami komolyan ; de lassanként magam is éreztem, hogy a házam szellemmel telik meg. Node nem erről akartam — mit beszélek itt mindent össze-vissza ? — persze most mind ezen jár az eszem. A Gastonról még nem is szóltam voltakép : hogy ő is olyan volt — persze külsőleg is hasonlítottak — azért is szerették egymást olyan nagyon . . . Tudjátok, hogy Gaston öccse volt a feleségemnek : Zsüliett maga tanította, eleinte nem adtuk iskolába. Hát, mondom, a Gaston is olyan volt, ő is mindig a könyv mellett ; ha szóltam hozzá, azt se tudta, miről ? mintha egy más világban időzne — akárcsak a feleségem, aki — alighogy együtt ebédelünk — fölkel, mosolyog :

— A Platon szelleme vár — megy a görög filozófusához. Néha azt hittem, csakugyan szellemek várják őt ilyenkor — rettenetes, követelőző szellemek — hogy mondjam ? — paraziták — tudjátok, mint a fagyöngy — kivirágzottak a fejükben, mint a fagyöngy a fiatal fákon — ott ütötték föl az életük sátrát — a halott életüket —

3.

Node a Gastonról beszélek — persze érzékeny gyerek volt — de mit magyaráz ez ? Talán így mondhatnám, hogy «szabadsághős» — már a karaktere . . . De hogy lesz az ilyen fiú szabadsághős ? Akkor már nyilvános gimnáziumba járt — persze a legjobb diák — még a tanárokat is lefőzte — láttátok volna ilyenkor !

Épp itt van a dolog, hogy a tanár neki nem volt tanár, az iskola nem iskola — hanem császár, meg állam — zsarnokok persze, a «hatalom vak fölénye», ha a tanár nem tudott eleget — igazságtalanság — aztán a becsület, dicsőség — hát honnan jött ez mind ? Láttátok volna valami csekély kudarc után — vagy pláne, ha azt hitte, hogy valami jogtalanság éri — azt a vigasztalhatatlan melankóliát napokon keresztül ! Neki nagy élet volt ez és küzdelem : «az intelligencia küzdelme a korlátolt hatalom ellen» — honnan jött ez ? Kinevethettek, de a hallottaktól jött ez — például Sokrates . . . Egyszer beszélt nekem Sokratesről — hogyan itta ki a méregpoharat ? inkább kiitta, hogysem egy percre lekicsinyítse magát a buta bírák előtt !

— Azokat a bírákat mindenki elfeledte ; Sokratesre mindenki emlékszik ! — ezt mondta.

Láttátok volna, a szemecsillogása lüktetett, mint a csillagoké ; még egész kisfiú volt. *Akkor a Sokrates beszélt belőle.* Micsoda könyveket adnak a gyerekek kezébe ; csupa «hősök», csupa «vértanuk», — és hogy «a szellem végre is diadalmaskodik» ; és «előbb-utóbb győz az igazság» ; — pedig mind nem úgy van. Hanem a bolond halottak, akik fejükkel mentek falnak életükben, most megfogják az ilyen gyerek könnyű fejét és azt is falnak viszik. Megálljatok csak, elmondom a történettanárral való esetet. Azt ki nem állhatta a Gaston, mivel olyan «tekintélyőrző» tanár volt (azt mondta) :

— Éppen mivel nem tud semmit — azt mondta — csak évszámot, meg frázist ! És meg akarja mutatni, hogy a történet se «csupa mese», hogy az ő tárgyából is meg lehet bukni. — Nem szerette Gaston a történetet — «zsarnoktan», azt mondta — Zsüliettől is hallott ilyeneket :

— Miért nem a kultúrtörténetet tanítják ? Aristoteles nagyobb ember volt, mint a neveltje, Nagy Sándor — így emlegette talán Nagy Sándort először ! Hogy a költők, tudósok halál utáni élete több, mint a zsar-

nokoké — mert a gondolataik megmaradtak — ez egészen olyan Zsüliett-féle ötlet volt.

De a történettanárral való esetet akarom — hát hogy egyre szidja a fiú hogy ; csupa magolás, meg frázis :

— A latin, a számtan, ott legalább, aki megérti : jó — de itt minden a buta kérdéstől függ —

hát jön egyszer haza fölhangolva, hogy :

— Megmondtam most neki ! — :

hogy valami olyant kérdezett a tanár egy szegény gyerektől, akire «pikkje» volt, amire lehetetlen megfelelni — valami ilyent : «mi következett ez meg ez után ?» és ezt kellett volna felelni : «az általános lehangoltság kora következett», amit persze nem lehetett kitalálni, hogy éppen ez a jó felelet — mire Gaston nem nézhette, fölállt, megmondta — a tanár tajtékzott :

— Nem félsz, hogy megbüntet ? — kérdeztem, mert csodáltam a félénk fiútól ; de csak láttátok volna :

— Én ? ! — hogy lüktetett föl a szeme megint ! *a Sokrates beszélt belőle megint — mert ő sem volt már ő* — a szellemek beszéltek belőle — a paraziták — akik kiserdültek a gyerekben, mint a burján a friss földben — és gondoltattak, mondattak, tétettek véle, amit ők akartak !

Játszottak a könnyű lélekkel.

4.

Hogy miért hallgattam el ? Mert most jön Nagy Sándor, a macedón király — aki már öreg és féltékeny — ne gondoljátok, hogy félrebeszélek ! Tegyük föl például, hogy én most meghalok, és valaki aztán életre kelt, mondjuk csak egy szóval, egy gondolattal — csak mintha a sötétben egy gyufát meggyujtanak. — Ha senki sem gondol rám : jól van, meghaltam ; de ha már kivillant ez a gyufaszál . . . Például a Gaston tanul Nagy Sándorról ; aztán a Zsüliett mondja, — csak mert szeret beszélni az olvasmányairól — hogy ez milyen

pózos uralkodó volt : mondjuk, Thébát lerombolta, és a Pindaros költő házát megkímélte ; vagy Homerost magával vitte a harcaiba egy aranyládikában — szóval olyan «kultúrfejedelmi» gesztusok — nem olyan-e ez a halottnak, mintha a koporsó födelét emelgetnék ? Vagy Aristotelesről van szó és említik, hogy Sándort ő nevelte — hogy Fülöp meghítta, ez a parvenű, a kor legnagyobb tudósát — és Gaston neveti :

— Szegény Nagy Sándorék, ezekről mindig rosszakat beszélünk !

— Törődik is már az avval ! — mondom én, aminek Zsüliett persze ellene szól, mert hisz a halott csak abban él, ahogy emlegetik :

— Ha rossz emléke marad, olyan az, mint elevennek a rossz lelkiismeret.

De azért semmit sem sejtettünk ; — és a Gaston tanulja : *O fortunatum juvenem*... «*Ó boldog Achilles, ki halálod után tetteid megéneklőjére akadtál !*» — «Ez is Nagy Sándor mondása» — beszéli Zsüliett :

— Milyen dicsvágyó volt ! és most ki gondol rá ? iskolásfiúk, únva és muszájból, és száraz tudósok . . . — (és így *öntudatra jut* a Sándor király sívár, sovány sírontúli élete — ennek az életnek a sivársága — most gondoljátok el — mintha valakinek gyufát gyujtanak és annál *meglátja* a sötétet ?) — Élet ez a legdicsvágyóbb királynak ?

— Mit kívánsz ? aki olyan régen meghalt . . . — mondom én ; de ő ellene szól :

— Hogy él máig a trójai faló, a kiklopsz, meg a Homeros más ilyen ötletei, a költők képzelődései, minden kis gimnázista fejiben : *az* élet ! mikor a képzelet él tovább, a gondolat. (De a Nagy Sándorból mi maradt ? név és adatok . . . semmi a *lélekből* . . . csak úgy *emelgetik* a koporsó födelét . . .) — És hogy a halottak is öregszenek, gyengülnek, mint az elevenek : előbb-utóbb, kinek mennyi életereje van . . . — És hogy milyen tragikus ez : oszlani, mint a kizáporozott felleg : annak, aki örök dicsőséget akart ! egymásután

veszteni el minden kapaszkodót az emberek gondolataiban! És pedig — gondoljátok el! — ahogyan ő mondta:

— Nem volt ez mindég így! Eleinte királyi élet volt ez a halál után is! Mennyi kép, szobor! mennyi gazdag emlék!... — gondoljátok el! — aki meghódította az egész világot! De a síron túli élet is csak romlandó, mint a síroninneni — egész prédikációt lehetne ebből csinálni.

5.

De a Gastonról akarok beszélni — hogy rosszul felelt a történelemből, és éppen a Nagy Sándor csatáit nem tudta — no mi ez? Persze a tanár lesett rá a multkori után; ő pedig ezt épp nem valami szívesen tanulta ezt az adathalmazt — mindez érthető — de mégis — ha tudnátok, ami következett... Először is, hogy ez nem kicsiség — hogy ez iszonyú összeomlás volt neki, megalázás! — képzeljétek a tanár diadalát! Akárkitől nem fájt volna, mint ettől! És hogy még azt sem mondhatta: igazságtalanság! Volt most «tompa melankólia», ábrándozások, hogy majd a vizsgán, így-úgy, lefőzi, megsemmisíti, elkábítja a tudásával — aztán megint a reakció: hátha őt is úgy kérdi, hogy lehetetlen legyen felelni? ha a tanár nem akarja, hogy tudjon, tudhat-e? — a «hatalom vak fölénye»: értitek? Nekünk: semmi; neki: életkatasztrófa; — zsarnokság, szégyen, végzet, tragikum — és mind Nagy Sándorért! Tegyük föl, hogy ez a Nagy Sándor, ez az elgyöngült vén szellem, nem röstelli... Gondoljátok, hogy a halottak élete csupa *passzív* élet? Úgy értem, hogy egyszerűen elfogadják tőlünk az életet, amit kegyeskedünk nekik alamizsnába adni! Egy Nagy Sándor belenyugodna, hogy ne is hederítsenek rá? Ha minden meg akar maradni, még a lelketlen anyag is: nincs-e a halottaknak is *akaratuk?* Például hogy úgy hirtelen eszünkbe jutnak, *maguktól* — nem vettétek még észre? Emlékszem, Zsüliett:

— Én sokszor éreztem, — azt mondta — hogy a halott *kényszerített* továbbgondolni a gondolatát... Lenyügözött, rabbá tett... Élni akarnak és *követelik* tőlünk az életet...

Én még tréfáltam rá:

— No, én nem lehetek jó talaj a halottjaidnak... Én rajtam nem fognak...

— Nem persze magán — mosolygott Zsüliett — de akiben már egyszer megfogantak... — és éppen akkor, *azon este,* jött a Gaston álma! Ezt Zsüliett lepte meg: a másik szobában volt, olvasott és várt engem, aki valami összejövetelen elmaradtam; egyszerre Gaston nyög és forgolódik. Átmegy lábhegyen, felkölti:

— Rettenetes álmom volt — susogja a fiú; s felül meredt szemmel, magánkívül, mint aki még mindig fél... Zsüliett épp akkor lépett ki a szobából, ajkára tett ujjal, mikor én megjöttem:

— Szegény gyerek, — mondta — egészen kiverte az izzadság! — és kitűnt, hogy a fiú *Nagy Sándorról* álmodott! és megmagyarázhatatlanul rémeset. Mi csak összenéztünk Zsüliettel — ugyanaz a gondolatom volt, ami őneki:

— Már az álmaiba is betolakodik... Élni akar a szellem... több életet akar... persze akkor magam se hittem még ezt szószerint. De azért, tudjátok: hogy Zsüliett okoskodott a Nagy Sándor karakteréről — hogy megváltozhatik-e az ember karaktere a halála után:

— Életvágyó volt, dicsvágyó, — azt mondta — hódító, zsarnok volt... és nem elégítette ki az élet... korán halt meg... és nem elégíti ki az Emlékezet sem... Szegény kis öcsikém! — azt mondta:

akkor mégis jól tudom, valami borzongást éreztem ott az éjjeli terraszon, ahol nagy szürke éjbogarak csapkodtak a falnak és az ember arcába... és szellemek csapkodtak az árnyban, fontak... rontottak, gyűrűztek... erőszakosak... féltékenyek... életre és bosszúra éhesek...

6.

Pincér, még egy üveg! Csak ezt a küzdelmet még... hogyan harcoltunk egy halott királlyal... Zsüliett könyveket rendelt Nagy Sándorról; nevettem: *engeszteli!* belefogott Curtius Rufusba. Képeit is meghozatta a macedón hősnek, egy gipsz-szobrát a Gaston szobájába:

— Hogy ne csak álmodj róla, hanem kedved legyen róla tanulni is; — de Gastonnak mindig kevesebb kedve lett... Panaszkodott sokszor:

— Nem tudok odafigyelni: akármennyit ülök a könyv fölött, egyszerre csak azt veszem észre, hogy egészen másra gondolok és nézem a szobrot, és elképzelem milyen lehetett, aranyos sisakban... — És fantáziált, mint egy megszállott:

— A szekértáborban, a meztelencombú görög zsoldosai élén... Hogy vágta ketté karddal a gordiusi csomót...

— Nem ilyeneket kell tudni a vizsgán — mondom néki. Az évszámokat tanuld, a csatákat... — de nem tudott, nem tudott tanulni! és a vizsga egyre közeledett, és Gaston egyre izgatottabb, sokszor álmodja újra azt a rémes álmát! és persze az idegesség mindenikünkre átragad, Zsüliett babonás, már tiszta szellemhívő, még azt is rossz jelnek érzi, hogy a *Magnus Alexanderről* szóló könyvek nem tudják lekötni:

— Szegény, — mondja — magam is sajnálom. Milyen rideg lehet a szellem élete közömbös lelkekben! Csak olvasná ezeket a közömbös könyveket! Szegény, akinél nem volt király dicsvágyóbb! — és elmondott egy rettenetes történetet róla: hogyan ölte meg Klitust, az életmentőjét:

— Klitus maga merte mondani, hízelgők kórusában, hogy Sándor nem különb karakter, mint az apja, Fülöp. Sándort sűrű, barbár düh fogta el. Felugrott székéről, egyik őrkatona kezéből kitépte a lándzsát s

keresztülszúrta azt, aki Granikosnál életét mentette meg...

— Milyen nagy tudós vagy te, kis asszonyom — szoktam én ilyenkor mondani. De Zsüliett most rám se hallgatott.

— Milyen kegyetlen volt! És milyen bosszúálló! — mondta elrémülve, mint aki csak most veszi igazán észre a karaktervonást, mely ebből a történetből kiviláglik.

— Nem kellett volna erre emlékeznem! — mondta. — És még hozzá másnak elmondanom — éppen ezt a dolgot! Nagy Sándor megbánta ezt! Két napot és két éjet egyedül töltött a sátrában, vigasztalhatatlan kétségbeesésben — úgy megbánta, hogy megölte Klitust! Fönnhangon zokogott s folyvást Klitus nevét kiáltozta. Nem kellett volna — éppen ezt a fájdalmas emlékét megújítani! Éppen ezt a sebét még halálában is fölfakasztani!

Nagy Sándor igazán úgy élt már közöttünk, mint egy eleven árny, akitől rettegni, akinek hízelkedni, akit kímélni kell... És úgy beszéltünk róla, mint egy elevenről.

— Nézze csak — hozott egy alkalommal Zsüliett egy könyvet. — Ha igaz, hogy minden szellem életre vágyik és az emberek emlékében való kiteljesedésre: micsoda lehet az a Nagy Sándor buja, keleti szellemének, mikor egy történész leírja róla szárazan az ilyen adatot!

Mutatta a mondatot a könyvben:

«Az issosi ütközet után Dárius anyja, neje, két leánya és egy kiskorú fia is Nagy Sándor hatalmába került.»

— És aztán rögtön másról van szó. Ó, így félig föligézni egy emléket, félig föltámasztani egy halottat — és aztán mindjárt lefektetni megint! Nem erőlködött-e a szegény gyenge szellem, tantaluszi módon, a professzor úr kiszáradt agygirusai közt, hogy valamivel többet fölbűvöljön — hiába! Hús és vér nélkül

maradtak az emlékek — képzelje csak, micsoda orientális pompa, micsoda parázna kísértetek, ködben és akarózva a tudós toll körül! A perzsa háremek, néger rabnők, a végtelen és tarka szőnyegek, arany nap, meztelen kurtizánok, felöltöztetett eunuchok — mikor mind, mind föl szeretne támadni és nem tud! Tornyos elefántok, bíbor terítőkkel, egy keleti királynő, hűvös ékszerek, nagy napernyők alatt, gyönyörű perzsa fiúk körmenete lenge macedón ruhákban... Nagy Sándor belevetette magát minden keleti luxuriába; és azt mondják, Kelet kicsapongásai ölték meg oly korán... A legszebb fiúkkal vette körül magát...

Egyszerre elváltozott a kifejezése, amint ezt mesélte:

— Fiúkkal!... A fiúkat szerette.

És láttam az arcán, hogy Gastonra gondol.

Pedig nem sokkal aztán találtuk meg a Gaston füzetét. Én nem csodálkozom, hogy sírva és magából kikelve hozta be azt hozzám Zsüliett: micsoda füzet volt! egy irodalmi kísérlet, de milyen! «*Nagy Sándor Babylonban*» — az volt fölírva a címtáblájára — «*Dráma öt felvonásban*» — s az öt felvonásból egy jelenet készült el — képzeljétek! egy háremjelenet! — ahogy diákosan elképzelte a Nagy Sándor háremét — de olyan dolgok — istenem, szegény fiú! — amikről nem is sejtettük, hogy tudhat valamit! nyiltan és kéjelgőn, — mi volt ez? Egy sötét kamaszkor fantazmagóriája? Vagy rossz könyvek nyoma — vannak ilyen «történeti» regények manapság. — Vagy igaza van-e Zsüliettnek? A buja keleti fejedelem szelleme megrontotta a mi ártatlan fiunk képzeletét?

Mit beszéljek még? azóta mindig a szemünk előtt volt, fegyelemre fogtuk s ő nem szegült ellen, a füzet eltűnését tán észre se vette, — ki volt merülve érzelmileg, a félelmes történetvizsgáról sem beszélt. Mi még örültünk, azt hittük, már nem bántja a dolog — pedig ekkor talán már el volt határozva minden, s ő úgy járt közöttünk, mint egy halálraítélt — a szellem hatalmá-

ban. Már csak pár napja volt — én néha tréfáltam vele — azon amit egyszer mondott, hogy nem élne túl egy elégségest, pedig mások elégteleneket is túlélnek — nem felelt. Máskor azt kérdeztem :

— Na, tudod-e már Nagy Sándort?

— Azt úgyse felelem, — mondta — egyszer már feleltem. — S látjátok, az utolsó nap mégis azt tanulta — fel-alá járt a szobájában és fennhangon mondta, ahogyan nem szokott, a csatákat :

— Granikus, Issos, Gaugamela, Arbela . . . Chornea, Granikos, Issos . . . Gaugamela, Arbela, Hydaspes . . . Én hallottam, hogy *mondja*, de hallottam azt is, hogy ő nem *hallja* a szavakat . . .

7.

Tulajdonképpen nem mondhatom, hogy semmit sem sejtettünk ; csakhogy a sejtéseink olyan lehetetlenek, olyan nevetségesek voltak — gondoljátok csak el ! — Hazajön a fiú, nem szól, hiába kérdezzük, bezárkózik a szobájába — a feleségem még utána akart menni, de én tartóztattam :

— Hadd sírja ki magát !

Nemhogy nem aggódtunk, — hanem olyan komolyak voltak az aggodalmaink, hogy resteltük őket komolyan venni. Képzeljétek aztán Zsüliettet, amint megtaláltuk a fiút holtan a Nagy Sándor szobor alatt ! — megölte a szellem mint egy legyet. Őrizkedjetek a halottaktól, őrizkedjetek a halottaktól ! A feleségem olyan mint az őrült azóta — én nem bírtam tovább — idejöttem kicsit ti közétek. Ne siessetek még, — ne hagyjatok — félek —

Ki tudja, melyik gondolatomban támad egy kísértet?

A RÖPÜLŐ FALU.

A menekülttel egy kis olcsó kocsmában ismerkedtem meg, ahol ő túlzottan szerény vacsorát fogyasztott és büszke méltósággal tűrte a pincérek kicsinylését. Eleinte szörnyű nehezen bírt fölmelegedni; látszott rajta, hogy nagy és megokolt ellenszenv van benne a pestiek iránt: nem is igen titkolta véleményét.

— Büdösök! Itt ülnek a zsíros hivatalokban, mi meg mehetünk koldulni; föl is út, le is út.

Mikor a második üveg bort rendeltem, kissé megoldott a nyelve.

— Hiába csak! a jó erdélyi bor! ... Ennek a bornak legalább lelke van — nem úgy, mint az embereknek — tette hozzá keserűen.

Látszott rajta, hogy a házára gondol, szép kis családi házára, amit vénkorára éppen már magáénak nevezhetett volna ... amit ott kellett hagynia messze Fogarasban. A verandára, ahol délutánonként üldögélni szokott ... A meghitt bútorokra ...

— Bizony Isten, úgy fájt otthagyni őket, mint a jó barátot ... Nem is hiszem, hogy nem fájt nekik is ... Most valami csontos móc ül a karosszékemen ... A nagyapja még medve volt, az apja csobán, még az ünge is kilógott ...

Elképzelte kedves holmijait, mint egy gyermek: milyen megalázva érzik most magukat, a hódító durva keze alatt.

— Búsulnak utánam — mondta, egy kissé már fantasztikusan.

A harmadik üveg bor jött az asztalra, s ekkor jutott eszébe a történet.

— Hallotta már?

— Mit?

— A csíktábori csodát.

— Nem én. Mi volt az?

— Tömegszuggesztió?... No hát mondjuk, hogy tömegszuggesztió.

Kihívó, boros tekintettel nézett körül, mintha azt mondaná : «Látjátok, tudom én a ti pesti szavaitokat !» De a szeme mögött láttam a Fantáziát. Éreztem forogni a titkos kerekeket, amelyek megnyitják a rab Ember előtt a Lehetetlenségek kapuját...

— Hogy volt az? — nógattam.

Ittunk egyet, azután így beszélt :

— Én egy kis fiútól hallottam... akinek az apját ismertem... csíktábori menekültek voltak. A csíktáboriak még az első okkupációkor menekültek ; éjjel zargatták fel őket ; a jegyző telefonértesítést kapott ; egész addig, az utolsó pillanatig, azt mondták : «Maradjon mindenki helyén.» Képzelhetni micsoda fejveszett kapkodás, kétségbeesett siránkozás volt az : felszedelőzködni lóhalálában ; csak ami rajtam van, meg egy pakktáska legföljebb ; azt sem tudja az ember, hogy mit rakjon bele ; annyi idő sem volt, hogy a legkedvesebb jószáguktól, az ismerős helyektől búcsút vehessenek. Gyerek, asszony — bizony föl kellett cipekedni mindenkinek ; és verekedtek a kocsikért. Vasút, az messze van oda. Uram, ez nem volt valami egyedüli eset, akárhányat tudok, gyerekes családok 30—40 kilométernyi utakat tettek meg éjszaka ; magam is —

Akkor legalább szép, derűs éjjel volt, holdvilágban látták utoljára a kis házaikat, a templomuk tornyát... minden szép nyugodt volt... bizony uram : minden szép nyugodt a világon, csak a mi fajtánk nem fér a bőrében, csak mi űzzük-hajtjuk egymást örökké. Jaj, uram, jól ismerem én is ezt a képet : fölvert, kétségbeesett emberek ; otthagyva egész életük , földjeik, vagyonkájuk ; a betegnek ágya, a gyereknek játékja ; kiverve a mezőn, jajgatva ; — és köröskörül a szabad ég bosszantó nyugalma, a hideg holdvilág, a közönyös hegyek, a blazírt tücsökszó ; vészes fehérséggel szalad az országút, egy baljós nyúl fut át : — ki törődik a szegény Emberrel? maga baja,

maga bolondsága! Csupán a házak néznek ismerősen, a szép zöld ablakok, amelyek mögött már senki sem maradt... a torony a dombról és a falu fái, csupa régi barát, csupa emlék. Az útszéli kereszt int, a határfa a sorompónál: Ne menjetek! Magyar házak, magyar fák, mikor fogtok ti megint magyar szót hallani? Megértitek-e az idegen nyelvét? Magyar életek darabjai maradtak bennetek. Még a madárijesztő is kedves a kert alatt. Egy leány feledte rajt a keszkenőjét, amit jelül tűzött oda a szeretőjének. Libeg-lobog a kendő: Isten veled! Állatok hangja bőg és béget ki még ólból, istállóból, akiket otthagytak: ennyi az egész búcsúztató. Kutyák ugatva szaladnak a szekerek után. Aztán csak tücsökzaj, kocsizörgés és csecsemők sírása.

Egy falu maradt üresen a hódító számára.

Az én ismerősöm kis fia persze gyerek volt még, nem érezte ezt úgy (csak kaland volt neki), és különben akkor még mindenki abban volt, hogy «két hét mulva visszajövünk». Mégis úgy volt, azt mondta, az utolsó úthajlásnál még, ahogy a falu visszanézett reá, mintha minden ablak egy szem volna, és a torony az órával egy szemrehányó arc volna, nyujtózkodó és keserves nyakon, amely utánuk néz a bujdosóknak. S ahogy még egy szél jött, s emelgette a kerti fák szárnyát: mintha utánuk akarnának szállni... Ó jaj, szegény fák! jönnek a lógósüngű oláh gyerekek a cigány bicskákkal...

De nemsokára minden eltűnt a lejtő mögött, és megkezdődött a hosszú éji út. Erdőségeken mentek át, siránkozások és különös pörpatvarok között. Ki ezt feledett otthon, ki amazt; kinek az ülése volt rossz, a háta fájt; ki valamely hozzátartozóját nem találta. Ennek a poggyászát rakták el; az elül elfoglalták a helyet. Majd azon vitatkoztak, hogy ki menjen gyalog; mert nem fértek mindannyian a szekereken. Az otthonra alig gondoltak már a jövőért való nagy aggodalomban. Lesz-e vasút a legközelebbi állomásnál?

Kapnak-e majd enni? Csak egy öregasszony óbégatott az elhagyott háza után! Ő ott szeretett volna meghalni...

Kiürített falukon haladtak keresztül: nem jó jel. Mily csönd! még egy kutya sem ugatott elébük. Földek és házak némán kiáltottak a hűtlen és bolond emberi faj után. A kis fiú fáradt volt, a rázás, a siralom, unalom megtörte, az út fái végtelen egyformasággal verődtek a szemébe, sohasem akart megszűnni a menet. Fázott is, megfázott; gyenge, beteges fiú volt, egy kartársamnak a fia, egy ügyvédé...

A menekült a bor után nyúlt, ivott egyet, és úgy folytatta elbeszélését:

— Végre, végkép kimerülve, elérkeztek az állomáshoz. Vonatnak híre sincs már napok óta. A város tele menekültekkel. Nem maradt más hátra, mint tanyát ütni a szekereken, a szabad ég alatt, a gyönyörű holdvilágos éjben.

Jó messze kerültek a várostól, ahol szabad tér volt, és valóságos szekértábort csináltak az erdőszélen, ahol máskor a cigánytanya csücsült. Majd egy hetet töltöttek itt, hajléktalan és koplalva, mert a városka élelmezni nem tudta őket — és itt történt a csoda, a negyedik éjjel — hogyan beszéljem el? Tudniillik a kis fiú álmával kezdődött... azaz hát... én tőle így tudom...

Lázas álma volt ezen az éjjelen. Álmában ott járt megint Csíktáborban. Különös nyugtalanság volt az éjszakában, az elhagyott falu mintha élne, a házak szinte ágaskodtak, a torony idegesen nyujtotta a nyakát, a fák egyre rázták a lombjukat, s a bokrok tipegtek, mint a kis csibék, akiket az anyjuk elhagyott. Néhány oláh katona ment az utcán szuronyosan, mások a betört ablakok mögött látszottak, kutattak a kamrákban, vigadoztak az elhagyott borokon, kurjongattak olykor, de a kurjantásuk félelmesen visszhangzott az üres szobákban. A kis fiú reszketett. Egyszerre csak a házak emelkedni kezdtek, csúnya, vakolatlan falgyökerüket húzkodták ki a földből, támolyogtak.

— Mi ez? Földrengés? — kiáltották a katonák és szaladtak ki a szabadba.

A fák fenyegetően csóválták fejüket.

A kis fiú reszketett. A katonák a rét felé futottak, ahol ő játszani szokott. A fű egyszerre mászni kezdett, s mintha millió nagy bogár szaladna, szaladt a katonák elől! Egy fa egyszer csak kiröpült — kirántva gyökerét a földből — mint egy madár. Különös szélcsönd volt és mégis mozgott minden. A kő-Krisztus méltóságosan jobbra-balra ingva tágította talapzata ágyát. A torony nyaka meggörbült, s előrenyujtózott...

Ide-oda jártak a holdas visszfények; minden ablak mozgott. A házak éltek már. Az idegen látogatót ablakaikon rázták ki. Ijedt férgekként menekültek a fosztogatók. Egy kis ház egészen elmozdult helyéről; szinte föl-fölszökött a levegőbe, mint egy nyugtalan csikó. Töredező mészkarajok pattogtak le a holdas falakról. Különös mozgalom volt a kertek virágai között; egy rózsatő a kerítés alatt bújt ki az utcára. A határfa már a levegőben lengett, tétovázott; a falunak nem volt határa többé.

Som sövény, sem határ — a sövények elmásztak, utat csináltak a házaknak, s a kerti dolgok kiáradtak az utcára, mint különös kíséret, sötét és várakozásteljes nyüzsgésben... Hogyan lehet ez? Egy-egy ház már a messze mezőn lengett; ólai, akácai körötte sereglettek; követték, mint a kövér gazdát a kis kutyák. Egylábon ugrált a malomköves kerti asztal, nehézkesen kapkodva tömzsi tuskólábát; a ház előtti padkák elnyúlva futottak, mint az agarak. A madárijesztő a levegőben röpült; lobogott a keszkenő a vállán.

Szertelen suhogások hallatszottak, és a fiú a szelét érezte. Fekete alapgödrei tátogtak az elhagyott falunak, törmelékek, vakolatdarabok hevertek a földön, a szemet betömte a szétszállott mészpor. Csak sejteni lehetett, amint a községháza emelkedik, a legnehezebb, a jog, az igazság. Odalenn, itt-ott, bukdá-

csoltak a lehagyott katonák — mint egy kiásott temetőben — hökkent, éhes hiénák módjára. Sötét volt; súlyos, lebegő kőtömegek, furcsa forgatag, elfedték a holdat. Az egész falu röpült! Képzelje: egy valódi nagy légi karaván! És egyre jobban erősödött a hideg szél. Ez a hideg szél, így mondja a fiú, az utolsó, amire álmából emlékszik. Akkor már nagyon nyugtalanul foroghatott a szekéren. Fázott, fázott szegény, és mikor fölébredt, még mindig érezte a hideg szelet.

Szerte, köröskörül, minden szekéren vacogó, nyugtalan alvók nyujtózkodtak a hold hideg fényében, jól bebugyolálva, ahogy lehetett. Halk és tört mozgások hallatszottak mindenhonnan, egy-egy köhécselés, didergés. A földön mintha ideges egérkék szaladgáltak volna. A fák borzongtak. Hány óra lehet már? A szél egyre zúgott, gyors, különös felhő közelgett messziről.

Mondom, világos volt; a hold hideg és józan.

— Édesapám, — próbálgatta halkan a fiú, hogy apja ébren van-e — hány óra lehet már?

Nem felelt senki, egypár mozgás után csönd lett a szekereken. Csak az öregasszony, aki a házát sajnálta, nyögte hangosan még az álmában is:

— Én ott akarok meghalni... ott akarok...

A fiú összerezzent... egy új szélroham jött... a!... nem volt ez távoli harangszó? Hol szólhat most a harang?... mintha nem a falu irányából jönne... s különben a szél is ellenkezőleg fújt... Hát tudja, uram, honnan jött az a harangszó? Felülről. Igen, abból a furcsa formájú felhőből; és a felhő olyan iszonyú gyorsasággal közeledett, hogy a fiúnak elállt a szívdobogása. A harangszó vele közeledett... mindig, mindig tisztábban hangzott már... és közte valami különös zúgás, suhogás. Nem volt ez anyagtalan felhő, néma lengés. *Bim! bam!* — kongtak belőle a harangok. És mindig alacsonyabbra szállt.

S egyszerre csak egy fehér tömeg válott ki belőle, egy holdas fehérség, mint egy holdas madár, óriás, óriás, s előrenyujtott hajló csőrében ingott-lengett a

harang. Ennek a madárnak hangja volt a *Bim-bam!* Nem is madár volt, hanem a templom volt, irtózatos gyorsasággal zuhant a légen át, és a többi házak körülötte, és az apróbb dolgok, a fák, a kőkereszt, ki amily nehéz volt... A fiú félkönyökre támaszkodva, meredt, meredt szemekkel nézte ezt.

— Úgy mondja el, — szóltam mosolyogva — mintha maga is elhinné... mintha látta volna... Kitűnő fantáziája van.

Elégedetten bólintott, és folytatta mint egy született mesemondó. Láttam rajta, hogy a képzelet nagy narkózis neki.

— Ekkor már mindenfelé ébredeztek a szekereken. A kutyák szűköltek, vonítottak. Holdas rémület káprázott a szemekben. Az emberek fejük fölé tartották kezüket. Nagy gyereksírás volt. Egy-egy alak izgatottan szaladgált a szekerek körül. Mások legyökereztek a bámulattól. A templom irtózatos súllyal lezuhant egy kissé messzebb a tisztáson, mélyen a földbe vájódva alapzatával, tompa robaj között és megállt meredten, mintha odaépítették volna száz évvel ezelőtt. A harang lengése lassan-lassan lecsendesült...

És — egy, kettő — új meg új zuhanás, amint új meg új házak csapódtak a földre. (A közeli város lakosai közel ágyúzás neszét hallották az éjben.) Kilenc, tíz — és már új kis falu sereglett az égből hullott templom körül, egész olyan rendben, mint a régi; jobbra a törvényház, balra a plébánia; odább az ügyvéd háza, a kis fiú apjáé; és így sorban a többi mind... Minden ház elé lehullottak a fák, amik éppen odavalók voltak, a két ákác, vagy egy-egy eperfa... és azonmód gyökeret vertek ott. Fönn még egyre zuhogtak a nagy négyszögű tömegek, lebegtek szárnyas fák, itt-ott felhő gomolygott fűből, virágokból. Úgy ment minden, mint a karikacsapás. A felhő lezáporzott a ház mögé, a fű kis nyüzsgéssel elhelyezkedett, a virágok glédába állottak. Legyűrűztek a sövények is; minden egy kicsit tépett volt a hosszú

utazástól, a házak is foltosak, ahogy lehullott róluk a vakolat; de végre is ott állott a falu, az egész Csíktábor, a nagy holdvilágban, úgy ahogy szerették, ahogyan álmodtak felőle. Lehullt a határfa is, a kőkereszt, a madárijesztő, minden, pontos helyre. Utoljára már a kálvária potyogott, stációnként, egy közeli dombra. Egyszóval...

— Egyszóval a falu utánuk ment a menekülteknek.

— Úgy van: a legelső állomásig, ami nem volt oláh kézen.

— És ezt mind a fiúcska képzelte?

— Dehogy uram; ezt mindannyian *látták*, átélték; rögtön bementek az égből leesett faluba, kiki a maga házába, a kedves holmik közé, bolyongtak a jól ismert utcákban, és talán azt hitték volna, hogy el se váltak soha onnan s álom volt az egész menekülés: ha nem lelik pusztulás, fosztogatás nyomát a házakban, s ha nem látják köröskörül az idegen tájt, idegen formájú hegyeket.

— De hát — kiáltottam — Csíktábornak e szerint ma más helyen kell lenni a mappán, mint azelőtt? Szórul-szóra értsem ezt a mesét? Egy egész falu egyszerűen otthagyta az oláhokat, átjött a demarkációs vonalon? Házastul, mindenestül — ezt higyjem el, uram? — és várakozva néztem bortól csillogó szemeibe.

— Tömegszuggesztió! mondtam már, hogy tömegszuggesztió — felelt fölényesen, fölcsigázott lelkének magasságából tekintve le reám. — Látták azt, uram, mindannyian, ahogyan én látom önt. Azóta már többtől is hallottam — tette hozzá, most az egyszer csak a nagyobb hitelesség végett, és minden meggyőződés nélkül.

— De uram, — mondtam én, mert szerettem volna tisztán látni, mennyit hisz ő maga — tömegszuggesztió nem tarthat hetekig, hónapokig. Az mégis lehetetlen, hogy ilyfajta képzelődést meg ne cáfoljon a valóság ennyi idő alatt. Csak nem akarja állítani,

hogy a csíktáboriak ott laknak azóta a képzelt faluban, élnek talán a képzelt kamrák képzelt tartalékján, mámorosan a képzelt pincék képzelt boraitól!

— Látja ezt a bort, uram? — felelte — jó bor ez, megvan az ereje, és ez is erdélyi bor; de higyje el, uram, hogyha most mámorosnak gondol, nem ettől vagyok mámoros, nem ettől — azt hiszi, csak a valóságos bor mámorosíthat meg? Volt nekem egy szőlőm ott Galacon, Küküllőben; csak rágondolok a borára, már boros a fejem — sohsem iszom többet!

Felkapta a poharát és ivott legalább a vendéglős borából. Én újra hozattam és koccintottam vele. Összetegeződtünk.

— De pajtás, — tértem vissza kisvártatva a kényes témára, — mégis csak furcsa nekem ez a csíktábori dolog.

— Hogy-hogy furcsa? — kérdezte.

— Hiszen a csíktáboriaknak idegenekkel is kellett érintkezni; a hatóságoknak is közük volt a dologhoz — kezdtem kifejteni e hosszas tömegvízió képtelenségének kézzelfogható bizonyítékait.

Mintha kissé gondolkodóba esett volna.

— Úgy látszik, — szólalt meg végre — elfelejtettem mondani, hogy a csoda csak egy éjjel tartott.

— Csak egy éjjel?

— Úgy van. Reggelre minden eltűnt.

— A házak?

— Visszaröpültek, ahogy jöttek.

— Vissza?

— Bizony: kakasszóra... Az emberek fölriadtak arra, hogy reng a ház... Szaladtak újra ki... a szekerek felé...

— Akkor legalább vittek el egyetmást magukkal... egy-egy kedves tárgyat... amit a menekülés zavarában ottfeledtek... egy-egy emlékét az éjjeli csodának... Maradhatott volna valami bizonyság...

— Maradt is! — kiáltott. — Azaz, hogy nem ami maradt, hanem ami eltűnt...

Közel hajolt hozzám és úgy mondta ezt, mint valami titkot :

— Egy ember eltűnt a házakkal együtt.

— Hogyan ? — kiáltottam.

— Egy ember benn maradt a faluban.

— Micsoda? A faluban, amikor elröpült?

— Igen, a házában ... Egy öregasszony ...

Nagyot ivott és aztán folytatta :

— Az az öregasszony, aki mindenáron ott akart meghalni ... Ott akart meghalni a maga házában ... és ... elérte a vágyát ...

— Elérte?

— Elérte ! Ott halt meg a kedves házában. A ház ... visszaröpült vele ...

— Csak nem állítod, hogy nem találták meg?

— Vagy igen : eltűnt nyomtalanul. Talán megtalálták az oláhok ... az üres faluban.

— De hisz azt mondtad, hogy tömegszuggesztió volt az egész !

— Én azt nem mondtam — felelte. — *Igy* görbüljek meg, ha én ilyet mondtam !

Kihívó, boros tekintete villant megint. Megint közelebb vonkodta a székét.

— Voltál már spiritiszta széánszokon?

— Voltam.

— Láttad, amint az asztal levegőbe emelkedik?

— Levitáció?

— Az asztal a levegőbe emelkedik ! Mi emeli föl ? a lélek, a gondolat. Hát ha már egy közömbös asztalt fölemelhet : ne emelhesse föl a házat, a falut, amellyel gyerekségétől összenőtt, ahol otthagyta egy részét? Hidd el, hogy ha te menekültél volna éjes éjjel, mint én, tanyáztál volna szekereken hideg holdvilágban, idegen formájú hegyek közt az édes otthonra gondolva, éhen és szomjan, álmodva és ébren, és mindig csak az otthoni házra, az otthoni fákra, a mindennapi tárgyakra, hogy tegnap még ott ültél közöttük, rá se gondolva, hogy valaha elválj ; és egyszerre csak

jött az ostoba Erőszak és kivetett erre az ismeretlen tájra : biztosan azon csodálkoznál inkább, hogy nem emeli föl a gondolatod azt a kedves házat, azokat a fákat... hogy sokkal nagyobb csodák nem történnek...

A poharához nyúlt. Lassan ivott, és nedves szemekkel nézett maga elé.

— Hogy nem a gondolatnak fogad szót az egész világ! — tette hozzá.

Eltünődve vizsgáltam az arcát.

— Hát te is éjjel menekültél?

— Éjjel.

— És a szabadban kellett táborozni?

— Egy egész héten át. A büdösök nem adtak vonatot... lakás sem volt... a gyerek is ott aludt a hidegben...

— Családos ember vagy?

— Hiszen csak lett volna valaki, aki takargassa... de férfiember nem érthet úgy ahhoz, igaz-e?... aztán ki voltam magam is merülve... nem tehetek szemrehányást magamnak, igaz-e?... Az asszony rég meghalt.

— És nem volt senki, valami nőrokon, segítség?

— Az anyám szegény... az ott maradt Fogarasban. El akartam hozni, mégha erővel is ; ugyan nem akart jönni semmi áron ; egyre azt hajtogatta : ő már öregasszony, ott akar meghalni... ott kell meghaljon a maga házában... És sikerült neki eltűnni az utolsó pillanatban... egyszerre csak... a nagy zavarban... nem találtuk sehol... visszamenni már lehetetlen volt... a hidat fölrobbantották... az anyám szegény... kétségbeesett, makacs öregasszony... ott maradt az üres házában meghalni... Talán sohse tudjuk meg, hogy mi lett vele.

— És a kis gyerek? Fiúcska volt?

Fölemelte a poharát, de aztán megint visszatette és szomorúan a szemembe nézett.

— Micsoda szörnyű éjszakáim voltak! Ott a ke-

mény szekéren feküdt a szegényke... lázálmokat látott, félrebeszélt...

— Meghalt?

— A negyedik éjjel.

És újra csak a poharához nyúlt.

— Ennek a bornak legalább lelke van... nem úgy, mint az embereknek...

* * *

Hazaérve, eszembe jutott megkeresni a mappán Csíktábort. Nem találtam. Egy gondolattól megkapatva a Helységnévtárt vettem elő.

Csíktábor nevű község nem létezik.

JÁNOS ÉS PÉTER.

Az érseki palota a várhegy ormán emelkedett Francia módra lépcsőzetes terraszok vittek a Dunáig. A lombok közt rigó rikoltozott, mint egy tábor jókedvű zsoldosőr, s kakukszó zengett, valószínűtlenül, mintha önmagának paródiája volna. A bozótos sziklán kertiház állt, tárt ablakoknál fürtös apródok. Súlyos, gazdag asztal arany oroszlánkörmökkel kaparta a márványt. A szép királyné, kövérkés olasz asszony, a májusi meleg dacára prémszegélyű aranybrokátban ült. A király és az érsek ellenségesen, mint két megfeszült vad: a Király, saskként, lesben, horgasorrú, szellemes arcával, s az Érsek magabízó, okos kövérségben, mint makacs tölgy, erős gyökereken. Udvari tudósok, Galeotti és Gatti, egymásra uszítva, mint játszó majmok a szőnyegen, csillogtatták cicerói retorikájukat: de kárba ment. A Király és az Érsek csak egymást figyelték; Beatrice pedig unatkozva simogatta agara szép fejét.

Gatti épp a teológia egy híres fogós kérdését fejtegette: tud-e az isten ugatni?

— Bizonnyal: különben a kutya többet tudna a Mindenség Uránál.

— Gatti úgy beszél, mint aki előtt semmi sincsen rejtve. — A király, mellékesen, közbecsúfolódott.

— Amit ember kérdezhet, arra megfelelek.

— Nincs hát titka az isteni tudománynak?

— Van: de hol Isten nem akarja föltárni a választ, titokban tudja tartani a kérdést is.

— Ime hát egy kérdés, mely nem titok. — A király az érsekre nézett, mintegy jelezve, hogy akárkihez beszél, csak *neki* szól. — Régóta föltűnt nekem, hogy Krisztus, aki mindenekben oly bölcs és igazságos volt, Péter és János érdemeit nem jutalmazta igazságosan. — A király hangja ingerkedő volt, s látszott rajta, hogy maga is élvezi találékonyságát. — Péter ugyanis elhagyta, sőt megtagadta mesterét, s díja mégis a legnagyobb méltóság lett; holott János, ki mindvégig rendületlen hűséggel követte az Urat, nem kapott semmi kitüntetést. Ha nekem két barátom volna s az egyik a viadal kezdetével cserbenhagyna, a másik pedig szilárdan oldalam mellett küzdene: nemde a hű bajnokot illenék dicsőséggel elhalmoznom? a szökevényt pedig igazság szerint gyalázattal, sőt halállal kellene sujtanom? — A király fölhevült, hangja keményen s kérlelhetetlen csengett, mint aki azonnal kész aláírni a halálos parancsot. — S bolond, ki másképp tesz. Cicero mondja, hogy a megérdemelt kitüntetés buzdít, a meg nem érdemelt elkapat. Nem így van, érsek uram? S mégis Péter lett a pápa. Ez az én kételyem.

Gatti követte a király tekintetét, s az érsekhez fordult.

— Humanissime et clarissime, ki fejedelmeket tettél iríggyé bibliotékáddal, méltóztatnál talán kegyesen megengedni, hogy Jeromos egy írását kikeressem, gyenge szavaim támaszául.

— Valóban irígylem könyveid, érsek uram, — szólt a király s maga is a függő folyosó felé indult, mely a kerti házból egyenest a könyvtárszobába vezetett. — Megfogadtam, hogy fölülmúlom e gyüjteményt : mert nem méltó alattvalónak túltenni királyán.

— Az eb is túltesz a királyokon, — mosolygott az érsek, célozva az előbbi témára, — ha egyébben nem, az ugatásban. S talán e holt könyvek — melyek nagy tetteiteknek csak hideg emlékét őrizik — oly messze vannak maguktól a királyi tettektől, mint Cicero szavaitól az ugatás, melyben a szónak csupán hangossága van meg. A könyv a nagy tettek hangossága : ám a tettben nem a hangosság a fontos.

— Nem bizony ! óh nem ! — kuncogott a kövérkés királyné — s ha választhatnék főtisztelendő gazdánk szobáiból, én nem a könyvtárszobát választanám, óh nem ! Én a tükörszobát választanám, ahonnan messze látnám a vidéket ama tudósan állított tükrökben, nézném az utakat, emberek járását, csapatok mozgását, titkon kémlelném a világ dolgait, magas toronyból, az volna királyi időtöltés !

— Nem azért állíttattuk a forgatható és nagyító tükröket, — felelte az Érsek, — csupán a táj részleteinek szemlélésére. Nem feladatunk az emberek dolgait vizsgálni : csak az Isten dolgait kontempláljuk, a teremtés szépségéből merítve gyönyört és tanulságot. Az emberek dolgait a királyokra bízzuk . . .

— És nem a királynékra, — nevetett a király, aki nem volt mindig nagyon udvarias. — Nem asszonyokra, mert azoknak egészen különös szempontjaik lennének János és Péter megítélésében. Nos, messer Gatti, megtalálta a könyvet?

Beatrice elhallgatott, de azért nem haragudott, óh nem ! A férfiak csak beszélnek, s tenni mégis csak azt teszik, amit az asszonyaik akarnak. S a tettben nem fontos a hangosság, óh nem ! Ez a király mégis csak az ő harcát harcolja, az olasz asszony harcát, a büszke és makacs magyar urak és papok ellen.

Beatrice már nem unatkozott, óh nem! Mióta észrevette, hogy itt is ez a harc foly, figyelt, mint a macska a gombolyagra, melyről aki gombolyítja, nem is sejti, hogy csak cicajáték.

— Ecce, — mondta messer Gatti — szent Jeromos könyve Jovianus ellen. Ebben meg vagyon írva, hogy Krisztus korára való tekintettel részesítette Pétert előnyben János fölött: lévén János még nagyon fiatal a nagy feladatra.

— Óh, — kiáltott a király, — mit mondtam? íme a megfoghatatlan rejtelmű isteni ítélet! Ez az érvelés gyarló földi szemeinkben nem kevésbbé látszik önkényesnek, mint az asszonyok szempontja, akik bizonyára épp ellenkezően döntenének. Én mint király percre sem haboznék hűtlennek bizonyult vén tanácsadómat Visegrád várában vendégelni, ahol már egy király is volt fogoly: s rajongó és erős fiatalt állítani helyébe! — Szemei csillogtak, arca égett; az érsek komolyan mérlegelte a szókat: Beatrice lélekzetvesztve előrehajolt. — A papok bizonyára máskép gondolkoznak s azt hiszik, könnyen követhetjük Krisztust az ilyen szent igazságtalanságban.

— Krisztus bizonyára azért cselekedett így, — mondotta az érsek, — hogy példát adjon földi uralkodóknak a megbocsátásra és a korosabbak megbecsülésére. S azért is választotta Pétert birodalma kormányzójává, mert Péter, hibázván, megtanult önmagában kételkedni s nem kellett félni, hogy hasonlatos lesz azokhoz az uralkodókhoz, kik csak a maguk dicsőségszomjas fejét követik, nem fontolják meg a bölcsesség és mérséklet szavait és sohasem fordulnak vissza helytelen útjukról.

A király egy szfinkszet ábrázoló faragott széken ült, keze megvonaglott a szfinkszkarmokon.

— Az ész és mérséklet útját szegnék Leonidasnak és Miltiadesnek is.

— Miltiades és Leonidas a barbárság ellen küz-

döttek, óh király, ahol a vakmerőség kényszer volt, a kockáztatás kötelesség. Mai királyokat látunk azonban, kik egymás elleni vetélkedésben s a hiábavaló dicsőség kergetésében koptatják népüket, míg a barbár török buzogánnyal dörömböl a kereszténység szúvas kapuján s a papság hiába tartja föl keresztjét, mert a király karddal akarja azt kiütni kezéből. Mit érnek ez újmódi fejedelmek idegen zsoldosaikkal? Ha szent és honvédő hadakra szállnának, lelkesen követnék őket országuk nagyjai, kiknek keze még nem szokott el a nemes hadimesterségtől: így ám bízzanak a jött-ment bérencekben: addig lesznek azok hívek, míg szerencséjük csillaga nem fordul; ha sorsotok megfelhőzik, óh király, úgy lehet, ki Péterben bízni nem akart, észreveendi, hogy János helyett Júdást választotta.

A király fölugrott s a vonagló kéz a szfinxkörmökről egy álló nagy földglóbus hátára szökkent, mely könnyedén megforgott nyomása alatt.

— Fortuna asszonyt ne káromold, óh pap, mert nagy istennő az! Amiket pedig a zsoldosokról mondtál, azokból kitetszik, hogy nem ismered az új hadimesterséget, s noha sok könyvet halmoztál össze magadnak, fogalmad az élet dolgairól nem különb, mint a gőgös és tudatlan nemeseké. Másképp megtanulnád, hogy a dicsőség az élet királya s a nemesek Caesar szolgái. De igazságtalan lenne tőled világi bölcsességet kívánni: papi voltod más bölcsességre utal. Jól mondtad: az Isten dolgait kontemplálod; tükörszoba és könyvtár való neked. Gondunk lesz rá, hogy ezentúl semmi se zavarhasson könyveid között, melyeket méltó elismeréssel csodáltunk. Mint mondtam, kedvet kaptunk a könyvgyüjtésre magunk is, s reméljük, bibliotékádnak még nagy dicsősége lesz, hogy az enyémre ösztönzésül szolgált. Köszönjük a vendéglátást, érsek uram: mi is viszonozni fogjuk Visegrádon. Köszönjük a szellemes vitát is, tudós barátaim: ügyesen oldozgatja nyelvetek a nehéz csomókat, noha minden nyelvnél élesebb a kard, mely Gordiusét hajdan el-

vágta. Bocsásd meg, királyném, ha unatkoztál Esztergom tudós beszédein: egy óra mulva Visegrádon leszünk, hol sólymaid kárpótolni fognak. Viszontlátásra Visegrádon!

Gúnyos váll szökött ki a királyné prémjéből: ő nem unatkozott, óh nem! E váll intett már a sólymoknak, melyek csípni és körmölni fognak. Galeotti egy fejezetről gondolkozott, melyet *Mátyás király jeles mondásairól és tetteiről* szóló könyvébe beiktatand: hogyan tréfálta és alázta volt meg a bölcs király a kérkedő Gattit? Az idők kedveztek a tudósok versenyének. Mátyás a legjobb olasz könyvmásolókat hozatta udvarába, s könyvtára nemsokára túltett az érsekén. Az érseket Visegrádon látjuk viszont: a toronyban, hol valaha egy király is fogoly volt. A szép királyné sólymai röpködtek: tépő csőrök és szaggató körmök a fehér váll fölött. Az érseki székben egy olasz ifjú ült: nem is ifjú, hanem gyermek még: a királyné rokona. Zsoldosok rikoltoztak az erdőkben és lődözték a vidám rigókat. Ij helyett puskát fogtak, s úgy hívták őket: fekete hadsereg. A jobbágyság nyögött, ólom adók alatt. Mátyás már Bécsben ült s az udvari konyhákban halvány mérgek forrtak. A dicsőség sasa fölszállott, a glóbus forgott Fortuna lába alatt, a sólymok izgatottan röpködtek ide-oda. A barbárság tengere áradt künn, magyar partok felé, Mátyás meghalt, oda az igazság! Péter és János között ki választ még? Egy korcs fiú ügyetlenkedett és ingadozott, a sólymok ijedten visítoztak, a könyvek lehulltak polcaikról, egy nemes asszony temetett a mohácsi téren.

MUNKÁSOK.

1.

Másnap; bolytársak a Boly kapujában; néma és gyors beszéd. Egyik apró ide-oda forog; ez épp most érkezett; neve valami sürgő csáphadarás; mondjuk így, hogy: Sürge.

— Láttam, — kezdi Sürge. — Képzeljétek: láttam! Elfogták! A fűerdő mellett jöttek a Vörösök! Százan is, ezren is! A nagy Dandár! Épp őt pillantottam meg egy fűszál mögül. Két nagy Vörös közt jött. Janicsárnak vitték! Sohse látjuk többet!

— Rémes! — kaszáltak a bolytársak csápjai.

— De megérdemelte! Nem hogy kimaradt a kapuzárás után... De hogy a Babit is künnfeledte! Nem is a kupolában: itt künn a Boly előtt! Ilyen hűvös estén! Mire valók pontos hőmérő-csápjaink? Lehet ez egy hangya-államban? Az új nemzedék érdeke az első. Jól tették az őrök, hogy kicsukták! A Babit mi cipeltük be, mikor észrevettük, már jó későn: biztosan megfázott... Ezt is betegen rágják ki a bábból: mondták a bábák is. De Szenthangyász! már itt a Belső Hordárok! Futok új levélért...

Falevéldarabkákat hordtak gombaágynak és itt rakták le a kapuk előtt, ahonnan a Belső Hordárok szállították le a gombaházakba. Jöttek tízen, húszan... s tűntek el ismét a Boly nyílásain... kis zöld zászlócskákat lobogtatva. Sürge a szomszéd diófa törzsén iramodott fölfelé szaporán: új levelet vágni.

2.

Óh, jaj, hangyaszégyen! az Elveszett Hangya most szállott le az Idegen Bolyba, furcsa, zömöktestű vörös hangyák között. A Vörösök zord rabszolgatartók. Sokszor terv szerint támadtak rá messze bolyokra, lárváikat és bábjaikat elrabolták, s fogoly munkásokká

vagy katonákká nevelték föl. És olyan is volt ez a Vörös Boly, mint egy óriás nevelőintézet.

Óh, jaj, hangyaszégyen! így lépni be idegen kapukon! Ő nem tehetett róla, hogy este megkésett! Ő — akinek nevét se mondhatom, — mert hangokkal le nem írható csápmozgásokból állt — ő sürgős ösztönnel sietett haza, mikor elébe ült a Fehér Hegy. Ő meg akarta mászni a Fehér Hegyet, de az mindannyiszor leverte magáról. Mert a Fehér Hegy egy kisleány volt, aki a fűbe ült és ujjai voltak. Meg kellett kerülni. Amikor már félig megkerülte, a Fehér Hegy a légbe emelkedett, de már későn! Későn! Mire ő lankadtan a Bolyhoz ért, már minden nyílást eltorlaszoltak a zárókavicsok, amiket ő meg se bírt ingatni, noha egymaga elvonszolta egy dongó hulláját. Kicsukták őt az éjbe és magányba! Iszonyú sötétség ereszkedett reá. Az est rémesebb lett, a fűszálak magasabbak, a göröngyhágók meredekebbek. Bódultan bolygott, s reggelre szinte maga adta át magát a Vörösöknek. Csak bolyba kerülni, megint, mindenáron!

Mert a hangya nem bírja a magányt.

3.

De most mégis idegenül és ellenszenvvel nézett erre a hatalmas és rideg bolyra. Már a kupolaterme — ahol a lég- és napfürdő állt — sokkal tágasabb volt, mint az otthoni: s kényes, vörös bábocskák feküdtek benne a jó, finom homokon. Lentebb, végérhetetlen folyosók hosszában a kis janicsárbábok és lárvák sorahoztak . . . A legkülönbözőbb színű és formájú bábok! Mindenféle fajta! Az ápolónők százai buzgón nyalogatták, nyomkodták az esetlen bábokat, és etették a lárvákat. A nyüzsgés beáradt a műtőtermekbe, ahol a bábok kirágását végzik. Folyt a munka, majdnem mindenikben. Az egyik bábnál megáll az Elveszett Hangya. Az ő fajából való volt! Hasonlított a Babihoz, aki régi bolyában az ő gondjára volt bízva! Ösz-

töne vonta, marasztalta: de a Vörösök csápjaikkal döfködték: tovább kellett menni. Hová viszik őt, milyen mélységekbe? Itt voltak a peték kamrái. Az ápolók kisebb-nagyobb rakásokba hordták a petéket. Másokat tízével övhorgaikra aggatva vittek le a gombamezőkre, hogy megetessék. S micsoda gombamezők! A falevelekből gyúrt péptrágya vastagon és zölden borította itt a talajt s egyenes sorokban elosztva különböző fajú gombácskák nőttek a sötét boltok alatt. S nemcsak a kertészhangyák kerültek itt a janicsárokból, hanem egyáltalában csak nekik termelték a gombát: mert a Vörösök húsevők voltak. Az Elveszett megint a maga fajtája közt volt itt, mint azelőtt otthon. Egy percig azt hitte: őt is kertésznek fogják alkalmazni. De kiderült, hogy még mélyebb sorsra szánták. Elhaladtak a titkos üregek mellett, amelyek a Szerelem Kamarái. A homály méhében sejteni lehetett a hatalmas Nőstényeket és a tehetetlen, ostoba Hímeket. Az Elveszett Hangya, mint minden Munkás, szerelem nélkül való lény volt, s életében most először borzadt meg a Meddőség érzésén. Nem, sohasem fogja otthonának tudni ezt az idegen Bolyt, ha csupa magafajtája lakja is. Ez a fajta meddő halálra van itt ítélve! Sem hímei, sem nőstényei nincsenek! Csupa munkás, azaz rabszolga! Idegenek közt és folytatás nélkül halnak ők ki, s munkájukat csak az idegen élvezi. A kis hangya sötét kínban égett, mint egy levágott tag. Mert még a nem nélküli Munkás is csak akkor boldog, ha maga körül érzi a Szerelmet, fajtájának teremtő szerelmét, az ifjúságot, jövőt és életet.

4.

Leértek a legmélyebb vájatsorig, ahol az Istállók voltak. Az Istállók előtermeiben a kövér Kabócák függtek a mennyezeten. Mozdulatlan függtek, s körülöttük csupa vörös istállószolga forgolódott. Az Elveszett hamarosan kitalálta, miért? A Kabócák gaz-

dag, eleven mézeshordók voltak. Testük sűrű, édes váladékot izzadott ki, amit fejni és nyalni lehetett. Ehhez nem engedték a janicsárokat; legfeljebb a Kabócák elfogásánál alkalmazták őket. A torkosabb Vörösök minduntalan beszaladtak ide és nyaltak egyet a kabócamézből. És már a Levéltetvek istállói következtek! S itt az Elveszett Hangya egyszerre megértette, hogy micsoda munkára szánták őt! A Levéltetveket tízével-húszával fogdosták el és szállították le a földalatti tömlöcökbe. Ez volt a Vörösök pecsenyéje! és a fogolyhangyák etették és hízlalták, és tisztították és kiszolgálták! A legalacsonyabb munka, a legutolsó rang! De különös elevenség volt itt, valami sűrű és meleg illat, s lázas munka nyüzsgött. Az Elveszettet egy pillanat alatt körülvették, mind a maga fajtájából való janicsárok. Amerre csak fordult, beszélő csápok nyúlkáltak feléje.

— Jer! — hadarta az egyik. — A Tetvek abraka csupa fonnyadt már. Én szaladok frissért.

— Ki fogja kefélni az új Tetveket? — ingatta egy másik csáp.

— Itt a fejés-idő! — billegte a harmadik.

S kavargott e boly-alj, mint egy eleven masina. Az Elveszett Hangyát elfogta a munka édes és ellenállhatatlan szédülete. És ekkor egy apró hangya különös forgó táncba kezdett a Tetűistálló sarkában. Ez a tánc beszéd volt és azt jelentette: rendkívüli, rendkívüli eset! Pezsgett a csepp üreg, mint fölhabzó szikföld. Eleinte csak annyit lehetett tudni, hogy a Tetvek egy része elszabadult! A Boly hátsó falából néhány keskenyebb folyosó nyílt. Talán valami régibb boly nyomai, melyet másfajta kisebb hangyák építettek... történetelőtti kultúra emléke. Ezekbe a keskeny folyosókba kerültek be valahogy a Tetvek; ahová a Vörösök nem is követhették, mert a testük vastagabb volt a nyílásnál. Mily sejtelem, micsoda ösztön vitte ezeket a primitív lényeket? S már az apróbb janicsár-hangyák — az Elveszett fajtájából

valók — utánuk eredtek: teljesen azonosítva magukat a Vörösök érdekeivel. Nyüzsögtek a lyukacskák, mint fekete erek. A vadászat izgalma elfogta az Elveszettet is. Már alig tudta türtőztetni magát. S még ekkor tűnt ki igazán, mi történt? Nagy vörös csapatok, szörnyű sürgéssel, áradtak le a felső emeletekről. Mindenik egy-egy bábot cipelt, vörös bábot és janicsár-bábot összevissza. A Boly rendje felbomlott. Zavart csoportok tolongtak lefelé, lefelé! Ki amerre tudott! A Boly veszélyben volt. Egy Bot zavarta meg! Egy Ember bottal turkálta meg. A gyönyörű kupola beomlott! A felső emeletek már nem is léteztek! Lefelé, lefelé, mindent, ami féltő! Ki amit megkapott: bábot, lárvát! Az új nemzedék érdeke az első. Egyik a másiknak adta át. S itt az istállóban az apró janicsárhangyák vették át, és vitték a keskeny lyukakba, amerre a Tetvek menekültek, ahová a Vörösök nem fértek. Az új nemzedék érdeke az első! A Boly érdeke az első! S az erős kis Feketék cipelték a háromszorakkora vörös bábokat.

Az Elveszett úgy állt e forgatagban, mint a kit megbűvöltek. Lábában és szájizmaiban kényszerű mozgások feszültek. Érezte, hogy elkapja a munka. A hangyaélet iszonyú muszáját érezte. A Boly veszélyben volt. Ő is veszélyben volt. S a nyüzsgő szolgahangyák — az ő faja! s a féltett bábok nagy része — az is az ő faja! De már nem is látta, melyik az ő faja és melyik idegen! És már egy nagy vörös bábot cipelt. Mert hangyák voltak mind, apró kis állatok, kitéve a rettentő világnak és az ismeretlen ellenségnek. Az Elveszett Hangya egy volt a többivel, egy kicsi mákszem az apró nyüzsgésben, s nem hazátlan többé: már a Vörös Bolynak polgára volt!

Mert a hangya nem bírja a magányt.

HÁRMAS HISTÓRIA.

Vasvértes vitézek pihentek meg egy nagy folyó partján.

— Uff! — mondta az egyik, leemelve válláról hatalmas számszeríjját.

— Hány font lehet? — kérdezte a másik.

— Ez az íjj? Ez az íjj nevezetes egy íjj! Ennek az íjjnak istóriája van!

A folyó fölött sárga pára úszott, a felhők mint angyalok libegtek s Bálint vitéz ott állt, hangos kacagással, magasra tartva az íjjat az ég felé. Valóságos gép volt, mázsás követ elröpített volna. És ehun az istóriája:

— Amint megyek egyszer egy falu piacán, egy némber jön szembe, nagy sírással-rívással. Kétkézzel befogta megdagadt orcáját. «Mit rísz, édes hugám?» «Én bizony azt rívom, hogy a fogam fáj, de istentelenül.» «Mért nem mégy a kovácshoz vele, édes hugám?» «Jaj, vótam én már a kovácsnál is, de a kovács se tudta azt kihúzni, olyan kegyetlen erősen ül a helyin.» «No gyere hugám, kihúzom én a fogadat, hogy észre se veszed!» Azzal fogok egy jóerős fonalat, egyik végit körülkötöm az asszony fogára, másik végit a nyílvesszőm tollához. Ráfektetem a nyilat az íjra és usgyé! kilövöm! Megfordulok, hogy lássam, kijött-é az asszony foga? Hát, akár hiszik, akár nem kigyelmetek, az egész asszony úgy eltűnt fogastul, mindenestül, mintha ott se lett volna. Nemhogy a fogát tépte volna ki, de őt magát vitte el a vessző! egy tóba esett be az istenadta, három halász alig tudta kihalászni.

A kacaj lecsorrant a nagy bajusz alól, alácsurgott a vértek pikkelyein. Bence vitéz a páncélüngét ódozgatta.

— Annak a páncélüngnek nincs istóriája? — ingerkedett vele Lóránd vitéz.

— Ennek? Dehogyis nincs! Nem látja kigyelmed, milyen léket kapott?

Csakugyan, a páncél egyhelyt rézzel volt foldozva mint egy üst. S lehántva az üngöt, előtűnt a kiszakadt vasdarab, beékelve magába a mellbe, iszonyú szőrök és sebhelyek között szinte beforrva a csupasz húsba, ahova egy szekercecsapás ütötte be hajdan; csataemlék!

— Csúnya seb ez, koma. S nem próbálta a felcser kivenni?

— Nem nyúl ehhez semmi felcser! — S Bence vad dicsekvéssel tette hozzá:

— Azt hiszi kigyelmed, csak ez az egy vas van a húsomban? Meg vagyok én már spékelve, mint a nyúl! Egy nyíl a combomban, egy a hátamban, egy a tomporomban. Csakhogy ez másfajta... Azok majd elvittek, ez meg megótalmaz.

— Hogy-hogy megótalmaz?

— Hord-e kigyelmetek skapulárét?

— Nekem van, — szólt Bálint. — Acskóba van varrva s fűzőzsínóron lóg a nyakambul.

— Nem jó. Mert amint az üngödet lehúzod, lerántod vele a skapulárét is. És abban a minutában megüthet a guta. Azt hiszed, ehetsz, ihatsz, dorbézolhatsz, paráználkodhatsz kedvedre: még sincs rajtad hatalma ördögnek, hisz nyakadon a szent relikvia! Aztán egyszer: részeg vagy, fördeni akarsz, elfeledsz ügyelni a vetkezésnél, és zsupsz! már ott ülsz a Belzebub serpenyőjében! Az Isten eszén nem könnyű túljárni.

S Bence úgy kacagott, hogy az égen meglengett a felhő.

— De énrajtam már az Isten se fog ki! Az én skapulárém itt van a mellemben! Az én skapulárém benőtt a húsomba! Ez alatt a vas alatt szent Vitus körme van! Látott már kigyelmetek embert, aki örökké él?

S égnek düllesztve a rozsdás forradást, mondta ki a nagy szót:

— Én örökké élek! Cudar voltam én teljes életemben: engem csak nem vehet az Úr mennyországba! Pokolba pedig nem juthatok, szent Vitus körmivel!

De ekkor Lóránd vitéz, aki éppen a sisakját csatolta le s vizet merített vele a folyóból, megszólalt:

— Nem kell az embernek a pokolba jutni, hogy kárhozott legyen! A pokol maga jön el az emberhez.

S megmerítve az érckalpagot a hűsítő vízzel, fölmutatta:

— Ennek a sisaknak is van istóriája!

S ivott belőle, mint aki mindig és örökké szomjas. De a vitézeknek úgy tetszett, mintha sisteregne a víz, amint issza.

— Ebbe a sisakba belekölykezett az ördög!

Kiloccsantotta a maradék vizet s kétfelé törölte a bajszát; valami ocsmány büszkeséggel: hogy a sisakjába kölykezett az ördög! S már mesélte is az istóriát: akkor is ily megveszekedetten sütött az égi nap, bősz viadal után úgy dőlt a fű közé, mint a saját döge. Mellette a sisak, szájával fölfelé, mint valami kosár; kezeügyében, hogy fölkaphassa, ha jön az ellenség. Úgy fetrengett valami izzasztó, ronda álmok között; míg egyszerre fülrepisztő nyivákolásra riadt föl s iszonyatos bűz áradt a sisakból. Hat kis kölyökördög nyivákolt ott; egy egész vetésnyi! Mert az ördög ötöt-hatot vet egyszerre, és nem nagyobbak, mint a macskakölykök. És csúfak voltak, istentelen csúfak: kárhozat kerülgette, aki rájuk nézett.

— És mi lett belőlük?

— A tábori páter leöntötte őket szenteltvízzel. Attól nagy sivalkodással eltűntek: csak egy kis kénköves szag maradt utánuk és valami ronda folyadék a sisak fenekén. — Lóránd vitéz meghalkította hangját s közelebb hajolt társaihoz. — De egyet én előbb kiloptam és eltettem magamnak.

— Hol van? Hol van? — kérdezték a vitézek izgatottan.

— A sátramban.

— Mutassa kigyelmed!

— Dehogyis mutatom. Ha látnátok, irtózat fogna el... irtózat fogna el! Ronda az, rút, utálnivaló és emberietlen.

Lóránd vitéz a tenyerébe takarta az arcát és úgy tette hozzá:

— De én nem tudnék már nélküle élni.

BODRI ÉS PITYU.

TAVASZI PÉLDÁZAT.

Móricz Zsigmondnak.

Anyjának azt ajánlták, hogy soká szoptasson; s Pityu már nagy volt, majdnem három éves, de még szítta és kérte a gömbölyű, édes mamamellet. S már a szomszédok példálóztak, s a nagy sovány asszony minden esti gondolata új ijedség és új habozás volt: *apja* haragudni fog mégegy gyerekért, mert ahány gyerek, annyifelé hasítja a drága föld eleven testét, ami jó gazdának még a sírban is fáj.

De Pityu már a *zsámolyról szopott.* Míg anyja krumplit szelt, Pityu nagyfontoskodva hozta a «sámedlit», amit apja eszkábált neki össze hulladékdeszkákból (ami a kutya-ólnál megmaradt), nemigen gondolva, mi célra szolgálhat még. Pityu szépen elhelyezte anyja lábainál, aztán fölállt a tetejére, s így épp fölért a melléig. A gombok maguktól pattantak szét a kisfiú ujja alatt, a bimbós mell kibuggyant, s a türelmetlen gyerekszáj rátapadt. Pityu örökké éhes volt.

— Tejecskét, tejecskét! — zargatta anyját egyre, mindig cipelve a zsámolyt hóna alatt. — Tejecskét, anyja, tejecskét! — Mígnem egyszer épp akkor toppant haza apja a munkából, mikor Pityu a zsámolyon állva szívta a tápláló keblet; s elöntötte a férfiszégyen és férfiharag.

— Ilyen fiam van nekem!... Micsoda anyámasszonykatonája lesz belőled! — kiabált, mintha nem

tudta volna mindig, hogy ez így van. S bőszen rúgott bele Bodriba, ki a kövön elnyúltából netán tetszelegve nézte az idilliumot. Szegény Bodri, maga is áldott állapotban, visítva rohant el házába, mely a bűnös zsámoly testvére volt, s azonnal megellett a szalmabélésen ; míg Pityu riadt szemekkel nézte apja dühét, mely a hím-aszkézis fogadkozásában csúcsosodott : inkább nem nyúl többet az asszonyhoz !

— Kellesz is te nekem ! . . . Nincs tán az embernek egyéb dolga ebben a kutya világban? — dörmögte, s ég és föld mintha igazat adott volna neki, mert ocsmány idő volt aznap, esett az eső is, alig lehetett az udvaron átmenni a sártól, s csúnyán megdagadt a patak, ahova a Bodri kölykeit befojtották.

Szegény kis kutyahullák vakon sodródtak, elkeveredtek és föloszlottak a gazos iszapban.

De másnapra kelve gyönyörű tavasz lett, nem is tavasz, hanem egyszerre nyár. Valami csodás íze volt a levegőnek, és a napsugár kévénként hullott, mint a forró manna. Pityu éhesen járt-kelt a zsámollyal, hívta, kérte, követelte a megszokott, ősi táplálékot.

— Anyja, anyja, tejecskét ! — S ezerszer is letette a zsámolyt anyja mellé, de anyja már menekült előle, bepólyázott, fájó melleit szorítva tésztás kezeivel, míg a kisfiú bőgve, visítva, üvöltve kezdett toporzékolni.

— Mondtam már, hogy ott a pohár, igyál abból !

— De nekem didi kő, didi kő ! — S Pityu szájacskája kimondhatatlan vággyal csucsorult az elvesztett meleg és puha kerekség emlékére, szinte érezte annak érintését, s kis szíve végtelen keserűségben szorult el, mintegy valami korai szerelem kielégítetlen érzékiségével. Minden más táplálékot makacsul visszautasított, s csökönyösen csak egyet követelt, az anyahús édes forrásából.

— Takarodj, ne ölj már, istentelen kölyke ! — kiáltott rá anyja, mert ő is valami kibírhatatlant érzett ; melle feszült, hogy majd felpattant rajta a bőr, s ő is vágyakkal volt tele, a hús vágyaival, mint ahogy szo-

kott lenni fiatal szoptatóknál az elválasztás után, mintha a megvont gyermekszáj helyett férfitest érintését kellene szomjazniok.

S Pityu úgy került ki a konyhából, mint egy kétségbeesett kis bujdosó, szédülve az érthetetlen sorscsapástól, e szörnyű mostohaság fulánkjával, az udvar buja napja alatt, a fölszáradó sarak nehéz és nedves illata közepett. Micsoda tavasz volt ! S Pityu ment az egyetlen lényhez, kitől még megértést remélhetett, s aki nem volt más mint Bodri — szegény árva Bodri, kit megfosztottak kölykeitől — az utolsóig, nehogy meghúzza a szoptatás — így hát most az ő melle is duzzadt, majd szétrepedt a tejtől, akár a Pityu anyjáé. A kutya halkan nyitt és vinnyogott, mint egy szegény asszony, aki hang nélkül sír.

— Ájjá, Bodri, ájjá ! — simogatta Pityu ösztönösen vigasztaló mozdulattal s már szinte elfelejtve keservét az állati test eleven közelségében ; és puszizni kezdte a kutyát, mint máskor is szokta, s lassanként csucsorgó gyermekszája a kínos gazdagságban feszülő állati mellhez ért, mely csupasz volt és rózsaszín ; a természet nem érzett messzeséget vagy idegenséget gyermek és állat közt. S a nap bearanyozta a csoportot, mint ahogy bearanyozta hajdan Romulust és Remust, akiket a farkas szoptatott. Micsoda tavasz volt ! A nap maga is tejet csurgatott, mint egy mennyei szoptatós, de ez valami mámorító tej volt, minden hullámzott benne, mint langyos áradásban, s szinte látni lehetett hogyan kap minden titkos életre és csirázásra, az ember azt hihette, hogy még a száraz karó is gyökeret ver és kihajt, a félszer félmeztelen vályog-oszlopain izgatottan szaladgáltak a pókok, s részeg madarak csapódtak be a tornáceresz alá. Szerte a mező zsongott és imbolygott ; néhol még tócsák csillogtak, másutt már repedezett a föld ; a szikkadó sárban kelő magvak erjedtek, s messze, a városokban, erjedő lelkek cikáztak az utcákon, az autók kis skatulyáiban. És sarjadtak a búzamezők, mint egy leved-

lett állatnak friss szőre, széles e hon hátán. És a tej folyt Bodriból Pityuba, az élet halhatatlan teje, melyet nem lehet visszatartani, mely egyformán árad át a teremtés minden ranglétráján, s csak áramolni és táplálni akar. S ringatva szólalt meg a toronyban a harang, mintha érezné, hogy ringatni és csicsusgatni kell ezt a nagy mohó csecsemőt, a tavaszt.

— Jesszusom, már dél van! — ijedezett az asszony a konyhában, — mindjárt itt lesz *apja*, s még nincs ebéd! — De hát ki tudna így rendesen megfőzni! ez a gyerek is! és Istenem, hogy fáj a melle, a melle! — És türelmetlenül, s nem bírva már tovább, föltépte emlőinek pólyáit, amik kegyetlenül leszorították a fölingerelt mirigyeket; a fehér mell kiömlött meztelen, épp amikor a hazatérő gazda megállott a konyhaajtó előtt, valami tavaszi éhségben, mely nem csupán ételre éhezett. A tejszín bőr vakítva ömlött ki; a nagy, csontos asszony egyszerre puhának és gömbölyűnek látszott, mintha valami varázslat érte volna, s a férfi szeme elborult, káprázott, mint egy vad kamaszé...

— Maris!... hallod-e, te Maris!...

— Ne... ne nyúljon hozzám... fáj... — kiáltott az asszony, érzékeny mellét védelmezve, de közben minden porcikája ellene feszült a saját védekezésének, egy zsongó kívánkozás volt az egész teste, míg az ajka makacsul ismételgetve, mint egy kéjelgő vádló, gépiesen hadarta a súlyosbító körülményeket a szokatlan fölbuzdulás ellen: — itt, itt, a nyitott ajtónál! akárki bejöhet! Pityu itt játszik valahol az udvarban! nem szégyelled magadat, apja? — s aztán, mintegy ezer érv fogytán már bevallva a tulajdonképit, a legsúlyosabbat: — gyerek lesz megint, és hiába őrizted a földet!

— Bánom is én a földet és gyereket! — lihegte az elfeledkezett férfi, mint ahogy a föld is lihegett köröskörül, nem igen törődve azzal, hogy kié lesz. A föld lihegett s vajúdott, s a gyerek, Pityu, kint az

udvaron szítta az állati ős tejet. A tej a Napból csorgott és átfolyt az egész földi teremtésen, állaton, emberen, mint egy részeg, és mégis nyugodt folyam. (Igy folyik évezredek óta már s mindig a jövőbe; kultúrák halnak és születnek, de az Élet teje ömlik tovább, Róma ledőlt, de a Farkas halhatatlan.)

— Hol lehet az a gyerek? — kérdezte anyja, kicsit nyugtalan lelkiismerettel, amint szétbomlott haját megigazította: mert az egész idő alatt azon remegett, hogy Pityu meglepheti őket. Az anya szemérme félt gyermekétől, jobban mint a gyerek félhetne anyjától, s a legyőzött szemérem valami oktalan aggodalommá alakult át. — Hol lehet az a gyerek? — kérdezte izgatottan, holott máskor hosszú délelőttökön át nem is gondolt rá, merre csibészkedik Pityu?

Pityu azonban sohasem volt oly csöndes, mint épp most, mert elszunnyadt, jóllakva, Bodri puha mellén, a forró ég alatt; s a megkönnyebbült kutya, ravaszul hunyorgatva (mint egy bölcs Galeotto, ki távoltartván a zavaró harmadikat, nyilvánvaló szolgálatot tett a szerelmeseknek) derülten nyalogatta az alvó gyermek kövér kezecskéjét.

SZÚNYOGOK.

A hegedős gyalog érkezett a várba, sántán, négy lópatkóval a kezében. A lova útközben fölfordult, de legalább a patkót megmentette.

— Bízom az urakban, hogy a négy patkóhoz lovat adnak, — mondta rátartian. György úr és vendégei majd kicsattantak nevettükben.

— Ezer forintot is megkapni egy lóért, — szólt a várnagy, aki együtt ivott az urakkal. — Ki látta, mái világban, lovat a diáknak? Örüljön, ha enni jut és bor jut.

— Úgyám, mert még fölfordulna ő is mint a lova,

— tódította egy pirosképű vitéz. — A víztől, amit az utakon vedel.

Pfuj ! a hegedősnek szinte visszajött a szájába az étel. Dögleletes víz volt az egész környéken. A szegény ember, kinek nem telt borra, hullt mint ősszel a légy. Jajjaj, a szörnyű gyalogutak, mikor az ember izzadva ér egy büdöslő kúthoz s úgy dorombolnak fejében a szomjúság ördögei, mint a méhek a kaptárban ! Messze ám vártól várig a puszta földeken s csak a lovas ember bírja ki ital nélkül. Kinek van több szüksége a lóra, mint az énekesnek, aki a hírt hordja széjjel az országon?

— Elkésett kegyelmed, — csúfolta a várnagy — így jár, aki sánta és lovatlan. Tennap is volt itt egy lantos, már minden hírt tudunk.

— Nemcsak hírekkel és históriákkal udvarolhatok — felelt az énekes. — A diák mindenütt otthon van és minden szolgálatra ügyes. Minden ruha illik rá, s minden religió övé.

Ha akarja misét mond,
Ha akarja kaftánt hord,
Ha akarja német, ha akarja magyar,
Ha akarja jó kapás,
Ha akarja katona,
Ha akarja sántál,
Ha akarja ép lábon jár,
Minden nyelven jól tud.

György úr fölvonta kövér szemöldökét s egy pillanatra abbahagyta a cseresznyeevést, melynek szerfelett nagy művésze volt. A jobb ajkaszélén tömködte be a friss gyümölcsöt, s baloldalt potyogtak ki a magvak, egyfolytában és hihetetlen gyorsasággal. A diák sietett kihasználni a jelentős szünetet.

— Csak lovat adjanak alám kegyelmetek, s küldhetnek akárhova . . .

— Ahova én küldenélek, diák, oda csak gyalog juthatsz. De ha épségben jössz vissza, s hírt hozol emberemtől a lápontúlról : istállómból választhatsz ki lovat. Főlovat ! de lásd, hogy megszolgáljad ! Tur-

bánt kapsz, s török csizmát, mert a legjobb paripánál ebben egypár jó csizmával többre mégy.

A láp ott kezdődött mindjárt a vár mögött, s a lápon túl a török tanyázott. György úr embere a basa diákja volt, magyar diák az is, aki törökké lett, ám szíve vagy zsebe magyarokhoz húzott s üzeneteket küldözött György úrnak. De most már rég nem érkezett üzenet, noha rossz hírek szálltak mindenfelől, hogy a pogány készít valamit. György úr izgatott volt, mint elveszett polip a sötét tengerben : egész lényén volt valami polipszerű ; tapogatókat akart kinyujtani, kereste az utat a hírek forrása felé.

Az egyetlen út a lápon át vitt. Ezt nem őrizte a török, s a hegedős jól ismerte a gázlókat és szigeteket, mint minden utat Kis-Magyarországban, melynek háromnegyede mocsár és láp vala. Posványok hazája ! A magyar folyók, kényelmes nagyurak, kedvükre kalandoztak a síkságon, elágaztak vagy szétterpeszkedtek, majd új medret vájtak, elhagyták a régi ágyukat, amely árván gőzölgött a napban, mint egy dög. Szigetek születtek és haltak napról-napra, sárszigetek. Térképet nem ismert ez a föld, mely puha volt és folyton alakuló. Malomgátak rekesztették el a patakokat, áradás dagasztotta, a medrek elvesztek a tengerben. A nép csikászott és halászott, buja füvet kaszált, vagy bujdosott a nádasokban, gonosz nagyurak és sarcoló török elől. Az ország az uraké és a töröké ; de a nádas a szegény emberé ; s ez a rész volt a nagyobb.

A hegedős rég tudta itt a járást, de a járás is más lett azóta. A hegedős utatvesztett. Jó török csizmája szinte peremig gázolt a vízben, s hiába iparkodott összeszedni emlékeit abból az időből, mikor a kalauzi mesterséget űzte e tájon, s egy úrinőt kalauzolt át a láp között ismeretlen kalandokra. A nap már hajlóban volt, s tudta, hogy annak irányában kell haladni. De előtte vizek terültek, mindig mélyebb posvány.

— Előre, gólyaláb ! — mondta a hegedős. Hosszú falábakat hozott magával, amilyeneken a gyerekek lan-

gálnak játékból, eddig csak botozott velük, most fölhágott a keresztbeszögezett peckekre. Már gázolt, óvatosan, zsombéktól zsombékig, a faléccel tapogatózva maga alatt, a saras vízben és vizes sárban. S néha föltoronylott a bokrétás nád fölött, máskor újra lesüppedt csizmaperemig, sásbuzogányok csapkodták pofáit, bőrét metszve súrolta a kákalevél, bogarak felhőoszlopa szállt vele, a vastag iszap pöfögött a tocsogó léc körül.

— Micsoda zsibvásár, amit ezek a madarak csinálnak! — gondolta magában. Másra nem is lehetett gondolni a krúgatások és hápogások süketítő orgiájában, mely észvesztő ritmusként lihegett körülötte. Már úgy érezte, mintha a hang ütemére himbálna az egész mocsár, s lépései is a szerint vinnék és ejtenék, föl és le, föl és le. Mint óriás gém, gázolt a gémek közt.

— Háp, háp! — zengett az ezerféle ruca, gólyák kelepeltek, bölömbika dobolt, bömbölés és brekegés koszorúja nyílt és csapott össze minden lépésnél előtte és utána, s közben talpát fájóra nyomta a faláb pöcke, lába nedves volt belül a csizmában, keze megzsibbadt a szálkás, szögletes lécen, és ami legrosszabb, a szúnyogok dagadtra csípték már mindenét, egész teste égett, fejének nem volt már emberi formája, s még csak védekezni se bírt a kezével, mert nem ereszthette el a faláb nyelét.

Néha leült egy zsombékra, az összecsomósodott nádtorzsába, mely keresztülszúrt ülepe darócán; kiöntötte csizmájából a vizet, hörpentett kulacsából, s megpróbált pipára gyujtani a szúnyogok ellen, de már minden dohánya nedves volt. Különben is sietni kellett, mert a nap már lángba fogta a morotvákat, jött az est, és farkasok is bújhattak a nád közt.

— Ámbár ezek a szúnyogok komiszabbak, mint akármi éhcsikasz, — mondta és közéjük csapott. Csakúgy hulltak jobbra-balra. A hegedős filozofált: — Az ember élete is elég kétséges a mocsárban, s mi még a szúnyogé! és mégis hencegnek.

A szúnyogok csakugyan hencegtek, s az ülés annyira kényelmetlen volt a szúrós torlón, hogy a hegedős újból útnak eredt, lábait, karjait nem is érezve már: beleborzongott a kérdés, hol fog estére megpihenni?

— Valami szigetnek kell itt lenni valahol... S hátha akadna ott egy jámbor halász, aki tüzet rakna, hogy a szúnyogokat félrecsalogassa, s adna nyugvóhelynek valami száraz szűrt.

Már látott is bizonyos tüzet csillámlani messze, de félt tőle, mert babonás volt és lidérc is lehet... Mégis arrafelé vette útját, s amint közelebb ért, muzsikát hallott és éneket, férfi- és asszonyhangokból vegyesen, a láp hangversenyébe félig beleveszve, «síppal, dobbal, nádi hegedűvel», mint az ősvitézek, akiket bűvös zene csalt a puszták mélyébe, ahol asszonyt találtak maguknak. De ez itt, ez a nádi zene, semmiképp sem volt bűvös és tündéri: inkább valami rekedt sipogás, részeg cincogás, rozzant hangszerekből. S már ki lehetett venni a duhaj nótákat, vad ajkak borízével: trágár szavak röpködtek a sziget tüzének vörös füstjében.

— Rabló pribékek tanyáznak ott, szemét némberekkel — vélte a hegedős. Egyelőre nem mert közelmenni; annál kevésbbé, mert észrevették, s tisztán hallotta, hogy egy fojtott hang csuklódva kérdezi:

— Micsoda nagy gólya gázol ott a tocsogóban?

A lápjáró leszállt falábairól, s hogy ne figyeljék tovább, talpán bukdácsolt a sásbokrok között rejtőzve, a sziget zátonyos partjáig, kikémlelni a környülállást. Egy korhadt csónak hevert fölborulva a sárpadmalyban, a fáradt hegedős bekúszott az alá, félholtan rogyva a puha és rosszszagú sárba, hogy láthatatlanul megleshessen mindent, de hamar megbánta, mert szédítette a nedves rothadás émelyítő szaga a szűk fedél alatt, melyet majd fölemelt a betódult szúnyogok meghatszorozódott döngése, zim, zim! mindene dagadt volt már és nem bírta tovább.

Kidugta a fejét és fölbátorodott. A zene elnémult,

a marconák kémlelődtek, neszekre figyeltek, mint riasztott nyulak. A tüzet lefojtották. A némberek meglapultak a parti bozótban, dobogva, lélektelen. A férfiak végre megszégyelték magukat, nem hallott más, mint vonító állatok kórusa messziről, kutyák vagy farkasok.

— Csak legalább egy korty borunk volna még, — kívánta az egyik marcona — a Krisztussát neki!

— Az ember mind elbetegszik ettől a büdös víztől.

— Nálam az orvosság, — gondolta a lápjáró hegedős s mint ama görög Ulysses hajdanán, úgy ment a Nausikaa királylány színéig, egy letört gallyat tartva maga elé, hogy szemérmét eltakarja : akként tartá ő maga előtt öblös csutoráját, amint kimászott a borfogyta kompánia közé.

— Mert, uraim, bujdosó hegedős vagyok, jójáratban, s noha turbán is megfordul fejemen, nem idegen a Krisztus neve sem ajkamon, akkurát, ahogy tikelmetekén sem ; s mint diákos ember, azaz félig doktor, hozom mán a legjobb receptet, *recipe contra hypochondriam :*

Hárfák zengésétől,
Kobzok pengésétől,
Hegedű hangjával, duda nótájával,
Hoptánc porából,
Bacchus jó borából
Öt-hat pintet bévenni . . .

De majdnem leesett lábáról, míg imígyen mímelte a kedvcsináló vendég biztonságát. Ám a sziget végén újból föllobogott a rőzsetűz lángja, fölbuggyant a síphang, fölcibálták a rongyos, kushadó lányokat, nagy kurjogatások feleltek a békák gyász-zenéjének. Már egész elsötétedett, s a mocsár is megcserélte hangjait, tompa huhogások hallatszottak a zene szüneteiben. Itták a diák borát, a György úr termését. Míg egyszerre a másik ég világosodott meg s túlnan pirkadt rőtfény, csodálatos tűzijáték sziporkázott, szörnyű ropogás töltötte meg a levegőt, vadrucák ijedt serege

idétlen hápogással csapkodott ég felé, irtózatos lárma zendült, s a bogarak morzsaként kavarogtak a vérvörös fényben, amelyet már nem a nap vére festett, hanem a nádasé.

— Ránkgyujtották a nádast ! — kiáltott valaki — s a rémület íze vegyült az égő nád szagába, mind összefutottak szegény üldözött prédák, akiknek már a nádasban sem volt menedékük. Összefutottak egy ijedt csomóba, szaladgáltak, mint póruljárt patkányok, kiabáltak, bűnbakot kerestek, végül is balgán a hegedőst vádolták, ki pedig maga is ott volt velük szegény feje, a halálos veszedelemben, az égő nádas közepén.

— Leskelődő delátor ! megmotozván kínra vessétek őt ! — mondták — és meztelenre vetkőztették és görbe fához kikötötték, szúnyogok martalékául, őrjöngve. De már a pernye sűrűbben szállongott, mint a szúnyog, és minden elborult a vörös ködben. A szárnyasok jajveszéklésébe emberek halálordítása keveredett.

Az emberek csakúgy elpusztultak, mint a szúnyogok. S reggelre nagy turfamező volt messze nádas helyén, mely fölött a darvak húztak tova, a «vitézlő madarak», akik a poéták szerint a szerelmesek üzenetét hordják.

ŰZD KI VASVILLÁVAL . . .

Az országúton egy szegény ember ment, János nevezetű. Kopott, de azért úriforma ruhát viselt, mint a szerencsét próbáló diákok.

Az úthajlásnál egy szekér tűnt elébe. Vándor szerzetes szállt le a szekérről. A paraszt leadta utána kosarát, amilyenekbe az alamizsnát gyüjtik a barátok ; s a szerzetes Isten nevében köszönte szívességét, hogy idáig hozta. A paraszt befordult a dűlőn földjére, a barát pedig baktatni kezdett János mellett.

Mindketten fiatalok voltak, hamar összeismerkedtek. Könnyebb az út, ha van kivel beszélgetni. A barát

világlátott ember volt és érdekes történeteket tudott. Lassanként, amint bizalmasok lettek, személyes dolgokra fordult át a beszéd és tartózkodás nélkül elmondták egymásnak életük folyását.

— Házasodni szeretnék, — mondta János — de ahhoz pénz kéne. Pénzem pedig nincs — és nagyot sóhajtott. — Nem kívánnék mást, mint egy kis házat, kertet és az asszonyt.

— Nekem is volt egy nagy kívánságom, — felelt a szerzetes. — Isten segítségével már beteljesedik. Miasszonyunk, Máriának szeretnék faragott képet állítani templomunkban. Évek óta járom az utakat és gyüjtöm rá az alamizsnát. Az emberek szegények manapság és vallástalanok. Sok helyütt gorombán utasítanak el, s azt mondják: gondoskodjanak az égiek magukról! De én nem csüggedtem, s kitartásomnak megvan az eredménye. Ez a kosár tele arany- és ezüstpénzekkel. Most megyek haza a klastromom felé. Bízzál, testvér, az Istenben, és a te kívánságod is be fog teljesedni.

János szomorúan nézett a kosárra. Szótlanul mentek a folyóig. A komp éppen indulásra kész volt, a vásárosok szorongtak a hátán. János és a barát egészen a szélére rekedtek, s vigyázni kellett, hogy be ne bukjanak a vízbe. A barát kifelé nézett a folyóra, mert gyönge érzékenységű ember volt, s nem bírta jól a sűrű, áporodott parasztszagot, amivel a vásárosok népe megtöltötte a kompot. Künn friss tavaszi levegő volt, s a méltóságos folyó szelíden nyúlt ki s emelte terhét, mint egy izmos kar. A túlsó parton új, halk zölddel intettek a lombok. Közel hegyek, még mintegy a hóvíz emlékével barnáskodtak. S oly kedvesen halavány volt az ég! A barát szeme rajtveszett a légies ártatlanságú felhőbárányokon, s a habok csöndes csobogása a komp körül kimosta füléből a kofanép zsivaját.

János azonban a kosárra nézett, amely igénytelenül be volt borítva egy kék szalvétával, mintha csak

úti élelem volna benn ; aztán körülnézett és látta, hogy senki sem figyel rá, mindenki el van foglalva piaci gondjával és látta, hogy a komp már túl van a folyó közepén, a révész háttal állva igazgatja.

— Mindjárt késő lesz, — gondolta magában. Előrenyujtotta a karját és észrevétlen meglökte a barátot. A barát egy jaj nélkül bezuhant az árba. A locscsanásra fölfigyelt néhány utas és János úgy tett, mintha ő is arra figyelne föl.

— Jézusom ! — sikoltott egy kövér kofaasszony. — Valaki beleesett a vízbe !

— A pap ! — mondták mások. — Itt állt a pap a szélén !

— Az nem lehet, — szólt János. — Az az én unokatestvérem ; ő előbb ment át a másik oldalra. Péter ! Péter ! — kiáltott, minthogyha a papot keresné. A komp pedig már nagyot haladt azóta előre.

A pap nem bukkant föl többet a víz alól. A kofák körülállták Jánost, aki hangos szóval siratta az «unokatestvérét» :

— Áldott jó ember volt. Semmije se maradt annak a világon : mindenét elosztogatta a szegények között. Most be kell menni a faluba, hogy küldjenek embereket, akik kifogják a holttestet : majd én bemegyek magam. Ó, jaj, szegény Péter !

— Úgy lesz bizony az jó, — mondta, a vén révész, és az utasok, akik egy távolabbi város vásárába igyekeztek, ráhagyták. János fogta a kosarat és megindult az úton. De közben elgondolta, hogy minek menjen ő a holtat kerestetni, s az első fordulónál, ahol már nem látták, letért a falu útjáról.

Amint elért a fővárosba, megváltoztatta a nevét, kereskedő lett és a halott pénzét fektette bele az üzletbe. Mert a kosár csakugyan tele volt arany- és ezüstpénzekkel, ahogy a pap mondta. A szerencse kedvezett János spekulációinak, vagyona szaporodni kezdett, s csakúgy ömlött elébe a sok pénz. János könnyen élt, nem tagadott meg semmit magától ;

kincsei mégis tízszereződtek és húszszorozódtak. Idők folytával megvásárolt egy szép kertes házat, asszonyt is hozott a házba, akitől gyermeke lett ; okosan és elégedetten élt.

Néha azonban eszébe jutott a pap, s ilyenkor szomorú lett.

— Ha visszajönne ! — gondolta magában, és elábrándozott erről, bár jól tudta, mily valószínűtlenség. Elképzelte, mit mondana neki, hogyan esedezne a bocsánatáért : tízszer annyi pénzt adna vissza neki, mint amennyi a kosarában volt : a fele vagyonát . . . A Mária-szobrot rég megcsináltatta, amire a pap gyüjtötte volt a pénzt, és a feleségét küldi minden kisasszonykor felöltöztetni az Isten anyját kék-fehér selyembe . . . Bizonyosan megbocsátana a pap, ha visszajönne.

Ó bár visszajönne !

De ez, sajnos, lehetetlen, mert aki meghalt, nem jön vissza többet. Hiába véli látni néha János messziről az utcán, hiába rezzen meg minden papalakra. Bizony csak nem ő az . . .

Egy tavaszi este — éppen öt éve volt már a pap halálának — János egyedül üldögélt úriháza verandáján. Elnyúlt a nádfonású széken, s jobb kezét az asztalra támasztotta, a boroskupát szorongatva. Vacsora után volt, s a felesége a szolgálóival most rakodott le benn az ebédlő gazdag asztaláról. A lámpafény enyhén kisütött a bokrokra. A fülledt tavasz a nyarat előlegezte már, tücskök muzsikáltak : alig hagyta el egyik a kapunál, a másik újra kezdte a ház mögött. A csillagok élesen és rezegve vágtak bele az éjbe, szinte hangosan, mintha parányi fénytücskök volnának. Tücskök és csillagok közt, ebben a furcsa nyugalomban, hang- és fénytűkkel átszaggatott sötétségben iszonyú magányosság érzése vett erőt Jánoson. Egy ember sincs a világon, akinek a titkát elmondhatná ! Mit érnek feleség, gyerek, jóbarátok, ha nem lehet nekik

elmondani? Egyetlenegy társat tudott volna magának elképzelni, egyetlenegy bizalmast: a papot...

Amíg így töprengett magában, a fekete orgonabokrok közt, amerre egy halvány tamariszk-ág bólogatott a lámpa kihulló fénysávjában, váratlanul egy emberi alak sápadt körvonalait pillantotta meg. Vékony, szinte áttetsző teste volt és sötét, beesett szemei. Jánosnak elállt a lélekzete és a torkáig dobogott a szíve. Mindjárt tudta, hogy a pap az. Halálos izgalomban ment elébe és beszélni kezdett volna hozzá, de a kísértet kinyujtotta karját és torkonragadta. Más ember talán el is ájult volna, de János katona volt valamikor s a támadásra visszatért a bátorsága. Dulakodni kezdett a szellemmel, de ütései csak a levegőt érték: a pap el-eltűnt, hogy újra megjelenjen.

Ettől kezdve nem volt nyugta Jánosnak. Éjjelnappal üldözte a szellem. Végre is beteg lett s nem tudta már titokban tartani állapotát.

— Ó, jaj, — kiáltotta egyre, — jön a vándorbarát, hogy kínozzon!

Az övéi azt hitték, megőrült és orvost hívtak hozzá. De az orvos nem tudott segíteni. A betegség egyre rosszabbodott s a különös képzelődés híre elterjedt az egész szomszédságban.

Történt pedig, hogy egy közeli városba egy híres csodatevő pap érkezett, aki, mikor hallott a különös esetről, odaüzent a János feleségéhez: szeretné látni a beteget és bízik is benne, hogy imáival meggyógyíthatja. Az asszony maga szaladt a paphoz könyörögni, hogy jöjjön mielőbb, és azonnal bevitte a beteg szobájába.

De alighogy meglátta János a papot, iszonyúan felordított, mintha megint rájött volna az őrület:

— Jaj, jaj, a vándorpap jön, hogy gyötörjön!

És vacogott a foga, mert érezte, hogy ezúttal nem szellem áll előtte, hanem igazi hús és vér. A pap azonban kiküldte a jelenlevőket a szobából, és egyedül maradva a beteggel, így szólott:

— Öt évvel ezelőtt bedobtál engem a kompról a vízbe: emlékezhetsz reá.

János szólni akart volna, de nem tudott a rémülettől. És a pap folytatta:

— Szerencsére jó úszó és búvár voltam gyerekkorom óta és baj nélkül kiértem a partra. Most pedig eljöttem, hogy bánd meg bűnödet, vezekelj érte Isten előtt s tedd jóvá a földön.

János arca olyan volt, mint a papiros, de szíve már elszánva mindenre.

— Mit kell tennem?

— Kelj föl azonnal, add el vagyonodat az egyház és a szegények javára, hagyd el házad, feleséged, s mindent, amit gaz módon szereztél, végy zarándokbotot s kövess engem!

János csakugyan fölkelt s elment a tőzsérekhez, hogy vagyonát eladja. A vándor pap azalatt leült a ház előtti lócára és várta. János felesége nyugtalanul tekingetett ki az ablakon, mert nem tudta elképzelni, hova ment beteg férje? De a papot nem merte kérdezni.

A pap egy öregszemű olvasót morzsolt, s föl se nézett.

Végre megjött János. Szolgája hozta utána az aranyakat, amiket házáért és szőlejéért kapott. A pap tartotta kosarát, s János megparancsolta a szolgának, hogy töltse belé az aranyakat. A pap letakarta a kosarat.

— Menjünk.

És elindultak. János felesége sírva nézett utánuk.

Több falun mentek át, s a pap mindig kezében vitte kosarát, éppúgy mint azelőtt, a kék szalvétával beborítva. Pár napi út után a partmenti erdőséghez értek, s átvágtak a sűrűn, hogy kijussanak a folyóhoz. S amint a hatalmas víz kicsillant előttük, Jánost egyszerre különös érzés lepte meg. Ugyanazon a helyen voltak, ahol *akkor!* A komp éppen indulásra kész volt, s vásárosok szorongtak a hátán. János és a barát most is a szélére rekedtek, s a barát kifelé

nézett a folyóra... Ugyanaz a szag is volt, mint *akkor:* a sűrű, áporodott parasztszag, mely egészen megtöltötte a kompot... És most is tavasz volt! A túlsó parton új, halk zölddel intettek a lombok. S oly kedvesen halavány volt az ég!

János azonban a kosárra nézett, melyet a barát letett maga mellé: s a házára gondolt, amelyet eladott, s a feleségére, akit elhagyott. Mindennek az ára ott volt a kosárban, igénytelenül beborítva a kék szalvétával, mintha csak úti élelem volna... János körülnézett és látta, hogy senki sem figyel rá, mindenki el von foglalva piaci gondjával és látta, hogy a komp már túl van a folyó közepén, a révész háttal állva igazgatja.

— Mindjárt késő lesz, — gondolta János és előrenyujtotta a karját, hogy meglökje a barátot. De íme: a barát semmivé foszlott s a János karja úgy ment rajta keresztül, mint a levegőn.

János megingott, elvesztette az egyensúlyt s bezuhant a vízbe. Csak a túlsó parton vették észre, mikor a révész megtalálta a gazdátlan kosarat, tele aranyakkal.

TARTALOM
